SVETLANA ALEKSIEVICI

SOLDAȚII DE ZINC

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

SVETLANA ALEKSIEVICI

SOLDAȚII DE ZINC

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

Prolog
Din carnetele de însemnări (la război)
Septembrie 1988
Ziua întâi
Ziua a doua
Ziua a treia
In memoriam
Procesul Soldaților de zinc (istoria în documente)

Carte
Pentru
Toți

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare și jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, Ucraina, pe 31 mai 1948, dintr-un tată bielorus și o mamă ucraineană, și a crescut în Bielorusia (denumirea țării în perioada sovietică). După terminarea școlii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) și de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).

De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în narațiuni literare întemeiate pe declarațiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afganistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobîl. În urma persecuțiilor politice din partea administrației Lukașenko, a părăsit Belarusul în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg și Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.

A scris mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărți publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi și în 47 de țări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U voinî ne jenskoe liţo*, 1985), ce cuprinde mărturii ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale adulților care în vremea celui de-al Doilea Război Mondial erau copii; *Soldații de zinc* (*Ţinkovîe malciki*, 1989), despre experiențele soldaților sovietici în războiul din Afganistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecați de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbușirea Uniunii Sovietice; *Dezastrul de la Cernobîl* (*Cernobîlskaia molitva*, 1997), mărturii ale supraviețuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; și *Vremuri second-hand* (*Vremea second hand,* 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic" prin amintirile generațiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist.

Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărțile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinței și curajului în epoca noastră".

SVETLANA ALEKSIEVICI

SOLDAȚII DE ZINC

Traducere din limba rusă și note
de Justina Bandol

LITERA
București
2019

Ținkovîe malciki
Svetlana Aleksievici
Copyright © 2013 Svetlana Aleksievici
Toate drepturile rezervate

carte Pentru Toți este parte
a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Soldații de zinc
Svetlana Aleksievici

Copyright © 2019 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Ovidiu Șerban
Copertă: Bogdan Mitea
Tehnoredactare și prepress: Bogdan Coscaru

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ALEKSIEVICi, SVETLANA

Soldații de zinc / Svetlana Aleksievici; trad. din lb. rusă: Justina Bandol. – București: Litera, 2019

ISBN 978-606-33-3873-1

ISBN EPUB 978-606-33-5623-0

I. Bandol, Justina (trad.)

821.111

Pe 20 ianuarie 1801, cazacii atamanului Vasili Orlov au primit poruncă să plece în India. Li se dădea o lună să ajungă la Orenburg și de acolo trei luni „peste Buharia și Hiva până la fluviul Indus". În scurtă vreme, treizeci de mii de cazaci treceau Volga și pătrundeau adânc în stepele kazahe…

V borbe za vlast. Straniți politiceskoi istorii Rossii XVII veka (*Lupta pentru putere. Pagini din istoria politică a Rusiei în secolul al XVII-lea*), Moscova, Editura Mîsl, 1988, p. 475

În decembrie 1979, conducerea Uniunii Sovietice a luat hotărârea de a trimite trupe în Afganistan. Războiul a durat din 1979 până în 1989, timp de nouă ani, o lună și nouăsprezece zile. Prin Afganistan au trecut mai bine de un milion de soldați din contingentul limitat de trupe sovietice. Pierderile totale de vieți omenești din rândul Forțelor Armate ale Uniunii Sovietice au însumat 15 051 de persoane. Dispăruți fără urmă și luați prizoneri au fost 417 militari. Până în anul 2000, cei care nu s-au întors din prizonierat și nici nu au fost găsiți sunt în număr de 287…

Полит.ру, 19 noiembrie 2003

Prolog

– Merg singură… De-acum am să merg multă vreme singură…

A omorât un om… fiul meu… Cu satârul cu care tăiam carnea. S-a întors din război şi l-a omorât aici… Dimineaţă a adus satârul şi l-a pus la loc, în bufetul de vase. Am impresia că tot în ziua aia i-am făcut şniţele… După o vreme au transmis la televizor, au scris şi în ziarul de seară că nişte pescari găsiseră în lacul din oraş un cadavru… făcut bucăţi… Şi mă sună o prietenă:

– Ai citit? Asta e crimă de profesionist… Miroase de la o poştă a Afganistan…

Fiul meu era acasă, stătea întins pe canapea, citea. Eu încă nu aflasem nimic, habar n-aveam, dar, nu ştiu de ce, după vorbele astea m-am uitat la el… Instinctul de mamă…

Nu auziţi un lătrat? Nu? Ba eu îl aud, cum încep să povestesc despre asta, aud un lătrat. Cum fug câinii… Acolo, la puşcărie, unde e acum, sunt nişte dulăi mari negri… Şi toată lumea e în negru, numai negru… Mă întorc la Minsk, merg pe stradă, trec pe lângă brutărie, pe lângă grădiniţă, cu pâinea şi cu laptele în plasă, şi aud un lătrat. Pur şi simplu asurzitor. Pe mine mă moleşeşte de tot… O dată mai că n-a dat maşina peste mine…

Sunt gata să mă duc la mormântul lui… să mă întind acolo lângă el… Dar nu ştiu… Nu ştiu cum să trăiesc cu asta… Câteodată mi-e groază să mai intru în bucătărie, să văd bufetul unde stătea satârul… Dumneavoastră nu auziţi? Nu auziţi nimic… Nu?!

Nu ştiu cum o mai fi băiatul meu în clipa asta. Cum am să-l primesc înapoi peste cincisprezece ani? I-au dat cincisprezece ani de temniţă grea… Cum l-am crescut? Era pasionat de dansurile de societate… Am fost cu el la Leningrad, la Ermitaj… citeam cărţi împreună… (*Plânge.*) Afganistanul mi l-a furat…

… Am primit telegramă din Taşkent: aşteptaţi-mă, vin, cursa numărul… Am dat buzna afară pe balcon, îmi venea să strig din toţi bojocii: „E viu! Băiatul meu s-a întors viu din Afganistan! Războiul ăsta blestemat s-a terminat pentru mine!“ Şi mi-am pierdut cunoştinţa. La aeroport am întârziat, bineînţeles, cursa venise de mult, pe el l-am găsit într-un scuar. Stătea întins pe jos şi apucase iarba în mâini, se mira că e atât de verde. Nu-i venea să creadă că s-a întors… Dar nu i se vedea nici o bucurie pe faţă…

Seara au venit vecinii la noi, au o fetiţă mică şi-i legaseră o fundă albastră lucioasă. El a luat-o pe genunchi, a strâns-o la piept şi plângea, uite-aşa îi curgeau lacrimile fără oprire. Pentru că acolo ei omorâseră oameni. Şi el… Asta am înţeles pe urmă.

La graniță, vameșii l-au „ușurat“ de niște slipuri de import. Americane. N-avea voie… Așa că a venit fără lenjerie. Îmi adusese mie un halat, în anul ăla împlinisem patruzeci de ani, i-au luat și halatul. Bunicii îi adusese o basma – și pe aia i-au luat-o. A venit numai cu flori. Gladiole. Dar pe față nu i se vedea nici o bucurie.

Dimineața se trezea încă om ca toți oamenii: „Mamă! Mămico!“ Spre seară i se întuneca fața, i se îngreunau ochii… Nici nu pot să vă spun… La început nu bea deloc… Stătea cu ochii țintă la perete… și odată se ridica brusc de pe canapea, își lua geaca…

Eu mă puneam în ușă:

– Încotro, Valiușka?

Se uita la mine fără să mă vadă. Și pleca.

Eu mă întorceam târziu de la muncă, fabrica e departe, eram schimbul doi. Sunam la ușă, și el nu-mi deschidea. Nu-mi recunoștea glasul. Era atât de ciudat – mai înțeleg, să nu mai știe glasurile prietenilor, dar pe al meu! Mai ales că „Valiușka“ – numai eu îl strigam așa. Tot timpul parcă aștepta pe cineva, parcă se temea. I-am cumpărat o cămașă nouă, m-am apucat să i-o măsor, când mă uit: pe mâini avea numai tăieturi.

– Ce-i asta?

– Nimic, mamă.

Pe urmă am aflat. După proces… În tabăra de antrenament își tăiase venele… La o simulare fusese radiotransmisionist și nu reușise să arunce la vreme stația într-un copac, nu se încadrase în timpul stabilit, și sergentul îl pusese să scoată cincizeci de căldări cu apă din toaletă și să le care prin fața celorlalți aliniați în formație. El se apucase să le care și leșinase. La spital îl diagnosticaseră cu o ușoară zdruncinare nervoasă. În noaptea aia încercase să-și taie venele. A doua oară în Afganistan… Înainte să plece într-un raid, îl verificaseră: nu-i mergea stația. Dispăruseră niște piese care nu se găseau, le șterpelise careva dintre ai lor… Cine? Comandantul îl învinuise pe el de lașitate, cică ar fi ascuns piesele ca să nu participe la acțiune împreună cu ceilalți. Dar ei acolo își furau unul de la altul, desfăceau mașinile pentru piese și le duceau în prăvăliile afganilor, le vindeau acolo. Și cumpărau în schimb droguri… Droguri, țigări. Mâncare. Fiindcă tot timpul stăteau flămânzi.

La televizor era într-o seară o emisiune cu Edith Piaf, ne uitam împreună.

– Mamă, m-a întrebat el, tu știi ce sunt alea droguri?

– Nu, l-am mințit eu, dar pe furiș îl urmăream: nu cumva trage ceva pe nas?

N-am găsit nici o urmă. Dar acolo foloseau droguri – știu precis.

– Cum a fost în Afganistan?

– Taci, mamă!

Când pleca de acasă, eu îi reciteam scrisorile de pe front, voiam să scormonesc, să înțeleg ce-i cu el. Nu găseam nimic deosebit, scria că-i e dor de iarba verde, o ruga pe bunica să se fotografieze în zăpadă și să-i trimită poza. Dar eu vedeam, simțeam că se petrece ceva cu el. Îmi înapoiaseră alt om… nu pe băiatul meu. Și eu singură îl trimisesem în armată, că el avea amânare. Eu

voisem să devină curajos. Mă străduisem să-l conving și pe el, să mă conving și pe mine că armata îl va face mai bun, mai puternic. Îl condusesem cu cântec de chitară, îi pregătisem la plecare o masă cu nu știu câte feluri de prăjituri. Își chemase prieteni, fete… Îmi amintesc că-i cumpărasem zece torturi.

O singură dată a zis ceva despre Afganistan. Într-o seară… A intrat în bucătărie, eu tranșam un iepure și aveam o farfurie cu sânge. El și-a băgat degetele în sânge și pe urmă s-a uitat la ele, s-a tot uitat. Și zice așa, ca pentru sine:

– Pe un prieten al meu l-au adus cu burta tăiată… Și mă ruga să-l împușc… L-am împușcat…

Cu degetele înmuiate în sânge… Se scursese din carnea de iepure, care e mai fragedă… Cu degetele astea a luat o țigară și a ieșit pe balcon. În seara aia n-a mai schimbat nici o vorbă cu mine.

M-am dus pe la doctori. Dați-mi băiatul înapoi! Ajutați-mă! Le-am povestit tot… S-au uitat la el, l-au luat la verificări, dar afară de radiculită nu i-au găsit nimic.

Am venit o dată acasă, când mă uit – la masă erau patru băieți străini.

– Mamă, sunt din Afganistan. I-am găsit la gară. N-au unde să rămână peste noapte.

– Acuși vă fac o plăcintă. Într-o clipă! m-am bucurat eu, cine știe de ce.

Au stat la noi o săptămână. N-am socotit, dar cred că au băut vreo trei navete de votcă. În fiecare seară găseam acasă cinci străini. Al cincilea era băiatul meu… Nu voiam să le ascult discuțiile, mă temeam. Dar, stând în casă cu ei… auzeam fără să vreau… Povesteau cum, când stăteau la pândă câte două săptămâni în munți, li se dădeau substanțe stimulante, ca să fie mai curajoși. Dar despre asta nu se vorbește. Apoi, cu ce armă omori mai bine… de la ce distanță… Pe urmă mi-am amintit de toate astea, când s-a întâmplat nenorocirea… Și atunci am început să mă gândesc, să-mi aduc aminte cu înfrigurare. Până atunci nu fusesem decât speriată: „Aoleu", îmi spuneam, „toți parcă-s duși cu pluta. Nu-s sănătoși".

În noaptea… dinainte de ziua aceea… când l-a omorât… am avut un vis că îl așteptam, și el nu mai venea. Și iată că mi-l aduc până la urmă… Mi-l aduc cei patru „afgani" și-l aruncă pe podeaua murdară de ciment. Știți, în casă avem podea de ciment… la bucătărie… Ca la închisoare.

El intrase deja în anul pregătitor la facultatea de radiotehnie. Scrisese bine la examen. Era fericit că totul îi mergea. Începusem chiar să cred că se liniștește. O să meargă la facultate, o să se însoare. Dar, când venea seara…. Mă înspăimântau serile lui… Stătea și privea ca orb la perete. Adormea în fotoliu… Mie îmi venea să mă arunc peste el, să-l acopăr cu trupul meu și să nu-l las să plece nicăieri. Acum îl visez cum e mic și-mi cere de mâncare. I-e tot timpul foame. Întinde mâinile… Întotdeauna în vis îl văd mic și înjosit. Aievea? Ne vedem o dată la două luni. Patru ore de vorbit printr-un geam…

De două ori pe an am dreptul măcar să-l hrănesc. Și lătratul ăsta… Visez un lătrat de câine care mă gonește de peste tot.

A început să-mi facă curte un bărbat… Mi-a adus flori. Când mi le-a adus, „Plecați de-aici“, i-am strigat, „sunt mama unui ucigaș!“ La început mă temeam să mă întâlnesc cu vreun cunoscut, mă închideam în baie și așteptam să cadă zidurile pe mine. Mi se părea că pe stradă mă recunoaște toată lumea, își arată unul altuia, își șoptesc: „Țineți minte cazul ăla groaznic?… Băiatul ei l-a omorât. L-a tăiat în bucăți. Se vede c-a fost în Afganistan…“ Ieșeam pe stradă numai noaptea, studiam toate păsările de noapte. Le știam deja după glas.

A ținut ancheta… vreo câteva luni… El tăcea. Eu am plecat la Moscova la spitalul militar Burdenko. Am dat acolo peste niște băieți care fuseseră în trupele speciale, ca și el. Mi-am deschis sufletul…

– Băieți, de ce-ar fi putut omorî băiatul meu un om?

– Dacă l-a omorât, înseamnă c-a avut de ce.

Trebuia să mă conving singură că fusese în stare să facă așa ceva… că fusese în stare să omoare… Le-am pus o sumedenie de întrebări și până la urmă m-am lămurit: fusese! I-am întrebat despre moarte… Nu, nu despre moarte, ci despre cum e să omori. Dar discuția nu le-a trezit cine știe ce sentimente, cum trezește de obicei orice fel de crimă unui om obișnuit, care n-a văzut sânge. Vorbeau despre război ca despre o slujbă unde ai îndatorirea să ucizi. Pe urmă am întâlnit niște băieți care fuseseră și ei în Afganistan și care, după cutremurul din Armenia[1], se duseseră acolo cu echipele de salvare. Mă interesa, făcusem o fixație: le era vreodată frică? Ce simțeau la vederea morții? Nu, nu le era frică de nimic, până și sentimentul de milă le era diluat. Cranii, oase… sparte, zdrobite… Școli întregi făcute una cu pământul… În clase… copiii, cum stăteau la ore în bănci, așa fuseseră îngropați. Dar ei își aminteau și vorbeau despre altele: ce depozite bogate de vinuri dezgropaseră, ce coniac, ce vin beau. Glumeau: de-ar mai trânti ăștia un război pe undeva! Dar undeva unde-i cald, unde crește vița-de-vie și se face vin bun… Ei, ce părere aveți, sunt sănătoși la cap? Au un psihic normal?

„Îl urăsc mort.“ Așa mi-a scris nu demult. După cinci ani… Ce s-a petrecut între ei? Tace. Știu doar că era un băiat, îl chema Iura, care se lăuda că în Afganistan făcuse rost de multe cecuri[2]. Deși mai târziu s-a dovedit că fusese trimis în Etiopia, ca locotenent. Despre Afganistan minți se…

La proces, numai avocata a spus că judecăm un om bolnav. Pe banca acuzaților nu se află un infractor, ci un om bolnav, care trebuie tratat. Dar pe atunci, acum șapte ani, încă nu se spunea adevărul despre Afganistan. Toți erau eroi. Soldați „internaționaliști“. Iar fiul meu era un ucigaș… pentru că făcuse aici ceea ce ei făcuseră acolo. Și pentru care primiseră ordine și medalii… De ce numai pe el l-au judecat? De ce nu i-au judecat și pe cei care l-au trimis acolo? Care l-au învățat să omoare? Eu așa ceva nu l-am învățat… (*Izbucnește în plâns și strigă.*)

A omorât un om cu satârul meu de bucătărie… iar dimineață l-a adus și l-a pus la loc în dulap. Ca pe o lingură sau o furculiță oarecare…

O invidiez pe mama al cărei fiu s-a întors fără picioare… N-are decât s-o

urască atunci când se îmbată! Să urască lumea întreagă… N-are decât să se repeadă la ea ca un animal! Ea îi cumpără prostituate, ca el să n-o ia razna… Ea însăși s-a culcat o dată cu el, fiindcă el ieșise pe balcon, voia să se arunce de la etajul zece. Aș fi gata de orice… Le invidiez pe toate mamele, chiar și pe cele ale căror fii zac în mormânt. Aș fi stat lângă cruce și aș fi fost fericită. Aș fi adus flori.

Auziți lătratul? Aleargă câinii după mine. Îi aud…

O mamă

Cutremur distrugător (6,8 grade pe scara Richter) care a avut loc în nord-estul Armeniei pe 7 decembrie 1988. A stârnit o uriașă reacție de ajutorare în comunitatea internațională.

Formă de plată a soldaților sovietici din Afganistan, pe lângă soldă, în monedă locală

Din carnetele de însemnări (la război)

Iunie 1986

Nu vreau să mai scriu despre război… Să trăiesc din nou „filosofia dispariției“ în loc de „filosofia vieții“. Să adun experiențele nesfârșite ale inexistenței. După *Războiul nu are chip de femeie*, multă vreme n-am putut vedea copii cărora le curgea sânge din nas după vreo încăierare, în vacanțe evitam să mă uit cum pescarii aruncă vesel pe nisipul de pe mal peștele smuls din adâncurile apelor, pentru că mi se făcea rău la vederea ochilor acelora holbați, încremeniți. Fiecare are rezerva sa de forțe cu care se poate apăra de durerea fizică și psihologică, și a mea fusese epuizată. Mă scotea din minți urletul unei pisici lovite de mașină, îmi întorceam privirea de la orice râmă strivită, de la orice broscuță aruncată pe șosea… Mi se părea de multe ori că și animalele, păsările, peștii au dreptul la istoria suferinței lor. Că într-o zi o s-o scrie cineva.

Și deodată… dacă așa ceva se poate numi „deodată“. Era în al șaptelea an de război… Noi nu știam nimic despre el în afara reportajelor eroice de la televizor. Din când în când ne cutremurau pentru o clipă sicriele de zinc aduse de la mare depărtare, care nu încăpeau în cutiile de chibrituri ale „hruștioabelor“[3]. Răsunau atunci salve îndurerate de artilerie – și se lăsa din nou liniștea. Mentalitatea noastră mitologică rămânea neclintită: suntem o pildă de justețe și măreție. Și avem întotdeauna dreptate. Ultimele scântei ale ideii de revoluție mondială scăpărau cu flacără vie… și nimeni nu observa că focul ne ajunsese pe noi. Că ni se aprinsese propria casă. Începuse perestroika lui Gorbaciov. Ne năpusteam în întâmpinarea unei vieți noi. Pe noi înșine ce ne aștepta în viitor? De ce aveam să ne dovedim capabili după atâția ani de somn letargic indus artificial? Și în timpul acesta băieții noștri piereau prin țări străine, cine știe pentru ce…

Despre ce se vorbea în jurul meu? Despre ce se scria? Despre datoria internaționalistă[4] și despre geopolitică, despre interesele noastre de mare putere și despre frontierele sudice. Și oamenii credeau în toate astea. Credeau cu adevărat! Mame care nu demult se zvârcoliseră la vederea cutiilor oarbe de metal în care le fuseseră înapoiați fiii luau acum cuvântul în școli și muzee militare, chemând alți tineri să-și îndeplinească „datoria față de Patrie“. Cenzura era cu ochii în patru ca în reportajele despre teatrul de război să nu fie cumva pomenită moartea soldaților noștri, noi eram încredințați că un „contingent limitat“ de trupe sovietice ajută un popor prieten să construiască poduri, drumuri, școli, distribuie îngrășăminte și făină în kișlakuri[5], că medicii sovietici le ajută pe femeile afgane să nască. Soldații întorși de pe front veneau în școli cu chitare, ca să cânte despre ceea ce ar fi trebuit să urle.

Cu unul dintre ei am stat îndelung de vorbă… Voiam să aflu mai multe despre cât de chinuitoare e decizia aceasta – a trage sau a nu trage. Dar pentru el nu părea să fi existat nici un fel de dramă. Ce e bine? Ce e rău? E bine să omori „în numele socialismului“? Pentru băieții aceștia, granițele moralității sunt trasate de ordinele venite de la superiori. E adevărat că despre moarte vorbesc cu mai multă prudență decât noi. În privința asta iese imediat la iveală distanța care ne desparte.

Cum se poate să trăiești istoria și în același timp să scrii despre ea? În plus, e imposibil să înșfaci toate bucățelele de viață, toată „mizeria“ existenței, și să le arunci într-o carte. În istorie. Trebuie „să străpungi timpul“ și „să surprinzi duhul vremurilor“.

„Durerea are zeci de-nfățișări“ (Shakespeare, *Richard al II-lea*)[6].

… În sala de așteptare pe jumătate goală a autogării am văzut un ofițer cu un geamantan scump. Alături de el, un băiețandru slăbănog, tuns la chelie ca soldații, scormonea cu o furculiță într-un ghiveci cu un ficus uscat. Lângă ei s-au așezat cu naivitate niște femei de la țară și s-au apucat să-i întrebe: încotro, de ce, cine sunt? Ofițerul îl însoțea acasă pe un soldat care-și ieșise din minți: „De la Kabul tot scormonește cu ce-i cade în mână: cu lopata, cu furculița, cu bățul, cu stiloul“. Băiețandrul înalță capul: „Trebuie să mă ascund… Am să sap o gaură… O fac repede. Acolo le ziceam «gropi comune». O să sap o groapă mare pentru voi toți…“

La el am văzut pentru prima oară pupile imense, cât ochiul…

Sunt în cimitirul orașului… În jurul meu stau câteva sute de oameni. În centru – nouă coșciuge, căptușite cu stambă roșie. Câțiva militari iau cuvântul. Un general… Mai multe femei în negru bocesc. Restul lumii tace, numai o fetiță cu cozi împletite plânge cu sughițuri deasupra unui sicriu: „Tati! Tătiiiicule! Unde ești? Mi-ai promis că-mi aduci o păpușă. O păpușică frumoasă! Ți-am desenat un album întreg de căsuțe și flori… Te aștept, tăticuțule…“ Un ofițer tânăr o ridică în brațe și o duce către o Volgă neagră. Dar auzim încă multă vreme: „Tati! Tătiiiicule!… Tăticuuțule drag…!“

Generalul vorbește… Femeile în negru bocesc mai departe. Noi, ceilalți, tăcem. De ce?

Nu vreau să tac… Și nu mai pot să scriu despre război.

Blocuri de locuințe construite în URSS începând cu sfârșitul anilor ’50, asociate îndeosebi cu numele lui Nikita Hrușciov (secretar general al PCUS între 1953 și 1964). Apartamentele aveau de regulă suprafețe mici, iar materialele folosite nu erau de bună calitate, de aici și denumirea ironică de „hrușcioabă“.

Noțiune folosită pe larg în limbajul de lemn al societății sovietice, derivată din doctrina internaționalismului proletar și aplicată în special situațiilor când URSS intervenea în alte state pentru înăbușirea mișcărilor anticomuniste sau antistatale. A fost unul din conceptele-cheie ale justificării războiului din Afganistan.

Sate afgane tradiționale, deseori înconjurate de un zid de pământ

Richard al II-lea, actul II, scena 2, traducere de Mihnea Gheorghiu, în William Shakespeare, *Opere complete (Teatru)*, vol. 3, Univers, București, 1982, p. 163

Septembrie 1988

5 septembrie

Taşkent. În aeroport e zăduf şi miroase a pepene galben – e mai mult pepenărie, nu aeroport. Două noaptea. Pe sub taxiuri se strecoară fără frică pisici grase sălbăticite – de rasă afgană, se spune. Prin mulţimea bronzată a turiştilor, printre cutii şi coşuri cu fructe, ţopăie în cârje soldaţi tineri (băieţandri). Nimeni nu le mai dă atenţie, s-au obişnuit cu ei. Dorm şi mănâncă tot aici, pe jos, pe ziare şi reviste vechi, aşteptând săptămâni la rând să-şi poată cumpăra bilete spre Saratov, Kazan, Novosibirsk, Kiev… Unde au fost schilodiţi? Ce apărau acolo? Nu interesează pe nimeni. Un singur băieţaş nu-şi poate lua ochii de la ei, şi o cerşetoare beată se apropie de unul:

– Vino-ncoa'!… Să-ţi dau ceva…

El se fereşte cu cârja, iar ea, fără să se supere, îi mai adresează câteva cuvinte triste, femeieşti.

Alături de mine şed câţiva ofiţeri. Vorbesc despre cât sunt de proaste la noi protezele. Despre febra tifoidă, despre holeră, despre malarie şi hepatită. Cum în primii ani de război nu existau nici fântâni, nici bucătării, nici băi, n-aveau nici măcar cu ce spăla vasele. Plus despre ce a dus fiecare acasă: care un video, care un casetofon Sharp sau Sony. Mi-a rămas în minte cu ce ochi se uită după femeile frumoase, odihnite, în rochii decoltate…

Aşteptăm multă vreme avionul militar către Kabul. Aud vorbindu-se că mai întâi o să încarce tehnica de luptă şi pe urmă oamenii. Sunt vreo sută care aşteaptă, toţi – militari. Surprinzător de multe femei.

Fragmente de conversaţii:

– Îmi piere auzul. Mai întâi am început să nu mai aud păsările care cântă cu glas subţire. Din cauza unei contuzii la cap… Presura galbenă, de pildă, n-o mai disting prea bine. Am înregistrat-o pe casetă şi o ascult dată la maxim…

– Mai întâi tragi şi pe urmă te lămureşti ce era – femeie sau copil? Fiecare cu coşmarul lui…

– În timpul focului de mitralieră, măgarul se întinde pe jos; cum s-a terminat, cum sare la loc în picioare…

– Ce suntem noi în ţară? Prostituate? Asta ştiam deja. De-am reuşi să câştigăm măcar cât să deschidem o cooperativă[7]! Iar bărbaţii? Halal! Toţi nişte beţivi.

– Generalul vorbea despre datoria internaţionalistă, despre apărarea graniţei de sud. Mai că nu i-au dat lacrimile: „Cumpăraţi-le dropsuri! Sunt şi ei tot copii. Bomboanele sunt cel mai bun cadou".

– Era un ofiţer tânăr. Când a aflat că i-au tăiat piciorul, l-a bufnit plânsul.

Avea niște obraji ca de fată mare – albi, rumeiori… Mie la început mi-era frică de morți, mai ales dacă n-aveau mâini sau picioare. Pe urmă m-am obișnuit…

– Când iau prizonieri, le taie membrele și le leagă cu garouri, ca să nu moară de hemoragie. Și așa îi lasă, de-i culeg ai noștri numai niște cioturi. Ei vor să moară, dar sunt vindecați cu de-a sila. Iar când ies din spital nu mai vor să se întoarcă acasă.

– La vamă mi-au văzut rucsacul gol: „Ce-ai acolo?“ „Nimic.“ Nu m-au crezut, m-au pus să mă dezbrac până la chiloți. Toți vin cu câte două–trei geamantane.

În avion am nimerit lângă un transportor blindat legat cu lanțuri. Din fericire, maiorul de alături a fost treaz – toți ceilalți erau beți. La oarecare depărtare, cineva dormea pe un bust al lui Marx (portretele și busturile îndrumătorilor socialiști fuseseră îngrămădite fără nici un ambalaj); se transportau nu numai armament, ci și toate cele necesare pentru săvârșirea ritualurilor sovietice: steaguri roșii, panglici…

Urlă sirena…

– Treziți-vă, să nu pierdeți împărăția cerurilor!

Suntem deja deasupra Kabulului.

Aterizăm.

… Bubuit de artilerie. Patrule de soldați în veste antiglonț, cu pistoale automate, verifică permisele.

N-am vrut să mai scriu despre război, și totuși iată-mă în mijlocul unui război adevărat. Peste tot în jur sunt oameni din război, obiecte ale războiului. Timpul războiului.

12 septembrie

Există ceva imoral în privirea care scrutează curajul și temeritatea altora. Ieri-dimineață, în timp ce mergeam spre cantină, am schimbat un salut cu o santinelă. Peste jumătate de ceas, băiatul acela a fost ucis de o schijă de mină rătăcită prin garnizoană. Toată ziua am încercat să-mi amintesc chipul lui…

Jurnaliștii sunt numiți aici „scornitori“. Și scriitorii la fel. În grupul nostru de scriitori sunt numai bărbați. Jinduiesc să ajungă la posturile avansate, să participe la luptă. Îl întreb pe unul din ei:

– De ce?

– Mi se pare interesant. Să spun că am fost în pasul Salang[8]. Să trag cu pușca.

Nu mă pot dezbăra de sentimentul că războiul este o emanație a naturii masculine, care mie mi-e în bună măsură de neînțeles. Dar realitatea lui de zi cu zi este grandioasă. Apollinaire spune: „Ah, cât de frumos e războiul!“

În război totul e altfel: și noi, și natura, și gândurile noastre. Aici am înțeles că gândul omului poate fi cumplit de crud.

Întreb și ascult pretutindeni: în cazarmă, la cantină, pe terenul de fotbal, seara, la dansuri – atribut neobișnuit aici al vieții pașnice:

– Am tras de la mică distanță și am văzut cum îi explodează craniul. Și mi-a trecut prin minte: „Primul". După luptă – o mulțime de răniți și morți. Toată lumea tace… Visez tramvaie, cum merg acasă cu tramvaiul… Amintirea cea mai dragă mi-e de când cocea mama plăcinte și în casă mirosea a aluat dulce…

– Te împrietenești cu un tip de treabă… și pe urmă îi vezi mațele împrăștiate pe pietre. Și așa-ți vine să te răzbuni!…

– Așteptăm o caravană, stăm de două–trei zile la pândă în nisipul fierbinte, și de uşurat ne uşurăm tot așa, întinși. După trei zile te apucă toate pandaliile. Și prima rafală o tragi cu ură, pur și simplu. După ce-i ciuruim, la sfârșit, ne dăm seama că în caravană erau numai banane și gem. Ne-am îndopat cu dulce pentru toată viața…

– Prinseserăm niște *duhi*[9]… și-i interogăm: „Unde-s depozitele militare?" Tăcere. I-am luat pe doi dintre ei în elicopter, cu noi: „Unde-s? Arată!" Nimic. Pe unul l-am aruncat pe stânci…

– Să faci dragoste la război și după război nu-i totuna… La război toate zici că-s prima oară…

– Trăgea un Grad[10] de-al nostru… Zburau minele… Și, prin toată canonada aia, nu simți decât: Vreau să trăiesc! Să trăiesc! Nu știi și nici nu vrei să știi de suferința celuilalt. Să trăiesc! – atât. Să trăiesc!

A scrie (a povesti) tot adevărul despre sine este, după observația lui Pușkin, o imposibilitate fizică.

La război, pe om îl salvează faptul că are conștiința distrasă, împrăștiată. Dar moartea din jur e absurdă și aleatorie, fără nici un sens mai profund.

… Pe un tanc, scris cu vopsea roșie: „Răzbunare pentru Malkin".

În mijlocul străzii, o tânără afgană stătea în genunchi în fața unui copil ucis și țipa. Așa țipă, probabil, numai animalele rănite.

Am trecut pe lângă sate nimicite, asemănătoare cu un câmp arat. Pământul mort al unui spațiu unde până nu demult au trăit oameni era mai înfricoșător decât întunericul din care oricând poate să te ajungă glonțul.

La spital, am pus un ursuleț de pluș pe patul unui băiețel afgan. L-a luat cu dinții și așa s-a jucat cu el, zâmbind – n-avea mâini. „Rușii voștri l-au schilodit", mi s-au tradus cuvintele mamei. „Tu ai copii? Ce, fată sau băiat?" Nu mi-am dat seama, până la urmă, ce era mai mult în glasul ei – groază sau iertare.

Oamenii povestesc despre cruzimea pe care o arată mujahedinii față de soldații noștri luați prizonieri. Desprinsă parcă din Evul Mediu. Aici e cu adevărat alt timp, calendarele arată secolul al XIV-lea.

În *Un erou al timpului nostru* de Lermontov, Maksimîci, evaluând comportamentul munteanului care l-a omorât pe tatăl Belei, afirmă: „Desigur,

după concepția lor, avea perfectă dreptate“[11] – deși, din punctul de vedere al rusului, gestul pare barbar. Scriitorul a surprins aici o trăsătură uimitoare a sufletului rus – capacitatea de a se pune în pielea altuia, de a vedea lucrurile și „după concepția lor“.

Dar acum…

17 septembrie

Văd, de la o zi la alta, cum omul alunecă tot mai jos. Și arareori se înalță.

La Dostoievski, Ivan Karamazov observă: „Am auzit spunându-se uneori că omul e crud «ca o fiară», ceea ce, după mine, este o nedreptate strigătoare la cer și o insultă pentru bietele jivine; nici o fiară de pe fața pământului nu se poate compara în privința asta cu omul, a cărui cruzime aproape că atinge perfecțiunea“[12].

Da, am o bănuială că nu vrem să auzim de așa ceva, nu vrem să știm. Dar în orice război, oricine – Iulius Caesar sau Iosif Stalin – și în numele a orice l-ar purta, oamenii se omoară unul pe altul. Este o crimă, însă, la noi în țară, nu suntem deprinși să ne gândim la asta, ba chiar în școli se vorbește despre educație nu patriotică, ci militar-patriotică. Deși… de ce mă mai mir? E limpede – avem socialism de război, țară militarizată, gândire militarizată.

Omul nu trebuie pus la asemenea încercări, căci nu le rezistă. În medicină, așa ceva se numește „vivisecție“. Experiment pe viu.

Seara, în căminul de soldați de vizavi de hotel cineva a pornit un casetofon. Am ascultat și eu cântece „afgane“. Glasuri de copii, încă neformate, cântau răgușit, à la Vîsoțki[13]: „Soarele a căzut în kișlak ca o bombă enormă“, „N-am nevoie de faimă. Răsplată ne-ar fi viața“, „De ce omorâm? De ce suntem uciși?“, „Am început să uit și chipuri“, „Afganistan, nu ne ești doar datorie. Ești pentru noi facerea lumii“, „Ca niște dropii țopăie ologi pe malul mării“, „Mort, e al nimănui. Pe chipu-i nu mai luce ura“.

Noaptea am un vis: soldații noștri se întorc în țară, iar eu sunt printre cei care îi conduc. Mă apropii de un băiețel, care e însă fără limbă, mut. După ce-a fost luat prizonier. De sub mantaua soldătească îi iese pijamaua de spital. Îl întreb ceva, dar el nu face decât să-și scrie numele: „Vanecika… Vanecika…“ I-l văd foarte clar – „Vanecika“… Seamănă la față cu un tânăr cu care discutasem peste zi și care îmi tot repeta: „Mă așteaptă mama acasă“.

Am străbătut străduțele înghețate ale Kabulului, trecând pe lângă pancartele cunoscute, desfășurate în centrul orașului: „Comunismul e viitorul luminos“, „Kabul – oraș al păcii“, „Poporul și partidul sunt unite pe vecie“. Pancarte de-ale noastre, imprimate în tipografiile sovietice. Lenin al nostru stă aici cu mâna ridicată…

Am făcut cunoștință cu operatori cinematografici veniți de la Moscova.

Filmau încărcarea unei „lalele negre“[14]. Povestesc, cu ochii plecați, că soldații morți sunt îmbrăcați în vechea uniformă militară din anii ’40, cu pantaloni largi pe coapse. Uneori îi așază în sicrie fără să-i mai îmbrace, se

întâmplă să nu aibă disponibile nici măcar uniforme vechi. Scânduri putrede, cuie ruginite… „I-au adus în containere frigorifice pe ultimii. Mirosea parcă a carne de mistreț cam stătută."

Cine m-ar crede dacă aș scrie despre așa ceva?

20 septembrie

Am văzut o luptă…

Au murit trei soldați… Seara, toată lumea ia masa fără să pomenească de bătălie și de cei uciși, deși toți zac undeva în apropiere.

Dreptul omului de a nu ucide. De a nu învăța să ucidă. Neînscris în nici o constituție.

Războiul e o lume, nu un eveniment… Totul e altfel aici: și peisajul, și omul, și cuvintele. Îmi rămâne în minte latura teatrală a războiului: un tanc care se răstoarnă, ordinele care răsună în jur… dârele luminoase ale gloanțelor în întuneric…

A te gândi la moarte e ca și cum te-ai gândi la viitor. Atunci când te gândești la ea și când o vezi, se petrece ceva cu timpul. Pe lângă teama de moarte există și atracția ei…

Nu trebuie să inventez nimic. Pretutindeni în jur sunt fragmente de cărți esențiale. În fiecare om.

În povestiri, (deseori!) este uluitoare naivitatea agresivă a băieților noștri, până nu demult liceeni. Și eu, care-mi doresc să obțin dialogul omului cu omul dinăuntrul său.

Și totuși… În ce limbă vorbim cu noi înșine? Cu alții? Mie-mi place limbajul vorbit, neîmpovărat de nimic, lăsat liber. Totul în el e o petrecere, o sărbătoare: sintaxa, intonația, accentele – plus că emoția este reconstituită cu exactitate. Eu urmăresc emoțiile, nu evenimentul. Urmăresc cum au evoluat emoțiile noastre, nu evenimentele. Poate ceea ce fac se aseamănă cu munca istoricului, dar eu sunt un istoric al lucrurilor fără urmă. Ce se întâmplă cu marile evenimente? Migrează în istorie – în vreme ce evenimentele mărunte, însă importante pentru omul de rând, dispar fără urmă. Astăzi, un băiețandru (care, de plăpând și bolnăvicios ce era, nici nu arăta a soldat) îmi povestea cât de neobișnuit și, în același timp, de palpitant e să omori laolaltă cu alții. Și cât de înfricoșător e să împuști un prizonier.

Oare așa ceva rămâne în istorie? Mă îndeletnicesc (carte după carte) cu același lucru – micșorez istoria până la nivelul individului.

M-am gândit la imposibilitatea de a scrie, la război fiind, o carte despre război. Mă împiedică mila, ura, durerea fizică, prietenia… și o scrisoare de acasă, după care mă cuprinde așa o poftă de viață… Soldații spun că, atunci

când omoară, se străduiesc să nu se uite nici măcar în ochii unei cămile. Aici nu există atei. Și toți sunt superstițioși.

Mi se reproșează (mai ales de ofițeri, mai rar de soldați) că, vezi Doamne, n-am tras eu însămi și nici nu s-a tras asupra mea – cum pot, așadar, să scriu despre război? Dar oare n-ar putea să fie, de fapt, bine că n-am tras?

Unde este omul căruia numai gândul războiului să-i provoace suferință? Eu nu-l găsesc. Dar ieri, lângă sediul statului-major, zăcea moartă o pasăre necunoscută. Și, ciudat… Soldații se apropiau de ea și încercau să-și dea seama ce fel de pasăre e. Le era milă.

Pe fețele morților există un soi de însufleție… Nu mă pot nicicum deprinde nici cu nebunia, la război, a lucrurilor obișnuite – apa, țigările, pâinea… Mai ales atunci când plecăm din garnizoană și urcăm în munți. Acolo, omul e singur cu natura și cu întâmplarea. Te va ocoli oare glonțul sau nu? Cine va trage primul – tu sau el? Acolo începi să vezi omul din perspectiva naturii, nu a societății.

Iar în țară, la televizor arată cum ai noștri plantează aleile prieteniei, pe care nici unul dintre noi, cei veniți aici, nu le-a văzut și nu le-a plantat…

Dostoievski, în *Demonii*: „Convingerile și omul sunt, pare-se, două lucruri mult deosebite… Toți sunt vinovați, toți sunt vinovați și… dacă s-ar fi convins toată lumea de acest lucru!“[15] Și tot el spune undeva că omenirea știe despre sine mai multe, mult mai multe decât a reușit să exprime în literatură și știință. Și că ideea aceasta ar fi nu a sa, ci a lui Vladimir Soloviov.

Dacă nu l-aș fi citit pe Dostoievski, aș fi fost copleșită de disperare…

21 septembrie

Undeva departe se aude un sistem Grad. E înfricoșător chiar și de la distanță.

După marile războaie ale secolului XX și moartea în masă, pentru a scrie despre războaie contemporane (mici) precum cel din Afganistan, e nevoie de alte premise etice și metafizice. Trebuie revendicat ceea ce e mărunt, personal și individual. Un singur om. Un om unic pentru cineva. Nu felul cum se raportează la el statul, ci ce este el pentru mama, pentru soția lui. Pentru copilul său. Cum să ne recăpătăm vederea firească?

Mă interesează și corpul, corpul omenesc, ca legătură între natură și istorie, între animalitate și vorbire. Toate detaliile fizice sunt importante: cum se schimbă sângele în soare, omul înaintea plecării în misiune… Viața e inimaginabil de artistică în sine, și – oricât de crud ar suna – suferința

omenească e deosebit de artistică. Latura întunecată a artei. Ieri, de pildă, am văzut cum erau culeși, bucăți, niște soldați tineri sfârtecați de o mină antitanc. Aș fi putut să nu mă duc să mă uit, dar m-am dus, ca să scriu. Acum scriu…

Și totuși: ar fi trebuit să mă duc? Îi auzeam pe ofițeri zeflemisindu-mă pe la spate: s-a speriat, pasămite, cuconița. M-am dus, și n-a fost nimic eroic în gestul meu, pentru că acolo am leșinat. Fie de dogoare, fie din cauza zguduirii. Vreau să fiu sinceră.

23 septembrie

Am mers cu elicopterul… De sus, am văzut sute de sicrie de zinc, pregătite pentru caz de nevoie, strălucind viu și amenințător în soare…

Te confrunți cu așa ceva și imediat îți vine în minte: literatura se sufocă în limitele sale… Copiind realitatea și relatând fapte, poți să exprimi numai ceea ce vede ochiul, dar la ce folosește un raport amănunțit despre cele întâmplate? E nevoie de altceva… Să surprinzi clipe rupte din viață…

25 septembrie

Am să mă întorc de aici liberă… N-am fost așa până când n-am văzut ce facem aici. M-am simțit singură și speriată. Am să mă întorc și n-am să mai pun niciodată piciorul într-un muzeu militar…

***

N-am folosit în carte nume adevărate. Unii interlocutori m-au rugat să păstrez taina spovedaniei, alții vor ei înșiși să uite totul. Să uite de ceea ce scria Tolstoi – că „omul curge“[16]. În el există totul.

Dar în jurnal am păstrat numele. Poate, cândva, eroii mei vor dori să se afle cine au fost:

Serghei Amirhanian, căpitan; Vladimir Agapov, locotenent-major, șef serviciu de contabilitate; Tatiana Belozerskih, funcționară; Viktoria Vladimirovna Bartașevici, mama soldatului Iuri Bartașevici, căzut la datorie; Dmitri Babkin, soldat, servant ochitor; Saia Emelianovna Babuk, mama surorii medicale Svetlana Babuk, căzută la datorie; Maria Terentievna Bobkova, mama soldatului Leonid Bobkov, căzut la datorie; Olimpiada Romanovna Baukova, mama soldatului Aleksandr Baukov, căzut la datorie; Taisia Nikolaevna Boguș, mama soldatului Viktor Boguș, căzut la datorie; Viktoria Semionovna Valovici, mama locotenentului-major Valeri Valovici, căzut la datorie; Tatiana Gaisenko, soră medicală; Vadim Glușkov, locotenent-major, traducător; Ghennadi Gubanov, căpitan, aviator; Inna Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Iuri Galovnev, căzut la datorie; Anatoli Devetiarov, maior, responsabil cu propaganda într-un regiment de artilerie; Denis L., soldat, grenadier; Tamara Dovnar, soția locotenentului-major Piotr Dovnar, căzut la datorie;

Ekaterina Nikiticina Platiţina, mama maiorului Aleksandr Platiţin, căzut la datorie; Natalia Jestovskaia, soră medicală; Maria Onufrieva Zilfigarova, mama soldatului Oleg Zilfigarov, căzut la datorie; Vadim Ivanov, locotentent-major, comandant de pluton de pionieri; Galina Fiodorovna Ilcenko, mama soldatului Aleksandr Ilcenko, căzut la datorie; Evgheni Krasnik, soldat, puşcaş într-o unitate de infanterie motorizată; Konstantin M., consilier militar; Evgheni Kotelnikov, plutonier, instructor sanitar într-o companie de cercetaşi; Aleksandr Kostakov, soldat, transmisionist; Aleksandr Kuvşinnikov, locotenent-major, comandant de pluton de grenadieri; Nadejda Sergheevna Kozlova, mama soldatului Andrei Kozlov, căzut la datorie; Marina Kiseliova, funcţionară; Taras Keţmur, soldat; Piotr Kurbanov, maior, comandant de companie de puşcaşi vânători de munte; Vasili Kubik, sublocotenent; Oleg Leliuşenko, soldat, grenadier; Aleksandr Leletko, soldat; Serghei Loskutov, chirurg militar; Valeri Lisicionok, sergent, transmisionist; Aleksandr Lavrov, soldat; Vera Lîsenko, funcţionară; Artur Metliţki, soldat, cercetaş; Evgheni Stepanovici Muhortov, maior, comandant de batalion, şi fiul lui, Andrei Muhortov, sublocotenent; Lidia Efremovna Mankevici, mama sergentului Dmitri Mankevici, căzut la datorie; Galina Mleavaia, soţia căpitanului Stepan Mleavîi, căzut la datorie; Vladimir Miholap, soldat, genist; Maksim Medvedev, soldat, controlor de spaţiu aerian; Aleksandr Nikolaenko, căpitan, comandantul unui grup de elicoptere; Oleg L., pilot de elicopter; Natalia Orlova, funcţionară; Galina Pavlova, soră medicală; Vladimir Pankratov, soldat, cercetaş; Vitali Rujenţev, soldat, şofer; Serghei Rusak, soldat, tanchist; Mihail Sirotin, locotenent-major, aviator; Aleksandr Suhorukov, locotenent-major, comandant al unui pluton de puşcaşi vânători de munte; Timofei Smirnov, sergent, artilerist; Valentina Kirillovna Sanko, mama soldatului Valentin Sanko, căzut la datorie; Nina Ivanovna Sidelnikova, mamă; Vladimir Simanin, locotenent-colonel; Tomas M., sergent, comandant de pluton de infanterie; Leonid Ivanovici Tatarcenko, tatăl soldatului Igor Tatarcenko, căzut la datorie; Vadim Trubin, sergent, membru al trupelor speciale; Vladimir Ulanov, căpitan; Tamara Fadeeva, medic bacteriolog; Liudmila Haritoncik, soţia locotenentului-major Iuri Haritoncik, căzut la datorie; Anna Hakas, funcţionară; Valeri Hudeakov, maior; Valentina Iakovleva, sublocotenent, şef de unitate secretă…

E vorba de mici întreprinderi private din domeniul serviciilor, manufacturii sau comerţului exterior, a căror înfiinţare a devenit posibilă în urma Legii gorbacioviste a cooperativelor, intrată în vigoare în mai 1988, în perioada perestroikăi. A fost primul act legislativ de după NEP-ul leninist care încuraja iniţiativa privată în economie.

Pas montan important care uneşte nordul Afganistanului cu şoseaua spre Kabul. În anii ’60, inginerii sovietici au construit aici un tunel, în care, pe 3 noiembrie 1982, a avut loc un incendiu catastrofal, soldat cu numeroase victime (sute sau chiar mii) printre militarii sovietici şi afgani.

Denumire dată de soldații sovietici mujahedinilor afgani, prescurtare de la cuvântul *duhman* („dușman“) din limba paștu

Multiplu aruncător de proiectile sovietic montat pe un camion militar

M.I. Lermontov, *Un erou al timpului nostru*, traducere de Al. Philippide, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 32

F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, vol. 1, traducere de Ovidiu Constantinescu și Isabella Dumbravă, RAO, București, 1997, p. 368

Vladimir Vîsoțki (1938–1980), bard rus, vestit pentru vocea sa profundă, răgușită

„Lalele negre“ erau numite avioanele în care se aduceau sicriele celor căzuți în Afganistan.

F.M. Dostoievski, *Demonii*, traducere de Nicolae Gane, Polirom, Iași, 2011, p. 817

Lev Tolstoi, *Jurnal*, vol. 2, traducere de Janina Ianoși, Ideea Europeană, București, 2005, p. 59

Ziua întâi

„Căci mulți vor veni în numele meu…“

Într-o dimineață lungă ca o rafală de mitralieră, un apel:

– Ascultă, începe el fără să se prezinte, ți-am citit calomniile. Dacă mai tipărești un singur rând…

– Cine sunteți?

– Unul dintre cei despre care scrii. O să ne mai cheme ei într-o zi, să ne dea iar arma în mână, să facem ordine. Și atunci o să dați socoteală pentru toate. Doar să publicați mai des cu numele adevărat, să nu vă mai ascundeți sub pseudonime! Îi urăsc pe pacifiști! Ai urcat cumva cu un echipament întreg în spinare pe munte, ai mers cu tab-ul pe o arșiță de cincizeci de grade? Simți cumva noaptea duhoarea sârmelor ghimpate? Nu simți… Nu… Atunci nu te băga! E treaba noastră! La ce-ți trebuie? Ești muiere, pune mâna și naște copii!

– De ce nu spui cum te numești?

– Nu te băga! Pe tovarășul meu cel mai bun – ca un frate mi-era – l-am adus din raid într-un sac de plastic… Capul într-o parte, mâinile, picioarele într-alta… Pielea jupuită ca de pe mistreți… Carne tranșată… Și cânta la vioară, scria poezii. El să fi scris, nu tu… La două zile după înmormântare, pe maică-sa au dus-o la balamuc. Dormea în cimitir, pe mormântul lui. Iarna, dormea pe zăpadă. Tu… nu te mai băga! Noi am fost soldați, acolo ne-au trimis. Am îndeplinit ordinele. Eu am depus jurământul militar, am sărutat drapelul în genunchi.

– „Vedeți să nu vă amăgească cineva. Căci mulți vor veni în numele meu.“ Noul Testament, Evanghelia după Matei.

– Deștepților! După zece ani toți v-ați făcut deștepți! Vreți să ieșiți basma curată? Iar noi să rămânem, adică, ăia murdari… Tu n-ai habar nici măcar cum zboară glonțul, n-ai ținut în mână pistolul automat… Fac ceva pe Noul vostru Testament! Eu mi-am cărat adevărul într-un sac de plastic… Capul într-o parte, mâinile într-alta… N-am alt adevăr…

Și un țiuit în receptor, ca o explozie îndepărtată.

Îmi pare totuși rău că n-am terminat conversația. Poate că acesta era eroul meu principal…

Autoarea

– Până la mine nu răzbăteau decât glasuri… Oricât mă încordam, erau doar voci fără chip. Ba se apropiau, ba se îndepărtau. Am impresia că am apucat să mă gândesc: „Mor“. Și am deschis ochii…

Mi-am venit în fire la Taşkent, în a şaisprezecea zi după explozie. Când îţi recapeţi cunoştinţa, te simţi oribil, ai impresia că mai bine n-ai mai fi… nu te-ai mai întoarce… că ţi-ar fi mai uşor. O pâclă şi o greaţă – nu-i nici măcar greaţă, ci senzaţia că te îneci, ca şi cum ai avea plămânii plini de apă. Durează până ieşi din starea asta… de pâclă şi greaţă… Te doare capul de atâta şoptit – nu puteam să vorbesc decât în şoaptă. Părăsisem deja spitalul din Kabul. Acolo mi-au deschis craniul – înăuntru era un ghiveci, mi-au scos bucăţele de os, mi-au reconstruit mâna stângă fără încheieturi, din şuruburi. Primul lucru, mi-a părut rău că n-o să se mai întoarcă ce-a fost, că n-o să-mi mai văd prietenii şi, cel mai rău, că n-o să mai pot face exerciţii la bară.

Am zăcut prin spitale doi ani fără cincisprezece zile. Optsprezece operaţii, patru cu anestezie generală. Studenţii la medicină scriau lucrări despre mine: ce mai am şi ce nu mai am în corp. Nu puteam să mă rad singur, mă rădeau băieţii. Prima dată au turnat pe mine o sticlă întreagă de apă de colonie, şi eu strigam: „Mai aduceţi una!“ N-aveam miros, nu simţeam nimic. Au scos tot ce aveam în noptieră: salam, castraveţi, miere, bomboane – nimic nu-mi mirosea! Vedeam culorile, simţeam gustul, dar mirosul nu. Să-nnebunesc, nu alta! A venit primăvara, au înflorit copacii, vedeam totul, dar nu simţeam nimic. Mi-au scos un centimetru cub şi jumătate de creier şi, probabil, au îndepărtat vreun centru nervos legat de mirosuri. Chiar şi acum, după cinci ani, nu simt mireasma florilor, fumul de tutun, parfumurile femeieşti. Apa de colonie o simt numai dacă miroase puternic şi strident, dar trebuie să ţin flaconul chiar sub nas. Probabil că restul creierului a preluat cumva funcţia pierdută – aşa cred.

În spital am primit o scrisoare de la un prieten. De la el am aflat că sub tab-ul nostru explodase o mină italiană brizantă. El văzuse cum, împreună cu motorul, zburase şi un om… Ăla eram eu…

Am fost lăsat la vatră şi mi s-a dat o alocaţie de trei sute de ruble. Pentru o rană uşoară primeşti o sută cincizeci, pentru una gravă – trei sute. Mai departe, n-ai decât să trăieşti cum poţi. Pensia e o nimica toată. Ajungi în întreţinerea părinţilor. Tatăl meu poartă o luptă fără să fi făcut războiul. A încărunţit, a devenit hipertensiv.

Eu m-am deşteptat nu cât am fost la război; mai târziu am început să mă trezesc. Şi totul a început să se deruleze în sens invers…

Am fost chemat în ’81. Era deja război de doi ani, dar în civilie se ştia puţin despre el şi se vorbea puţin. În familia noastră aşa consideram: dacă guvernul a trimis acolo trupe, înseamnă că aşa trebuie. Aşa judecau tatăl meu, vecinii. Nu-mi amintesc să fi fost cineva de altă părere. Nici măcar femeile nu plângeau, totul era încă departe şi nu părea înfricoşător. Război şi nu chiar, şi, chiar dacă era, un război ciudat, fără morţi şi prizonieri. Încă nu văzuse nimeni sicrie de zinc. Abia pe urmă am aflat că erau aduse în oraş, dar erau îngropate în secret, noaptea, iar pe pietrele de mormânt se scria „mort“, nu „căzut la datorie“. Nimeni nu-şi punea însă întrebarea: de ce începuseră dintr-odată să moară în armată băieţi tineri, de nouăsprezece ani? De votcă oare sau de gripă? De prea

multe portocale mâncate? Îi plângeau cei apropiați, dar ceilalți își vedeau de viața lor, dacă nu-i afecta. În ziare scria că soldații noștri construiesc poduri, plantează aleile prieteniei, că medicii noștri vindecă femei și copii afgani.

În centrul de instrucție din Vitebsk nu era un secret faptul că ne pregăteau pentru Afganistan. Mulți se străduiau „să tragă chiulul" cu orice preț. Unul a recunoscut că se teme – cică acolo o să ne împuște pe toți. Am început să-l disprețuiesc. Chiar înainte de plecare, încă unul a refuzat să meargă: mai întâi a dat-o cotită – că și-a pierdut carnetul de Comsomol –, iar când carnetul s-a găsit, a născocit că iubita lui trebuia să nască. L-am crezut nesănătos la cap. Doar mergeam acolo să înfăptuim o revoluție! Așa ni se spunea, și noi credeam, ne închipuiam că ne așteaptă ceva romantic.

Glonțul care dă peste om se aude – nu se poate uita așa ceva, e inconfundabil: are un plesnet umed, caracteristic. Soldatul de alături – îl știi, ți-e cunoscut – se prăbușește pe burtă în praful înțepător ca scrumul. Îl întorci pe spate: între dinți are țigara pe care tocmai i-o dăduseși. Fumegă încă… Eu nu eram pregătit să omor, nu mă desprinsesem de viața pașnică. De lume… Prima dată acționezi ca prin vis: alergi, cari, tragi, dar nu ții minte nimic, după luptă nu ești în stare să povestești. Totul se petrece parcă în spatele unui perete de sticlă… unei perdele de ploaie… E ca și cum ai avea un coșmar. Te trezești de spaimă, dar nu poți să-ți amintești nimic. Ca să poți simți groaza, trebuie, se vede, s-o ții minte, să te obișnuiești cu ea. După două–trei săptămâni, din cel care ai fost nu mai rămâne nimic, doar numele. Tu nu mai ești tu, ești deja alt om. Așa mi se pare… Probabil… Și acest alt om… nu se mai sperie la vederea unui camarad mort, ci se gândește liniștit sau cu ciudă cum va trebui să-l târască de pe stânci sau să-l care în spate, pe arșiță, cale de câțiva kilometri. Nu-și mai închipuie… ci știe deja cum miros pe căldură măruntaiele scoase și cum duhoarea de excremente și de sânge a omului nu mai iese din haine. Imaginația? Imaginația amuțește. Vezi cum, într-o baltă murdară de metal topit, rânjesc cranii arse – de parcă, în urmă cu câteva ore, murind, soldații n-ar fi răcnit, ci ar fi râs. Dar totul devine deodată obișnuit… simplu… La vederea unui mort începi să simți o exaltare violentă și tulburătoare: nu eu am murit! Se petrece atât de repede… această schimbare… Foarte rapid. Și se petrece cu toți.

La război, moartea nu mai are nici un mister. A omorî înseamnă a apăsa pur și simplu pe trăgaci. Ni s-a vârât în cap că rămâne viu cel care trage primul. Asta e legea războiului. „Două lucruri trebuie să știți să faceți aici – să mergeți repede și să ochiți bine. De gândit gândesc eu", ne spunea comandantul. Trăgeam unde ni se ordona. Am fost învățat să trag unde mi se spune. Și trăgeam, n-aveam milă de nimeni. Puteam să omor și un copil. Pentru că acolo toți luptau împotriva noastră: bărbați, femei, bătrâni, copii. Trecem, de exemplu, cu coloana printr-un sat, și motorul camionului din frunte se îneacă. Șoferul iese din cabină, saltă capota… și un țânc de zece ani îi sare cu cuțitul în spinare… Drept în inimă. El a căzut direct peste motor, iar pe puștan l-au făcut ciur… Dacă am fi primit ordin în clipa aia, am fi ras satul de

pe fața pământului. L-am fi făcut una cu țărâna. Acolo, fiecare se lupta să supraviețuiască. N-aveai timp să gândești. La optișpe–douăzeci de ani mă obișnuisem cu moartea altora, dar de a mea mă temeam. Vedeam cum, într-o singură clipă, dintr-un om nu mai rămâne nimic, de parcă nici n-ar fi existat. Acasă, în țară, trimiteau sicriul gol, numai cu uniforma de paradă în el. Presărau înăuntru pământ străin, ca să atârne greu… Noi voiam să trăim. Niciodată nu mi-am dorit atât de mult să trăiesc ca atunci. Ne întorceam de la luptă și râdeam cu gura până la urechi. Niciodată în viața mea n-am râs ca acolo. Bancurile auzite și răsauzite ni se păreau cele mai bune. De exemplu:

Nimerește un bișnițar la război. Primul lucru, se lămurește câte cecuri costă un *duh* luat prizonier – opt. După două zile, lângă garnizoană, o perdea de praf: bișnițarul aduce două sute de prizonieri. Un amic îl roagă:

– Vinde-mi și mie unul! Îți dau șapte cecuri.

– Ce tot spui, prietene? Eu însumi i-am cumpărat cu nouă.

De o sută de ori dacă ni-l spunea careva, de o sută de ori râdeam. Hohoteam până ne durea burta de orice prostie.

Sau: stă un *duh* (așa îi numeam pe mujahedini) cu dicționarul. Lunetist. Vede trei trese – un locotenent-major… Dă câteva pagini: pentru trei trese – cincizeci de mii de afgani. Pac! O tresă mare – un maior – două sute de mii de afgani. Pac! Două trese – un sublocotenent. Pac și pe el! Noaptea, căpetenia împarte banii: pentru locotenentul-major – să se dea plata, pentru maior – să se dea plata. Pentru… Ceeeeee? Sublocotenentul? Păi l-ai omorât pe furnizorul nostru principal. Cine ne mai vinde nouă lapte condensat, conserve, pături? În știreang cu tine!

Discutam mult despre bani. Mai mult decât despre moarte. Eu n-am adus nimic de acolo. O schijă pe care mi-au scos-o din corp și atât. Unii luau… Porțelanuri, pietre prețioase, decorațiuni, covoare… În misiunile de luptă, când mergeam prin sate. Alții cumpărau, făceau schimb… Un cartuș de gloanțe pentru o trusă de cosmeticale: rimel, pudră, farduri de ochi pentru fata iubită. Gloanțele se vindeau fierte… Glonțul, dacă e fiert, nu mai țâșnește, îl scuipi doar pe gura puștii, nu poți să omori cu el. Puneau niște căldări sau niște cazane, aruncau în ele gloanțele și le fierbeau timp de două ore. Și gata! Seara le scoteau la vânzare. Afaceri făceau și comandanții, și soldații; și eroii, și fricoșii. Din cantine dispăreau cuțite, gamele, linguri, furculițe. În cazărmi n-ajungeau cănile, scaunele, ciocănelele de șnițele. Lipseau la numărătoare baionete, oglinzi retrovizoare, piese de rezervă… inclusiv decorații… În dughenele locale se cumpăra orice… chiar și resturile care se aruncau din garnizoană: conserve goale, ziare vechi, cuie ruginite, bucăți de furnir, saci de plastic… Gunoiul se vindea cu camionul. Dolarul și apa întotdeauna își fac drum. Oriunde. Soldații visau… trei… La trei lucruri visau soldații: să-i cumpere mamei un șal, iubitei – o trusă de farduri, iar lor să-și ia un slip, pe vremea aia în țară nu se găseau slipuri. Așa a fost războiul ăsta.

Ni se spune „afgani“, un nume străin, ca un semn distinctiv. Ca o danga. Noi nu suntem ca toți ceilalți. Suntem altfel. Cum anume? Eu nu știu ce sunt:

un erou sau un idiot pe care să-l arăți cu degetul? Sau, poate, un criminal? Se vorbește deja că războiul din Afganistan a fost o greșeală politică. Astăzi se spune în șoaptă, mâine o să fie în gura mare. Iar eu mi-am vărsat sângele acolo… și pe al meu… și pe al altora… Ne-au dat decorații pe care nu le purtăm… Te pomenești că o să ne pună să le dăm înapoi… Medalii primite în mod cinstit într-un război necinstit… Suntem invitați în școli, să le vorbim copiilor. Dar ce să povestești? Despre misiunile de luptă?… Despre primul om pe care l-ai omorât? Despre cum până în ziua de azi mă tem de întuneric, cum sar ca ars dacă aud ceva căzând?… Cum ai noștri luau prizonieri, dar nu mai ajungeau cu ei la regiment?… Nu întotdeauna… (*Tace.*) Într-un an și jumătate de război, eu n-am văzut nici un *duh* viu, numai morți. Despre colecția de urechi omenești uscate? Trofee de luptă… cu care se lăudau… Despre kișlakurile lor după bombardament, când nici nu mai semănau cu un sat, ci cu un câmp răscolit? Asta vor ei oare să audă în școlile noastre? Nu, ei au nevoie de eroi. Iar eu îmi amintesc cum distrugeam, cum omoram și pe urmă, imediat, construiam și împărțeam cadouri. Atât de curând, de aproape una de alta, încât până astăzi nu le pot deosebi. Mă tem de amintirile acestea… Mă ascund de ele, mă feresc… Nu știu pe nimeni care să se fi întors de acolo și care să nu bea, să nu fumeze. Și nu-mi ajung țigările slabe, îmi trebuie mahorcă Ohotnicii de care trăgeam acolo… Iar medicii mi-au interzis să fumez… Jumătate din cap mi-e de fier. Nici să beau nu pot…

Numai să nu scrieți despre frăția noastră în Afganistan! Pentru că ea nu există. Eu nu cred în așa ceva. La război ne uneau câteva lucruri: fuseserăm toți mințiți în același fel, voiam la fel de mult să supraviețuim și să ajungem acasă. Aici ne unește faptul că nu avem de nici unele, iar bunurile în țara noastră se dau pe criterii de șpagă și de cumetrie. În timp ce noi avem dreptul la ele pentru că ne-am dat sângele. Problema noastră e că nu avem pensii, case, medicamente bune, proteze, garnituri de mobilă… Dac-o rezolvăm, și cluburile noastre o să dispară. Dacă eu îmi fac rost de un apartament, dacă dau din coate să mi-l procur, mă zbat, dacă obțin niște mobilă, un frigider, o mașină de spălat, un video japonez – gata! O să devină brusc limpede că nu mai am ce face la club. Iar tineretul nu e atras de noi. Nu ne înțelege. Teoretic ar trebui să fim la fel cu combatanții din al Doilea Război Mondial, dar aceia își apărau Patria, pe când noi? Noi am jucat rolul nemților, după cum mi-a spus o dată un băiat. Așa cred… Da… Așa ne consideră tinerii… Iar noi suntem furioși pe ei. Ei aici ascultau muzică, dansau cu fetele, citeau cărți, în vreme ce noi mâncam pilaf nefiert și ne lăsam oasele pe-acolo. Cine n-a fost cu mine în Afganistan, n-a văzut, n-a trăit, n-a simțit – acela nu înseamnă nimic pentru mine.

Peste zece ani, când o să ne iasă pe nas hepatita, contuziile, malaria, toată lumea o să vrea să scape de noi. La serviciu, acasă… N-o să ne mai așeze pe podium. O să fim o povară pentru toți… La ce folosește cartea dumneavoastră? Și cui? Nouă, celor care ne-am întors de acolo, oricum n-o să

ne placă. Parcă poți să povestești totul cum a fost? Cum cămilele omorâte și oamenii uciși zăceau în aceeași baltă de sânge și cum sângele li se amesteca? Cine are nevoie de așa ceva? Acasă, noi suntem toți niște ciumați. Mie tot ce mi-a rămas sunt casa mea, nevasta și copilul pe care ea are să-l nască în curând. Și câțiva prieteni de acolo. Nu mai cred în nimeni altcineva.

Și nici n-am să mai cred.

Soldat, grenadier

– Zece ani am tăcut… N-am vorbit de nimic…

În ziare scria tot timpul: regimentul cutare a efectuat un marș de antrenament… a făcut exerciții de tragere… Noi citeam și ne era ciudă. Plutonul nostru însoțea vehiculele militare. O mașină poate fi străpunsă și cu o șurubelniță, pentru glonț e nu e decât o țintă. În fiecare zi trăgeau în noi, ne omorau. Alături de mine a fost ucis un băiat tânăr, îl cunoșteam. Primul… sub ochii mei. Nu apucaserăm să ne cunoaștem prea bine… Au tras cu aruncătorul de mine. A durat mult până să moară, avea o mulțime de schije în corp. Ne recunoștea, dar chema cu niște nume necunoscute nouă….

Înainte să plec la Kabul mă luasem la bătaie cu unul, și prietenul lui îl tot trăgea înapoi:

– Ce te cerți, mă, cu el, că mâine pleacă în Afganistan!

La noi acolo n-a fost niciodată așa, să aibă fiecare gamela lui, lingura lui. Dacă era o singură gamelă, hăpăiam toți, vreo opt câți eram. Dar Afganistanul nu e roman polițist sau de aventuri. Când vezi întins un țăran ucis – trupul sfrijit, mâinile mari… În timpul tirului aruncătoarelor, te rogi (cui, nu știu – lui Dumnezeu) să se caște pământul și să te înghită, să te ascundă. Să se despice piatra… Câinii scheaună. Câinii căutători de mine scheaună jalnic. Și ei erau răniți, omorâți… Oameni și câini omorâți, oameni și câini bandajați. Oameni fără picioare, câini fără labe. Pe zăpadă nu-ți mai dai seama unde e sânge de om și unde, de câine. Armele capturate de la inamic sunt aruncate într-un singur morman: chinezești, americane, pakistaneze, sovietice, englezești… Mă miram – erau frumoase, dar făcute numai ca să omoare! Groaznic! Mie însă nu mi-e rușine de groaza asta. Frica e mai omenească decât curajul. Asta am înțeles. Când te temi, ți-e milă, măcar de tine însuți… Începi să fii cu ochii-n patru, să observi viața… Toate o să trăiască mai departe, numai tu ai să dispari. Nici nu-ți vine să te gândești cum ai să zaci, mic și schimonosit, la o mie de kilometri de casă. Oamenii zboară deja în cosmos, dar cum s-au omorât cu mii de ani în urmă, așa se omoară și acum între ei. Cu glonțul, cu cuțitul, cu piatra… În kișlakuri, pe ai noștri îi străpungeau cu furcile…

M-am întors în ’81… Aici totul era un triumf. Noi ne îndeplineam datoria internaționalistă! O datorie sfântă! Eroi, ce mai! Am ajuns la Moscova dimineață devreme. Venisem cu trenul și aveam autobuz abia seara. N-am putut să mai aștept. Am plecat cu ce-am putut: până la Mojaisk am luat

personalul, pe urmă, până la Gagarin, am mers cu rata, iar la Smolensk am ajuns cu ce s-a mai nimerit. De la Smolensk la Vitebsk m-a dus un camion. Șase sute de kilometri în total. Bani n-a vrut nimeni să-mi ia când auzeau că sunt venit din Afganistan. Asta țin minte. Ultimii doi kilometri i-am făcut pe jos. Am alergat. Așa am ajuns acasă – alergând.

Acasă era mireasma plopilor, tramvaiele zăngăneau, o fetiță mânca înghețată. Și plopii – ce mai miroseau! Dincolo, natura însemna zona verde periculoasă, noi îi ziceam „verdeața", de acolo se trăgea. Cât îmi dorisem să revăd mestecenii noștri, pițigoii! Dar aici mă temeam de toate colțurile. Când să dau colțul casei… Îl vedeam înaintea mea și mi se strângeau măruntaiele ghem – cine-o fi pe partea cealaltă? Un an întreg mi-a fost frică să ies pe stradă: n-am vestă antiglonț, n-am cască, n-am pistolul-mitralieră – parcă-s gol. Iar noaptea visam: cineva mă ochea în frunte, cu un calibru de-mi zbura jumătate de cap… Mă năpusteam în perete… Dacă zbârnâia telefonul, mă treceau toate sudorile – se trage! De unde? Începeam să mă holbez în toate părțile. Mă loveam de rafturile cu cărți… Aaah! Sunt acasă…

În ziare îi dădeau ca mai înainte: nu știu care elicopter a efectuat un zbor de antrenament… cutărică a fost decorat cu ordinul Steaua Roșie… la Kabul a avut loc concertul în cinstea zilei de 1 Mai, cu participarea soldaților sovietici… Afganistanul pe mine m-a eliberat. M-a vindecat de credința că la noi toate sunt bine, că în ziare se scrie adevărul, că la televizor se spune adevărul. „Ce să fac? Ce să fac?" mă tot întrebam. Voiam să mă hotărăsc într-un fel, să mă apuc de ceva. Dar de ce anume? Mama tot încerca să mă descurajeze, și, dintre prieteni, nici unul nu m-a sprijinit: pasămite, toată lumea tace. Așa trebuie.

Uite că v-am povestit… Prima oară când am vrut să spun ce cred. Nu-s deprins.

Soldat, pușcaș într-o unitate de infanterie motorizată

– Mă tem să încep să povestesc. Mă asaltează iarăși umbrele…

În fiecare zi… În fiecare zi îmi spuneam, acolo: „Proasto ce ești! De ce-ai venit încoace?" Mai ales noaptea mă treceau gândurile astea, când nu lucram, ziua aveam altele: cum să-i ajut pe toți? Erau răni cumplite… Îmi amintesc că mă cutremuram: Cui folosesc asemenea gloanțe? Cine le-a născocit? Oamenii? Gaura de pătrundere e mică, dar, înăuntru, măruntaiele, ficatul, splina sunt făcute zob, sfârtecate. Nu-i de ajuns că omori, că rănești, mai trebuie să și chinui omul… Rănițiii întotdeauna strigau „mama!" când îi durea. Alte cuvinte n-am auzit…

Voisem, de fapt, să plec din Leningrad – un an–doi, dar să plec. Îmi murise copilul, pe urmă soțul. Nimic nu mă ținea acolo, dimpotrivă, totul îmi aducea aminte, mă gonea. Aici mă întâlneam cu el… dincolo ne-am sărutat prima oară… în maternitatea asta am născut…

Mă cheamă într-o zi medicul-șef:

– Vreți să mergeți în Afganistan?

– Vreau.

Trebuia să văd că altora le e mai rău decât mie. Și am văzut.

Ni se spunea că e un război drept, că ajutăm poporul afgan să scuture rămășițele feudalismului, să construiască o societate nouă socialistă. Despre faptul că soldații noștri mureau în război nu prea se vorbea, noi înțelegeam că pe-acolo bântuie tot felul de boli infecțioase: malarie, febră tifoidă, hepatită. În ’80… la începutul războiului… am ajuns la Kabul… Spitalul era amplasat în fostele grajduri ale englezilor. N-avea de nici unele… O singură seringă pentru toată lumea… Ofițerii beau spirtul, rănile le dezinfectam cu benzină. Se vindecau greu… Noroc cu soarele. Soarele puternic omoară microbii. Pe primii răniți i-am văzut în lenjerie de corp și în ghete. Fără pijamale. Pijamalele au apărut mai târziu, nu prea curând. Și nici papucii. Iar păturile… Era un băiețandru… îl văd și acum: corpul i se îndoia în toate părțile, parcă n-ar fi avut oase, picioarele îi erau ca niște frânghii. Scoseseră din el vreo două duzini de schije.

Toată luna martie, chiar lângă corpurile de clădire ale spitalului a stat grămada de mâini și picioare tăiate. Cadavrele… zăceau într-un corp separat… Pe jumătate dezbrăcate, cu ochii scoși, o dată – cu o stea scrijelită pe burtă… Mai văzusem așa ceva la cinema, într-un film despre războiul civil. Nu erau pe atunci încă sicrie de zinc, încă nu le fabricaseră.

În scurtă vreme am început să ne punem tot felul de întrebări: ce eram noi, de fapt? Îndoielile noastre nu le-au plăcut celor din conducere. Încă nu aveam nici pijamale, nici papuci, dar pe pereți spânzurau deja lozinci, chemări, placarde aduse din țară. Și pe fundalul lor, fețele trase și triste ale băieților noștri. Așa mi-au rămas în minte pentru totdeauna… De două ori pe săptămână aveam ore de învățământ politic. Ni se spunea tot timpul același lucru: că e o datorie sfântă, că hotarul țării este inviolabil. Lucrul cel mai neplăcut în armată e delațiunea, ordinul de a denunța. Despre orice mărunțiș. Trebuie să raportezi despre fiecare rănit, fiecare bolnav. Asta se numea cunoașterea stării de spirit a soldaților. În armată se cuvenea să domnească o atmosferă sănătoasă… Trebuia „să torni“ pe toată lumea. N-aveai voie să-ți fie milă. Dar nouă ne era, totul acolo se întemeia pe milă…

Ne duceam acolo… ca să salvăm vieți, să ajutăm, să iubim. Pentru asta ne duceam… Trece o vreme, și mă pomenesc că am ajuns să urăsc. Uram nisipul moale și ușor, care te arde ca o flacără. Uram munții. Uram satele scunde, din care în orice clipă putea să te ajungă glonțul. Îi uram pe afganii pe care îi vedeam ducând coșuri cu pepeni galbeni sau stând în picioare lângă ușa casei. Încă nu se știe pe unde-au umblat noaptea trecută și ce-au făcut. L-au omorât pe un ofițer pe care-l cunoșteam, nu demult stătuse la noi în spital, pe soldații din două saloane i-au tăiat… În alt loc au otrăvit apa… Unul a luat în mână o brichetă frumoasă, care i-a explodat în față… Tot de-ai noștri mureau. De-ai noștri. Trebuie să aveți în vedere… N-ați văzut niciodată un om ars? N-ați văzut. N-are față, n-are ochi, n-are corp… E doar ceva zgârcit, acoperit cu o

coajă galbenă… Și de sub coaja asta ies nu strigăte, ci mugete…

Acolo trăiam prin ură, supraviețuiam datorită urii. Sentimentul de vină? Mi-a apărut nu acolo, ci aici, când am ajuns să privesc lucrurile din afară. Acolo totul mi se părea drept, aici m-am îngrozit când mi-am amintit de o fetiță care zăcea în praf fără mâini și fără picioare… ca o păpușă stricată. După un bombardament de-al nostru… Și noi încă ne mai miram că afganii nu ne iubesc. Îi tratam la spital… Îi dădeam câte unei femei medicamente, și ea nici nu ridica ochii la noi, nu ne zâmbea niciodată. Ne simțeam chiar jignite. Acolo era jignitor, dar aici nu. Aici redevii om normal, cu toate simțămintele omenești.

Am o meserie bună – salvez oameni, și asta m-a salvat și pe mine. Eu am o justificare: acolo era nevoie de noi. Nu i-am salvat pe toți pe care i-aș fi putut salva – ăsta e lucrul cel mai îngrozitor. Aș fi putut, dar nu aveam medicamentul necesar. Sau aș fi putut, dar l-au adus târziu (pentru că cine era în companiile sanitare? – soldați prost antrenați, care învățaseră numai să lege un bandaj). Sau aș fi putut, dar n-am reușit să-l trezesc pe chirurgul beat mort. Aș fi putut să salvez o viață de om… N-aveam voie nici măcar să scriem adevărul în certificatele de deces. Exploda câte o mină sub ei… de multe ori, nu mai rămânea decât o grămăjoară de carne… iar noi scriam: a murit într-un accident de mașină, a căzut în prăpastie, a făcut o toxiinfecție alimentară. Abia după ce au murit cu miile ne-au lăsat să comunicăm rudelor adevărul. Cu cadavrele m-am obișnuit. Dar cu faptul că erau atât de tineri, de dragi, de mici – cu asta nu te puteai împăca.

Au adus o dată un rănit. Eram chiar eu de serviciu. A deschis ochii, s-a uitat la mine:

– Asta era.

Și a murit.

Trei zile îl căutaseră tovarășii lui în munți. Îl găsiseră, îl căraseră. El aiura întruna: „La doctor! La doctor!“ Când a văzut halatul, și-a zis că e salvat. Dar rana lui era incompatibilă cu viața. Abia acolo am aflat ce înseamnă să fii rănit la cutia craniană… Am în memorie propriul meu cimitir, galeria mea de portrete. În ramă neagră.

Nici măcar în moarte nu erau egali. Nu știu de ce, de cei care mureau în luptă ne era mai milă. De cei care mureau la spital, mai puțin. Uneori, pe patul de moarte, țipau… Doamne, cum țipau!… Îmi amintesc cum a murit la reanimare un maior, consilier militar. Venise nevasta la el, și a murit sub ochii ei. Și femeia a început să urle groaznic… ca un animal sălbatic… Ne venea să închidem toate ușile, să n-o audă nimeni… Pentru că alături mureau soldați, niște puștani… Și pe ei n-avea cine să-i plângă. Mureau singuri. Ea era în plus.

– Mamă! Mamă!

– Aici sunt, fiule! le spuneam, îi mințeam.

Acolo deveneam mame, surori. Și țineam întotdeauna să nu le înșelăm încrederea.

O dată, niște soldați au adus un rănit. L-au dat în primire și nu mai voiau să

plece:

– Fetelor, nu ne trebuie nimic. Putem doar să stăm puțin la voi?

Iar aici, acasă… toți au mamele, surorile lor. Soțiile. Aici nu mai au nevoie de noi. Acolo ne împărtășeau lucruri pe care aici n-au să le spună nimănui niciodată. I-ai furat camaradului bomboanele și le-ai mâncat. Aici e un fleac, acolo era cea mai mare dezamăgire de sine. În împrejurările acelea se vădea omul. Dacă era laș, se dovedea repede laș, dacă era turnător, ieșea imediat la iveală. Dacă era vreun muieratic, la fel, îl știau toți. Nu știu dacă aici ar recunoaște vreunul vreodată, dar acolo am auzit de mai multe ori: că poate să-ți placă să omori, poate să fie o satisfacție. E un sentiment puternic. Un sublocotenent pe care-l cunoșteam se pregătea să plece în țară și vorbea pe față: „Cum o să trăiesc eu de acum încolo, că mie îmi vine să omor?“ Probabil e și asta o patimă: vorbeau despre ea cu calm. Niște băiețandri – cu entuziasm! – despre cum dăduseră foc unui sat, cum călcaseră totul în picioare. Doar nu erau nebuni, nu? Câți nu s-au întors așa…! Pentru ei să omoare un om nu însemna nimic… O dată a venit în vizită la noi un ofițer, era staționat pe lângă Kandahar. Seara trebuia să ne despărțim, iar el s-a închis într-o cameră goală și s-a împușcat. S-a spus că era beat – nu știu. Era greu. Era greu să duci o zi întreagă până la capăt. Un soldat s-a împușcat în post. Trei ore la soare. Era un băiat blând, liniștit, n-a suportat. Mulți o luau razna. La început au zăcut în saloane comune, dar pe urmă au fost cazați separat. Atunci au început să fugă, se speriau de grilajele de la ferestre. Le venea mai ușor când erau laolaltă cu toți ceilalți. Mi-l amintesc mai ales pe unul:

– Șezi aici, lângă mine! zicea. O să-ți cânt un cântec despre demobilizare.

Cânta ce cânta și adormea. Pe urmă se trezea:

– Acasă! Vreau acasă! La mama… Mi-e prea cald aici…

Tot timpul voia să plece acasă.

Mulți fumau. Hașiș, marijuana… Care ce găsea… Îmi povesteau că iarba te face puternic, te eliberează de orice, în primul rând de propriul corp. E ca și cum ai merge pe vârfuri, simți o ușurime în fiecare celulă a organismului, îți simți fiecare mușchi. Îți vine să zbori. E ca și când ai zbura! Și te apucă o bucurie nestăpânită. Totul îți place, râzi de orice fleac. Auzi mai bine, vezi mai bine. Deosebești mai multe mirosuri, mai multe sunete. În starea aceasta e mai ușor să ucizi – nu mai simți durerea. Nu mai ai milă. Și să mori e lesne – frica dispare. Ai senzația că porți o vestă antiglonț, că ești blindat. Eu mă pricepeam să-i ascult… De două ori… eu însămi… eu însămi am fumat de două ori… În situații când n-am mai rezistat nici fizic, nici psihic. Lucram la secția de infecțioși. Ar fi trebuit să fie treizeci de paturi, dar aveam trei sute de bolnavi. Febră tifoidă, malarie. Li se dădeau cearșafuri, pături, iar ei zăceau pe mantale, pe pământul gol, în chiloți. Erau rași în cap, și curgeau păduchii de pe ei… Păduchi de corp… de cap… Nu mi-am putut închipui niciodată atâția păduchi… Iar în satul vecin, afganii umblau în pijamalele noastre, cu cearșafurile noastre pe cap în loc de turban. Da, băieții noștri vindeau orice. Nu-i condamn… nu… De obicei nu-i condamn. Mureau pentru trei ruble pe

lună – soldatul sovietic primea opt cecuri pe lună. Trei ruble… Mâncau carne cu viermi, pește cu rugină pe el… Toți aveam scorbut, mie mi-au căzut toți dinții din față. Vindeau păturile și cumpărau hașiș, ceva dulce, mărunțișuri… Acolo dughenele sunt viu colorate și au atâtea mărfuri atrăgătoare! La noi… în țară nu exista așa ceva, ei nu mai văzuseră. Așa că vindeau arme, gloanțe, cu care pe urmă erau omorâți. Și cumpărau în schimb ciocolată… prăjituri…

După tot ce am trăit acolo mi-am privit țara cu alți ochi. Am căpătat altă vedere, mai pătrunzătoare…

Mi-a fost groază să mă întorc aici. A fost ciudat. De parcă aș fi fost jupuită de piele. Plângeam tot timpul. Nu puteam să văd pe nimeni, doar pe cei care fuseseră acolo. Cu ei mi-aș fi petrecut tot timpul, și zi, și noapte. Conversațiile celorlalți mi se păreau trăncăneli, prostii. M-a ținut așa vreo jumătate de an. Acum deja mă cert eu însămi la cozile la carne. Te străduiești să duci o viață normală, ca „înainte", dar nu reușești. Am devenit indiferentă față de mine însămi, față de viața mea. Viața mi s-a terminat, nu mai urmează nimic. La bărbați sentimentul acesta e și mai chinuitor. O femeie poate să se agațe de un copil, dar ei n-au de ce să se agațe. Se întorc, se îndrăgostesc, fac copii, dar tot Afganistanul rămâne pentru ei mai presus de toate. Aș vrea eu însămi să înțeleg de ce e așa. De ce a fost ce-a fost? De ce mă impresionează atât de mult toate astea? Acolo alungam totul înăuntru, cât mai adânc, aici iese la suprafață.

Trebuie să ne fie milă de ei, de toți cei care au fost acolo. Eu sunt om în toată firea, aveam treizeci de ani, și tot a fost o răsturnare uriașă. Dar ei erau tineri, nu înțelegeau nimic. Au fost luați de acasă și li s-a pus în mână o pușcă. Li s-a spus: mergeți să luptați pentru o cauză sfântă, Patria n-o să vă uite. Acum toată lumea își întoarce privirea de la ei, se străduiește să uite războiul acesta. Toată lumea! Și în primul rând cei care ne-au trimis acolo. Chiar și noi, când ne întâlnim, vorbim tot mai rar despre el. Nimeni nu iubește războiul ăsta. Deși eu până în ziua de astăzi plâng când aud imnul Afganistanului. M-am îndrăgostit de toată muzica afgană. E ca un drog.

Nu demult, în autobuz, m-am întâlnit cu un soldat. Se tratase la noi în spital. Rămăsese fără mâna dreaptă. Îl țineam bine minte, era tot din Leningrad.

– Serioja, ai nevoie de vreun ajutor?

Dar el de colo:

– Du-te naibii!

Sunt sigură că o să mă caute să-și ceară iertare. Dar lui cine o să-i ceară? Și tuturor celor care au fost acolo? Care au fost traumatizați și mutilați? Nu vorbesc despre schilozi. Cât de indiferent trebuie să fii față de soarta poporului tău ca să-l trimiți la așa ceva? Eu deja urăsc nu doar orice război, dar chiar și bătăile dintre băieți. Și nu-mi spuneți mie că războiul s-a încheiat! Vara, când se ridică praful fierbinte, când văd sclipind vreun ochi de apă stătută, când simt mirosul pătrunzător al florilor uscate… parcă mă lovește ceva în tâmplă…

O să ne urmărească toată viața.

Soră medicală

– Deja m-am odihnit după război, m-am depărtat… Cum să vă mai explic tot ce-a fost acolo?

Tremurul acela în tot corpul, înverşunarea… Cum? Înainte să intru în armată terminasem şcoala tehnică auto, şi am fost repartizat şofer al comandantului de batalion. Nu m-am plâns. Dar au început să tot vorbească la noi despre contingentul limitat de forţe sovietice din Afganistan, nu trecea oră de învăţământ politic fără aşa ceva: că trupele noastre apără cu străşnicie hotarele Patriei, că dau o mână de ajutor poporului afgan frate. Noi am început să ne îngrijorăm – ar fi putut să ne trimită la război. Au hotărât, după cum îmi dau seama acum, să ne mintă…

Ne-au chemat pe toţi la comandantul unităţii şi ne-au întrebat:

– Băieţi, vreţi să lucraţi pe maşini noi?

Bineînţeles, am răspuns într-un glas:

– Da! Vrem foarte tare.

Apoi:

– Dar mai întâi trebuie să mergeţi să desţeleniţi şi să strângeţi recolta.

Toţi am fost de acord.

În avion am auzit întâmplător de la piloţi că zburăm la Taşkent. M-am luat fără să vreau de gânduri: mergem oare la desţelenit? Am aterizat într-adevăr la Taşkent. Ne-au dus, în formaţie, într-un loc înconjurat de sârmă ghimpată, nu departe de aerodrom. Ne-am aşezat acolo şi stăteam aşa. Comandanţii umblau pe lângă noi agitaţi, tot şopteau între ei. S-a făcut ora prânzului, nouă ne aduceau întruna lăzi cu votcă.

– Câte doi încolonaaarea!

Ne-au pus în formaţie şi imediat ne-au anunţat că, pasămite, peste câteva ore va veni un avion să ne ia şi să ne ducă în Republica Afganistan, unde urma să ne îndeplinim datoria de ostaş. Aşa cum spune jurământul militar.

Ce s-a pornit atunci! Frica şi panica i-au schimbat pe oameni în animale – unele, tăcute, altele, furioase. Care plângea de necaz, care căzuse într-un soi de amorţeală, de transă după o minciună aşa de incredibilă, dezgustătoare. Pentru asta, deci, pregătiseră votca! Să se poată înţelege mai uşor cu noi. După votcă, cu capul ameţit, câţiva au încercat să fugă, s-au încăierat cu ofiţerii. Dar tabăra a fost împresurată de soldaţi cu pistoale automate care au început să ne înghesuie spre avion. Ne-au aruncat ca pe nişte saci în burta goală de fier.

Aşa am ajuns în Afganistan… Curând am văzut răniţi, morţi, am auzit cuvinte precum „cercetaşi“, „luptă“, „operaţiune“. Mi se pare… Din câte îmi dau seama acum, eu am intrat într-o stare de şoc… Am început să-mi vin în fire, să percep cu claritate ce se petrecea în jur, abia după câteva luni.

Când nevastă-mea a întrebat: „Cum a ajuns soţul meu în Afganistan?“, i s-a răspuns: „S-a oferit voluntar“. Acelaşi răspuns l-au primit toate mamele şi soţiile noastre. Dacă ar fi fost nevoie de viaţa mea, de sângele meu pentru o cauză măreaţă, eu însumi aş fi zis: „Mă înscriu voluntar!“ Dar am fost minţit de două ori: când ne-au trimis la război şi când nu ne-au spus adevărul despre

ce fel de război era ăsta – adevăr pe care l-am aflat abia după opt ani. Camarazii mei zac în morminte și nu știu în ce hal au fost mințiți cu războiul acesta mârșav. Uneori sunt chiar invidios pe ei: nici n-o să afle vreodată. Și pe ei n-o să-i mai mintă nimeni.

Soldat, șofer

– Mi-era tare dor de țară…

Soțul meu a fost detașat multă vreme cu serviciul în Germania, pe urmă în Mongolia… Douăzeci de ani i-am petrecut în afara Patriei, pe care o iubeam cu o dragoste nemăsurată. Și am scris la Marele Stat-Major că toată viața mi-o trăisem în străinătate, nu mai puteam. I-am rugat să mă ajute să mă întorc acasă…

Urcaserăm deja în tren, și mie tot nu-mi venea să cred. Îl întrebam pe soțul meu din minut în minut:

– Mergem acasă? Nu mă minți?

În prima gară am luat un bulgăre din pământul Patriei, m-am uitat la el și am zâmbit – cât mi-era de drag! Și l-am mâncat, credeți-mă! M-am spălat cu el pe față.

Scumpul meu… Dragul meu… al nostru… Iura al meu era cel mai mare. Nu e frumos pentru o mamă să recunoască așa ceva, dar pe el îl iubeam mai mult decât pe oricine altcineva pe lume. Mai mult decât pe soțul meu, mai mult decât pe băiatul cel mic – îi iubeam pe toți, dar pe el cumva mai deosebit. Când era mic, dormeam ținându-l de picioruș. Nu puteam să-mi imaginez: cum adică eu să mă duc la film, iar pe el să-l las cu altcineva? Îl luam, la trei luni, cu mine, pregăteam câteva sticle cu lapte și mergeam împreună la film. Pot să spun că toată viața am fost cu el. L-am educat numai după cărți, după personaje ideale: Pavka Korceaghin, Oleg Koșevoi, Zoia Kosmodemianskaia[17]. În clasa întâi știa pe de rost nu basme, nu poezii pentru copii, ci pagini întregi din *Așa s-a călit oțelul* de Nikolai Ostrovski.

Învățătoarea era în culmea fericirii:

– Cine e mama ta, Iura? Ai citit deja atât de mult!

– Mama mea lucrează la bibliotecă.

Cunoștea idealurile, dar nu cunoștea viața. Eu la fel, trăind atâția ani departe de țară, îmi închipuiam că viața era făcută din idealuri. Să vedeți un caz… Ne întorseserăm deja în ținuturile natale, trăiam la Cernăuți. Iura învăța la Academia Militară. O dată, la două noaptea, aud soneria. În prag – el.

– Tu ești, dragule? De ce atât de târziu? De ce-ai venit pe ploaie? Ești ud fleașcă…

– Mamă, am venit să-ți spun: mi-e greu să trăiesc. Ce m-ai învățat tu… așa ceva nu există. De unde le-ai luat? Și ăsta e abia începutul… Cum am să trăiesc mai departe?

Toată noaptea am stat cu el în bucătărie. Despre ce puteam să vorbim? Despre același lucru: că viața e minunată, că oamenii sunt buni. Totul e

adevărat. El mă asculta în tăcere. Dimineață a plecat înapoi la școală.

Insistam deseori pe lângă el:

– Iura, lasă școala de ofițeri, du-te și intră la facultate! Acolo e locul tău. Crezi că nu văd cum te chinui?

Nu era mulțumit de alegerea făcută, pentru că a ajuns militar dintr-o întâmplare. Ar fi putut să iasă un istoric bun din el… Un om de știință. Trăia din cărți… „Ce țară minunată era Grecia antică!" Și citea totul despre Grecia. Pe urmă despre Italia: „Mamă, Leonardo da Vinci își imagina zborul în cosmos. Într-o zi o să aflăm și secretul surâsului Giocondei…" În clasa a zecea, în vacanța de iarnă, s-a dus la Moscova. Am un frate acolo, colonel în rezervă. Iura i-a împărtășit ideea lui: „Vreau să dau la facultatea de filosofie". Frate-meu nu l-a încurajat:

– Ești un băiat cinstit, Iura. E greu să fii filosof în vremurile noastre. Trebuie să te minți pe tine însuți și să-i minți și pe alții. Dacă spui adevărul, nimerești după gratii sau la casa de nebuni.

Așa că, primăvara, Iura s-a hotărât:

– Mamă, te rog să nu mă întrebi nimic! O să mă fac militar.

Văzusem într-un orășel militar sicrie de zinc. Dar pe atunci aveam un băiat în clasa a șaptea, iar pe celălalt și mai mic. Și speram ca, până cresc ei, să se termine războiul. Oare poate un război să fie atât de lung? „Dar uite că s-a dovedit lung de zece ani – cât învățătura", a spus cineva la parastasul lui Iura.

Seara de absolvire la Academia Militară. Băiatul meu era deja ofițer. Atâta că eu nu puteam înțelege cum Iura să fie trimis undeva. Nu-mi puteam închipui viața fără el nici măcar o secundă.

– Unde ar putea să te repartizeze?

– O să cer să fiu trimis în Afganistan.

– Iura!!!

– Mamă, tu m-ai crescut așa, acum să nu-ți treacă prin cap să mă schimbi! M-ai crescut așa cum trebuie. Toate lepădăturile pe care le-am întâlnit în viață nu sunt poporul meu, Patria mea. Am să mă duc în Afganistan ca să le dovedesc că în viață există lucruri mai înalte și că nu oricui îi ajunge, ca să fie fericit, un frigider plin cu carne și o mașină Jiguli. Mai există și altceva… Tu așa m-ai învățat…

N-a fost el singurul care a cerut să fie trimis în Afganistan, mulți băieți tineri au depus cerere. Toți – din familii bune: tatăl unuia era președinte de colhoz, al altuia – profesor de țară… Mama era soră medicală…

Ce-aș fi putut să-i spun fiului meu? Că Patria nu avea nevoie de așa ceva? Iar cei cărora voia el să le demonstreze ceva socoteau și aveau să socotească și în continuare că în Afganistan soldații merg numai după cârpe, după cecuri. După medalii, ca să poată face carieră. Pentru ei, Zoia Kosmodemianskaia era o fanatică, nu un ideal, pentru că omul obișnuit nu e în stare de așa ceva.

Nu știu ce s-a întâmplat cu mine: am plâns, l-am implorat. Am recunoscut în fața lui ceea ce mă temeam să recunosc chiar și față de mine… dar despre care se vorbea deja… Oamenii șopteau deja prin bucătării. L-am rugat:

– Iurocika, viața nu e deloc așa cum te-am învățat eu. Și, dacă aflu că ești în Afganistan, să știi că ies în piață… în mijlocul Pieții Roșii… vărs benzină pe mine și-mi dau foc. O să te omoare acolo nu pentru Patrie, ci pentru nu se știe ce. Pur și simplu. Oare Patria poate să-și trimită fiii cei mai buni la pieire fără o idee măreață?

Și el m-a mințit, mi-a spus că pleacă în Mongolia. Dar eu știam: e fiul meu, are să se ducă în Afganistan.

În timpul ăsta a intrat în armată și Ghena, băiatul meu cel mic. Pentru el nu mă temeam, crescuse alt soi de om. Tot timpul se certa cu Iura.

Iura:

– Ghena, citești prea puțin. Nu te-am văzut niciodată cu o carte în mână. Întotdeauna numai cu chitara.

Ghena:

– Eu nu vreau să fiu ca tine. Vreau să fiu ca toți ceilalți.

Au plecat amândoi, și eu m-am mutat în dormitorul lor. Mi-am pierdut interesul față de orice altceva afară de cărțile lor, lucrurile lor, scrisorile pe care le primeam de la ei. Iura îmi scria despre Mongolia, dar atâta încurca geografia, că eu îmi dădusem deja seama unde e. Zi și noapte îmi analizam viața… Mă făceam bucăți-bucățele. N-am cum să redau durerea pe care o simțeam.

Singură l-am trimis acolo. Singură!

… Îmi intră în casă niște străini, și văd imediat pe fețele lor că mi-au adus o nenorocire. Mă retrag în dormitor. Îmi rămâne ultima speranță, înspăimântătoare:

– Ghena?!

Ei își feresc privirile. Iar eu sunt gata încă o dată să-l dau pe unul ca să-l salvez pe celălalt.

– Ghena?!

Încet de tot, unul dintre ei zice:

– Nu, Iura.

Mai departe nu mai pot… nu pot mai departe… De doi ani mor cu zile. N-am nimic, dar mor cu zile. Nu mi-am dat foc în piață, soțul meu nu s-a dus să le arunce în obraz carnetul de partid. Probabil suntem deja morți, numai că nimeni nu știe asta…

Noi înșine nu știm…

O mamă

– M-am convins singur, imediat: „Am să uit totul. Am să uit…“

În familia noastră, tema asta e tabu. Soția mea a încărunțit acolo la patruzeci de ani, fata mea avea părul lung, acum poartă o tunsoare scurtă. În timpul tirurilor din Kabul, noaptea, n-o puteau trezi și o trăgeau de cozi.

Dar, după patru ani, mie mi-a venit așa un chef… așa mi-a venit să

vorbesc… Vreau să vorbesc… Și ieri au trecut pe la noi întâmplător niște musafiri, și eu nu m-am putut abține. Am adus albumul… Le-am arătat diapozitivele: elicopterele care atârnă deasupra unui sat, un rănit care e pus pe targă, alături i se vede piciorul în adidas. Niște prizonieri condamnați la împușcare privesc cu naivitate în obiectiv; peste zece minute n-au să mai fie… *Allah akbar!* Întorc capul: bărbații fumează pe balcon, femeile s-au dus la bucătărie. N-au mai rămas decât copiii – adolescenți. Lor li se pare interesant. Nu înțeleg, ce se petrece cu mine? Îmi vine să vorbesc. De ce așa dintr-odată? Ca să nu uit nimic…

Cum a fost atunci, ce am simțit – n-am cum să redau. Pot să povestesc despre ceea ce simt acum, după patru ani… Peste zece, totul o să sune altfel, cine știe, poate o să se facă fărâme.

Aveam un soi de furie. De ciudă. De ce trebuie să mă duc acolo? De ce tocmai eu? Dar simțisem povara și nu mă îndoisem sub greutatea ei – și asta îmi dădea o anumită satisfacție. Începi să te pregătești de la lucrurile cele mai mărunte: ce briceag să-ți iei, ce aparat de ras… Mi-am împachetat totul, și pe urmă deja nu mai aveam răbdare: să dau mai degrabă ochi cu necunoscutul, ca să nu-mi treacă entuziasmul, sentimentul acela înălțător. Un fel de tertip, adică… Asta poate să vă povestească oricine. Pe mine mă lua cu tremur, mă treceau sudorile… Și încă un lucru: ușurarea când a aterizat avionul, și în același timp emoțiile: acuși începe, o să vedem, o să pipăim, o să trăim viața asta.

Trei afgani stăteau într-o parte, discutau ceva și râdeau. Pe lângă dughene a trecut în fugă un băiețaș murdar și a dispărut undeva printre niște cârpe groase sub o tejghea. Un papagal m-a fixat cu un ochi verde imobil. Mă uitam și nu pricepeam ce se întâmplă… Afganii vorbesc în continuare. Cel care stă cu spatele la mine se întoarce… și deja mă uit în țeava unui pistol. Pistolul se ridică… se ridică… iată gura țevii… O văd. Aud în același timp un pocnet strident – și eu nu mai exist… Sunt și pe o lume, și pe alta concomitent… Dar încă nu zac întins, încă stau în picioare. Vreau să vorbesc cu ei, însă nu pot: aaa…

Lumea se developează treptat, ca o fotografie… O fereastră înaltă… Ceva alb, și ceva mare, greoi, în acest alb… Cineva… Ochelarii mă împiedică să văd, nu-i disting chipul… Picură sudoare de pe ea… Și picăturile acestea mă împroașcă dureros peste față… Ridic pleoapele ca plumbul și aud un suspin de ușurare:

– Gata, tovarășe locotenent-colonel, v-ați întors din „delegație"!

Dar, dacă ridic capul, dacă îl sucesc cât de puțin, creierul mi se scufundă undeva într-o prăpastie. Conștiința începe să-mi pâlpâie… Din nou băiețașul se furișează printre cârpele groase, sub tejghea… Din nou papagalul mă ațintește cu un ochi verde nemișcat… Cei trei afgani… Cel care e cu spatele la mine se întoarce… Și privirea îmi cade pe țeava unui pistol… Iată și gura țevii… O văd… Acum nu mai aștept pocnetul bine cunoscut… Strig: „Trebuie să te omor! Trebuie să te omor!…"

Ce culoare are strigătul? Ce gust? Dar sângele ce culoare are? La spital e roșu, pe nisipul uscat, cenușiu, seara, pe piatră, deja mort, e de un albastru intens. Dintr-un om grav rănit sângele se scurge repede, ca dintr-un borcan spart… Și omul se stinge… se stinge… Numai ochii îi sclipesc până la capăt și privesc pe lângă tine. Privesc țintă undeva pe lângă tine…

Totul a fost plătit! Totul! Cu vârf și îndesat. (*Începe să umble nervos prin cameră.*)

Dacă vă uitați la munți de jos – sunt nesfârșiți, imposibil de cucerit, dar, dacă urcați cu avionul – dedesubt vi se par niște sfincși răsturnați. Înțelegeți ce vreau să spun? E vorba de timp. De distanța dintre evenimente. Pe atunci nici măcar noi, participanții, nu știam ce fel de război era. Nu mă confundați pe mine, cel de azi, cu cel de ieri, cel care a fost acolo în ’79. Da, pe atunci credeam! În ’83 am venit la Moscova. Aici oamenii trăiau și se purtau de-ai fi zis că noi nici nu existam. Și că nu exista nici un război. În metrou, ca întotdeauna, râdeau, se sărutau. Citeau. Mergeam pe Arbat și opream trecătorii:

– De câți ani durează războiul din Afganistan?

– Nu știu…

– De câți ani…

– Nu știu, la ce vă trebuie?

– De câți…

– De vreo doi ani, cred…

– De câți…

– Păi acolo e război? Serios?

Acum oricine poate să râdă de noi, să-și bată joc: am fost, vezi Doamne, orbi și proști, ca niște oi. Turmă supusă! Gorbaciov le-a dat voie tuturor… a scăpat frâiele din mâini… N-aveți decât să râdeți! Un vechi proverb chinezesc spune însă: vânătorul care se laudă la picioarele unui leu mort e demn de tot disprețul, dar cel care se laudă la picioarele unui leu înfrânt e demn de toată cinstea. O fi careva care poate să vorbească despre greșeală. E drept că eu nu știu: cine? Eu – nu. Mă întreabă lumea: „De ce ați tăcut atunci? Doar nu mai erați un puștan. Aveați aproape cincizeci de ani“. Trebuie să înțeleg și eu…

O să încep prin a spune că am tras acolo cu arma, dar că respect poporul afgan. Ba chiar îl iubesc. Îmi plac cântecele lui, rugăciunile: sunt liniștite și nesfârșite, ca munții. Dar eu – vorbesc numai despre mine – credeam sincer că iurta e mai rea decât un bloc cu zece etaje, că fără closet nu există cultură. Și că noi o să le aducem o mulțime de veceuri și o să le construim case de piatră. O să-i învățăm să conducă tractoare. Și le-am adus mese de scris pentru birouri, carafe pentru apă, fețe de masă roșii pentru ședințe oficiale și mii de portrete ale lui Marx, Engels și Lenin. Atârnau în toate birourile, peste capul fiecărui director. Le-am adus limuzine negre Volga, pentru membrii conducerii. Și tractoare de-ale noastre, și boi de rasă. Țăranii lor nu voiau să ia pământul, pentru că el îi aparține lui Allah, omul nu poate nici să-l ia, nici să-l dea. Craniile crăpate ale moscheilor se uitau la noi ca din cosmos…

N-o să aflăm niciodată cum vede lumea o furnică. Citiți la Engels despre asta. Iar Spencer, orientalistul, zice așa: „Afganistanul nu poate fi cumpărat, poate fi doar luat cu japca". Într-o dimineață fumam, și văd pe scrumieră o șopârliță, micuță cât un cărăbuș. Mă întorc după câteva zile, șopârlița stă tot acolo, nici măcar capul nu și l-a întors. Și atunci mi-am dat seama: ăsta e Orientul. Pot eu să dispar și să reînvii de zece ori, să mă fac praf și pulbere și să mă ridic din morți, și ea nu apucă nici măcar căpșorul să-l întoarcă. După calendarul lor e anul o mie trei sute șaizeci și unu…

Stau acum acasă, în fotoliu, la televizor. Aș putea eu să omor un om? Nici o muscă n-aș putea! În primele zile, chiar luni, când gloanțele tăiau crengile de dud, aveam o senzație de irealitate… Psihologia luptei e alta… Fugi și ocheşti… undeva înainte… cu vederea periferică… N-am numărat câți am omorât… Dar fugeam. Prindeam ținta în cătare… aici… dincolo… o țintă vie, mișcătoare… Și eram eu însumi țintă… Nu, din război nu te întorci erou. De acolo nu poți să te întorci erou.

Totul a fost plătit! Totul! Cu vârf și îndesat.

Dumneavoastră vă închipuiți și-l îndrăgiți pe soldatul din '45, pe care l-a îndrăgit toată Europa. Naiv, simpluț, cu chimirul lat. Nu-i trebuie nimic, vrea numai să învingă și să se întoarcă acasă! Soldatul acesta însă, care s-a întors în blocul, pe strada dumneavoastră e altul. El avea nevoie de blugi și de casetofon. A văzut și a ținut minte alt stil de viață. A vrut multe… Încă din vechime se spunea: nu treziți câinele care doarme! Nu dați omului mai mult decât poate să rabde! Pentru că n-o să rabde.

N-am putut acolo să-l citesc pe Dostoievski, preferatul meu. Era prea sumbru. L-am cărat după mine. Pe Bradbury. Literatură fantastică. Cine vrea să trăiască veșnic? Nimeni.

Și totuși a fost și asta… A fost! Îmi amintesc… La închisoare mi-a fost arătată o căpetenie, cum spuneam noi pe atunci, de bandă. Stătea pe un pat de fier și citea… Mi s-a părut cunoscută legătura cărții… Lenin, *Statul și revoluția*. „Păcat", mi-a zis, „că n-am să apuc să-l termin. Poate o să-l citească fiii mei…"

Arsese o școală, rămăsese din ea numai un zid. În fiecare dimineață copiii veneau și scriau pe el cu bucăți de cărbune rămase după incendiu. După ore, peretele era dat cu var și arăta din nou ca o foaie curată de hârtie.

Din zona de „verdeață" au adus o dată un locotenent fără mâini și fără picioare. Fără nimic bărbătesc. Primele cuvinte pe care le-a rostit după ce și-a revenit din starea de șoc au fost: „Ce fac băieții mei?"

Totul a fost plătit! Și noi am plătit mai mult decât oricine. Mai mult decât dumneavoastră…

N-avem nevoie de nimic, am trecut prin toate. Ascultați-ne și înțelegeți-ne! Toți s-au obișnuit în schimb să facă ceva: să dea medicamente, să dea pensii, să dea apartamente. Să dea și apoi să uite. „Dați-mi" acesta a fost plătit cu o monedă foarte scumpă – cu sânge. Dar noi am venit în fața dumneavoastră la spovedanie. Și ne spovedim.

Nu uitați de taina spovedaniei!…

Consilier militar

– Nu, totuși e bine că s-a sfârșit așa. Cu o înfrângere. Asta o să ne deschidă ochii…

E imposibil să povestești totul. A fost ceea ce a fost, după care a rămas ceea ce am văzut și am ținut minte, deja numai o parte din întreg, iar mai încolo are să fie ceea ce pot să povestesc în cuvinte – a zecea parte… Asta în cazul cel mai bun, dacă mă străduiesc. Dacă îmi încordez puterile. Și de dragul cui? De dragul lui Alioșa, care mi-a murit în brațe, cu opt schije în burtă. Optișpe ore l-am cărat, grupul nostru, de pe munte. Șaptișpe a trăit, într-a optișpea și-a dat duhul. De dragul lui să-mi amintesc? Dar numai din punctul de vedere al religiei omul are nevoie de ceva, mai ales acolo sus, în ceruri. Eu cred mai degrabă că pe morți nu-i doare, că nu le e frică și nici rușine. Și atunci, de ce să răscolim? Vreți să aflați ceva de la noi… Da… Noi purtăm, firește, un stigmat… Și ce credeți că puteți afla de la noi? Nu cumva ne luați drept altcineva? Vedeți dumneavoastră, e greu ca, luptând într-o țară străină, fără să ai habar pentru ce, să capeți cine știe ce idealuri. Să găsești un sens. Acolo eram toți la fel, dar nu toți gândeam același lucru. Ca și aici… în lumea normală… Întâmplarea ar fi putut foarte bine să-i facă pe cei care au fost acolo și pe cei care n-au fost să schimbe locurile. Toți suntem diferiți, dar pretutindeni suntem la fel – și acolo, și aici.

Îmi amintesc cum, în clasa a șasea sau a șaptea, profesoara de literatură rusă m-a scos la tablă:

– Cine e eroul tău preferat: Ceapaev[18] sau Pavel Korceaghin?

– Huck Finn.

– De ce Huck Finn?

– Păi, când se gândea dacă să-l trădeze pe negrul Jim, fugarul, sau să ardă pentru el în iad, Huck și-a zis: „Dă-l încolo, o să ard în iad", dar nu l-a trădat.

– Dar dacă Jim ar fi fost alb, iar tu, roșu[19]? m-a întrebat după ore Alioșka, prietenul meu.

Așa trăim toată viața – albi și roșii, cine nu e cu noi e împotriva noastră.

O dată, lângă Bagram[20]… am intrat într-un sat și am cerut de mâncare. După legile lor, dacă omul se află în casa ta și i-e foame, n-ai voie să nu-i dai o lipie caldă. Femeile ne-au pus la masă și ne-au hrănit. Când am plecat, pe femeile astea și pe plozii lor oamenii din sat i-au bătut cu pietrele și cu bețele până la moarte. Ele știuseră că au să fie omorâte, și tot nu ne-au gonit. Iar noi ne duceam la ei cu legile noastre… Intram în moschee cu căciula în cap…

De ce să mă siliți să-mi amintesc? Astea sunt lucruri foarte intime: și primul om pe care l-am ucis, și sângele meu pe nisipul fin, și capul cămilei legănându-se pe țeava lungă a gâtului deasupra mea înainte să-mi pierd cunoștința. Și, în același timp, am fost și eu ca toți ceilalți. În toată viața mea, o

singură dată am refuzat să fiu ca toți ceilalți. O singură dată… La grădiniță ne puneau să ne luăm de mâini și să mergem câte doi, iar mie îmi plăcea să mă plimb singur. Educatoarele mai tinere mi-au suportat o vreme nazurile, dar în curând una din ele s-a măritat, a plecat, și în locul ei a venit la noi tanti Klava.

– Ia-l pe Serioja de mână! mi l-a adus ea alături pe un alt băiețel.

– Nu vreau.

– De ce nu vrei?

– Îmi place să mă plimb singur.

– Poartă-te ca un copil ascultător, cum fac toți ceilalți.

– Nu vreau.

După plimbare, tanti Klava m-a dezbrăcat, mi-a scos chiar și chiloțeii și maioul, m-a dus și m-a lăsat trei ore într-o cameră goală și întunecată. Iar când ești mic, nimic nu te înspăimântă mai tare decât să rămâi singur. Pe întuneric… Ai impresia că toată lumea te-a uitat. Că n-o să te mai găsească niciodată. A doua zi l-am luat pe Serioja de mână – am devenit și eu ca toți ceilalți. La școală hotăra clasa, la facultate, toți studenții din an, la fabrică hotăra colectivul. Peste tot, alții au hotărât pentru mine. Mi s-a insuflat ideea că omul singur nu poate face nimic. Într-o carte am dat peste o expresie, „uciderea curajului". Când am plecat încolo, în mine nu era nimic de ucis: „Voluntarii, un pas înainte!" Toți au făcut un pas înainte, așa că am făcut și eu.

La Șindand[21]… am văzut doi soldați de-ai noștri care își pierduseră mințile, tot timpul purtau „negocieri" cu *duhii*. Le explicau ce înseamnă socialismul după manualul de istorie de clasa a zecea… Cine a fost Lenin!… „Idolul, cioplit cu găuri, era pe dinăuntru gol. Un preot mai isteț la pilde, pe subt veșmintele bogate, se strecura-ntr-ascuns în idol, prin crăpătura de la spate"[22]. Bătrânul Krîlov… clasicii… Și o dată, la școală, aveam vreo unșpe ani, a venit o „tanti lunetistă", care omorâse șaptezeci și opt de „nenea ofițeri". Când m-am dus acasă, am început să sughiț, noaptea am făcut febră. Părinții au decis că aveam gripă. Am stat o săptămână acasă și am citit *Tăunul*[23], cartea mea preferată.

De ce mă puneți să-mi amintesc? Când m-am întors… n-am mai putut să port blugii și cămășile de dinainte de război, erau hainele unui străin, unui necunoscut, deși îmi păstraseră mirosul, după cum mă încredința mama. Omul acela nu mai este, nu mai există deja. Acest altul care sunt acum poartă doar același nume de familie. Până să intru în armată mă văzusem cu o fată, fusesem îndrăgostit. Am venit și n-am mai sunat-o. Ea a aflat întâmplător că eram în oraș, m-a găsit. Degeaba m-a căutat… N-ar fi trebuit să ne întâlnim… „Omul pe care l-ai iubit tu și care te iubea nu mai este", i-am spus. „Sunt altcineva. Altcineva, pur și simplu!" Ea a plâns, a venit de multe ori, m-a sunat. Pentru ce? Sunt altul! Altul! (*Tace. Se liniștește.*) Îmi plăcea totuși acela, primul… Mi-e dor de el… Mi-l amintesc… „Părinte", îl întreabă Tăunul pe Montanelli, „acum Dumnezeul tău e mulțumit?"

Cui să-i arunc cuvintele acestea? Ca pe o grenadă…

Soldat, artilerist

– Cum am nimerit acolo? Foarte simplu. Credeam tot ce se scria în ziare…

Îmi spuneam: „Înainte, oamenii săvârșeau fapte mărețe, erau în stare să se sacrifice, astăzi tineretul nostru nu e bun de nimic. Și eu la fel. Acolo e război, iar eu îmi cos rochii și-mi inventez coafuri". Mama plângea: „Dacă mor între timp, să știi că nu te iert. Nu de asta v-am născut, ca să vă îngrop în bucăți".

Primele impresii? Centrul de tranzit din Kabul. Sârmă ghimpată, soldați cu automatele în mâini… Câini care latră… Și numai femei. Sute de femei. Vin ofițeri și aleg – care e mai drăguță, mai tânără. Pe față. Pe mine m-a chemat un maior:

– Hai să te iau în batalionul meu – dacă nu te deranjează mașina.

– Ce fel de mașină?

– De „cargo 200"…

Știam deja că asta însemna morți, sicrie.

– Sunt și sicrie?

– Le descarcă acum.

Un camion obișnuit KamAZ cu prelată. Sicriele le-au aruncat ca pe niște lăzi cu armament. M-am îngrozit. Soldații s-au prins: „E începătoare". Am ajuns la unitate. Arșiță de șaizeci de grade. La toaletă erau atâtea muște, că te-ar fi ridicat pe aripi. Duș nu exista. Apa se vindea cât greutatea ei în aur. Eram singura femeie.

După două săptămâni m-a chemat comandantul de batalion:

– Ai să trăiești cu mine…

Două luni de zile n-am știut cum să mai scap de el. O dată mai că nu i-am aruncat o grenadă, altă dată am apucat cuțitul. Am auzit la vorbe… „Vrei să alegi dintre ăia cu mai multe galoane… Când ai să vrei ceai cu biscuiți ai să vii singură la mine…" Niciodată până atunci nu înjurasem, dar acum:

– Du-te naibii! i-am spus.

Am început să înjur ca la ușa cortului, m-am asprit. Am fost transferată la Kabul, recepționeră la un hotel. La început mă năpusteam asupra tuturor ca o sălbatică. Lumea mă credea nesănătoasă.

– Ce te repezi așa? Nu mușcăm.

Dar eu nu puteam altfel, mă deprinsesem să mă apăr. Dacă mă chema careva:

– Hai să bem un ceai!

– Mă chemi să bem un ceai sau să facem altceva?

Până când n-a apărut – cum să-i spun? „Iubirea mea"? Aici nu se rosteau asemenea vorbe. Îmi făcea cunoștință cu prietenii lui:

– Nevastă-mea.

Eu îi spuneam la ureche:

– Nevasta din armată?

Mergeam o dată într-un tab… L-am acoperit cu trupul meu, dar, din fericire, glonțul a nimerit în chepeng. El stătea cu spatele. Când ne-am întors, i-a scris nevestei despre mine. Două luni n-a primit scrisori de acasă.

Îmi place să mă duc să trag la țintă. Golesc toată magazia dintr-o rafală.

Simt că mă mai ușurez.

Pe un *duh* l-am omorât eu însămi. Ieșiserăm la munte, să mai respirăm, să admirăm peisajul. Aud un foșnet în spatele unei stânci – parcă un curent electric m-a împins îndărăt și am tras o rafală. Prima. Pe urmă m-am dus să mă uit: un bărbat puternic, frumos zăcea întins…

– Cu tine e bine de mers în cercetare, mi-au spus băieții.

Mi-am luat nasul la purtare. Le-a mai plăcut și că nu-i scotocisem în geantă după lucruri, îi luasem numai pistolul. Pe urmă tot drumul m-au păzit – să nu cumva să mă ia amețeala sau să-mi vină să vărs. Dar n-a fost nimic. Corpul mi s-a făcut dintr-odată ușor… M-am întors, am deschis frigiderul și am mâncat ca o spartă, atât de mult, că altă dată mi-ar fi ajuns pe o săptămână. Pe fond nervos. Mi-au adus o sticlă de votcă, am băut și nu m-am îmbătat. M-a luat în schimb groaza: dacă aș fi ratat ținta, mama ar fi primit și ea „cargo 200".

Voiam să iau parte la război, dar nu la ăsta, ci la Marele Război pentru Apărarea Patriei.

De unde ura aceea? Foarte simplu. *Duhii* ți-au omorât un camarad cu care mâncai cot la cot, din același castron. Îți povestea despre iubita lui, despre maică-sa. Iar acum îl vezi că zace ars tot. Dintr-odată, totul e foarte clar… Tragi în ei ca un nebun. Nu obișnuiam să ne punem întrebări mărețe: Cine a provocat conflictul? Cine e de vină? E și un banc pe tema asta: La Radio Erevan un ascultător întreabă: Ce înseamnă politica? Radio Erevan răspunde: Ați auzit cum se pișă un țânțar? Ei bine, politica e ceva și mai subtil. N-are decât să se ocupe de asta guvernul, aici oamenii văd sânge și se înrăiesc. Se sălbăticesc… Să vezi o singură dată cum pielea arsă se face sul… Zici c-a pocnit un ciorap de nailon… Și ți-ajunge… Te ia cu fiori pe șira spinării când sunt omorâte animalele… Am împușcat o dată o caravană care ducea armament. Oamenii – deoparte, măgarii – deoparte. Și unii, și alții tăceau și-și așteptau moartea. Un măgar rănit răgea de-ai fi zis că scrâșnea pe metal cu ceva tot metalic. Un scârțâit strident…

Aici am altă față, alt glas. Puteți să vă închipuiți cum suntem aici dacă vă gândiți că noi, fetele, stăteam de vorbă și ziceam așa:

– Ce prostovan! S-a certat cu sergentul și a fugit la dușman. Să-l fi împușcat și gata, cu asta basta! L-ar fi trecut la pierderi pe câmpul de luptă.

O discuție sinceră… Pentru că mulți ofițeri credeau că aici era ca în țară: poți să lovești soldatul, să-l umilești. Îi găseau pe urmă morți… Îi împușcau în timpul luptei, din spate… Găsește dacă ai pe cine! Ia și dovedește că ăla a fost!

Acolo pe unde stăteau la pândă în munți băieții nu vedeau pe nimeni nou cu anii. Venea elicopterul de trei ori pe săptămână. M-am dus o dată, și s-a apropiat de mine un locotenent:

– Domnișoară, scoateți-vă baticul! Lăsați-vă părul liber!

Aveam părul lung.

– De doi ani nu văd decât capete rase de soldați.

Cât am să trăiesc am să-l țin minte, am să-i pun o lumânare la biserică. Nu

mă cunoștea, a făcut asta numai pentru că eram femeie. Așa ceva îți rămâne în memorie. Și unde poți să verifici în viața obișnuită dacă cineva e în stare să te apere cu corpul lui? Aici ce e bun e și mai bun, ce e rău, și mai rău. O dată, se trăgea… Asta e deja altă dată… Și un soldat mi-a strigat nu știu ce măscare. O mizerie! Ceva murdar. „Blestemat să fii!" mi-am spus. Și băiatul ăla a fost omorât, retezat în două, din cap până-n picioare. Sub ochii mei… M-a luat un tremurici, de ziceai că făcusem malarie. Deși văzusem până atunci saci mari de plastic cu cadavre. Cadavre învelite în folie… ca… nici nu găsesc comparație… Eu n-aș putea să scriu, mi-aș căuta întruna cuvintele… Le-aș tot încerca, să le simt gustul. Cum să spun… ca niște jucării uriașe… Dar să mă ia tremuriciul nu mi se mai întâmplase. Acum nu mă mai puteam opri.

N-am văzut fete care să poarte decorații pentru fapte de arme, chiar dacă au. Una și-a pus o dată medalia Pentru Merite Militare, și toată lumea a râs de ea – Pentru Merite Sexuale. Fiindcă se știe: de ce sunt trimise femei aici? Fără ele nu se poate… Înțelegeți? Unii domni ofițeri și-ar ieși din minți. Și de ce femeile însele vor să vină la război? Pentru bani… bani frumoși. Să-și cumpere un casetofon, haine. Pe urmă se întorc acasă și le vând. În țară n-ai cum să câștigi atât. Să strângi atâta… Nu există un singur adevăr, adevărul e diferit, depinde. Acum vorbim sincer… Erau fete care se încurcau cu dugheniștii pentru boarfe. Intri acolo, puradeii… copiii… strigă: *Hanum, gik-gik*[24]! și-ți arată spre o încăpere separată. Ofițerii noștri le plăteau cu cecuri, așa și ziceau: „Mă duc la o cechistă". Știți bancul? La Kabul, la centrul de tranzit, se întâlnesc Zmeul Gorînîci, Koșcei Nemuritorul și Baba-Iaga[25]. Toți se duc să apere revoluția. După doi ani se regăsesc pe drumul spre casă: Zmeul Gorînîci mai are un singur cap, Koșcei Nemuritorul abia a rămas în viață, iar Baba-Iaga e toată înțolită și într-o pereche de blugi prespălați. Veselă foarte.

– Eu mă înscriu pentru al treilea an.

– Ai înnebunit, Baba-Iaga!

– În țară eram Baba-Iaga, aici sunt Preafrumoasa Vasilisa.

Soldații… niște copilandri… Ies de aici frânți, la optișpe–nouășpe ani. Niște puștani. Văd aici multe. Multe… Cum femeile se vând pentru o cutiuță cu boieli, pentru două conserve de carne. Pe urmă cu aceiași ochi își vor privi nevasta. Și toate muierile… Aici li se strică vederea. Nu e de mirare că pe urmă, în țară, se poartă așa cum se poartă. Unul dintre cunoscuții mei e deja la zdup… Au altă experiență de viață. S-au obișnuit să rezolve orice problemă cu arma, cu forța… Un negustor vindea la un moment dat pepeni, o sută de afgani pepenele. Soldații noștri au vrut mai ieftin, el a refuzat. A, așa deci? Unul s-a apucat și i-a ciuruit cu pistolul-mitralieră toți pepenii, toată stiva. Încearcă pe urmă pe unul ca ăsta să-l calci pe picior în autobuz sau să nu-l lași înaintea ta la coadă! Încearcă numai!

Visam că o să mă întorc acasă, o să-mi scot patul pliant în livadă și o să adorm sub un măr. Sub merele lui… Dar acum mă tem. De la mulți am auzit, mai ales acum, înainte de retragerea trupelor noastre: „Mă tem să mă întorc în țară". De ce? Foarte simplu. Noi revenim, dar acolo totul s-a schimbat: după

doi ani e altă modă, altă muzică, alte străzi. Altfel se raportează oamenii la război… O să fim ca niște oi negre.

Mai căutați-mă peste un an! Acasă. Vă las adresa…

Funcționară

– Am crezut atât de tare, încât nici acum nu mă pot dezobișnui…

Nici acum… Orice mi s-ar spune, orice-aș citi, de fiecare dată îmi las o portiță. E instinctul de conservare, un fel de a mă apăra. Înainte de armată am terminat institutul de educație fizică și sport. Ultima practică, pentru diplomă, am făcut-o în Artek[26], ca îndrumător de pionieri. Am rostit acolo atâtea vorbe mari: „cuvânt de pionier", „datorie pionierească"… Acum sună stupid, dar atunci aveam lacrimi în ochi…

La comisariatul militar, am cerut: „Trimiteți-mă în Afganistan!…" Locțiitorul politic ne ținea prelegeri despre situația internațională, ne spunea că devansaserăm doar cu o oră „beretele verzi" americane, că erau deja în văzduh. Mi-e ciudă că am fost atât de credul. Atâta ne-au pisat, că până la urmă am devenit convinși că aveam o „datorie internaționalistă". Eu n-am putut niciodată să renunț până la capăt… să pun punct în judecățile mele… „Scoate-ți ochelarii roz!" îmi spun singur. Și n-am plecat în '80 sau '81, ci în '86. Dar toată lumea încă tăcea. În '87 eram deja la Khost[27]. Am cucerit acolo un delușor… Șapte de-ai noștri au fost puși la pământ… Pe urmă au venit niște jurnaliști de la Moscova, și lor le-au adus niște „verzi" (soldați din Armata Populară a Afganistanului) – cică ei ar fi cucerit dealul. Afganii apăreau în poze, iar soldații noștri zăceau la morgă…

Pentru Afganistan, la centrul de instruire îi alegeau pe cei mai buni. Era groaznic să te repartizeze la Tula, la Pskov sau la Kirovabad – mizerie și înghesuială –, dar în Afganistan voiau toți, și nu era ușor să ajungi. Maiorul Zdobin a început să insiste pe lângă mine și prietenul meu, Sașa Krivțov, să ne retragem cererile:

– Mai bine să moară Sinițîn decât vreunul din voi. Pentru voi statul a cheltuit o grămadă.

Sinițîn era un flăcău simplu de la țară, tractorist. Eu absolvisem deja o facultate, Sașa era student la filologie germanică și romanică la universitatea din Kemerovo. Cânta extraordinar. Știa să cânte și la pian, la vioară, la flaut, la chitară. Compunea muzică, desena frumos. Trăiam ca frații. La orele de învățământ politic ni se povestea despre fapte de vitejie, despre eroism. Ni se spunea că Afganistanul e echivalentul Războiului Civil din Spania. Și deodată: „Mai bine să moară Sinițîn decât vreunul din voi"!

A vedea cum e la război era interesant din punct de vedere psihologic. În primul rând ca instrument de autocunoaștere – pe mine asta mă tenta. M-am apucat să-i trag de limbă pe cunoscuții mei care fuseseră acolo. Unul, cum îmi dau seama acum, ne-a turnat numai brașoave. Avea pe piept o pată roșie, în forma literei „P", ca o cicatrice după o arsură, și purta special cămășile

descheiate ca s-o lase la vedere. Născocea cum aterizau ei noaptea prin munți, plus, îmi amintesc, zicea că soldatul din trupele de desant e timp de trei secunde înger, până i se deschide parașuta, timp de trei minute șoim, cât e în aer, și în rest – cal de povară. Noi luam totul de bun. Dacă l-aș întâlni acum pe Păcală ăsta! Mai târziu, pe alde el îi miroseam de la o poștă: „Dacă ai fi avut creier, ai fi făcut o contuzie". Era altul, dimpotrivă, care voia să ne descurajeze:

– N-ai de ce să te duci acolo. E o mizerie, n-are nimic romantic.

Mie nu-mi convenea:

– Tu ai încercat, nu? Vreau și eu să încerc.

Mă învăța cum să rămân în viață:

– După ce ai tras, dă-te imediat vreo doi metri mai încolo! Ascunde țeava puștii după gard sau după o stâncă, să nu se vadă flacăra, să nu te observe! Când mergi, nu cânta, că n-ajungi departe. Când stai planton nu adormi, zgârie-te pe față, mușcă-te de mână! Parașutistul mai întâi fuge cât poate și apoi cât trebuie.

Tatăl meu e om de știință, mama, inginer. Din copilărie mi-au educat personalitatea. Voiam să fiu o personalitate… De asta… (*Râde.*) … am fost exclus din organizația șoimii patriei, multă vreme nu m-au primit în rândul pionierilor. Mă băteam din orgoliu. Când mi-au legat cravata de pionier la gât, n-am mai scos-o, dormeam cu ea. La orele de literatură, profesoara mă întrerupea:

– Nu vorbi ce crezi tu, spune cum e în carte!

– Povestesc greșit?

– Nu e ca în carte…

Ca în povestea unde împăratul nu iubea decât culoarea cenușie. Și în împărăția lui totul era gri.

Acum eu îmi îndemn elevii (lucrez la școală):

– Învățați să gândiți, ca să nu facă alții carne de tun din voi! Soldăței de plumb.

Până să intru în armată, învățasem să gândesc de la Dostoievski și Tolstoi, în armată am învățat de la sergenți. Puterea sergenților este nemăsurată, sunt trei sergenți la un pluton.

– Ascultă comanda la mine! Ce trebuie să aibă soldatul de desant? Repetă!

– Soldatul de desant trebuie să aibă o mutră obraznică, un pumn de fier și nici un strop de conștiință.

– Conștiința este un lux pentru un soldat de desant. Repetă!

– Conștiința este un lux pentru un soldat de desant.

– Sunteți batalion medico-sanitar. Batalioanele medico-sanitare sunt crema trupelor aeriene și de desant. Repetă!

Din scrisoarea unui soldat: „Mamă, cumpără-mi un bou și pune-i numele Sergent! Când vin acasă, îl omor".

Însuși regimul de viață în armată îți înăbușă conștiința, n-ai putere să te împotrivești. Fac din tine ce vor…

Trezirea la șase dimineața. De trei ori: trezire – la loc comanda. Te ridici –

te întinzi la loc.

Ai trei secunde să te aliniezi pe „albeață“ – linoleumul alb – alb ca să poată fi mai des spălat și curățat. O sută șaizeci de oameni trebuie să sară din pat și în trei secunde să se alinieze. În patruzeci și cinci de secunde să se îmbrace în uniforma numărul 3, adică uniforma completă fără chipiu și curea. La un moment dat, unul n-a reușit să-și răsucească obielele pe picior suficient de repede.

– Rupeți rândurile și repetați!

Iar n-a reușit.

– Rupeți rândurile și repetați!

Exercițiile de înviorare. Lupta corp la corp – un amestec de karate, box, sambo și manevre de apărare împotriva cuțitului, a bățului, a lopatei, a pistolului și pistolului-mitralieră. Celălalt e cu pistolul automat, tu, cu mâinile goale. O sută de metri să faci „mersul piticului“, dar sărind… într-un singur picior… Să spargi zece cărămizi cu pumnul. Ne aliniau din nou: „Nu plecați până nu învățați“. Cel mai greu e să te învingi pe tine însuți, să nu te temi să lovești.

Cinci minute ca să ne spălăm. Douăsprezece robinete la o sută șaizeci de oameni.

– Alinierea! Rupeți rândurile!

După un minut, iarăși:

– Alinierea! Rupeți rândurile!

Inspecția de dimineață: verificarea cataramelor – toate trebuie să strălucească precum fundul de maimuță, gulerele să fie albe, în chipiu trebuie să ai înfipte două ace cu ață.

– Înainte marș! Spre poziții!

Toată ziua ai răgaz numai jumătate de oră – după prânz, pentru scris scrisori.

– Ostaș Krivțov, de ce stați și nu scrieți?

– Mă gândesc, tovarășe sergent.

– De ce răspundeți încet?

– Mă gândesc, tovarășe sergent.

– De ce nu strigați cum ați fost învățat? Trebuie să vă antrenați la „zero-zero“.

A se antrena la „zero-zero“ înseamnă a striga în closet ca să-ți formezi glasul pentru comenzi. Din spate, sergentul urmărește ca ecoul să fie surd.

Din vocabularul soldățesc:

Semnalul de retragere – „te iubesc, viață“. Inspecția de dimineață – „credeți-mă, oameni buni!“ Apelul de seară – „îi știau după față“. Cu cântec înainte marș! – „departe de Patrie“. Demobilizarea – „lumina stelei depărtate“. Câmpul pentru exerciții tactice – „câmpul cu proști“. Spălatul vaselor – „discoteca“ (farfuriile se rotesc ca niște discuri). Instructorul politic – „Cenușăreasa“ (în marină îi ziceau „pasager“).

– Batalionul medico-sanitar este crema forțelor aeriene și de desant.

Repetă!

Senzația permanentă de foame. Locul sacru este magazinul cazărmii, acolo se pot cumpăra chec, bomboane, ciocolată. Dacă tragi la tir de nota zece, primești permisiune să te duci. Dacă nu ne ajung banii, vindem câteva cărămizi. Luăm una și ne ducem – doi camarazi zdraveni, experimentați – la un pifan care are bani:

– Cumpără cărămida!

– Păi la ce-mi trebuie?

Îl luăm între noi:

– Cumpără cărămida!…

– Cât?

– Trei ruble.

Scoate trei ruble, dă colțul și, bineînțeles, cărămida o aruncă. Iar noi de trei ruble mâncăm pe săturate. O cărămidă face zece checuri.

– Conștiința e un lux pentru soldatul de desant. Batalionul medico-sanitar e crema forțelor aeriene și de desant.

Din mine ar ieși, probabil, un actor bunicel, pentru că am învățat destul de repede să-mi joc rolul care mi-a fost repartizat. Cel mai rău e să-ți meargă vestea de „prunc", adică de individ slab, lipsit de virilitate. După trei luni am primit permisie. În ce hal uitasem totul! Nu demult mă sărutasem cu o fată, stătusem la cafenea, dansasem. Ai fi zis că trecuseră nu trei luni, ci trei ani, și că mă întorceam la civilizație.

Seara:

– Maimuțelor, alinierea! Ce e cel mai important pentru un soldat de desant? Cel mai important pentru un soldat de desant e să nu zboare pe lângă pământ.

Înainte de plecare am sărbătorit Anul Nou. Eu am fost Moș Gerilă, Saşka – Albă ca Zăpada[28]. Mi-a amintit de școală.

Eram după douăsprezece zile… Mai răi ca munții pot să fie numai munții… Fugeam de bandă… Ne țineam cu droguri…

– Tovarășe instructor sanitar, dă-ne din „fierina" dumitale!

Sidnocarbol[29]. Îmi înghițiseră toate tabletele.

Făceam tot felul de glume.

– Ce vă supără? îl întreabă medicul pe motanul Leopold.

Și câte unul începe.

– Șoarecii.

– Inspirați!… Expirați!… E clar. Sunteți prea bun, aveți nevoie să vă înrăiți. Poftim niște tablete de „fierină". Luați câte una de trei ori pe zi, după masă.

– Și ce-o să-mi facă?

– O să deveniți o fiară.

După cinci zile un soldat s-a împușcat, i-a lăsat pe toți să treacă înaintea lui și și-a vârât pistolul automat în gât. A trebuit să-i cărăm trupul neînsuflețit, ranița, vesta antiglonț, casca. Nu simțeam nici un fel de milă. Știuse că nu abandonăm leșurile, ci le cărăm cu noi.

Ne-am amintit de el și ne-a părut rău abia când plecam deja acasă, când ne

liberam.

– Luați câte o tabletă de trei ori pe zi…

– Și ce-o să-mi facă?

– O să deveniți o fiară.

Rănile făcute de gloanțele explozive sunt cele mai groaznice… Un picior rupt până la genunchi… se vede osul… Din celălalt lipsește călcâiul… Membrul retezat… Un ochi scos… O ureche smulsă… Prima dată m-au trecut toți fiorii, mi s-a pus un nod în gât… Mă îmbărbătam singur: „Dacă nu te duci acum, n-ai să ajungi niciodată instructor sanitar". Mă apropii târâș – soldatul rămăsese fără picioare. Îl leg strâns cu garoul, opresc hemoragia, îl anesteziez, îl adorm… Altul – un glonț exploziv în burtă… Măruntaiele i s-au revărsat… Îl leg, opresc hemoragia, îl anesteziez, îl adorm… Patru ore l-am ținut… A murit…

N-aveam destule medicamente. Nici cel mai simplu dezinfectant. Ba nu reușeau să ne aducă la timp, ba se terminau cotele repartizate – economia noastră planificată! Luam de la inamic, de import. Eu aveam tot timpul în geantă douăzeci de seringi japoneze de unică folosință. Erau într-un ambalaj moale de plastic, doar să le scoți din învelitoare și să le folosești. Alor noastre li se murdărea căptușeala de hârtie, încât nu mai erau sterile. Jumătate din ele nu se înfigeau ca lumea, nu trăgeau – niște rebuturi. Sângele artificial ne venea în sticle de jumătate de litru. Pentru un rănit grav sunt necesari doi litri – patru sticle. Cum să poți să ții în toiul luptei, timp de aproximativ o oră, pe mâna întinsă, cordonul de cauciuc? E practic imposibil. Și câte sticle poți să cari cu tine? Ce ofereau italienii, în schimb? Un pachet de plastic de un litru, pe care poți să țopăi și în bocanci, că nu se sparge. Mai departe: fașa obișnuită, cea sterilă sovietică. Ambalajul e bățos, cântărește mai mult decât fașa însăși. Cea de import – thailandeză, austriacă – e, nu știu cum, mai subțire, mai albă… Fașă elastică nu aveam deloc. Luam tot de la inamic… franțuzească, nemțească… Iar atelele noastre sovietice? Adevărate schiuri, nu ustensile medicale. Câte să iei cu tine? Aveam unele englezești, separate pentru umăr, gambă și coapsă. Pneumatice, gonflabile. I-ai băgat mâna în ea și ai sigilat-o. Osul rupt nu se mai mișcă, e apărat de lovituri în timpul transportului.

În nouă ani, la noi nu s-a produs nimic nou. Aceeași fașă, aceleași atele. Soldatul sovietic e cel mai ieftin soldat. Cel mai răbdător, cel mai nepretențios. Neechipat, neapărat. Materie primă de irosit. Așa a fost în '41… și după cincizeci de ani e la fel. De ce?

E groaznic când ești tu țintă, când nu tragi tu. Ca să supraviețuiești, trebuie să te gândești tot timpul la asta. Eu mă gândeam… Nu mă urcam niciodată în primul sau în ultimul camion. Nu-mi vâram niciodată picioarele în turelă, mai bine să-mi atârne pe blindaj, ca să nu mi le reteze în caz de explozie. Aveam mereu de rezervă niște tablete nemțești împotriva anxietății. Nimeni altcineva nu mai lua așa ceva. Aveam o vestă antiglonț… Dar iarăși! Vesta noastră antiglonț era grea ca o piatră de moară, abia te lăsa să te miști, în timp ce vesta americană n-avea nici un strop de metal, era făcută din nu știu ce material

blindat. Te simțeai în ea ca într-un trening. Pistolul Makarov n-o străpunge dacă tragi de aproape, iar cel automat – abia de la o sută de metri depărtare. Noi aveam căști din anii ’30, caraghioase, încă de pe vremea celuilalt război… (*Cade pe gânduri.*) De asta… de multe ne era rușine… De ce suntem noi așa? Sacii de dormit americani, model din ’49, erau cu puf de lebădă, ușori. Cei japonezi erau excelenți, dar scurți. Iar ai noștri atârnau vreo șapte kilograme în mod sigur. De la mercenarii omorâți luam geci, șepci cu cozorocul lat, pantaloni chinezești care nu te deranjează în regiunea inghinală. De toate luam. Chiloți, pentru că nouă ne lipseau tot timpul, șosete, adidași. Eu mi-am făcut rost de o lanternă mică, de un cuțitaș ca un pumnal. Plus că tot timpul ne era foame… Eram lihniți! Împușcam berbeci sălbatici. Berbecul se considera sălbatic dacă se depărta cinci metri de turmă. Sau făceam schimb: două kilograme de ceai pentru un berbec. Ceaiul era tot pradă de război. Din misiunile de luptă veneam cu bani – afgani. Superiorii ni-i luau și-i împărțeau imediat între ei, sub ochii noștri. Ca să-i păstrezi, vârai două bancnote în cartuș, presărai praf de pușcă pe deasupra, și așa îți rămâneau ție.

Unii voiau să bea ca niște sugative, alții, să supraviețuiască; și mai erau și cei care visau la decorații. Și eu voiam o medalie. Când m-ar fi întâlnit în țară cunoscuții:

– A, ce-ai acolo? Ce-i, fruntașule, ai fost șef de intendență?

Mi-e necaz că am fost așa de credul. Instructorii politici ne propovăduiau lucruri în care nu credeau nici ei.

Prelegerea de rămas-bun dinainte de întoarcerea acasă: despre ce putem vorbi și despre ce, nu. Să nu pomenim despre cei căzuți în luptă, pentru că noi suntem o armată mare și puternică. Să nu batem toba despre relațiile extraregulamentare, pentru că noi suntem o armată mare, puternică și profund morală. Să rupem fotografiile, să distrugem peliculele. N-am tras, n-am bombardat, n-am otrăvit, n-am dat foc. Suntem o armată mare, puternică și cea mai bună din lume…

La vamă ni s-au luat cadourile pe care le aduceam acasă: parfumuri, baticuri, ceasuri.

– Nu e voie, băieți.

Nu s-a făcut nici un proces-verbal. Era pur și simplu gheșeftul lor. Dar mirosea atât de frumos a frunze proaspete de primăvară!… Fetele umblau în rochii ușoare… O clipă mi-a fugit gândul la Svetka Afoșka[30] (nu-i țin minte numele de familie – Afoșka și Afoșka). În prima zi după ce venise la Kabul, până să se lămurească ea cum stau lucrurile, s-a culcat cu un soldat pentru o sută de afgani. După două săptămâni lua câte trei mii. Nu era de nasul ortacului de rând. Dar Pașka Korceaghin unde-o fi? Pe numele lui adevărat era Andrei, dar i se spunea Pașka din cauza numelui de familie[31].

– Pașka, ia uite ce fete!

Pașka-Andrei avea o iubită care îi trimisese o fotografie de la nunta ei. Începuserăm atunci să facem de strajă lângă el nopțile – ne temeam. O dată, dimineața, atârnase fotografia pe o stâncă și o ciuruise cu pistolul-mitralieră.

– Paşka, fii atent, ce fete!

În tren am avut un vis: ne pregătim de misiune, şi Saşka Krivţov întreabă:

– De ce tu ai trei sute cincizeci de cartuşe, şi nu patru sute?

– Pentru că eu duc şi medicamente.

El tace câteva clipe şi urmează:

– Ai putea s-o împuşti pe afgana aia?

– Pe care?

– Pe aia care ne-a atras în încercuire. Îţi aminteşti, când au murit patru băieţi?

– Nu ştiu… Probabil că nu. La grădiniţă şi la şcoală eram poreclit „fustangiu“ fiindcă apăram fetele. Dar tu?

– Mie mi-e ruşine…

Nu apucă să spună de ce i-e ruşine, pentru că mă trezesc.

Acasă mă aştepta o telegramă de la mama lui Saşa: „Vino, Saşa a pierit“.

M-am dus la mormântul lui:

– Saşka, mi-e ruşine că, la examenul final, la comunism ştiinţific am primit nota maximă pentru critica democraţiei burgheze. Am făcut o analiză comparativă. Tu ai să mă înţelegi… Am plecat în Afganistan orbi… Acum toată lumea spune deja că războiul ăsta e o ruşine, cu toate că, nu demult, noi primeam încă insigne noi-nouţe de „soldat internaţionalist“. Am tăcut atunci… Am spus chiar: „Mulţumesc!“ Saşka, tu eşti acolo, eu sunt aici.

Trebuie să stau de vorbă cu el…

Fruntaş, instructor sanitar într-o companie de cercetaşi

– Al meu era micuţ de statură. S-a născut mic ca o fată, a avut două kilograme la naştere şi treizeci de centimetri lungime. Mi-era teamă să-l ţin în braţe…

Îl strângeam la piept:

– Comoara mea…

Nu se temea de nimic, numai de păianjeni. Vine o dată de afară… Noi tocmai îi cumpăraserăm un palton nou, pentru că împlinise patru ani… Atârnasem paltonul în cuier, şi aud din bucătărie: pleosc-pleosc, pleosc-pleosc… Vin în grabă, când colo, antreul era plin de broscuţe care-i săreau din buzunarele paltonului. El le strângea:

– Mămico, nu te speria! Nu fac nici un rău.

Şi iar le vâra în buzunar.

– Of, comoara mea!

Îi plăceau jucăriile militare. I-am luat tanc, pistol-mitralieră, revolver. Şi le agăţa pe piept şi mărşăluia prin casă.

– Sunt soldat… Sunt soldat…

– Comoara mea… Joacă-te mai bine de-a ceva mai paşnic!

– Sunt soldat…

Când să-l înscriu în clasa întâi, nu era chip să-i găsim costum. Câte n-a

probat, toate îi stăteau ca pe gard.

– Comoara mea dragă…

L-au luat în armată. Mă rugam nu să nu fie omorât, ci să nu fie bătut. Mă temeam să nu râdă de el băieții mai zdraveni, fiindcă era atât de micuț. Îmi povestea că pot să te silească să cureți toaleta cu periuța de dinți, să speli chiloții altora. Și mi-era frică de asta. La un moment dat ne roagă: „Trimiteți-mi toate fotografiile voastre – cu mama, cu tata, cu soră-mea! Plec din țară…"

Unde pleacă nu ne-a scris. După două luni a venit scrisoare din Afganistan: „Mamă, nu plânge, blindajul nostru e sigur".

– Of, comoara mea!… Blindajul e sigur…

Îl așteptam deja acasă, mai rămăsese o lună până la termen. Îi cumpărasem cămăși, fular, pantofi. Și acum sunt în dulap. I le-aș fi pus în mormânt… L-aș fi îmbrăcat chiar eu, dar nu mi-au dat voie să deschid coșciugul. Să mă uit la băiețelul meu, să-l ating… Oare i-au găsit uniformă pe măsura lui? În ce-o fi zăcând acolo?

Primul a venit un căpitan de la comisariatul militar:

– Măicuță, țineți-vă firea!…

– Unde mi-e băiatul?

– Aici, la Minsk. Îl aduc acum.

Mi s-au muiat genunchii și m-am așezat pe podea:

– Of, comoara mea! Pe urmă m-am ridicat și m-am năpustit cu pumnii pe căpitan: De ce tu trăiești, iar băiețelul meu nu? Era așa de mic… Tu ești bărbat în toată firea, el era un băiețandru. Tu de ce ai rămas în viață?

Mi-au adus sicriul, și am început să dau cu pumnii în el:

– Comoara mea dragă! Comoara mea neprețuită!

Acum merg la el la mormânt. Cad pe pietre și-l îmbrățișez:

– Comoara mea…!

O mamă

– Am luat în buzunar o grămăjoară din pământul țării – așa am simțit în tren că-mi vine să fac…

Aaa! Război! Aveam să merg la luptă! Au fost, bineînțeles, printre noi și lași. Unul n-a trecut examenul oftalmologic și a ieșit din sală țopăind de bucurie: „Am avut noroc!" După el a intrat altul la rând, și el a fost respins, și mai că nu l-a bufnit plânsul: „Cum mă întorc eu acum la unitate? Două săptămâni m-au condus băieții. Măcar să fi avut, colo, vreun ulcer, dar așa – să mă doară dinții?" S-a dus cum era, numai în chiloți, la general: dacă nu-l primesc pentru două măsele cariate, mai bine să i le scoată!

La geografie avusesem mereu zece în școală. Închideam ochii și-mi imaginam: munți, maimuțe, plajă la soare, banane pe săturate… De fapt, a fost în felul următor: ne-au cocoțat pe tancuri, în mantale, cu o mitralieră la dreapta și alta, la stânga, iar pe ultimul tanc din convoi, cu încă o mitralieră în spate, cu toate turelele deschise, cu pistoalele automate scoase la vedere. Parcă

eram un arici de fier. Ne întâlnim cu două tab-uri de-ale noastre – băieții stau pe blindaj în maiouri de corp, în pălării de paie, se uită la noi și se strâmbă de râs. Am văzut un mercenar omorât și am fost zguduit. Ce mușchi avea! – ca un atlet. În timp ce eu nimerisem în munți și habar n-aveam cum să calc pe pietre, că trebuie să pășesc întâi cu stângul. Zece metri am cărat telefonul pe o stâncă atârnată deasupra prăpastiei… Auzeam o explozie și închideam gura, când trebuie de fapt s-o deschizi, ca să nu-ți pocnească timpanele. Ne-au dat măști de gaz. Noi le-am aruncat chiar în prima zi, pentru că *duhii* n-aveau arme chimice. Căștile le-am vândut la magazin. Erau o greutate inutilă pe cap, se încingeau ca niște tigăi. Pe mine mă tot muncea un gând: de unde să fur o bandă în plus de cartușe? Primiserăm patru, pe a cincea o cumpărasem la primul salariu de la un camarad, pe a șasea o căpătasem cadou. În luptă scoți ultima bandă și ultimul cartuș îl ții între dinți. Pentru tine.

Veniserăm să construim socialismul, dar fuseserăm înconjurați cu sârmă ghimpată: „Băieți, afară nu se poate. Nu e nevoie să faceți agitație pentru socialism, de asta se ocupă alții". Bineînțeles, ne era ciudă că n-au încredere în noi. Am vorbit la un moment dat cu un afgan care ținea o dugheană:

– N-ai trăit bine până acum. O să te învățăm noi cum trebuie. O să construim socialismul.

El mi-a zâmbit:

– Eu până la revoluție am făcut negoț și acum fac tot negoț. Du-te acasă! Ăștia sunt munții noștri. O să ne descurcăm singuri…

Mergem cu tancurile prin Kabul, femeile aruncă în ele cu pietre, cu bețe. Puradeii ne înjură în rusește, fără accent, ne strigă: „Rusule, du-te acasă!"

De ce suntem aici?

… Au tras la un moment dat asupra mea cu aruncătorul de grenade. Am apucat să răsucesc mitraliera, și asta m-a salvat. Proiectilul mi se îndrepta spre piept, dar așa, mi-a perforat doar o mână, iar în cealaltă mi-au intrat schijele. Îmi amintesc o senzație de ceva foarte moale și plăcut… nici un fel de durere… și un strigăt undeva deasupra mea: „Trage! Trage!" Apăs, dar mitraliera tace, mă uit – mâna îmi atârnă arsă toată, avusesem senzația că apăs cu degetul, dar nu mai aveam degete…

Nu mi-am pierdut cunoștința, am ieșit târâș împreună cu toți ceilalți din tanc, mi-au pus un garou. Trebuia să merg, am făcut doi pași și am căzut. Pierdusem deja vreo jumătate de litru de sânge. Aud:

– Ne înconjoară…

Cineva spune:

– Trebuie să-l lăsăm aici, altfel murim cu toții.

I-am rugat:

– Împușcați-mă…!

Unul s-a dat imediat la o parte, celălalt a scuturat pistolul-mitralieră să tragă, dar încet. Și, dacă îl iei încet, cartușul poate să se răsucească de-a curmezișul. Și, într-adevăr, s-a răsucit, și atunci soldatul a aruncat pistolul:

– Nu pot! Trage tu singur!…

Am smucit automatul spre mine, dar cu o singură mână nu poți face nimic.

Am avut noroc: eram într-o râpă puțin adâncă, și am rămas întins acolo, după niște bolovani. Mă acoperea un pietroi mare și neted. *Duhii* umblau prin apropiere fără să mă vadă. Mă gândeam: imediat ce mă descoperă, trebuie să mă omor cumva. Am pipăit după o piatră, am tras-o spre mine, am măsurat-o din ochi…

Dimineață m-au găsit ai noștri. Cei doi care fugiseră cu o noapte înainte m-au dus pe o manta îmblănită. Am înțeles: se temeau să nu spun adevărul. Dar mie mi-era deja totuna. La spital m-au pus direct pe masa de operație. A venit chirurgul: „Amputat…“ Când m-am trezit, am simțit că nu mai am mână… Erau acolo tot felul de răniți: fără o mână, fără amândouă, fără un picior. Plângeau pe furiș și se apucau de băutură. Am început să învăț să țin creionul cu mâna stângă.

M-am întors acasă la bunici, că pe altcineva nu mai am. Bunica o ținea tot într-un bocet: nepotul ei drag a rămas fără o mână. O dată, bunicul a strigat la ea: „Nu pricepi nimic din politica partidului!“ Mă întâlnesc cu niște cunoscuți:

– Ai adus vreo geacă? Vreun casetofon japonez? N-ai adus nimic… Tu chiar ai fost în Afganistan?

Un pistol automat ar fi trebuit să aduc!

Am început să-i caut pe băieții mei. Dacă omul a fost acolo, ca și mine, înseamnă că vorbim aceeași limbă. Avem un limbaj comun. Ne înțelegem unul pe altul. Atunci mă cheamă rectorul: „Te-am primit la facultate cu note slabe, ți-am dat bursă. Nu te înhăita cu ei!… De ce vă adunați la cimitir? E periculos“. La început nu ni se dădea voie să ne strângem. Se temeau de noi, să nu răspândim, pasămite, zvonuri nesănătoase. Să nu facem valuri. Iar dacă ne organizam, ne-am fi bătut pentru drepturile noastre. Ar fi trebuit să ne dea apartamente, am fi cerut ajutoare pentru mamele celor care zac în morminte. Și cine are nevoie de așa ceva, nu? Așa că tot încercau să ne convingă: băieți, nu vă dați drumul la gură despre ce a fost, despre ce ați văzut. E secret de stat! O sută de mii de soldați într-o țară străină e un secret! Chiar și cât de cald era la Kabul e secret…

Războiul nu face omul mai bun; doar mai rău. Aici nu încape îndoială. N-am să mă pot întoarce niciodată la ziua când am plecat la război. N-am să redevin cel care am fost înainte de a pleca. Cum aș putea să fiu mai bun, când am văzut… cum, pentru câteva cecuri, medicii vând soldaților tinctură de micsandră sălbatică? Cei care o beau se îmbolnăvesc și sunt respinși la examenul medical. Am văzut camarazi care se împușcă în degete. Care se schilodesc cu închizătorul mitralierelor. Care… care… Am văzut cum, în același avion, se întorc acasă sicrie de zinc și geamantane cu geci, blugi, chiloți de damă… cu ceai chinezesc…

Înainte îmi tremurau buzele când rosteam cuvântul „Patrie“. Azi nu mai sunt același. Să mă lupt pentru ce?… Pentru ce să mă lupt? Am fost la război – foarte bine, am fost. Poate că n-am fost totuși degeaba, nu? La noi, fiecare generație are propriul război. În ziare scriu că totul a fost drept. Și așa și este.

Pe de altă parte, mulți încep deja să spună că noi suntem niște ucigași. Pe cine să crezi? Nu știu. Eu nu mai cred deja pe nimeni. Ziarele? Nu le mai citesc. Nici măcar nu m-am mai abonat la ele. Astăzi scriu una, mâine alta – așa sunt vremurile… Vremurile perestroikăi. Sunt mai multe adevăruri… Adevărul meu unde o fi? Am, de pildă, câțiva prieteni. Unul, doi, trei în care pot să am încredere. Pe care pot să mă bizui întru totul. Dar în nimeni altcineva. Sunt deja de șase ani aici, îmi dau seama ce se întâmplă…

Mi s-a dat carnet de invalid – aveam dreptul la anumite facilități! Mă duc la casa pentru veteranii de război:

– Unde-ai pornit-o, flăcău? Ai încurcat ghișeele.

Strâng din dinți și tac. Aud în spate:

– Eu am apărat Patria, iar ăsta…

Un necunoscut mă întreabă:

– Ce-ai făcut cu mâna?

– Am căzut pe șina de tren la beție și mi-a tăiat-o.

Atunci toată lumea devine înțelegătoare. Și i se face milă.

În romanul lui Valentin Pikul *Am onoarea (Spovedania unui ofițer al Marelui Stat-Major rus)*, am citit nu demult: „În ziua de azi (e vorba de consecințele rușinoase ale Războiului Ruso-Japonez din 1905), mulți ofițeri cer să fie trecuți în rezervă, pentru că oriunde își fac apariția sunt supuși disprețului și batjocurii, într-atât, încât le e rușine deja să-și mai poarte mundirul și încearcă să umble cât mai mult îmbrăcați în civil. Nici măcar schilozii și cei răniți nu mai trezesc milă, iar cerșetorii fără picioare primesc bani mult mai mulți dacă spun că tramvaiul le-a retezat vreo parte din corp la colțul lui Nevski cu Liteinîi[32] și că nu au nici o legătură cu Mukden și Liaoyang[33]“. În curând și despre noi o să se scrie la fel…

Mi se pare chiar că acum aș putea să-mi schimb deja și Patria. Să plec din țară.

Soldat, transmisionist

– Singur m-am înscris… Visam să ajung la război… Eram curios…

Îmi tot închipuiam cum e acolo. Voiam să aflu cum e să ai un singur măr și doi prieteni, când și ție, și lor vă e foame, și mărul li-l dai lor. Aveam impresia că acolo toți sunt camarazi, sunt ca frații. De asta m-am dus.

Am ieșit din avion și căscam ochii la munți, când un liberat (un soldat care pleca deja în țară) îmi vâră un cot în coaste:

– Dă-mi cureaua!

– Ce?!

Aveam o curea de-a mea proprie, nu de la uniformă, o cumpărasem de la un bișnițar.

– Prostule, oricum o să ți-o ia!

Mi-au luat-o chiar în prima zi. Și eu care credeam că „Afganistanul e locul unde toți soldații sunt prieteni“. Mare fraier am fost! Recrutul nu e decât un

obiect. Poate fi trezit noaptea și bătut, izbit cu scaunele, cu bețele, cu pumnii, cu picioarele. Poate fi lovit, stâlcit în bătaie ziua la toaletă, lăsat fără raniță, fără lucruri, fără conserva de carne, fără biscuiți (cei care și-au adus de acasă). Nu există televizor, nu există radio, ziare, distracția se organizează după legea celui mai tare. „Spală-mi și mie, iepuraș, șosetele!" – și asta încă e nimic, stați să vedeți alta: „Ia, iepuraș, linge-mi și mie șosetele! Linge-le frumos, să vadă toată lumea!" Afară sunt șaizeci de grade, mergi clătinându-te… în toate părțile… Dar, în timpul operațiunilor de luptă, „veteranii" ne acopereau. Ne salvau. Asta e adevărat. Când ne întorceam însă la cazarmă: „Ia, iepuraș, linge-mi și mie șosetele!…"

Și asta e mai înfricoșător decât prima luptă… Prima luptă e interesantă! Te uiți ca la un film artistic. Am văzut de sute de ori la cinema cum soldații pleacă la atac, dar s-a dovedit că totul e o invenție. Soldații nu merg, ci fug, și nu cu pași mici, aplecați frumos înainte, ci din toate puterile – și omul are atunci puterile unui nebun –, aleargă de le sfârâie călcâiele. Înainte îmi plăceau paradele militare din Piața Roșie. Îmi plăceau… Acum știu că nu e voie să admirăm așa ceva, că mai bine tancurile, transportoarele astea blindate, mitralierele le-ar pune la loc și le-ar acoperi cu învelitori. Cât mai repede! Pentru că toate sunt făcute numai pentru a ucide… Pentru a face omul praf și pulbere! Una cu țărâna! Da, oameni ca noi… Încă mai bine ar fi ca în Piața Roșie să defileze toți invalizii din Afganistan… Eu m-aș duce… Uitați-vă! Eu am amândouă picioarele retezate mai sus de genunchi. Dacă ar fi fost sub genunchi… aș fi avut noroc! Aș fi fost un om fericit. Îi invidiez pe cei care le au tăiate sub genunchi… După bandajare te smucești o oră–două, fără proteze ești dintr-odată foarte mic. Stai întins în chiloți și în maioul de parașutist, care e cât tine de lung. La început nu voiam să văd pe nimeni. Nici nu vorbeam. Măcar un picior de mi-ar fi rămas, dar așa, nici unul. Cel mai greu e să uiți că ai două picioare… Dintre patru pereți îți vine să-l alegi pe cel cu fereastra.

Mamei i-am dat un ultimatum: „Dacă ai de gînd să plângi, mai bine nu mai veni!" Și acolo când eram, cel mai tare mă temeam că o să fiu omorât, o să fiu adus acasă, și mama o să plângă. După luptă, de cel rănit ți-e milă, de cel mort, nu, doar de maică-sa. La spital am vrut să-i spun asistentei „mulțumesc", dar n-am putut, uitasem până și cuvintele.

– V-ați duce din nou în Afganistan?

– Da.

– De ce?

– Acolo prietenul e prieten, iar dușmanul, dușman. Aici în schimb, tot timpul te întrebi: pentru ce au murit prietenii mei? Pentru speculanții ăștia burtoși? Pentru funcționarii publici? Pentru tineretul tupeist, căruia nu-i pasă de nimic? Numai berea să le curgă de dimineață până seara. Aici lucrurile sunt toate strâmbe. Eu mă simt un intrus. Un străin.

Învățam să merg, și mă împinge careva din spate. Cad. „Calm!" îmi spun. „Prima mișcare – întoarce-te și sprijină-te în mâini, a doua – ridică-te și mergi!" În primele luni mai corect ar fi fost nu „mergi", ci „târăște-te". Pentru

că mă târam. Imaginea cea mai vie pe care am păstrat-o în minte de acolo este a unui băiețel negricios cu față de rus… Erau mulți așa. Doar noi suntem acolo din ’79… De șapte ani. M-aș mai duce în Afganistan. Categoric! Dacă n-aș avea picioarele astea tăiate mai sus… Măcar să fi fost sub genunchi.

M-aș mai duce…

Soldat, grenadier

– Mă întreb eu însumi: cum de am ajuns acolo?

Răspunsuri sunt o grămadă… Dar cel mai important îl găsiți în catrenul acesta – doar că nu țin minte cine l-a scris… Poate vreunul dintre soldații noștri.

Două lucruri pe lume sunt esențiale:
Femeile-ntâi, apoi vinu-n pocale.
Dar mai dulce ca ele, mai gustos pentru noi,
Bărbații, e eternul război.

Îi invidiam pe colegii care fuseseră în Afganistan: acumulaseră o experiență uriașă. Unde poți să capeți așa ceva în condiții de pace? Eu sunt chirurg… Aveam deja zece ani de muncă în spitalul municipal al unui mare oraș, dar, când a venit primul transport de răniți, mai că nu m-a luat cu leșin. Fără mâini, fără picioare, zăcea sub ochii mei un ciot de om, un ciot care respira. Nici în filmele cu sadici nu vezi așa ceva. Am făcut acolo operații la care în țară n-aș fi putut decât să visez. Asistentele mai tinere nu rezistau. Ba icneau de începeau să se sufoce, ba boceau în hohote. Una stătea și zâmbea tot timpul. Le trimiteam acasă.

Omul nu moare nici pe departe ca în filme. După metoda lui Stanislavski – i-a intrat glonțul în cap, el dă din mâini și cade. Nu, în realitate, dacă îi nimerește un glonț în cap, creierii îi zboară afară, iar el fuge după ei, poate să fugă și jumătate de kilometru. E dincolo de orice închipuire. Fuge până când survine moartea fiziologică. E mai ușor să-l împuști decât să te uiți și să-l auzi cum plânge cu sughițuri sau cum zace și-și cere moartea ca pe o izbăvire. Asta dacă i-a mai rămas vreun strop de putere. Altul zace și e cuprins treptat de frică… Inima începe să-i bată neregulat. Strigă, cheamă… Te duci la el, îl liniștești… Iar creierul pândește exact momentul când omul se relaxează… Nici n-apuci să te depărtezi de pat, că el nu mai e. Și cu doar câteva clipe înainte era încă viu…

Așa ceva nu se uită ușor… Soldații ăștia, copilandrii ăștia, o să crească și o să retrăiască totul altfel, cu alți ochi. O să-și schimbe părerile, unele lucruri o să le uite, dar altele o să le iasă la suprafață din adâncurile minții. Tata a fost pilot în al Doilea Război Mondial, dar nu ne-a povestit nimic… Tăcea

întotdeauna… Pe vremea aceea nu-l înțelegeam, dar acum îl înțeleg. Și îl respect pentru tăcere. A-ți aminti… e ca și cum ai băga mâna în foc. E de ajuns un cuvânt, o sugestie… Ieri citeam în ziar: s-a apărat până la ultimul cartuș și cu ultimul s-a împușcat singur. Dar ce înseamnă să te împuști singur? În luptă, problema fundamentală e care pe care – tu sau el? E clar că tu trebuie să rămâi în viață. Dar se întâmplă și ca toți să se fi retras, și tu să-i acoperi – fie pentru că așa ți s-a ordonat, fie pentru că ai decis tu singur, știind aproape sigur că te așteaptă moartea. Sunt sigur că, în clipa aceea, alegerea, psihologic vorbind, e ușoară. În condițiile astea, sinuciderea e considerată un fenomen normal, mulți devin capabili de așa ceva. Și sunt proclamați pe urmă eroi. Doar aici… în viața obișnuită, sunt socotiți sinucigași, oameni anormali. Dar acolo? Acolo totul e pe dos… Sunt alte legi… E de ajuns să citești două rânduri în ziar, și gata, nu mai pui geană pe geană toată noaptea, ești răscolit. Totul se trezește din nou în tine.

Cei care au fost acolo nu mai merg a doua oară la război. Nu-i mai poate nimeni păcăli că pe-acolo umblă câinii cu covrigi în coadă. Oricum am fi fost noi – naivi, cruzi, iubitori de familie sau neiubitori –, acolo am omorât oameni. Eu am înțeles ce rol am jucat în legiunea străină, dar nu-mi pare rău de nimic. Astăzi toată lumea vorbește despre sentimentul de vinovăție. Eu nu am așa ceva. Vinovați sunt cei care ne-au trimis acolo. Eu port cu plăcere uniforma din Afganistan, mă simt bărbat în ea. Femeile se uită la mine ca la un zeu! O dată am pus-o pe mine și m-am dus așa la restaurant. Șefa de sală m-a privit țintă, dar mie atâta mi-a trebuit:

– Ce, nu m-am îmbrăcat cum se cuvine? Faceți loc unui om care a suferit…

Să-mi spună mie cineva că nu-i place uniforma mea de război, să îndrăznească numai! Chiar aștept să dau peste un asemenea om…

Medic militar

– Am născut mai întâi fata…

Înainte, soțul meu zicea că nu contează ce-o să fie, dar mai bine o fetiță, fiindcă pe urmă, dacă o să aibă un frățior, ea o să-l ajute să-și lege șireturile la pantofi. Așa s-a și întâmplat…

Bărbatul meu a sunat la spital, și de acolo i-au spus:

– Aveți încă o fată.

– Mulțumesc. O să fie două fetițe, deci.

Și atunci i-au spus adevărul:

– Ba aveți un băiat… Un băiat!

– Aaah, mulțumesc! Mulțumesc mult de tot!

Asta pentru băiat.

Trece prima zi… Trece a doua… Infirmierele le aduceau copiii tuturor mamelor, numai mie nu. Nimeni nu spunea nimic. Am început să plâng, am făcut temperatură. A venit medicul. „Ce vă omorâți atâta cu firea, măicuță? Aveți un adevărat Făt-Frumos. Încă doarme, nu s-a trezit. Încă nu i s-a făcut

foame. Nu vă speriați!“ Mi l-au adus, l-au desfășat și l-am văzut că dormea. Atunci m-am liniștit.

Ce nume să-i punem? La trei ne gândiserăm: Saşa, Alioşa şi Mişa. Toate ne plăceau. Vin la mine la spital fetița cu soțul meu, și Tanecika mă anunță: „Am tras la soți…“ Ce „soți“? S-a dovedit că puseseră trei hârtiuțe într-o căciulă, și ea trăsese la sorți. De două ori trăsese „Saşa“. Așa că Tanecika a fost cea care a hotărât. Saşa a fost greu la naștere – patru kilograme cinci sute. Și lung – șaizeci de centimetri. Îmi amintesc că a început să meargă la zece luni. La un an și jumătate vorbea deja bine, dar până pe la trei ani n-a putut să pronunțe corect literele „r“ și „s“. În loc de „eu singur“ spunea „eu șingul“. Pe prietenul lui, Serghei, îl numea „Tiglei“. Educatoarea de la grădiniță, Kira Nikolaevna, era „Kila Kolavna“. Când a văzut pentru prima oară marea, a strigat: „Eu nu m-am născut, pe mine m-a adus pe mal un val de mare“.

La cinci ani i-am făcut cadou primul lui album. Are acum patru – unul de când era mic, altul de la școală, al treilea din armată (de când învăța la Academia Militară) și al patrulea din Afganistan, cu fotografiile pe care ni le-a trimis de acolo. Fata mea are și ea albumele ei, i-am dat fiecăruia. Îmi plăcea să mă ocup de casă, de copii. Le scriam poezii:

Străpuns-a primul ghiocel
De-omăt târziul strat.
Eu am născut un băiețel
Când s-a-mprimăvărat…

Înainte, elevii mă iubeau mult la școală. Eram veselă…

Multă vreme i-a plăcut să se joace de-a hoții și vardiștii. „Sunt curajos.“ Avea cinci ani, iar Tanecika, nouă, când ne-am dus într-o excursie pe Volga. Am coborât de pe vapor, și de la debarcader până la casa bunicii era o jumătate de kilometru. Saşa s-a proptit pe picioare de ziceai că e înfipt în pământ:

– Eu nu merg. Ia-mă în brațe!

– Așa mare, și vrei în brațe?

– Nu merg, și gata!

Și n-a vrut nicicum. Tot timpul pe urmă ne aminteam de întâmplarea asta.

La grădiniță îi plăcea să danseze. Avea o pereche de pantaloni roșii, ca niște șalvari. S-a fotografiat în ei – avem pozele. Până în clasa a opta a colecționat timbre – ne-au rămas clasoarele lui filatelice. Pe urmă a început să strângă insigne – avem și acum cutia lui cu insigne. Era pasionat de muzică. Am păstrat și casetele lui preferate…

Cât a fost mic, visa să se facă muzician. Dar, probabil, când a crescut, a fost influențat de faptul că tatăl lui era în armată, că locuiam într-un orășel militar: mânca la un loc cu soldații, curăța tancurile împreună cu ei. Nimeni n-a încercat să-l descurajeze când și-a trimis dosarul la Academia Militară,

dimpotrivă: „Fiule, o să-ți aperi Patria“. Învăța bine, întotdeauna era activ la școală. Și academia a terminat-o cu note foarte bune. Conducerea ne-a trimis o scrisoare de mulțumire.

În ’85… Saşa era în Afganistan… Noi ne mândream, eram emoționați – băiatul a plecat la război. Eu le povesteam elevilor mei despre el, despre prietenii lui. Îl aşteptam să vină în permisie. Nu știu de ce, dar nu ne gândeam la nimic rău…

Până să ne mutăm la Minsk, trăiserăm numai în orășele militare, şi ne rămăsese un obicei: să nu încuiem uşa când suntem acasă. Aşa că el a intrat fără să sune şi a zis: „Ați chemat cumva un instalator?“ Venise cu avionul, cu prietenii, de la Kabul la Taşkent, de acolo reuşiseră să ia bilete până la Donețk, mai aproape nu găsiseră nimic. Iar de la Donețk (aeroportul din Minsk era închis) ajunseseră la Vilnius. La Vilnius trebuiseră să aştepte trei ore trenul. Lor li s-a părut foarte mult, erau la o azvîrlitură de băț de casă, la vreo două sute de kilometri. Au luat un taxi.

Era bronzat, slăbănog, numai dinții îi străluceau:

– Băiatul mamii, m-a podidit plânsul, ce-ai mai slăbit!

– Mămicuțo – m-a ridicat în brațe şi m-a învârtit prin cameră –, sunt viu! Sunt viu, mămico! Înțelegi? Sunt în viață!

După două zile era Anul Nou. Ne-a pus cadourile sub brad. Mie mi-a adus un batic mare, un şal. Negru.

– De ce, drăguțule, ai ales un şal negru?

– Mămico, erau tot felul acolo, dar, până mi-a venit mie rândul, n-au mai rămas decât negre. Uite, îți vine foarte bine…

Am purtat şalul ăsta când l-am îngropat, doi ani l-am purtat zi de zi.

Întotdeauna i-a plăcut să dea cadouri, el le spunea „surprizici“. Când ei doi erau încă mici, mă întorc o dată cu taică-său acasă şi nu-i găsim. Fug la vecini, pe stradă, copiii nu-s şi nici nu i-a văzut nimeni. Doamne, ce-am mai strigat, ce-am mai bocit! Şi odată se deschide cutia de la televizor (cumpăraserăm un televizor şi n-apucaserăm s-o aruncăm), şi din ea ies copiii mei: „De ce plângi, mămico?“ Puseseră masa, făcuseră ceai, ne aşteptaseră, dar noi nu mai veneam. Lui Saşa îi venise în minte o „surprizică“ – să se ascundă în cutie. Se ascunseseră şi adormiseră acolo.

Era tare drăgăstos, cum arareori sunt băieții. Mereu mă săruta, mă îmbrățişa: „Mămico… Mămicuțo…“ După ce a plecat în Afganistan parcă s-a făcut şi mai duios. Îi plăcea mult acasă. Dar erau şi momente când stătea şi tăcea numai, nu vedea pe nimeni. Noaptea sărea din pat şi umbla prin cameră. O dată m-am trezit de un țipăt: „Explozii, explozii! Mămico, se trage!…“ Altă dată aud, tot noaptea, un plânset. Cine ar putea să plângă la noi? Copii mici n-avem. Deschid uşa la el în cameră şi-l văd: şi-a luat capul în mâini şi plânge…

– Dragul mamii, de ce plângi?

– Mi-e frică, mămico.

Nici un cuvânt mai mult. Nici lui taică-său, nici mie.

A plecat ca de obicei. I-am făcut un geamantan de prăjiturele – preferatele lui. Un geamantan întreg, să le ajungă la toți. Acolo le era dor de tot ce avuseseră acasă. De toate ale noastre.

A doua oară a venit iar de Anul Nou. La început l-am așteptat vara. Mi-a scris: „Mămico, pregătește cât mai multe compoturi, fă dulcețuri – când vin, o să le mănânc pe toate". Din august a mutat pe urmă permisia în septembrie, voia să se ducă la pădure, să culeagă gălbiori. N-a venit. N-a venit nici de sărbători în noiembrie[34]. Am primit o scrisoare că, zice, ce părere aveți, poate mai bine să vin tot de Anul Nou: o să avem deja brad, ziua de naștere a tatei oricum e în decembrie, iar a mamei – în ianuarie.

Pe treizeci decembrie… toată ziua am stat acasă, n-am ieșit nicăieri. Înainte de asta primisem scrisoare: „Mămico, îți dau comandă din vreme de colțunași cu afine, cu vișine și cu brânză dulce". S-a întors soțul meu de la muncă, și am hotărât amândoi: rămânea să aștepte el de data asta, și eu dădeam o fugă la magazin să-i iau o chitară. Chiar în dimineața aceea îmi venise înștiințare că primiseră chitare. Sașa ne rugase să-i luăm una – nu trebuia să fie scumpă, să-i luăm una obișnuită, de zdrăngăneală.

Când m-am întors, el era acasă.

– Ah, drăguțul meu, cât te-am pândit și tot mi-ai scăpat!

A văzut chitara:

– Ce chitară frumoasă! și s-a apucat să danseze prin cameră. Sunt acasă. Ce bine e la noi acasă! În scara noastră parcă e chiar un miros deosebit.

Spunea că stă în orașul cel mai frumos din lume, pe cea mai frumoasă stradă, că în jurul blocului nostru sunt cei mai frumoși salcâmi. Îi plăcea mult. Acum ne e greu să mai locuim aici – totul ne amintește de el –, dar ne e greu și să plecăm: prea îi era drag totul în jur.

Venisem proaspăt aranjată de la coafor. Lui i-a plăcut:

– Mămico, să te coafezi întotdeauna așa! Ești foarte frumoasă!

– Ehei, băiete, îmi trebuie bani mulți ca să mă coafez în fiecare zi.

– Am adus eu bani. Luați-i pe toți! Eu n-am nevoie de ei.

Unui prieten de-al lui tocmai i se născuse un băiat. Îmi amintesc cu ce expresie pe față l-a rugat Sașa: „Dă-mi-l să-l țin nițel!" L-a luat în brațe și a încremenit. La sfârșitul permisiei a început să-l doară un dinte, dar el din copilărie se temea de dentist. L-am dus de mână până la policlinică. Stăteam acolo și așteptam să ne cheme. Când mă uit – el nădușise de frică.

Dacă la televizor era vreo emisiune despre Afganistan, el se ducea în altă cameră. Cu o săptămână înainte de plecare, i s-a ivit așa o jale în ochi, se vedea de la o poștă. Sau poate așa mi se pare mie acum? Dar atunci eram fericită: băiatul meu a venit la treizeci de ani maior, decorat cu ordinul Steaua Roșie. La aeroport mă uitam la el și nu-mi venea să cred: oare ofițerul acesta tânăr și frumos să fie băiatul meu? Eram mândră.

După o lună ne-a venit scrisoare. Îl felicita pe tatăl lui cu ocazia Zilei Forțelor Armate din URSS, iar mie îmi mulțumea pentru plăcintele cu

ciuperci. După scrisoarea aceasta, cu mine s-a petrecut ceva… N-am mai putut să dorm… Mă întindeam… stăteam în pat… Până dimineața la cinci stăteam cu ochii deschiși. Nu puneam geană pe geană.

Pe 4 martie am avut un vis… Un câmp larg, și pe el, peste tot, niște explozii albe. Ceva tot exploda… Și niște dâre albe prin aer… Sașa al meu fuge, fuge… gonește din toate puterile… N-are unde să se ascundă… Și acolo e o explozie… și dincolo… Eu alerg după el, vreau să-l ajung, vreau să i-o iau înainte, el să vină după mine… Cum a fost o dată, când era el mic și am nimerit noi doi într-o furtună, la țară. L-am acoperit atunci cu hainele mele, și el pe dedesubt râcâia ca un șoricel: „Mămico, ajutor!“ Dar nu-l ajung… E așa de înalt, și face niște pași lungi, uriași. Alerg din toate puterile, de-mi sare inima din piept, dar nu pot să-l ajung…

… Și într-o zi se trântește ușa de la intrare și intră soțul meu. Eu cu fata ședeam pe canapea. El traversează camera până la noi, așa cum era, în palton, cu căciula pe cap și ghetele în picioare. Așa ceva nu se mai întâmplase niciodată, el e un om ordonat, toată viața a fost în armată și a trebuit să respecte disciplina. S-a apropiat de noi și s-a lăsat în fața noastră în genunchi:

– Fetelor, mare nenorocire pe capul nostru…

Abia atunci am văzut că în holul de la intrare mai erau oameni. Intră o soră medicală, un comandant, profesori de la școala mea, niște cunoscuți de-ai soțului…

– Sașenka! Băiatul mamii!

Sunt deja trei ani… Și noi până în ziua de azi nu putem să deschidem geamantanul cu lucrurile lui Sașa… Le-au adus împreună cu sicriul… Eu tot am impresia că au mirosul lui.

A fost lovit de cincisprezece schije deodată. Abia a apucat să spună: „Mă doare, mămico“.

De ce? Pentru ce el? Era un băiat atât de drăgăstos, de bun! Nu înțeleg cum se poate să nu mai fie. Gândurile astea mă omoară încet-încet. Îmi dau seama că mor încet-încet – nu mai are rost să trăiesc. Când mă duc la cineva în vizită, mă silesc să mă duc. Merg cu Sașa, cu numele lui, povestesc despre el… Am fost să iau cuvântul la Institutul Politehnic, vine la mine o studentă și-mi zice: „Dacă nu i-ați fi băgat atâta pe gât patriotismul ăsta, acum ar fi fost în viață“. Mie mi s-a făcut rău când am auzit-o. Am leșinat acolo.

De dragul lui m-am dus. În amintirea lui. Mă mândream cu el… Iar astăzi lumea zice că a fost o greșeală fatală, că nimeni n-avea nevoie de așa ceva – nici noi, nici poporul afgan. Înainte îi uram pe cei care l-au omorât pe Sașa. Acum urăsc statul care l-a trimis acolo. Nu dați nume, vă rog!… Acum el e numai al nostru. Nu-l dau nimănui. Nici măcar amintirea lui n-o dau…

(*Mă sună după câțiva ani.*)

Vreau să-mi continui povestea… N-am dus-o atunci până la sfârșit. N-am terminat-o…. Nu eram încă gata… Dar… Nu mai sunt tânără, firește… Acum jumătate de an am înfiat însă un băiețel de la casa de copii. Îl cheamă Sașa…

Seamănă foarte mult cu Saşa al nostru când era mic. În loc de „eu singur“ zice „eu şingul“. Nici el nu pronunţă bine pe „s“ şi pe „r“. Ne-am luat băiatul înapoi… Înţelegeţi? Dar m-am jurat şi l-am pus şi pe soţul meu să jure că n-o să-l facem niciodată militar…

Niciodată!

O mamă

– Am tras… Am tras şi eu ca toţi ceilalţi. Nu ştiu cum e făcută lumea asta, cum sunt lucrurile făcute… Am tras…

Unitatea noastră era încartiruită la Kabul… (*Izbucneşte deodată în râs.*) Aveam o „sală de lectură“ – o toaletă enormă, măiculiţă! O groapă de vreo douăzeci de metri pe cinci şi adâncă de vreo şase, şi acolo erau vreo patruzeci de bude, cu nişte paravane din scânduri, şi pe fiecare paravan atârnau în cuie: *Pravda*, *Komsomolskaia pravda, Izvestiia*. Îţi dai pantalonii jos, aprinzi o ţigară şi stai acolo şi citeşti. Găseşti ceva despre Afganistan… Trupele afgane au intrat în nu ştiu ce oraş… Au cucerit nu ştiu ce localitate… Iar despre noi nici o vorbă, futu-i!… În timp ce pe băieţii noştri, patruzeci de inşi, i-au mătrăşit ieri până la unul, cu unul din ei abia stătusem, două zile mai înainte, aici la toaletă, citiserăm ziarele. Râseserăm ca nebunii. Frăţioare! Să-ţi pui ţeava puştii-n gură şi să-ţi zbori creierii, nu alta! Depresie cât încape. Numai abureală peste tot… Mi se urâse cu viaţa de cazarmă… Haleala atât de nasoală, că-ţi vine să verşi, singura plăcere e să mergi la război. În raid, în misiune. Că ne omorau, că nu, toţi abia aşteptam să ieşim, nu fiindcă, vezi Doamne, patria… datoria… Ne trebuiau emoţii. Stăteam luni de zile după un gard de sârmă ghimpată. Patru luni n-am mâncat decât pilaf de hrişcă: dimineaţa, la prânz şi seara numai pilaf. În timp ce în misiune primeşti raţie de drum, ai şi o conservă de carne şi câteodată şi o ciocolată Alionka. După bătălie îi mai cauţi pe la buzunare pe afganii morţi şi te mai pricopseşti: un borcan de gem, nişte conserve mai de Doamne-ajută, ceva ţigări cu filtru – frăţioare! – Marlboro, în timp ce noi aveam cea mai nenorocită mahorcă, Ohotnicii. Aţi auzit deja de ea, nu? Pe pachet e desenat un ţăran rus cu un băţ, mergând printr-o mlaştină – noi le ziceam „Moartea în mlaştină“. Mai erau şi ţigările Pamir – astea erau „Moartea în munţi“. În Afganistan am gustat pentru prima oară crabi, conserve de carne americane… am fumat un trabuc scump… Pe drum puteam să ne oprim şi la vreo dugheană să şterpelim ceva, nu că am fi fost noi tâlhari, ci fiindcă omul întotdeauna vrea să halească mai bine şi să doarmă mai mult. Iar pe noi ne luaseră de sub fusta mamei şi ne spuseseră: înainte, flăcăi, sfânta datorie, aveţi o obligaţie, aşa şi pe dincolo, aveţi deja optişpe ani. Frate!

Ne-au dus mai întâi la Taşkent… A venit instructorul politic, cu o burtă cât toate zilele… şi, cică, scrieţi care vreţi în Afganistan, faceţi o cerere. Băieţii s-au apucat: „Rog să fiu trimis…“ Eu n-am scris, dar a doua zi ne-au dat tuturor raţie, soldă, ne-au încărcat în maşini şi ne-au dus la centrul de tranzit. Acolo, seara, cei cu state mai vechi vin la noi şi ne spun: „Gata, fraţilor, daţi banii

sovietici încoace, care aveți, că acolo unde mergeți voi oricum sunt numai afgani". Ce aiureală mai e și asta? Ne duc ca pe oi… Care se bucură, că s-a cerut singur, care nu vrea, se smiorcăie, face ca toți dracii, care dă pe gât apă de colonie… Futu-i! Pe mine m-a apucat așa un gol pe dinăuntru, nu-mi mai păsa. „La naiba", mă gândesc, „de ce dracului nu ne-au trimis la pregătire? Frate! Doar mergem la un război de-adevăratelea!" Nici măcar să tragem nu ne-au învățat. Cât am tras eu la antrenament? Trei cartușe separate și șase rafale… Măiculiță! Primele impresii din Kabul… Nisip, ți se umplea gura de nisip… Și, în ziua când am sosit, m-au mardit liberații, în ghereta santinelei… Te luau de dimineață: „Fuga marș încoa'! Ai spălat vasele? Fuga! Stai! Cum te cheamă?" Te băteau nu peste față, ca să nu observe ofițerii, te loveau în piept, în bumbul soldățesc, care intra ușor în piele, ca o ciupercă. Când am făcut de santinelă, m-am bucurat: nu erau nici „veterani", nici liberați, două ore nu s-a luat nimeni de mine. Cu patru zile înainte de sosirea noastră, un pifan se dusese la dormitorul celor care urma să fie lăsați la vatră și aruncase înăuntru o grenadă – pe șapte pac! îi răsese ca și cum n-ar fi fost. Pe urmă el însuși luase țeava puștii în gură și-și zburase creierii. I-au trecut la pierderi pe câmpul de luptă. Războiul, dragul de el, îi primește pe toți la sânul lui… Frățicule! După cină mă cheamă „veteranii": „Hai, moscovitule (eu sunt de la periferia Moscovei), adu-ne cartofi! Ai patruzeci de minute la dispoziție. Dă-i drumul!" Și un șut în cur. Întrebare: „Și de unde iau cartofii?" Răspuns: „Vrei să mai trăiești?" Trebuiau făcuți cu ceapă, cu ardei și cu ulei de floarea-soarelui, le zicea „cartofi în civil". Și cu o frunzuliță de dafin deasupra. Am întârziat douăzeci de minute, m-au luat la poceală… măiculiță mamă! Am găsit cartofi la piloții de elicoptere, acolo stăteau pifanii și curățau pentru ofițeri. I-am rugat: „Oameni buni, dați-mi și mie, altfel mă stâlcesc ăștia în bătaie!" Mi-au dat jumătate de găleată. „Dacă vrei ulei", mi-au zis, „du-te la bucătarul nostru, la uzbek! Toarnă-i ceva cu prietenia popoarelor, așa-i place". Uzbekul mi-a dat ulei și niște ceapă de la popotă. Am prăjit totul într-o râpă, la foc de tabără, pe urmă am ținut-o tot într-o fugă, să nu se răcească tigaia… În ziua de azi, când citesc despre frăția ortacilor din Afganistan, îmi vine să mor de râs. O să facă într-o zi careva un film despre frăția asta, și toți o să-l creadă, dar eu, dac-am să mă duc la așa ceva, o să fie doar ca să văd peisajele din Afganistan. Ridici numai capul și dai cu ochii de munți! Niște munți violet. Și cerul! Iar tu stai ca la închisoare. Dacă nu te omoară *duhii*, te aranjează ai noștri. I-am povestit pe urmă unui fost prizonier politic, în țară, și nu mă credea că ai noștri își pot bate joc în halul ăsta de camarazii lor: „Nu se poate!!" Și omul făcuse zece ani de pușcărie. Văzuse destule și el! Futu-i!… Numai să nu mă dilesc. Să nu mă parșivesc! Unii beau, alții fumau… iarbă… beau rachiu făcut de ei… Făceau din tot ce le cădea în mână: stafide, zahăr, dude, drojdie, mai puneau și câte-un coltuc de pâine… Când nu mai aveau țigări, foloseau, în loc de tutun, ceai, îl răsuceau în bucăți de ziar – la gust era spurcat rău! Dar scotea fum. Plus *cears*[35], bineînțeles… *Cears*-ul e făcut din praf de cânepă… Pe unul poate să-l apuce râsul, merge și râde singur, altul se vâră sub masă și stă acolo până

dimineață. Fără astea… fără droguri și trăscău o iei razna… Te pune în post și-ți dă două magazii de cartușe, iar dacă se întâmplă ceva, șaizeci de cartușe le consumi în jumătate de minut. Lunetiștii afgani erau atât de învățați, că trăgeau unde era fum de țigară, unde scăpăra chibritul.

Am înțeles… Nu vă mai povestesc despre război, ci despre oameni. Omul despre care nu se prea scrie în cărți. De el se tem acuma. Îl țin sub obroc. Omul biologic, care nu urmează vreo idee… Eu, când aud cuvintele „eroism" și „spiritual", văd negru în fața ochilor. Mi se întoarce stomacul pe dos. (*Tace.*)

Așa… Să continuăm… Am suferit mai mult din cauza alor noștri. Luptătorii afgani te făceau bărbat, camarazii te făceau rahat. Abia în armată am înțeles că orice om poate fi frânt până la urmă, nu diferă decât mijloacele și timpul de care e nevoie. Un „veteran" – e în armată de juma' de an – stă întins pe pat, cu burta-n sus, în bocanci, și mă cheamă: „Linge-mi ghetele! Linge-le să lucească! Ai cinci minute". Eu stau pe loc… El: „Aduceți-l pe Roșcat încoa'!" Roșcatul e băiatul cu care am venit eu, suntem prieteni. Doi cretini se apucă și-l fac pe ăsta piftie, îmi dau seama că mai au puțin și-i rup șira spinării. El se uită la mine… Și începi să lingi ghetele, ca să rămână Roșcatul în viață, să nu-l schilodească. Înainte de armată nu știam că poți să-l bleștești pe careva la rinichi de să nu mai poată sufla. Când ești singur și n-ai pe nimeni să te apere… atunci ți-o iei pe coajă.

Aveam un prieten… i se zicea Ursul, era o namilă de vreo doi metri. S-a întors din Afganistan și după un an s-a spânzurat. Nu știu… Și n-a spus nimănui, nimeni nu știe de ce s-a spânzurat: din cauza războiului sau pentru că se convinsese ce jigodie e omul. La război nu-și punea asemenea întrebări, dar după război a început să se gândească. S-a țăcănit… Un alt amic a dat în patima beției… Mi-a scris, am primit două scrisori de la el… Ceva de genul, frate, acolo a fost viață adevărată, aici e un mare căcat, acolo ne luptam să supraviețuim, aici dracu' știe ce fel de viață mai e asta. L-am sunat o dată, era beat turtă… Și a doua oară tot matol… (*Își aprinde o țigară.*) Îmi amintesc, când am sosit cu Ursul la Moscova, la gara Kazan, merseserăm patru zile cu trenul, băuserăm zi și noapte. Uitaserăm să trimitem telegrame să ne aștepte careva. Am coborât pe peron la cinci dimineața… Ne-au sărit în ochi culorile! Toată lumea îmbrăcată altfel – în roșu, în galben, în albastru, fătuce tinere, mișto. Futu-i!… Parcă eram pe altă lume. Am rămas paf! Eu m-am întors pe opt noiembrie… și după o lună m-am dus la universitate, am continuat cu anul doi. Am avut noroc… Mi-am împuiat capul… N-am avut vreme să scormonesc în mine, trebuia să iau materia de la zero, să dau examenele. În doi ani uitasem absolut totul, nu țineam minte decât „Cursul tânărului ostaș" – curățatul cartofilor și alergare optișpe kilometri, de ți se rodeau picioarele până la genunchi. Dar el? Ursul, dacă se întorsese, n-avea nimic. Nu tu meserie, nu tu loc de muncă. În jur, toată lumea nu trăia decât cu grija burții: important să fie salamul două ruble douăzeci și sticla de votcă, trei șaizeci. Cui îi pasă că se întorc flăcăii cu creierii pe moațe sau cu niște cioturi de zece–doișpe centimetri în loc de picioare, de sar pe cur la douăzeci de ani. Nu-i al meu, nu mă

privește. Așa e la noi sistemul: în armată te fac țăndări și pe urmă te trimit în civilie. Ai nimerit în sistem, cum te-a prins malaxorul, cum te-a strunjit, oricât ai fi tu de bun, oricâte visuri ai avea în suflet. (*Tace o vreme.*) N-am eu cuvintele necesare… N-am… Aș vrea totuși să-mi spun ideea: cel mai important e să nu ajungi în sistem. Dar cum să-l ocolești? Patria trebuie servită, carnetul de comsomolist îți arde buzunarul – astea-s lucruri sfinte. În regulament scrie: soldatul e obligat să suporte cu stoicism și cu bărbăție toate greutățile serviciului militar. Cu stoicism și bărbăție! Într-un cuvânt, halal! (*Tace. Se întinde către masă după încă o țigară, dar pachetul e deja gol.*) Ce pielea mea! Nu-mi mai ajunge un pachet pe zi…

Trebuie să pornim de la faptul că oamenii sunt niște animale și că natura asta de animal e acoperită de o pojghiță foarte subțire de cultură – niște mofturi. Ah, Rilke! Ah, Pușkin! Vita iese la iveală fără întârziere. Cât ai zice pește… E de ajuns ca omul să se teamă pentru sine, pentru viața lui. Sau să pună mâna pe putere. Cât de puțină. Doar o fărâmă! Sistemul gradelor militare arată cam așa: înainte de jurământ ești „pifan", după – „biban", după jumate de an – răcan, de la răcan la un an jumate – „veteran", iar după doi ani – liberat. Dar la început ești un pifan amărât, iar viața ta e un hârdău plin de rahat…

Dar am tras și eu… Am tras ca toți ceilalți. Oricum, acesta e lucrul cel mai important… Numai că nu-ți vine să te gândești la așa ceva. Eu nu mă pricep să mă gândesc la asta.

Heroina zăcea la picioarele noastre… Noaptea, pușții afgani coborau din munți și ne aruncau pachețele. Pe urmă dispăreau ca și cum n-ar fi fost. Dar noi ne răsfățam cu iarbă, heroină arareori lua cineva, era prea pură – guști o dată–de două ori și gata! te-ai făcut homar. Eu mă abțineam. Plus, a doua condiție a supraviețuirii – să nu te gândești la nimic! Mâncam, dormeam, mă duceam în misiune. Ce vedeam uitam imediat, alungam în adâncurile minții. Pentru altă dată… Am văzut cum pupila omului se face cât ochiul, cum viața se scurge din el… Pupilele i se măresc… se întunecă… Am văzut și am uitat imediat. Acum mi-am amintit, cu dumneavoastră…

Am tras! Bineînțeles că am tras. Luam omul în cătare și… apăsam pe trăgaci… Acum sper că n-am omorât prea mulți, așa mi-ar plăcea să cred, pentru că și ei… ei… își apărau patria… Pe unul… îl țin minte bine… Țin minte cum am tras, iar el a căzut. A ridicat mâinile și a căzut… Pe altul mi-l amintesc… Mă temeam de lupta corp la corp, mi se povestise numai cum îi dai omului buzunar la burtă și-l privești în ochi… Futu-i! Ursul mi-a mărturisit o dată, la beție, când am mers patru zile de la Taşkent la Moscova cu trenul, mi-a zis: „Nici nu-ți poți închipui cum horcăie omul când îi țâșnește sângele din gât. Trebuie să înveți să ucizi…" Pe unul care n-a omorât pe nimeni, care n-a fost niciodată nici măcar la vânătoare, trebuie să-l înveți să ucidă… Mi-a povestit Ursul… Era la un moment dat un *duh* grav rănit, zăcea întins, rănit la burtă, dar viu, și comandantul ia cuțitul unui parașutist și i-l dă lui, Ursului: Ia și omoară-l, dar uită-te în ochii lui! Și știți de ce e nevoie de așa ceva? Pentru ca pe urmă să poți să omori fără să pregeți când va trebui să-ți salvezi camarazii.

Prima dată trebuie să suporți… Să treci peste… Ursul… ia cuțitul, i-l pune la gât… rănitului, pe piept… și nu poate să i-l înfigă în inimă… Cum adică să te apuci să străpungi toracele unui om viu? Unde bate inima… *Duhul* îi urmărea mâna cu ochii… Și Ursul s-a lungit… I-a luat ceva vreme să-l omoare. Când se îmbăta, începea să plângă… Avea el rezervat un loc în iad…

După ce am fost lăsat la vatră, m-am întors la universitate, am locuit în cămin. Acolo se bea mult, se făcea scandal. Băieții cântau la chitară. Dacă bătea careva, eu săream ca ars și mă puneam după ușă, în gardă. Dacă tuna sau când ploaia bătea darabana pe pervaz, mie îmi sărea inima din piept. Bei o sticlă – lucru firesc, ai zice, dar curând nu mi-a mai ajuns una singură. Mi-am paradit ficatul, mai să-l fac praf. Am ajuns la spital. Medicii mi-au spus: „Flăcău, dacă vrei să mai trăiești până la patruzeci de ani măcar, lasă votca!“ M-am gândit atunci: nici n-am cunoscut femeia, sunt atâtea fete frumoase în jurul meu, și eu îmi pun singur ștreangul de gât. Așa că m-am lăsat de băutură. Mi-am găsit o iubită…

Dragostea… e un lucru nepământean… Nu pot să spun că iubesc. Acum sunt deja însurat, am o fetiță, dar nu știu ce simt – iubire sau altceva –, deși pentru fetele mele sunt în stare să sar la beregată, să calc în picioare pe oricine. Mi-aș da și viața! Dar ce înseamnă iubirea? Oamenii spun că iubesc, așa își imaginează, însă dragostea e o muncă barbară, sângeroasă, de zi cu zi. Am iubit oare vreodată? Vă spun cinstit, n-am reușit să-mi dau seama. Am avut anumite sentimente, am simțit o anumită exaltare interioară, am făcut anumite eforturi pur spirituale, fără legătură cu viața asta de rahat, dar a fost oare iubire sau naiba mai știe ce? La război ne învățau: „Trebuie să vă iubiți patria“. Patria ne-a primit înapoi cu brațele deschise și cu câte un box pe fiecare pumn. Mai bine întrebați-mă dacă am fost fericit. Și am să vă răspund că am fost – atunci când mergeam pe stradă, spre casa părinților, la întoarcerea din Afganistan… Era noiembrie… Era noiembrie, și mirosul pământului pe care nu-l văzusem de doi ani de zile mă izbea în nas, în creier și-mi pătrundea până în vârful degetelor de la picioare, aveam un nod în gât și abia puteam să merg pentru că-mi venea să plâng. După asta pot să spun că am fost fericit în viață. Dar de iubit? Ce mai înseamnă asta când ai văzut moartea? Iar moartea nu e niciodată frumoasă… Ce înseamnă iubirea? Am asistat la naștere, când a născut soția mea. În asemenea momente e nevoie să ai alături un om apropiat, care să te țină de mână. Astăzi l-aș pune pe fiecare nemernic de sex masculin să stea la căpătâiul unei femei care naște, s-o vadă cu picioarele crăcănate, toată numai sânge și rahat. Uitați-vă, nenorociților, cum vine pe lume un copil! Iar voi omorâți cu atâta ușurință! E foarte ușor să omori. E simplu. Am crezut atunci că leșin eu însumi. Vin bărbații de la război, iar în salonul de nașteri sunt în stare să leșine. Femeia nu e o ușă pe care poți să intri și să ieși. Două lumi mi-au dat mie viața peste cap – războiul și femeia. M-au făcut să mă gândesc pentru ce eu, un boț mizerabil cu ochi, am venit pe lumea asta.

Omul se schimbă nu la război, ci după. Se schimbă atunci când privește cu ochii cu care a văzut acolo la ceea ce există aici. În primele luni ai vedere

dublă – ești și aici, și acolo. Dar zguduirea aici se produce. Acum sunt gata să cred că asta s-a petrecut cu mine… Paznicii de la bănci, bodyguarzii oamenilor de afaceri bogați, asasinii plătiți – toți sunt băieți de-ai noștri. I-am cunoscut, am vorbit cu ei și am înțeles: pur și simplu ei n-au vrut să se întoarcă din război. Să revină aici. Le-a plăcut mai mult acolo. De acolo… după viața aceea… rămân niște senzații de nedescris… În primul rând – disprețul față de moarte, ceva mai presus de moarte… Mujahedinii nu se temeau de moarte, știau, de pildă, că a doua zi aveau să fie împușcați – și râdeau ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, discutau între ei. Ai fi zis chiar că se bucură. Erau veseli și liniștiți. Moartea este o mare trecere, trebuie s-o aștepți ca pe o logodnică. Așa scrie în Coranul lor…

Mai bine vă spun un banc… Să nu vă sperii de tot, doamna scriitoare. (*Râde.*) Așa deci… Un rus moare și nimerește în iad. Se uită în jur: pe unii îi fierb în cazane, pe alții îi taie de vii cu fierăstrăul… Merge mai departe. Și vede o măsuță la care stau niște bărbați și beau bere, împart cărți și joacă domino. Se apropie de ei:

– Cum de aveți aicea bere?

– Uite că avem.

– Pot să încerc și eu?

Încearcă. Era bere de-adevăratelea. Rece.

– Și astea ce-s? Țigări?

– Țigări. Vrei să fumezi?

Își aprinde și o țigară.

– Păi deci ce-i aici, iadul sau nu?

– E iadul, bineînțeles, liniștește-te! râd ceilalți. Acolo unde îi fierb pe-ăia și-i sfârtecă e iadul așa cum și-l imaginează ei.

După credința voastră fie vouă! După credință… și după rugăciunile sufletului… Dacă aștepți moartea ca pe o logodnică, ea așa va și veni.

Am căutat o dată printre cei morți pe un băiat pe care-l cunoscusem… La morgă, pe cei omorâți în luptă îi luau în primire soldații, le ziceam „tâlhari"… Le scotoceau toate buzunarele. Poate să zacă omul cu gaura în piept sau cu toate mațele scoase, că ei îi umblă fără jenă pe tot corpul. Și luau tot ce se putea: bricheta, vreun pix mai de Doamne-ajută, clești de unghii – pe urmă le duceau cadou iubitelor, în țară. Măiculiță mamă!

Eu am văzut o mulțime de kișlakuri distruse, dar nici una din grădinițele, din școlile de care ziarele noastre scriau că s-au construit sau din copacii de care ziceau că au fost plantați de noi. (*Tace.*)

Așteptă întruna o scrisoare de acasă. O prietenă mi-a trimis o poză, era afundată până la brâu într-un câmp de flori. Mai bine ar fi făcut-o în costum de baie! În bikini. Sau măcar să fi stat dreaptă, să pot să-i văd picioarele… Într-o fustă scurtă… Iar politrucii, instructorii noștri politici, ne tot pisau cu patria și cu datoria noastră ostășească, la orele de învățământ politic… Stăteam noaptea întinși, și cel mai important subiect de discuție erau femeile… Care ce muiere a avut și ce i-a făcut… Auzi acolo nemaiauzite! Toți cu mâinile într-un

singur loc… Măiculiță! La afgani… la ei sodomia e lucru normal. Dacă intri singur în vreun dukan: „Tovarăș, vino! Vino-ncoace!… Lasă-mă să trag în cur și pe urmă poți să iei ce vrei de aici. Ia șal pentru mama!…“ Filme se aduceau puține, singurul lucru pe care îl primeam regulat era ziarul *Frunzeneț* – câte un teanc uriaș. Ziar de garnizoană. Îl luam imediat cu noi la „sala de lectură“… Da, acolo… Uneori reușeam să mai prindem câte-o emisiune muzicală, și, când o ascultam pe Liudmila Zîkina cu *De departe tare vine Volga*, plângeam cu toții. Stăteam și plângeam.

Acasă nu mai eram în stare să construiesc o propoziție fără să înjur. Numai „futu-i“ și „dă-o în…“ Mama, la început, m-a luat: „Fiule, de ce nu ne povestești nimic?“ Mi-am amintit ceva… și ea mă întrerupe: „Vecinii noștri au aranjat ca băiatul lor să intre în serviciu alternativ, la spital. Eu aș muri de rușine ca fiul meu să fi cărat tinetele unor babe. Păi ăsta-i bărbat?“ „Știi ce, mamă?“ i-am spus, „când o să am copii, eu o să fac tot posibilul să nu-și îndeplinească serviciul militar în armata noastră“. Ai mei s-au uitat la mine ca la un smintit, și după asta n-au mai adus vorba despre război cu mine, mai ales în fața cunoscuților. Am fugit repede de acasă… Am plecat la facultate… Aveam o fată care mă așteptase. „Ah“, m-am gândit, „cum o văd o pun capră… În prima zi o fut…“ Dar ea îmi ia brațul de pe umărul ei și-mi zice: „Ai mâinile pătate de sânge“. Ei, mi-a tăiat orice libidou timp de trei ani, trei ani m-am temut să mă apropii de vreo femeie. Frățioare! Noi așa fuseserăm educați, să ne apărăm patria, să ne apărăm iubita… dacă vrei să te numești bărbat… Mie îmi plăcuse mitologia scandinavă, să citesc despre vikingi. La ei se considera o rușine, ca bărbat, să mori în patul tău. Bărbații mureau în luptă. Pe băieți de la cinci ani îi deprindeau cu armele. Cu moartea. La război nu e momentul să te întrebi ce ești – om sau doar o frunză în vânt… Misiunea soldatului e să omoare, ești o unealtă de ucis. Ai aceeași destinație ca și încărcătura de pușcă sau glonțul de mitralieră. Acum pot să filosofez… Caut să mă înțeleg…

O dată m-am dus și eu la un club al foștilor militari din Afganistan, la o reuniune… Și mi-a ajuns. O singură dată am fost… la o întâlnire cu niște americani, veterani ai războiului din Vietnam. Am stat la o cafenea, la fiecare masă erau câte un american și trei ruși. Și unul dintre ăștia trei îi trântește tipului de la masa noastră: „Eu sunt supărat pe americani pentru că sub mine a explodat o mină americană. Și de la ea am rămas fără un picior“. Tipul îi răspunde: „Pe mine, în Saigon, m-a rănit o schijă de la un proiectil sovietic“. A, foarte bine! Măiculiță!… Am băut, ne-am îmbrățișat – ca niște camarazi, nu? Și pe urmă am dat-o ca la noi: am băut pentru frăție, de rămas-bun… Atunci am priceput eu un lucru: soldatul e la fel peste tot, carnea tot carne e. Carne de tun. Cu o singură deosebire: ei aveau la micul dejun două feluri de înghețată, pe când nouă dimineața, la prânz și seara ne dădeau numai pilaf de hrișcă. Fructe nici nu vedeam la față, de ouă și de pește proaspăt nu mai zic, că doar visam la ele. Mâncam ceapa galbenă ca pe mere. Eu m-am întors din armată

fără dinți. Era decembrie, un ger de crăpau pietrele. Americanul era din California… Am mers toți să-l conducem la hotel. Avea pe el o geacă groasă de puf, mănuși îmblănite, pășea așa înfofolit pe străzi prin Moscova, când colo, ne iese în cale un Ivan de-al nostru – cu cojocul desfăcut, cu tricoul ridicat până la buric, fără căciulă și fără mănuși. „Salut, băieți!“ „Salut!“ „Ăsta cine-i?“ „Un american.“ A, american! A dat mâna cu el, l-a bătut pe umăr și a plecat mai departe. Urcăm noi în camera de hotel, americanul rămăsese tăcut. „Șefule! Ce-i cu dumneata?“ îl întrebăm. „Eu cu geacă de puf, cu mănuși groase, iar el cu burta goală. Și mâinile tot calde le avea. Cu oameni ca ăștia nu se poate lupta.“ Eu îi răspund: „Bineînțeles că nu se poate. Suntem câtă frunză și iarbă“. Măiculiță mamă! Bem tot ce-i spirt, futem tot ce mișcă, iar dacă nu mișcă – îl facem noi să se miște și tot îl futem.

Nu mai vorbesc de multă vreme despre Afganistan… Discuțiile astea nu mi se mai par interesante… Dar, dacă mi s-ar da de ales: la război ai să afli așa și pe dincolo și ai să trăiești cutare și cutare experiență, dar ai și alte opțiuni – poți să rămâi un băiețandru și să nu te duci acolo –, ce-ai alege? Aș vrea oricum să trec tot prin ce-am trecut și să devin cel care sunt azi. Mulțumită Afganistanului mi-am făcut prieteni… Mi-am cunoscut nevasta, cu care am azi o fetiță minunată. Acolo am aflat câtă mizerie e în mine și cât de adânc e ascunsă. M-am întors și am citit Biblia cu creionul în mână. Și o citesc tot timpul. Galici[36] zice bine să te temi de cel care spune: eu știu cum. Eu nu știu cum. Caut. Visez munți violet și coloane de nisip înțepător dus de vânt…

Eu aici m-am născut… Patria, ca și femeia iubită, n-o alegi, ci ți se dă; dacă te-ai născut în țara asta, atunci trebuie să fii în stare să și mori în ea. Poți s-o mierlești, poți să cazi la datorie, dar trebuie să fii în stare și să mori pur și simplu în ea. Eu aici vreau să trăiesc, n-are decât să fie o țară săracă, nefericită, dar aici trăiește Stângaciul, care poate să potcovească puricele[37], iar bărbații decid soarta lumii la birtul din colțul străzii. Ne-a mințit patria… dar eu o iubesc.

Am văzut și știu… Copiii se nasc luminoși, ca niște îngeri.

Soldat, pușcaș

– O explozie… O arteziană de lumină… și gata…

Mai departe doar noapte… întuneric beznă… Deschid un ochi și-mi târăsc privirea pe perete: Unde sunt? La spital… Verific mai departe: Mâinile îmi sunt la locul lor? Sunt. Mai jos… Mă pipăi… Dar unde-mi sunt picioarele? Picioarele mele!!!

(*Se întoarce cu fața spre perete și multă vreme nu mai vrea să vorbească.*)

Am uitat tot ce-a fost înainte. Am avut o contuzie foarte urâtă… Mi-am uitat toată viața.. Deschid buletinul și-mi citesc numele de familie… Unde m-am născut? La Voronej. Am treizeci de ani… Sunt căsătorit… Doi copii… băieți…

Nu țineam minte nici o față…

(*Tace din nou pentru multă vreme. Se uită în tavan.*)

Prima a venit mama… și-mi zice: „Sunt mama ta". M-am uitat bine la ea… Nu puteam să mi-o amintesc, dar, în același timp, femeia nu-mi era străină. Îmi dădeam seama că nu mi-e străină… Îmi povestea despre copilărie… despre școală… Chiar și amănunte: ce palton frumos avusesem în clasa a opta și cum mi-l agățasem în gard. Ce note primeam… opt și nouă, mai nimeream și câte un zece, dar la purtare șapte. Eram cam derbedeu. Că-mi plăcea cel mai tare supa de mazăre… O ascultam, și era ca și cum m-aș fi văzut pe mine însumi de undeva din afară…

Apoi, într-o zi, mă cheamă infirmiera de serviciu:

– Urcă în cărucior să te duc! Ți-a venit nevasta.

La intrarea în salon stătea o femeie frumoasă… Mă uit: să stea, n-are decât! Unde mi-e nevasta? Ei bine, ea era nevastă-mea… Fața parcă mi-ar fi fost cunoscută – dar n-o recunoșteam…

Mi-a povestit cum ne iubeam… cum făcurăm cunoștință… cum o sărutasem prima oară… Mi-a adus fotografii de la nuntă. Cum ni se născuseră băieții. Doi băieți… O ascultam și nu-mi aminteam, dar țineam minte… De încordare… m-au apucat niște dureri groaznice de cap… Și verigheta? Unde mi-era verigheta? Mi-am amintit de ea… M-am uitat la mâna stângă – dar acolo nu mai aveam degete…

Pe băieți mi i-am amintit după fotografii… Când au venit erau însă alții. Ai mei și parcă nu ai mei. Cel blond se închisese la păr, cel mic se făcuse mare. M-am uitat la mine însumi în oglindă: îmi semănau!

Medicii îmi promit că s-ar putea ca memoria să-mi revină… Atunci o să am două vieți: cea care mi-a fost povestită și cea care a fost de fapt. Veniți atunci, o să vă povestesc despre război…

Căpitan, pilot de elicopter

– Focul se tot deplasa… Multă vreme a țopăit pe povârnișul muntelui…

Spre seară ne-a ieșit în cale dintr-odată o turmă de oi. Uraaaa! Un dar de la Allah! *Allah akbar!* Eram flămânzi și obosiți după două zile de mers, rația de drum ni se terminase de mult. Ne rămăsese numai pâine uscată. Și când colo – o turmă rătăcită! Fără stăpân. Nu trebuia nici să cumpărăm, nici să facem schimb cu ceai și săpun (o oaie era un kilogram de ceai sau zece calupuri de săpun), nici să prăduim. L-am înșfăcat mai întâi pe berbecul cel mai mare și l-am legat de un copac, ca să nu plece oile. Asta învățaserăm deja. Ținuserăm minte… În timpul bombardamentului, oile se împrăștie, iar apoi se strâng la loc. Lângă șeful turmei. Pe urmă… Pe urmă am ales oaia cea mai grasă… și am dus-o la tăiere…

Am observat de multe ori cât de fără crâcnire primește moartea ființa aceasta. Când omori un porc, un vițel… e altceva… Ăștia nu vor să moară, ți se smulg din mâini, mugesc. Numai oaia nu fuge, nu țipă, nu se zbate, ci merge în tăcere. Cu ochii deschiși. Merge după omul cu cuțitul.

Tăierea unei oi nu semăna niciodată cu o crimă, ci îmi amintea întotdeauna de un ritual. Un ritual de jertfă.

Soldat, cercetaș

Pavel (Pavka) Korceaghin este protagonistul romanului *Așa s-a călit oțelul* (1936) de Nikolai Ostrovski (1904–1936), operă fundamentală a realismului socialist (Ostrovski însuși l-a scris în timp ce era orb și paralizat). Oleg Koșevoi (1926–1943) a fost un tânăr ucrainean, unul dintre fondatorii mișcării de partizani Tânăra Gardă din localitatea Krasnodon în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; a fost torturat și ucis de fasciști și i s-a acordat post-mortem titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Zoia Kosmodemianskaia (1923–1941), partizană, a fost torturată cumplit de nemți înainte de a fi executată public; ultimele ei cuvinte ar fi fost o declarație de curaj; a fost făcută post-mortem Erou al Uniunii Sovietice și s-a bucurat de un cult extraordinar.

Vasili Ceapaev (1887–1919), vestit soldat și comandant de oști din timpul Primul Război Mondial și Războiului Civil rus, faimos pentru vitejia sa

[2]Referire la combatanții din Războiul Civil rus

Orășel în nord-estul Afganistanului

[1]Oraș în estul Afganistanului

Ivan Krîlov, *Oracolul*, traducere de Tudor Arghezi, în *Fabule*, Editura Tineretului, București, 1961, p. 27

Roman al scriitoarei irlandeze Ethel Lilian Voynich (1864–1960), care a fost extrem de popular în Rusia

Hanum este un titlu onorific pentru femei, echivalent întru câtva cu „domniță". Expresia este o chemare cu conotație sexuală.

Personaje din basmele populare rusești. Baba-laga este un fel de Baba Cloanța.

Cea mai mare și mai cunoscută tabără pentru copii din URSS, amplasată în Crimeea

Oraș în sud-estul Afganistanului, la granița cu Pakistanul

În Uniunea Sovietică, Moș Gerilă venea de Anul Nou și, tradițional, o întâlnea pe Albă-ca-Zăpada. Scenete pe baza acestei întâlniri erau obișnuite în serbările școlare de iarnă.

Preparat medicinal sovietic, neurostimulator

Afoşka este un diminutiv rusesc pentru afgan – moneda națională a Afganistanului.

Referire la Pavel Korceaghin (vezi nota 1 de la p. 62)

Bulevarde centrale în Sankt-Petersburg (pe atunci, Leningrad)

Două dintre bătăliile cele mai importante ale Războiului Ruso-Japonez din 1904–1905

E vorba de aniversarea Revoluției din Octombrie (sărbătorită pe 7 noiembrie după calendarul gregorian).

O variantă mai slabă și mai simplă de hașiș

Aleksandr Galici (1918–1977), scriitor, bard și disident rus sovietic

Referire la eroul unei povestiri comico-fantastice, de inspirație populară, a marelui scriitor rus Nikolai Leskov (1831–1895)

Ziua a doua

„Altul moare cu sufletul copleşit de amărăciune…“

A sunat din nou. Din fericire, eram acasă…

– Nu mă gândeam să mai sun… Dar am urcat azi în autobuz şi am auzit două femei: „Ce eroi? Au omorât acolo femei, copii… Ţie ţi se par oameni sănătoşi la cap? Îi mai invită şi în şcoli, în faţa copiilor noştri. Şi au şi nu ştiu ce beneficii!“ Nu ştiam cum să cobor mai repede la prima staţie… Noi am fost soldaţi şi am îndeplinit un ordin. Pentru neîndeplinirea ordinului în condiţii de război, pedepasa e glonţul! Eşti deferit tribunalului militar! Bineînţeles, generalii nu împuşcă ei femei şi copii, ei dau ordinele. Şi acum pe noi ne scot vinovaţi de toate! Soldaţii! Acum alţii încearcă să ne convingă că a îndeplini un ordin strâmb e o infracţiune. Dar eu am avut încredere în cei care dădeau ordinele! Am avut! De când mă ştiu, am fost învăţat să cred. Numai şi numai să cred! Nimeni nu m-a învăţat: gândeşte – e bine să crezi sau să nu crezi, să tragi ori ba? Tot timpul mi se repeta: trebuie să crezi cu toată fiinţa ta! Aşa am plecat de aici, dar de acolo nu ne-am mai întors la fel.

– Putem să ne întâlnim… să stăm de vorbă…

– Eu pot să stau de vorbă numai cu cei asemenea mie. Cu cei care au fost acolo…. Înţelegi? Da, am omorât, sunt pătat de sânge… Dar l-am văzut mort… pe prietenul meu, mi-era ca un frate. Capul într-o parte, mâinile într-alta… şi pielea… Am cerut imediat să fiu trimis într-un raid… Am nimerit într-un sat peste o înmormântare. Lume multă. Duceau corpul neînsufleţit în ceva alb… L-am urmărit cu binoclul… şi am dat ordin: „Foc!“

– Mă întreb cum trăieşti cu toate astea… Cât îţi e de groază, de fapt…

– Da, am omorât… Pentru că voiam să trăiesc… Voiam să mă întorc acasă. Dar acum îi invidiez pe cei morţi. Morţii nu suferă…

Conversaţia s-a întrerupt din nou…

Autoarea

– Ca în vis… Ca şi cum vedeam toate astea undeva… într-un film… Acum am sentimentul că n-am ucis pe nimeni…

M-am dus din proprie iniţiativă. Voluntar…. Puteţi să mă întrebaţi: de dragul unei idei sau ca să te înţelegi mai bine pe tine însuţi? Sigur că răspunsul corect e al doilea. Voiam să mă pun la încercare, să văd de ce sunt în stare. Am un ego destul de puternic. Făceam o facultate, dar acolo nu te poţi afirma, nu-ţi dai seama cine eşti. Voiam să devin erou, căutam un prilej pentru asta. Am

plecat când eram în anul doi… Se vorbea… auzisem și eu… că ar fi fost un război de copii… Îl purtau niște copilandri, care până mai deunăzi fuseseră elevi de liceu. Dar așa e mereu la război. Și în Marele Război pentru Apărarea Patriei a fost la fel. Pentru noi era un fel de joc. Erau foarte importante orgoliul, mândria fiecăruia. Pot sau nu pot. Altul poate. Eu nu? De asta erau interesați băieții, nu de politică. Încă din copilărie m-am pregătit de anumite încercări. Scriitorul meu preferat era Jack London. Un bărbat adevărat trebuie să fie puternic, iar puternic devii la război. Prietena mea a tot vrut să mă convingă: „Închipuie-ți-l pe Bunin sau pe Mandelștam să spună așa ceva!" Dintre prieteni, nici unul nu m-a înțeles. Care se căsătorise, care devenise pasionat de filosofia Orientului, care făcea yoga. Numai eu voiam să plec la război.

În sus se văd munții albiți de soare… Jos, la poale, o fetiță strigă din când în când ceva la caprele ei, o femeie atârnă rufe la uscat… Ca la noi în Caucaz… M-am simțit chiar dezamăgit… Noaptea, în focul nostru de tabără nimerește un glonț: ridic ceainicul, glonțul zăcea acolo, dedesubt. Război deci! În pauze, setea – chinuitoare, umilitoare. Ți se usucă buzele, nu poți să-ți aduni saliva să înghiți. Ai impresia că ți-e gura plină de nisip. Lipăiam roua, ne lingeam propria sudoare… Trebuie să trăiesc. Vreau să trăiesc! Am prins o țestoasă și, cu o piatră ascuțită, i-am străpuns gâtul, apoi i-am băut sângele. Alții nu puteau. Nimeni altcineva. Își beau urina…

Am înțeles că sunt capabil să omor. Am arma în mână… În prima luptă am văzut cum alții intră în stare de șoc, cum își pierd cunoștința. Unora le vine să verse numai amintindu-și că au omorât. După luptă, într-un copac atârna o ureche; pe o față omenească se scurgea un ochi de om… Dar eu am rezistat! Era printre noi un vânător, se lăuda că înainte de armată omora iepuri, dobora mistreți. Și totuși el era cel căruia îi venea întotdeauna să verse. Una e să omori un animal, alta – să ucizi un om. În bătălie devii de piatră, judeci la rece, calculezi. Pistolul automat e viața ta, ajunge să fie o parte a corpului, ca și cum ai mai avea o mână…

Era un război de partizani, arareori se purtau lupte grele. Întotdeauna erai tu și celălalt. Deveneai atent ca un pui de animal sălbatic. Ai tras o rafală – el s-a lăsat în jos. Aștepți. Cine va face prima mișcare? Nici n-ai auzit împușcătura și simți deja cum zboară glonțul prin aer. Te târăști de la un bolovan la altul… te pitești… Îl pândești cum își pândește vânătorul prada, încordat ca un arc. Nici nu sufli. Prinzi un moment… Dacă v-ați intersecta, l-ai putea omorî cu patul puștii. Dacă-l dobori, te copleșește gândul că de data asta ai rămas în viață. Sunt în viață! Deși nu e nici o bucurie să ucizi un om. Ucizi ca să nu fii tu ucis. Războiul nu e numai moarte, mai e și altceva. Are chiar și mirosul lui specific. Sunetul lui.

Cei uciși… nu seamănă între ei… Nu sunt doi la fel. Uneori zac în apă… În apă se petrece ceva cu fețele morților, toți capătă un fel de zâmbet pe buze. După ploaie rămân curați. Fără apă, în praf, moartea e mai sinceră. Unul e îmbrăcat în uniformă nouă, dar în loc de cap are o frunză uscată, roșie… I-a

fost strivit ca o șopârlă sub roată… Dar eu trăiesc! Altul stă în șezut lângă un zid… de casă. Alături sunt niște aluni rupți. Stă așa… cu ochii deschiși… n-a avut cine să i-i închidă… Timp de zece–cincisprezece minute după moarte poți închide ochii omului, pe urmă gata, nu se mai închid… Dar eu am rămas în viață! Altul e aplecat… își desfăcuse prohabul… ba chiar îi picură… încă… Ce făceau în clipa aia, cu ce erau ocupați – cu asta au rămas… Sunt încă pe lumea asta și totuși au trecut dincolo… au urcat la cer… Dar eu trăiesc! Îmi vine să mă pipăi ca să mă conving. Păsările nu se tem de moarte. Stau și se uită. Nici copiii nu se tem. Stau și ei și se uită liniștiți, curioși, ca și păsările. Am văzut o dată un șoim care urmărea o luptă… Stătea ca un mic sfinx… Mănânci supă în sala de mese, arunci o privire vecinului și ți-l închipui mort. O vreme nici nu m-am putut uita la fotografiile celor apropiați. Când te întorci din misiune ți se pare insuportabil să vezi femei, copii. Îți ferești privirea. Pe urmă îți trece. Alergi în timpul înviorării de dimineață, eu făceam multe exerciții la bară. Mă gândeam la uniformă, cum am să arăt când am să mă întorc. E adevărat că nu dormeam de ajuns. Ne mâncau păduchii, mai ales iarna. Saltelele le dădeam din belșug cu praf insecticid.

Frica de moarte am cunoscut-o acasă. M-am întors și mi s-a născut un băiat. Atunci mi-a fost frică: dacă mor, fiul meu va crește fără mine. Din război am ținut minte șapte gloanțe… Puteau – cum se spune pe la noi – „să mă trimită la Cel de sus“… dar m-au ocolit… Mi se pare chiar că parcă n-am mers până la capăt. N-am luptat până la capăt.

Nu sunt vinovat de nimic, nu mă tem de coșmaruri. Întotdeauna am ales un duel cinstit – între mine și celălalt. Am văzut o dată cum ai noștri îl băteau pe un prizonier… Îl băteau doi, iar el era legat… zăcea ca o cârpă… I-am alungat, nu i-am lăsat să-l bată. Îi disprețuiam pe de-alde ăștia. Îl vezi că ia pistolul-mitralieră și trage într-un șoim… I-am pălit unuia mutra o dată… De ce să omori pasărea?

Ai mei mă întrebau:

– Cum e acolo?

– E bine. Iertați-mă! O să vă povestesc altă dată.

Am terminat facultatea, lucrez acum ca inginer. Vreau să fiu pur și simplu inginer, nu veteran al războiului din Afganistan. Nu-mi place să-mi amintesc de el. Deși nu știu ce va mai fi cu noi, cei care am supraviețuit din generația războiului, dintr-un război care nu i-a folosit nimănui. Nimănui! Nici unei părți, nici celeilalte… Eh, am spus în sfârșit ce aveam pe suflet… ca în tren… Se întâlnesc niște necunoscuți, stau ce stau de vorbă și pe urmă coboară fiecare în gara lui. Îmi tremură mâinile… Nu știu de ce m-am tulburat… Și mie, căruia mi se părea că am ieșit din joc fără mare greutate. Dacă o să scrieți, nu-mi dați numele de familie…

Nu mă tem de nimic, dar nu vreau să mai fac parte din istoria asta…

Comandant de pluton de infanterie

– În decembrie trebuia să am nunta… Cu o lună înainte… în noiembrie, am plecat în Afganistan. Când i-am mărturisit logodnicului meu, pe el l-a apucat râsul: „Să aperi hotarele Patriei?“ Iar când și-a dat seama că nu glumesc: „Ce-i, n-ai cu cine te culca aici?“

În timp ce veneam încoace mă gândeam: „N-am apucat magistrala Baikal–Amur, n-am apucat desțelenirea[38], noroc că există Afganistanul!“ Credeam în cântecele cu care veneau băieții de acolo, toată ziua fredonam:

Pe pământul afgan uscat,
Printre stâncile-amenințătoare,
Risipitu-și-a maica Rusie
Fiii ei ani la rând, în dogoare…

Eram o domnișoară moscovită crescută printre cărți. Mi se părea că viața adevărată e undeva departe și că acolo toți bărbații sunt puternici, toate femeile, frumoase. Că acolo tot timpul se întâmplă ceva. Voiam să mă smulg din viața stereotipă…

Trei nopți am făcut pe drum până la Kabul fără să dorm. Vameșii au decis că mă drogasem. Îmi amintesc că încercam în lacrimi să-l conving pe unul din ei:

– Nu sunt drogată. Vreau doar să dorm.

Târam un geamantan greu – dulcețurile mamei, biscuiți –, și nu m-a ajutat nici un bărbat. Și nu erau doar bărbați, erau ofițeri tineri, frumoși, plini de vigoare. Iar eu fusesem întotdeauna curtată, băieții mă idolatrizaseră. M-am mirat cu toată sinceritatea:

– Nu mă ajută nimeni?

S-au uitat la mine cu o privire…

Încă trei nopți am stat în centrul de tranzit. În prima zi a venit la mine un sublocotenent:

– Dacă vrei să rămâi la Kabul, treci la noapte pe la mine…

Era gras, bine hrănit. I se spunea Balon.

M-au luat la o unitate, dactilografă. Lucram pe niște mașini de scris vechi, de armată. În primele săptămâni mi-am făcut degetele zob, îmi sângerau. Băteam cu ele bandajate – mi se desprindeau unghiile de carne.

După vreo două săptămâni îmi bate noaptea la ușă un soldat:

– Te cheamă comandantul.

– Nu mă duc.

– Ce te omori atâta cu firea? Nu știai unde vii?

Dimineață, comandantul m-a amenințat că mă trimite la Kandahar. Ei, și tot felul…

Ce-i aceea Kandahar?

Muște, duhi – *un coșmar…*

În zilele acelea mă temeam să nu mă calce vreo mașină… să nu fiu împușcată pe la spate… să nu mă stâlcească în bătaie…

În cămin, într-o cameră vecină, locuiau două fete: una se ocupa de electricitate, i se spunea Electrina, cealaltă lucra la curățătoria chimică – Clorina. Amândouă aveau o singură explicație pentru toate:

– Asta-i viața…

Chiar în vremea asta, în *Pravda* a fost publicat reportajul „Madonele din Afganistan". Întoarse în țară, fetele scriau: tuturor le plăcuse acolo, unele chiar se duseseră la comisariat să ceară să fie trimise în Afganistan. Erau invitate să vorbească în școli, la ore. Iar noi nu puteam trece în liniște pe lângă soldați, toți râdeau: „Vagonistelor, așa deci, sunteți niște eroine, nu? Vă îndepliniți datoria internaționalistă în așternut!" Ce-s alea „vagoniste"? În „vagoane" (un fel de rulote) stăteau ofițerii superiori, de la maior în sus. Fetelor cu care… li se spunea „vagoniste". Băieții care-și făceau stagiul aici recunoșteau deschis: „Dacă aflu că o fată a fost în Afganistan, ea nu mai există pentru mine…" Am avut și noi aceleași boli, toate fetele au făcut hepatită, malarie… Și în noi trăgeau… Dar, dacă ne întâlnim aici, în țară, eu nu pot să-i sar unui băiat de gât. Pentru ei, toate eram fie c…, fie țicnite. Dacă nu te culci cu o femeie, nu te murdărești… „Cu cine mă culc? Cu pistolul-mitralieră…" Să-ți mai vină după asta să-i mai zâmbești cuiva…

Mama mea le spune tuturor cunoscuților cu mândrie: „Fata mea e plecată în Afganistan". O mare naivă! Îmi vine să-i scriu: „Mamă, taci din gură, altfel cine știe ce-au să-ți mai audă urechile!" Poate, când am să mă-ntorc, o să înțeleg ce se întâmplă și o să mă detașez, o să mi se încălzească sufletul. Acum mă simt sfâșiată pe dinăuntru, mototolită… Ce am învățat aici? Oare poți aici să înveți să fii mai bun sau mai milostiv? Sau mai vesel?

Copiii afgani fugeau după mașini:

– *Hanum*, arată!…

Uneori îți întind și bani. Înseamnă că cineva îi ia.

Îmi trecea uneori prin cap că n-o să mai ajung vie acasă. Acum am depășit stadiul ăsta. Am două vise aici care alternează și se repetă…

Primul.

Intrăm într-un dukan scump… Pe pereți sunt covoare, pietre prețioase. Și băieții noștri mă vând. Li se aduce un sac de bani… Ei îi numără… iar doi *duhi* își înfășoară șuvițele mele de păr pe mâini… Sună deșteptătorul… Țip speriată și mă trezesc. N-am reușit niciodată să văd până la capăt ce grozăvii se mai întâmplă.

Al doilea vis.

Mergem de la Tașkent la Kabul cu un avion militar IL-65. În hublou apar munții, și lumina puternică se estompează. Începem să ne prăbușim într-un hău, suntem acoperiți de un strat de pământ afgan greu, apăsător. Scurm prin el ca o cârtiță și nu pot să ies la lumină. Mă sufoc. Și sap, sap întruna…

Dacă nu mă opresc, n-am să termin niciodată de povestit. Aici în fiecare zi se întâmplă câte ceva care-ți zguduie sufletul, ți-l întoarce pe dos. Ieri un băiat pe care-l cunoșteam a primit o scrisoare din țară, de la iubita lui: „Nu vreau să mai fiu prietena ta, ai mâinile murdare…“ A venit fuga la mine – fiindcă eu pot să-l înțeleg.

Toți se gândesc la locurile natale, dar vorbim puțin despre asta. Din superstiție. Ne dorim foarte mult să ne întoarcem. Dar unde să te întorci? Și despre asta lumea tace. Numai bancuri mai trântim:

– Băieți, ia spuneți, cine sunt tații voștri?

Toți ridică mâna.

– Tatăl meu e doctor.

– Tatăl meu e instalator.

– Tatăl meu… lucrează la circ.

Micul Vova tace.

– Vova, tu nu știi cine e tatăl tău?

– Înainte era aviator, dar acum lucrează ca fascist în Afganistan.

Acasă îmi plăceau cărțile de război, aici îl târăsc peste tot cu mine pe Dumas. La război nu-ți vine să vorbești despre război. Să citești despre război. Fetele se duceau să se uite la cei morți… Spuneau că zac numai în șosete, bieții… Eu n-am vrut să mă duc… Nu-mi place să ies în oraș, să mă duc la bazar după cumpărături… Acolo pe străzi sunt mulți bărbați ologi… copii care merg în cârje cioplite grosolan… Nu pot să mă obișnuiesc cu așa ceva… Cândva visam să devin jurnalistă, acum nu știu, mi-e greu să mai cred în ceva. Să mai iubesc ceva.

După ce am să mă-ntorc acasă, n-am să plec niciodată în sud. Nu mai am putere să văd munți. Când îi văd, mi se pare că acuși-acuși începe tirul de mitralieră. O dată trăgeau asupra noastră, și una dintre fete a îngenuncheat și a început să plângă și să se roage… Își făcea cruce… Sunt curioasă, pentru ce se ruga? Aici toți avem secretele noastre, nimeni nu se deschide total. Fiecare a trăit o dezamăgire…

Eu plâng toată ziua, de fapt. O plâng pe domnișoara aceea moscovită crescută printre cărți…

Funcționară

– Ce am înțeles acolo? Că binele nu învinge niciodată. Că răul de pe lume nu se împuținează. Că omul e înfricoșător. Dar că natura e frumoasă… Și praful. Tot timpul aveam gura plină de nisip. Nu poți să vorbești de atâta nisip…

Cercetam un sat… Eram împreună cu un alt băiat. El deschide la un moment dat cu piciorul o portiță din gardul unei case și se trezește într-o rafală de mitralieră. Nouă gloanțe… În clipe ca astea ura îți întunecă mințile…

I-am împușcat pe toți din gospodăria aia, până și animalele de pe lângă casă. Drept e că într-un animal ți-e mai groază să tragi. Ți-e milă. Pe măgărușii nu i-am lăsat pe ai noștri să-i împuște… Ei ce vină aveau? Purtau la gât niște amulete, precum copiii… cu numele lor scrise pe ele… Când am dat foc la holda de porumb, pe mine m-a luat așa un sentiment neplăcut, pentru că eu sunt de la țară. Acolo îți aminteai din viața de dinainte numai ce era bun, în general, copilăria. Cum stăteam întins în iarbă printre clopoței și flori de mușețel… Cum coceam la focul de tabără știuleții de porumb și-i mâncam…

În jurul nostru se desfășura o viață pe care n-o înțelegeam. O viață străină. De aceea era mai lesne să omori acolo decât… (*Tace.*) … decât dacă ne-am fi trezit într-un loc cunoscut. Asemănător cu al nostru… Dacă e să vorbesc drept… despre sentimentele mele… simt și scârbă, și mândrie că am ucis! Era așa o căldură afară, că fierul pocnea pe acoperișurile dughenelor. Câmpul lua foc imediat, de-ai fi zis că explodează. Mirosea a grâne… Focul ridica în aer și mirosul de grâne din copilărie…

Acolo noaptea nu vine treptat, ci cade pur și simplu peste tine. Până acum a fost zi, și în clipa următoare e noapte. Răsăritul e frumos… La fel și tu, până acum ai fost băiat, și deodată devii bărbat. Asta face din tine războiul. Plouă și acolo, se văd stropii, dar până la pământ nu mai ajung. Te uiți la emisiunile din țară prin satelit, îți amintești că există și cealaltă viață, dar ea nu mai ajunge până la tine… Mda… despre toate astea se poate povesti… se poate scrie și publica o grămadă… Dar se petrece ceva foarte neplăcut pentru mine… nu pot să redau esența…

Ce înseamnă să trăiești alături cu războiul, să-ți amintești? Înseamnă că niciodată nu ești singur. Întotdeauna sunteți împreună, tu și el… Noi n-avem prea multe variante: fie uiți și taci, fie o iei razna și începi să strigi în gura mare. A doua posibilitate… nu-i pică bine nimănui… Nu numai statului, dar nici celor apropiați, oamenilor care-ți sunt dragi. Acum ați venit dumneavoastră… De ce-ați venit? Asta nu e ceva omenesc de povestit… (*Își aprinde nervos o țigară.*)

Uneori îmi vine mie însumi să scriu despre tot ce-am văzut… despre tot-tot-tot… Eu sunt filolog de meserie. La spital… am văzut o dată, era unul ciung de amândouă mâinile, și pe patul lui stătea un olog de amândouă picioarele și scria o scrisoare mamei ciungului. Altă dată, o fetiță afgană… a primit o bomboană de la un soldat sovietic. Dimineață, cei din satul ei i-au tăiat ambele mâini… Aș vrea să scriu totul cum a fost, fără nici un comentariu. Cum ploua… numai despre asta, cum ploua… Nici un fel de idee că era bine sau rău că ploua. Doar despre ploaie… Orice fel de apă acolo nu e numai apă. Bei din bidon, și apa e aproape fierbinte. Și amară la gust. N-ai unde să te ascunzi de soare…

Despre ce-aș mai scrie?

Despre sânge… Când am văzut prima dată sânge, mi s-a făcut îngrozitor de frig. Am înghețat. M-a luat un frig de moarte pe arșița aia de patruzeci de grade… ca în cuptor…

Altă dată au adus băieții doi prizonieri… Unul trebuia omorât, pentru că în elicopter nu era loc pentru amândoi, dar de unul aveam nevoie pe post de „limbă“. Și tot nu puteam să mă hotărăsc: de care?

Iar la spital… Morții și viii se schimbau unii pe alții… Și deja nu-i mai deosebeam, o dată am stat de vorbă o jumătate de oră cu un mort…

Ajunge! (*Bate cu pumnul în masă. Apoi se liniștește.*)

Mă gândeam… Visam cum o să fie prima noapte acasă. După tot ce pătimiserăm… ne întorceam cu nădejdea că acasă toți o să ne întâmpine cu brațele deschise. Și, deodată, descoperi că nimănui nu-i pasă de ceea ce am trăit noi. Erau în fața blocului niște băieți pe care-i cunoșteam: „A, ai venit? Bine c-ai venit!“ M-am dus pe urmă la școală, la întâlnirea cu absolvenții din generația mea. Profesorii nu ne-au întrebat nici ei nimic. Discuția mea cu directoarea școlii a decurs cam în felul următor.

Eu:

– Trebuie să punem o placă în memoria celor care au căzut îndeplinindu-și datoria internaționalistă.

Ea:

– N-au fost decât niște repetenți și niște derbedei. Cum să punem pe zidul școlii o placă în cinstea lor?

Cu alte cuvinte, ce atâtea fapte eroice ați săvârșit voi? Că ați pierdut războiul? Și cui îi trebuia războiul ăsta – lui Brejnev și generalilor lui? Fanaticilor revoluției mondiale?… În concluzie, dacă ar fi fost după ea, prietenii mei au murit degeaba… Și eu aș putea să mor degeaba… În schimb, mama, când m-am întors, m-a văzut de la fereastră și a traversat toată strada în fugă, țopăind de bucurie. „Nu“, mi-am spus atunci, „n-are lumea decât să se răstoarne cu fundul în sus, că asta n-o să se schimbe: eroii zac în pământ. Adevărații eroi!“

La facultate, un profesor bătrân încerca să mă convingă:

– Ați fost victima unei greșeli politice… Au făcut din dumneavoastră niște complici la o crimă…

– Eu aveam optsprezece ani pe atunci. Dumneavoastră câți aveați? Când nouă ne crăpa pielea de căldură pe acolo, dumneavoastră ați tăcut, nu? Când pe noi ne aduceau în „lalelele negre“ – și atunci ați tăcut, nu? Ascultați cum bubuiau salvele în cimitire și cum cântau fanfarele militare… Când noi omoram acolo – de ce-ați tăcut? Acum, dintr-odată, v-a apucat limbarița: victime fără rost… o greșeală…

Eu nu vreau să fiu victima unei greșeli politice. Și am să mă bat pentru asta! N-are decât să se întoarcă lumea cu fundul în sus, dar asta n-are să se schimbe: eroii zac în pământ. Adevărații eroi! Am să scriu eu însumi cândva despre asta… (*Repetă după ce a mai stat puțin și s-a liniștit.*) Omul e înfricoșător… Dar natura e frumoasă…

E ciudat că am ținut minte tocmai frumusețea. Moartea și frumusețea.

Soldat, grenadier

– Am avut noroc…

M-am întors acasă cu mâinile, picioarele și ochii nevătămați, fără să fi suferit arsuri și cu mintea întreagă. Noi abia acolo am înțeles că războiul nu era cel la care crezuserăm noi că mergem. Și am hotărât: hai să luptăm, dacă tot am venit, să rămânem în viață, să ne întoarcem acasă, și o să ne lămurim atunci…

Noi am fost schimbul al doilea, i-am înlocuit pe cei care intraseră primii în Afganistan. N-am avut nici o idee, am avut un ordin. Ordinele nu se discută, dacă începi să le discuți – asta nu mai e armată. Citiți-i pe clasicii marxism-leninismului: „Soldatul trebuie să fie ca un cartuș, gata oricând să tragă". Am ținut minte asta. La război oamenii merg să omoare. Eu sunt de profesie ucigaș. Asta am învățat să fac. Dacă mi-era frică? Pe altul pot să-l omoare, pe mine, nu. Pe cel de colo l-au ucis, pe mine n-o să mă ucidă. Conștiința nu acceptă nici măcar posibilitatea propriei dispariții. Eu, când am plecat acolo, nu mai eram un puștan – aveam treizeci de ani.

Acolo am simțit ce înseamnă viața. Anii aceia au fost pentru mine cei mai buni – vă spun sincer. Aici viața noastră e cenușie, măruntă: serviciu – acasă, acasă – serviciu. Acolo am încercat de toate, am aflat de toate. Am simțit adevărata prietenie bărbătească, am văzut lucruri exotice: cum se învolburează ceața dimineții în strâmtorile munților, ca o perdea de fum, am văzut camioanele afgane, decorate și cu bordul săltat, autobuze roșii în care oamenii merg laolaltă cu oi și vaci, taxiuri galbene. Sunt în țara aia locuri care seamănă cu un peisaj lunar, ceva fantastic, cosmic. Nu vezi decât munții veșnici, ai zice că omul nici nu există pe acest pământ, că doar piatra trăiește. Și piatra aceasta trage în tine. Simți pur și simplu dușmănia naturii, până și ei îi ești străin. Eram uneori suspendați între viață și moarte, și, tot așa, și în mâinile noastre era viața sau moartea altcuiva. Oare există ceva mai puternic decât sentimentul acesta? Cum ne distram acolo n-o să ne mai distrăm niciodată. Cum ne iubeau acolo femeile n-o să ne mai iubească niciodată în viață. Apropierea morții intensifica totul, ne învârteam permanent în jurul morții, ca moliile în preajma lumânării. Au fost tot felul de aventuri, am impresia că am ajuns să știu mirosul pericolului, să-l adulmec – atunci când îți vezi ceafa cu al treilea ochi… Ți se deschide al treilea ochi… Am încercat de toate acolo și am scos-o la capăt. Acolo era adevărata viață pentru un bărbat. Mi-e dor de ea… Sindromul Afganistanului…

Că era sau nu era o cauză dreaptă nu se gândea nimeni pe atunci. Făceam ceea ce ni se ordona. Așa era educația, deprinderea. Acum, bineînțeles, totul a fost reinterpretat, filtrat de timp, de memorie, de informațiile și de adevărul care ne-au fost dezvăluite. Dar asta s-a întâmplat după aproape zece ani! Pe atunci exista imaginea dușmanului, pe care o cunoșteam din cărți, de la școală, din filmele despre basmaci[39]. Eu văzusem filmul *Soarele alb al deșertului*[40] de vreo cinci ori. Și iată-l acum pe dușman! Simțeai că-ți ajunge, că te-ai săturat… Noi… toți… aveam, sufletește, numai experiența războiului sau a revoluției, alte exemple nu ni se dăduseră.

I-am înlocuit pe primii soldați, deci, și am început să construim veseli viitoarele cazarme, cantine, cluburi ale armatei. Ni s-au dat pistoale TT-44, de pe vremea războiului mondial, politrucii umblau cu ele la brâu. Cu așa ceva nu puteai decât să te împuști singur – sau să le vinzi în magazinele afganilor. Umblam ca niște partizani – care în ce avea, mare parte în pantaloni de trening și adidași. Eu semănam cu bravul soldat Švejk. Era o toropeală de cincizeci de grade, și ofițerii voiau cravată și uniformă completă… Exact cum spune regulamentul, de la Kabul până-n Kamceatka…

La morgă zăceau saci cu carne de om… Am avut un șoc! După jumătate de an însă… ne uitam la film… vedeam reflecția trasoarelor trecând pe ecran… dar noi continuam să ne uităm… Jucam baschet, începeau aruncătoarele de mine… Noi aruncam o privire să vedem încotro cad minele și jucam mai departe… Ne dădeau filme de război, despre Lenin sau despre cum își înșală nevasta bărbatul… El a plecat, și ea se duce cu altul… Dar noi toți voiam comedii… Comedii nu ne aduceau deloc… Îți venea să iei pistolul și să-l descarci în ecran! Ecranul erau trei sau patru cearșafuri cusute împreună sub cerul liber, iar spectatorii stăteau pe jos pe nisip. O dată pe săptămână era zi de baie și de băut. O sticlă de votcă făcea treizeci de cecuri. Mai scumpă ca aurul! Le aduceau din țară… După regulile vămii, orice persoană avea voie să vină cu două sticle de votcă și două de vin, iar bere în cantitate nelimitată. Așa că verși berea din sticle și le umpli cu votcă. Eticheta rămâne de bere, dar, dacă guști, alcoolul are patruzeci de grade. Un borcan cu dulceață adus de acasă, pe care mâna nevestei a scris cu creion chimic „coacăze negre“ ori „căpșune“, are, dacă-l deschizi, tot patruzeci de grade. Aveam un câine la unitate căruia i se zicea Vermut. Umbla mereu cu ochii roșii, nu i se îngălbeneau. Beam spirtul din avioane, antigelul – lichidul pentru răcirea motoarelor de mașină. Îi preveneam pe soldați:

– Beți ce vreți, dar nu antigel!

După o zi–două de la venire chemau deja medicul.

– Ce-i?

– Unii noi s-au otrăvit cu antigel…

Fumam droguri… Efectele erau diferite… Ba te lua frica, de mergeai ca năuc, ba zbura glonțul, și ție ți se părea că neapărat pe tine te caută. Dacă fumezi de noapte… încep halucinațiile… Toată noaptea îmi vedeam familia, îmi strângeam nevasta în brațe… Unii aveau vedenii color, se uitau ca la film…. La început vindeau drogurile în dukanuri, pe urmă ni le dădeau gratis:

– Fumează, rusule! Na, fumează!…

Puradeii aleargă după tine și ți le vâră în mână.

Îmi vine să râd… (*Zâmbește, dar tot cu ochii triști.*) Îmi amintesc nu numai lucrurile înspăimântătoare, ci și unele haioase. Bancurile preferate…

– Tovarășe sublocotenent, cum se scrie funcția dumneavoastră – într-un cuvânt sau în două?

– În două, bineînțeles. Îți dai seama fiindcă se scrie „sub masă“.

– Tovarășe locotenent-colonel, unde săpăm?

– De la gard și până la prânz.

Nimeni n-are chef să moară… Nu înțelege cum vine asta și n-are chef… Îți vin niște gânduri parșive… Că de ce m-am dus, bunăoară, la școala de ofițeri, și nu la facultatea de construcții? În fiecare zi îți luai la revedere de la careva… Agăța sfoara vreunei mine-capcană cu tocul bocancului, se auzea pocnetul detonatorului, și, ca întotdeauna în asemenea cazuri, omul nu cădea, nu se lipea de pământ, ci întorcea uimit capul înapoi, către sursa sunetului, și încasa zeci de schije… Sau exploda un tanc: i se deschidea fundul ca la o conservă, îi zburau șenilele, benzile… Soldatul care-l conducea încerca să iasă prin turelă, nu-i apăreau decât mâinile, mai departe nu mai putea, ardea împreună cu tancul. Pe patul celui ucis nu voia nimeni să doarmă, la cazarmă. Venea unul nou, „la schimb", cum ziceam noi:

– Dormi aici deocamdată!… Pe patul ăsta… Tu oricum nu-l cunoșteai…

Mai des ne aminteam de cei cărora le rămăseseră copii acasă. Aveau să crească orfani, fără tată. Dar de cei care nu lăsau pe nimeni în urma lor? Eh, iubitele lor aveau să-și găsească alți logodnici, mamele – să nască alți băieți. Totul oricum avea să se repete – și nu o dată.

La război ne plăteau incredibil de puțin: cam vreo două solde, din care una se dădea sub forma a două sute șaptezeci de cecuri, și din ea se scădeau și taxele, și abonamentul la ziar, și impozitul, și toate cele. În timp ce un muncitor obișnuit, angajat la Salang, de exemplu, primea cam o mie cinci sute de cecuri. Comparați cu solda ofițerilor. Consilierii militari primeau de cinci–zece ori mai mult. Inegalitatea ieșea la iveală la vamă… când venea lumea cu mărfurile exotice… Unii aveau câte un casetofon și o pereche de blugi, alții, o combină muzicală, plus cinci–șase geamantane cât o saltea – „visul ocupantului", le spuneam –, de abia le târau soldații. Nu țineau rotițele, se turteau.

La Taşkent:

– Din Afganistan? Vrei o fetiță?… Am o fată ca o piersicuță, scumpule! te chemau „peștii" în câte un bordel…

– Nu, dragule, mulțumesc. Vreau acasă. La nevastă. Îmi trebuie bilet.

– Pentru bilet dă bacșiș! Ai ochelari italienești?

– Se găsesc.

Până să ajung la Sverdlovsk am plătit o sută de ruble și am dat ochelarii italienești, un șal japonez cu sclipici și o trusă cosmetică franțuzească. La coadă m-au învățat:

– Ce stai? Pune patruzeci de cecuri în pașaportul de serviciu și peste o zi ești acasă.

Iau la cunoștință.

– Domnișoară, vreau un bilet până la Sverdlovsk.

– Nu mai sunt bilete. Pune-ți ochelarii și uită-te la panou!

Vâr patruzeci de cecuri în pașaportul de serviciu…

– Domnișoară, un bilet până la Sverdlovsk…

– Verific acum. Bine c-ați venit la timp, văd că mai e unul.

Ajungi acasă în concediu și nimerești într-o cu totul altă lume, în familie. În primele zile nu auzi pe nimeni, doar îi vezi, îi atingi. Cum aș putea să vă povestesc ce înseamnă să-ți mângâi băiețelul pe cap?… Dimineața în bucătărie e miros de cafea și de clătite, nevasta te cheamă să mănânci…

Peste o lună trebuie să pleci. Unde și de ce – ți se pare de neînțeles. Nu te gândești la asta, pur și simplu nu te poți gândi la așa ceva. Știi un singur lucru: te duci pentru că trebuie. Ăsta-i serviciul. Noaptea, pe buze îți scârțâie nisipul afgan, moale ca o pudră sau ca făina. Tocmai ai zăcut întins în praful roșu… sau în lutul uscat… Alături mugesc vehiculele blindate de infanterie… Îți vii în fire, sari în sus – nu, ești încă acasă… Mâine pleci… Tata te-a rugat să tai un purcel… Înainte el tăia, iar eu nu puteam nici să mă apropii, îmi acopeream urechile ca să nu aud grohăitul. Fugeam afară din casă.

Tata:

– Dă-mi o mână de ajutor! și-mi întindea cuțitul.

Acum spun:

– Dă-te la o parte, mă descurc… Trebuie drept în inimă, aici.

Am luat cuțitul și l-am înfipt.

Fiecare avea singur grijă să scape acolo. Singur!

Îmi amintesc…

Niște soldați stăteau o dată și se odihneau. Undeva mai jos mergea un bătrân cu un măgăruș. Iau băieții aruncătorul de grenade și zvârrrrr! N-a mai rămas nimic nici din bătrân, nici din măgar.

– Ce-aveți, oameni buni, ați înnebunit? Ce v-au făcut moșul cu măgarul lui?

– Ieri tot așa mergea un bătrân cu un măgăruș. Și mergea și un soldat. Moșul a trecut cu asinul, iar soldatul a rămas întins în nisip….

– Poate era alt moș cu alt asin…

Nu e voie să verși prima oară sânge. Tot timpul pe urmă ai să tragi în moșul și măgarul din ziua dinainte.

Noi am terminat de luptat. Am rămas în viață, ne-am întors acasă. Acum încercăm să ne lămurim…

Căpitan, artilerist

– Niciodată înainte nu mă rugam, acum mă rog… Merg la biserică, la slujbă…

Stăteam pe jos lângă coșciug și întrebam: „Cine-i acolo? Tu ești, fiule?“ Asta repetam întruna: „Cine-i acolo? Răspunde-mi, fiule! Mi-ai crescut mare, iar sicriul ăsta e așa de mic!…“

A trecut timpul. Am vrut să aflu cum pierise băiatul meu. M-am dus la comisariat:

– Spuneți-mi, vă rog, cum a murit fiul meu? Unde? Nu pot să cred că a fost omorât. Mi se pare că am îngropat o cutie de fier, iar el e viu pe undeva.

Comisarul militar s-a înfuriat și a început chiar să strige la mine:

– Acesta e secret militar. Iar dumneavoastră umblați și le spuneți tuturor că băiatul v-a căzut în luptă. N-aveți voie să divulgați nimic!

… O zi și-o noapte m-am chinuit până să-l nasc. Când am aflat că aveam băiat mi-a trecut orice durere: nu mă muncisem degeaba. Din primele zile mi-a fost teamă pentru el, fiindcă nu mai aveam pe nimeni altcineva. Locuiam într-o baracă: în cameră aveam doar patul meu, căruciorul copilului și două scaune. Eu eram acar la calea ferată, aveam salariu șaizeci de ruble. M-am întors de la spital și am intrat direct în schimbul de noapte. Mă duceam la serviciu cu căruciorul după mine. Luam primusul, îmi hrăneam băiatul, el adormea, iar eu ieșeam să întâmpin trenurile. Când a mai crescut, am început să-l las singur acasă. Îi legam picioruşul de pat și plecam. S-a făcut băiat bun.

A intrat la școala tehnică de construcții de la Petrozavodsk. M-am dus o dată la el în vizită, el m-a sărutat și a fugit imediat din cameră. Chiar m-am supărat. Pe urmă îl văd că se întoarce cu zâmbetul pe buze:

– Vin acuși și fetele.

– Care fete?

Dăduse de fapt fuga la fete să se laude că sosise mama la el, să vină și ele s-o vadă.

Cine-mi făcea mie cadouri? Nimeni. Vine băiatul meu de 8 martie acasă, și eu îl întâmpin la gară:

– Dă, băiete, să te ajut!

– E grea geanta, mămico! Ia mai bine sulul ăsta! Dar du-l cu grijă, am acolo schițele de desen tehnic.

L-am luat, iar el mă verifică să vadă cum îl duc. Ce schițe avea oare acolo? Acasă se dezbracă, iar eu mă reped la bucătărie, să mă uit ce fac prăjiturile. Când ridic capul, el stă lângă mine și ține în mână trei lalele roșii. Unde le-o fi găsit acolo în Nord? În Karelia? Le învelise într-o cârpă și pe urmă în sulul de hârtie, ca să nu înghețe. Iar mie nu-mi dăruia nimeni niciodată flori.

Vara s-a dus pe un șantier. S-a întors chiar înainte de ziua mea:

– Mamă, iartă-mă că nu te-am felicitat! Dar ți-am adus…

Și-mi arată un aviz de transfer de bani.

Citesc:

– Douăsprezece ruble și cincizeci de copeici.

– Mamă, tu ai uitat cifrele mari. O mie două sute cincizeci de ruble…

– Eu atâția bani n-am avut în viața mea și nici nu știu cum se scriu.

El, foarte mulțumit:

– Acum tu ai să te odihnești, iar eu am să lucrez. O să câștig bine. Îți amintești, când eram mic, că ți-am promis că o să cresc și o să te duc în brațe?

E adevărat, așa spusese. Și a crescut de un metru nouăzeci și șase. Mă ridica și mă ducea pe brațe ca pe o fetiță. Probabil de asta ne și iubeam atât de tare unul pe altul, fiindcă nu mai aveam pe nimeni. Nu-mi pot închipui cum l-aș fi dat unei neveste. Nu cred c-aș fi suportat.

I-a venit ordinul de încorporare. El voia să intre în trupele de desant:

– Mamă, primesc voluntari în trupele de desant. Dar pe mine au zis că nu mă iau pentru că sunt prea puternic și o să rup toate sforile. Și mie îmi plac așa de mult șepcile lor!…

Și totuși a nimerit în divizia de desant de la Vitebsk. M-am dus la el când a depus jurământul și nici nu l-am recunoscut: se îndreptase de spate, încetase să se mai rușineze de cât era de înalt.

– Mamă, tu de ce ești așa mică?

– Pentru că mi-e dor și nu mai cresc.

Încercam să mai și glumesc!

– Mamă, pe noi ne trimit în Afganistan, și pe mine iarăși nu vor să mă ia pentru că tu nu ai pe altcineva. De ce n-ai mai făcut și-o fată?

Când au depus jurământul, erau o mulțime de părinți. Și aud:

– Mama lui Juravliov e aici? Mergeți și felicitați-vă băiatul!

M-am dus la el să-l felicit, dar el avea un metru nouăzeci și șase, nu-i ajungeam la obraz.

Comandantul ordonă:

– Soldat Juravliov, aplecați-vă să vă sărute mama!

El s-a aplecat și m-a sărutat, și, în clipa aceea, cineva ne-a fotografiat. E singura poză din armată pe care o am cu el.

După jurământ a fost învoit câteva ore, și ne-am dus în parc, ne-am așezat pe iarbă. El și-a scos bocancii – și am văzut că avea picioarele roase până la sânge. Făcuseră un marș neîntrerupt de cincizeci de kilometri, și intendența n-avusese să-i dea bocanci numărul patruzeci și șase, așa că îi dăduseră patruzeci și patru. El nu se plânsese, dimpotrivă:

– Am fugit cu ranița în spinare, plină de nisip. Ce crezi, al câtelea am ajuns?

– Probabil ultimul, din cauza bocancilor.

– Nu, mamă, am fost primul. Mi-am scos bocancii și am fugit, și n-am împrăștiat nisipul, ca alții.

Aș fi vrut să fac ceva deosebit pentru el:

– Poate mergem și noi la restaurant, fiule. N-am fost niciodată la restaurant împreună.

– Mamă, mai bine cumpără-mi un kilogram de dropsuri! Ăsta cadou!

Ne-am despărțit înainte să sune stingerea. El mi-a făcut cu mâna strânsă pumn, în care ținea bomboanele.

Noi, părinții, am fost cazați în perimetrul unității, în sala de sport, pe niște saltele. Dar ne-am culcat abia spre dimineață, toată noaptea am umblat în jurul cazărmii, unde dormeau băieții. Apoi a sunat goarna și m-am trezit: o să-i ducă la înviorare, așa că poate mai reușesc să-l văd o dată, măcar de la distanță. Au trecut însă în fugă, toți în tricouri identice, în dungi, și l-am pierdut, nu l-am văzut. La toaletă se duceau în formație, la înviorare tot în formație, la masă tot în formație. Câte unul nu aveau voie, pentru că, atunci când aflaseră că îi duc în Afganistan, unul se spânzurase la toaletă și încă doi își tăiaseră venele. Așa că acum îi păzeau.

Ne-am urcat în autobuz, și eu eram singura printre părinți care plângea. Parcă-mi spunea mie ceva că-l văd pentru ultima oară. Curând, mi-a scris: „Mamă, am văzut autobuzul vostru și am fugit să te mai văd o dată". Când ședeam cu el în parc, la radio cânta *Cum mă conducea la gară mama*. Dacă aud acum cântecul ăsta vreodată… (*Abia se ține să nu plângă.*)

A doua scrisoare începea așa: „Salutări din Kabul…" Am citit asta și atâta am început să țip, că au venit vecinii. „Unde-i legea? Unde-i protecția mamei?" Mă dădeam cu capul de masă. „E singurul meu copil, nici măcar pe vremea țarilor nu-l înrolau pe singurul întreținător al familiei. Iar acum pe el mi-l trimit la război!" Pentru prima dată de la nașterea lui mi-a părut rău că nu mă căsătorisem, că n-avea cine să mă apere. Sașa uneori mă tachina:

– Mamă, de ce nu te căsătorești?

– Fiindcă o să fii tu gelos.

El izbucnea în râs și tăcea. Aveam de gând să trăim multă vreme împreună.

Au mai venit câteva scrisori, și pe urmă tăcere, o tăcere atât de lungă, că m-am apucat și i-am scris comandantului unității lui. Sașa mi-a răspuns atunci imediat: „Mamă, nu-i mai scrie comandantului, te rog! Știi cum mi-a picat? Nu ți-am scris pentru că m-a ciupit o viespe de mâna dreaptă. N-am vrut să rog pe altcineva, ca să nu te sperii de altă caligrafie". Îi era milă de mine, inventa tot felul de povești, ca și cum eu nu m-aș fi uitat în fiecare zi la televizor și nu mi-aș fi dat seama imediat că fusese rănit. Acum, dacă trecea vreo zi fără să primesc scrisoare de la el, mi se tăiau genunchii. El se tot justifica: „Cum să vină scrisori în fiecare zi dacă nouă și apă ne aduc o dată la zece zile?" Am primit și o epistolă entuziastă: „Ura! Ura! Am însoțit o coloană de mașini de-a noastră până la graniță. Am ajuns acolo, și mai departe nu ne-au lăsat, dar măcar de la distanță am aruncat și noi o privire asupra Patriei. Nicăieri pe lume nu e mai bine". Și în ultima scrisoare: „Dacă rămân în viață după vara asta, mă întorc".

Pe 29 august am hotărât că vara s-a terminat, i-am cumpărat costum, pantofi. Atârnă și acum în șifonier…

Pe 30 august… înainte să plec la serviciu, mi-am scos cerceii și inelul. Nu știu de ce, nu puteam să le mai port.

Pe 30 august a murit el.

Fratelui meu trebuie să-i mulțumesc că am rămas în viață după moartea lui Sașa. O săptămână întreagă a stat nopțile la căpătâiul meu, ca un câine. M-a păzit. Pentru că eu aveam un singur gând în cap: să fug până la balcon și să sar de la etajul șapte… Îmi amintesc că au adus sicriul în cameră, iar eu m-am întins peste el și-l tot măsuram… Un metru, doi… Băiatul meu avea aproape doi metri… Îl măsuram cu mâinile, să văd dacă e pe potriva lui… Și vorbeam ca o nebună cu coșciugul: „Cine-i acolo? Tu ești, fiule?" L-au adus într-un sicriu sigilat: Poftim, măicuță, luați-vă fiul!… Vi-l dăm înapoi… N-am putut să-l sărut pentru ultima oară, să-l mângâi. N-am văzut nici măcar cum era îmbrăcat.

Am spus că-i aleg singură locul de mormânt. Mi-au făcut două injecții, și

m-am dus cu fratele meu. Pe aleea principală erau deja câteva morminte de „afgani“.

– Și pe băiatul meu tot aici vreau să-l aduc. Aici o să-i fie mai vesel, cu băieții lui.

Nu mai știu cine era cu noi, un fel de șef, care a clătinat din cap:

– Nu e voie să-i îngropăm laolaltă. Îi împrăștiem prin tot cimitirul.

Ah, ce rea m-am făcut! Ce rea m-am făcut atunci!… „Nu te înfuria, Sonia! Nu te înfuria, drăguță!“ mă implora fratele meu. Dar cum să fiu mai bună? La televizor vedeam Kabulul lor… Iar mie îmi venea să iau mitraliera și să-i împușc pe toți, stăteam la televizor și „trăgeam“ în gând… Ei mi-l omorâseră pe Sașa. O dată au arătat o femeie bătrână afgană, probabil o mamă și ea. Se uita parcă drept la mine… Și m-am gândit: „Poate și pe fiul ei l-au omorât acolo…“ După asta, am încetat să mai „trag“.

Nu sunt nebună, dar eu tot îl aștept… Am auzit de un caz: mamei i-au adus sicriul, ea l-a îngropat… iar peste un an fiul i s-a întors… Așa că îl aștept. Nu sunt nebună.

O mamă

– De la început… O să încep din momentul când totul s-a prăbușit pentru mine. S-a făcut țăndări…

Mergeam spre Jalalabad… Lângă drum stătea o fetiță de vreo șapte ani… Avea o mână strivită care îi atârna, ca la o păpușă de cârpă ruptă, într-o ață. Ochișorii ca niște măsline mă priveau țintă… Încremenise de durere… Am sărit din mașină s-o iau în brațe și s-o duc la infirmierele noastre… Ea s-a dat înapoi câțiva pași, îngrozită, ca un pui de animal sălbatic. Se tot smucea și țipa, și mânuța i se legăna de ai fi zis că acuși-acuși i se desprinde… Fug și eu și strig după ea… O ajung din urmă, o lipesc de mine, o mângâi. Ea mă mușcă, mă zgârie, tremură toată. Ai fi zis că o prinsese o fiară turbată, nu un om. Și mie, ca un fulger, îmi trece prin cap: nu crede că vreau s-o salvez, are impresia că vreau s-o omor… Rușii nu sunt în stare de altceva decât să ucidă…

Pe lângă noi trec niște soldați cu o targă: pe ea, o afgană bătrână; ne zâmbește.

Cineva întreabă:

– Unde a fost rănită?

– În inimă, răspunde sora medicală.

Și eu, care venisem acolo cu ochii scânteind de înflăcărare – convins că pot fi și eu de folos cuiva. Eram gata să-mi dau și viața pentru asta! Cum a fugit de mine fetița aceea…! Cum tremura! N-am să uit…

Acolo nu visam despre război. Aici, noaptea merg la luptă. O ajung din urmă pe fetița asta… cu ochișorii cât măslinele…

– Oare trebuie să merg la psihiatru? i-am întrebat pe băieți.

– De ce?

– Mă tot bat.

– Toți ne batem.

Să nu credeți că eram cine știe ce supermani… Stăteam cu țigara între buze peste trupurile celor morți și deschideam conservele de carne… Mâncam pepeni… Prostioare! Oameni ca toți oamenii… Oricine ar fi putut fi în locul nostru – și cel care ne judecă azi: „Ați omorât acolo atâția oameni…“ Ce-mi vine să-i dau una peste bot! N-ai fost acolo… nu judeca! Niciodată n-o să puteți fi la egalitate cu noi. Și nimeni n-are dreptul să ne judece. Măcar să înțelegeți… Încercați!… Ne-ați lăsat de capul nostru cu războiul ăsta. Descurcați-vă, cu alte cuvinte, singuri! Noi suntem vinovați, trebuie să ne justificăm… sau să tăcem… În fața cui să ne justificăm? Ne-au trimis, și noi am crezut în ce ni s-a spus. Și cu credința asta au pierit atâția. Nu trebuie pus semnul egalității între cei care ne-au trimis și cei care au fost acolo. Mie mi-a murit un prieten… maiorul Sașa Kraveț… Spuneți-i mamei lui că el e vinovat!… Spuneți-i nevestei!… Copiilor… „Sunteți perfect în regulă“, mi-a pus diagnosticul un medic. Cum să fim noi în regulă? Am adus atâtea înăuntrul nostru…

Acolo simțeam Patria cu totul altfel. Îi ziceam „țară“. Când îi conduceam pe liberați, îi rugam:

– Închinați-vă țării și din partea noastră!

Ni se părea că avem în spate ceva mare și puternic, care o să ne apere întotdeauna. Îmi amintesc totuși cum ne-am întors o dată din luptă cu pierderi grele – aveam morți, aveam răniți grav… Seara dăm drumul la televizor, să ne mai distragem: ce se mai petrece în țară? În Siberia s-a construit un nou gigant industrial, regina Angliei a dat o masă în cinstea înaltului oaspete… La Voronej, de plictiseală, niște adolescenți au violat două școlărițe, în Africa a fost ucis nu știu ce prinț… Și simțim dintr-odată că nimeni n-are nevoie de noi, că țara își duce viața mai departe ca și cum…

Primul a izbucnit Sașa Kucinski:

– Închide-l! Îl fac ciur!

După bătălie raportezi prin stație:

– Scrieți: „trei sute“ – șase, „zero–douăzeci și unu“ – patru.

„Trei sute“ sunt răniții, „zero–douăzeci și unu“ – morții. Te uiți la câte un mort și te gândești la maică-sa: eu știu că băiatul ei a murit, ea încă nu știe. I s-a transmis oare? Mai rău e dacă a căzut în râu sau în prăpastie și nu i-au găsit corpul. Mamei i se spune atunci: „A dispărut fără urmă“. Al cui a fost războiul ăsta? Al mamelor, ele au luptat. Și vor lupta până la moarte. Vor avea grijă de noi, se vor ruga pentru noi. Pentru sufletele noastre. Nu tot poporul a suferit. Poporul nu știe. I s-a spus că ne războim cu niște „bande“. O armată regulată de o sută de mii de oameni, timp de nouă ani, și nu e în stare să învingă niște grupuri răzlețe de „bandiți“? O armată înzestrată cu cea mai modernă tehnică… Să nu dea Dumnezeu să nimerești sub focul artileriei noastre când trag asupra vreunei ținte lansatoarele Grad sau Uragan!… Zboară stâlpii de telegraf, nu alta! Îți vine să intri în pământ, ca o râmă… În timp ce „bandiții“ au mitraliere Maxim[41], de care noi am văzut numai în filme. Stinger[42]-ele,

puștile japoneze fără recul… abia pe urmă au început să apară… Aduc ai noștri prizonieri niște oameni slabi de le numeri coastele, istoviți, cu mâini trudite de țărani… Ce bandiți mai sunt și ăștia? Ăsta e poporul!

Acolo am înțeles noi: ei n-au nevoie de așa ceva… Și, dacă ei n-au nevoie, atunci noi ce nevoie avem? Treci pe lângă sate abandonate… Încă mai fumegă o vatră de foc, miroase a mâncare… Merge o cămilă și-și târăște mațele după ea, de zici că-și deșiră cocoașele. Ar trebui s-o împușți, să-i curmi chinul… și totuși conștiința ți-e programată pentru o viață pașnică – nu poți s-o omori. Nu-ți vine dintr-odată. Altul ia și trage în ea fără nici un scrupul. Pur și simplu! De plăcere, de prostie. În țară, pentru asta ai fi făcut pușcărie, dar aici ajungi erou! Te răzbuni pe bandiți. De ce credeți că băieții de optișpe–nouășpe ani omoară mai lesne decât, de pildă, cei de treizeci? Pentru că nu le e milă. După război am descoperit deodată cât de înspăimântătoare sunt basmele copilăriei. Tot timpul cineva omoară pe altcineva în ele, Baba-Iaga pur și simplu prăjește oamenii în cuptor – iar copiilor nu le e frică. Arareori plâng.

Dar aș fi vrut să rămân un om normal. A venit la noi o cântăreață. O femeie frumoasă, cu niște cântece pline de suflet. Iar acolo ți-e dor de femeie, o aștepți ca pe un prieten apropiat. A ieșit pe scenă…

– Când veneam încoace, mi s-a dat în mână o mitralieră, să trag și eu, a zis. Și cu câtă plăcere am tras!… A început să cânte și la refren ne-a rugat: Haideți, băieți, bateți din palme! Aplaudați!

Nimeni n-a aplaudat. Toți tăceau. Și femeia a plecat, și-a întrerupt concertul. O superfemeie venită în vizită la niște supermani. Dar în cazarmă băieții ăștia văd în fiecare lună cum se golesc nouă–zece paturi… Cei care dormeau în ele sunt deja puși la rece… la morgă… Iar pe paturi, în dormitor, numai vederi scrise pe diagonală… de la mamă, de la fetiță: „Pleacă sănătos și întoarce-te degrabă!…“

În războiul ăsta, cel mai important era să supraviețuiești. Să nu explodeze vreo mină sub tine, să nu arzi în vreun transportor blindat, să nu devii ținta vreunui lunetist. Și, pentru câțiva – să supraviețuiești și să aduci câte ceva acasă: un televizor, o geacă… un casetofon cât mai șmecher… Era un banc că, despre război, în țară află numai proprietarii de consignații… după faptul că ai mărfuri noi. Mergeai iarna prin Smolenskul nostru și vedeai fetele în haine de blană aduse din Afganistan. Era chiar o modă!

Fiecare soldat avea la gât o amuletă.

– Ce-i asta? îl întrebi.

– Mi-a dat-o mama pentru rugăciuni.

Când m-am întors, mama mi-a mărturisit:

– Tolea, tu nu știi, dar ți-am făcut farmece, de-aia ești întreg și nevătămat.

Plecam în câte un raid: puneai un bilet în partea de sus a îmbrăcămintii, încă unul, în cea de jos. Dacă explodează ceva sub tine, rămâne măcar o parte: cea inferioară sau cea superioară. Sau purtau băieții brățări pe care erau gravate numele de familie, grupa de sânge, Rh-ul și numărul personal al

ofițerului. Niciodată nu spuneau „am plecat“ – numai „m-au trimis“. Și nu pronunțau cuvântul „ultimul“.

– Hai să intrăm pentru ultima dată!…

– Ce-ai, ai căpiat? Nu există cuvântul ăsta… „a patra, a cincea oară“ spui… Aici nimeni nu folosește altceva.

Războiul are niște legi viclene: dacă te fotografiezi înainte să pleci în misiune de luptă, înseamnă că ai să mori, dacă te bărbierești – iar ai să mori. Primii mureau cei care soseau cu obsesia să devină eroi, cei cu ochi senini. Am întâlnit pe unul care era așa: „Eu am să fiu erou!“ A murit din mers. În timpul unei operațiuni, unde stăm întinși, acolo, iertați-mi exprimarea, ne facem și nevoile. E o vorbă soldățească: mai bine să te tăvălești în propriul rahat decât să te transforme în rahat vreo mină. Ne-am inventat și propriul jargon: „bord“ însemna „avion“, „antigloanță“ era vesta antiglonț, „verdeața“ erau tufișurile și hățișurile de prin zonele pietroase, „elicul“ era „elicopterul“, „năzări“ vedeai de la droguri, „ai țopăit pe mină“, adică „a explodat o mină sub tine“, „schimbătorii“ erau cei care plecau acasă. Atâtea cuvinte noi am născocit, că se poate scrie un întreg dicționar „afgan“. Iar de murit, mureau cel mai mult în primele și în ultimele luni ale stagiului. În primele – din cauza curiozității, în ultimele – pentru că ți se dezactivează centrii de conservare, te cuprinde o stare de amorțeală, noaptea nu mai pricepi: unde sunt, ce sunt, de ce? Mie mi se întâmplă așa ceva? „Schimbătorii“ nu dorm câte o lună jumătate, două. Au propriul sistem de numărare: „pe patruzeci și trei martie“ sau „cincizeci și șase februarie“ înseamnă că urmează să fie schimbați la sfârșitul lui martie sau la sfârșitul lui februarie. Aștepți cu toată ființa. Meniul de la cantină: pește roșu – șprot în sos tomat, pește alb – șprot în ulei – te enervează, rondurile de flori din mijlocul garnizoanei te enervează, bancurile de care până nu demult râdeai în hohote nu-ți mai plac. Ți se pare ciudat că încă mai deunăzi le găseai amuzante. Ce-i așa de amuzant?

Vine un ofițer în țară în delegație. Intră la frizerie. Fata îl așază în scaun:

– Care mai e situația în Afganistan?

– Intră încet-încet în normal…

După câteva minute:

– Care mai e situația în Afganistan?

– Intră încet-încet în normal…

Mai trece ceva timp, și iar:

– Care mai e situația în Afganistan?

– Intră încet-încet în normal…

Se tunde ofițerul, pleacă. La frizerie toți rămân uluiți:

– De ce l-ai chinuit atâta?

– Cum îl întreb despre Afganistan, cum i se face părul măciucă – și mi-e mai ușor să-l tund…

Îmi plac bancurile. Îmi plac tot felul de prostioare. Mi-e groază să stau să mă gândesc serios.

În bancul cu pilotul sovietic pe care l-au doborât deasupra Vietnamului puteți să schimbați Vietnam cu Afganistan… Agenții CIA îi arată piesele avionului doborât: Ia zi, asta ce piesă e? Asta… și asta… Pilotul tace. Îl bat, el tace în continuare. Pe urmă are loc un schimb de prizonieri, el se întoarce în unitatea lui și e întrebat: „Cum a fost în prizonierat? Greu?“ El răspunde: „Nu, în general n-a fost foarte greu, dar trebuie să învățați din ce e făcut avionul. Te omoară în bătaie pentru asta“.

Mă trage ața nu înapoi la război, ci la oamenii de acolo. Așteptați cu nerăbdare să pleci, dar în ultima zi îți pare rău, ai impresia că ai vrea să le iei tuturor adresa. Tuturor!

Floricel… Așa îi spuneam lui Valerka Șirokov, era un băiat delicat, grațios. Odată auzi că începe să cânte careva: „Are obrajii ca niște floricele…“ Dar el avea un caracter de fier, nu spunea o vorbă în plus. La noi în unitate era un „elvețian“, strângea de toate, cumpăra, făcea schimb. Valerka s-a pus în fața lui, a scos din portofel două sute de cecuri, i le-a arătat și, în aceeași clipă, sub ochii ăstuia, încremenit, le-a rupt în bucățele. Pe urmă a ieșit în tăcere.

Sașa Rudik… Am întâmpinat Anul Nou cu el, în timpul unui raid. Am construit o piramidă din pistoale automate – ăsta era bradul – și de ele am agățat grenade pe post de cadouri. Iar pe camionul lansatorului Grad soldații au scris cu pastă de dinți: „La mulți ani!!!“ – cine știe de ce, cu trei semne de exclamare. Sașa desena frumos. Am adus acasă un cearșaf cu un peisaj pictat de el: un câine, o fetiță și niște arțari. Munții nu voia să-i deseneze, acolo ne săturaserăm de munți. Dac-ai fi întrebat pe oricare: „De ce ți-e dor?“, ți-ar fi zis: „Vreau în pădure… să mă scald în râu… să beau o cană mare de lapte…“ La Tașkent, într-un restaurant, vine chelnerița:

– Dragilor, vreți lapte?

– Câte două pahare de apă plată. Lapte bem mâine. Abia am venit…

Toată lumea își aducea din țară câte un geamantan de dulcețuri și o măturică de mesteacăn pentru baie. Acolo se vând măturici din eucalipt – o nebunie! Dar nu, toți își aduceau de-ale noastre, de mesteacăn…

Sașik Lașciuk… Era băiat curat. Scria deseori acasă. „Ai mei sunt mai bătrâiori. Nu știu că am ajuns aici. Îi păcălesc că m-au trimis în Mongolia.“ A venit cu chitara, a plecat cu chitara. Erau acolo tot felul de oameni. Să nu vă închipuiți că eram toți la fel! Pentru că la început n-au spus nimic despre noi, pe urmă au început să ne imagineze pe toți niște eroi, iar acum ne înjosesc, vor să ne uite cu totul. Erau și din cei care puteau să se arunce peste mină și să-și scape chiar și camarazi pe care nu-i cunoșteau, și din cei în stare să vină la tine și să te implore: „Vă rog frumos, vă spăl hainele, numai nu mă trimiteți în misiune de luptă!“

Trec camioanele, și pe chipie scrie cu litere mari: Kostroma, Dubna, Leningrad, Naberejnîe Celnî… Sau „Vreau la Alma-Ata!“ Leningrădeanul găsea un alt leningrădean, cel din Kostroma își găsea și el concitadinul… Se îmbrățișau ca niște frați. Și aici în țară suntem ca frații. Pe cine altcineva din generația tânără poți să-l întâlnești mergând pe stradă în cârje și cu medalia

nouă pe piept? Numai pe noi. Camarazii… Ai noștri… Ne îmbrățișăm, câteodată ne așezăm doar pe-o bancă și fumăm câte-o țigară, dar zici că am stat de vorbă o zi întreagă. Toți suntem distrofici… Acolo asta era nepotrivirea dintre înălțime și greutate… aici e nepotrivirea dintre emoții și capacitatea de a le exprima, de a le lăsa să se reverse în cuvinte, în fapte. Suntem toți distrofici în viața asta.

Mergem deja de la aeroport spre hotel. Primele ore acasă. Toți suntem tăcuți, am amuțit. La un moment dat, tuturor parcă ne cedează nervii și îi strigăm șoferului într-un glas:

– Pe mijloc! Pe mijloc! Ține mijlocul drumului!

Și dă-i râs pe urmă! Fericiți – doar suntem deja în țară! Putem, de fapt, să mergem și pe margine… și pe mijloc… peste tot… Simți că amețești numai la gândul ăsta…

După câteva zile ne-am dat seama:

– Băieți! Noi suntem toți cocoșați.

Nu mai puteam să mergem drepți, ne dezvățaserăm. Eu jumătate de an m-am legat de pat noaptea ca să-mi îndrept spinarea.

Întâlnire la Casa Armatei. Întrebări: „Povestiți-ne despre romantismul serviciului militar în Afganistan", „Dumneavoastră personal ați omorât pe cineva?" Mai ales fetelor le plac întrebările astea „sângeroase". Își ațâță nervii. Ne întreabă: „Ați fi putut să nu vă duceți în Afganistan?" Eu? Eu… La noi unul singur a refuzat – comandantul de baterie, maiorul Bondarenko:

– Merg oriunde să-mi apăr Patria, dar în Afganistan nu mă duc.

Imediat a fost judecat pentru lipsă de onoare ofițerească și disprețuit pentru lașitate! Ei, cum sună așa ceva pentru orgoliul bărbătesc? Ce să faci, să-ți pui țreangul de gât, pistolul la tâmplă? A fost imediat degradat, i-au luat, cum spunem noi, tresele: din maior a devenit căpitan. Și a fost trimis în batalionul de pedeapsă. Să treci prin așa ceva? L-au dat afară din partid. Și prin asta? L-au dat afară din armată. Și prin asta? E mai rău decât să ajungi la război. Patruzeci și cinci de ani… și, din ei, treizeci și cinci în armată: liceul militar, Academia Militară… Ce să facă un om ca ăsta în viața civilă? S-o ia de la zero?

– Ce te pricepi să faci? e întrebat un ofițer.

– Știu să comand o companie. Știu să comand un pluton și un batalion.

– Și ce mai știi?

– Știu să sap.

– Și mai ce?

– Știu să nu sap…

La vamă mi-au demagnetizat casetele pe care aveam înregistrat un concert al lui Rozenbaum[43].

– Fraților, dar sunt niște cântece super!

– Avem – îmi arată cei de acolo – o listă cu care cântece se pot lua și care nu.

Am ajuns la Smolensk: de la ferestrele tuturor căminelor studențești răsună

Rozenbaum…

Iar în ziua de azi, dacă trebuie să-i sperie pe „racheți“, la noi vine miliția:

– Haideți, băieți, dați-ne o mână de ajutor!

Sau să împrăștie vreo manifestație neautorizată:

– Să-i chemăm pe „afgani“!

Adică, „afganii“ sunt obișnuiți cu așa ceva, ei n-au nici o jenă: pumni tari, capete seci. Toți se tem de noi. Nimeni nu ne iubește.

Dacă vă doare mâna, dumneavoastră n-o tăiați, nu-i așa? Aveți grijă de ea ca să se vindece. O tratați.

Noi de ce ne adunăm? Ne salvăm împreună… Dar acasă fiecare se întoarce singur…

Maior, responsabil cu propaganda pe lângă un regiment de artilerie

– În fiecare noapte… am unul și același vis, o iau de fiecare dată de la capăt. Toată lumea trage, trag și eu. Toți fug, fug și eu. Cad și mă trezesc.

Mă aflu pe un pat de spital… Mă trezesc… Dau să mă smulg cu o săritură de sub pătură, ca să ies pe hol să fumez. Și atunci îmi amintesc: n-am picioare… Atunci revin la realitate…

Nu vreau s-aud de nici o greșeală politică! Nu vreau să știu! Dacă a fost o greșeală, atunci dați-mi picioarele înapoi!… (*Aruncă, deznădăjduit, cârjele.*)

– Iertați-mă!… Iertați-mă!

(*Stă o vreme în tăcere, încremenit.*)

Dumneavoastră? Ați scos vreodată din buzunarul vreunui soldat ucis scrisori netrimise: „Draga mea…“, „Dragii mei…“, „Iubita mea…“? Ați văzut vreodată un soldat străpuns în același timp de o pușcă cu cremene și de un pistol automat chinezesc?

Noi am fost trimiși acolo, am îndeplinit un ordin. În armată trebuie mai întâi să îndeplinești ordinul și abia apoi poți să te plângi de el. Ți s-a spus: „Înainte!“, mergi înainte. Dacă nu – dă încoace carnetul de partid! Dă încoace gradul! Ai depus jurământ? Ai depus. E prea târziu să mai bei apă minerală după ce ți-au cedat rinichii. „Nu noi v-am trimis acolo.“ Dar cine?

Am avut acolo un prieten. Când plecam la luptă, el își lua întotdeauna rămas-bun de la mine. Când veneam, mă îmbrățișa – că eram viu! Așa prieten n-o să am aici niciodată…

În oraș ies rar. Încă mi-e rușine…

V-ați pus vreodată sau ați văzut măcar de aproape ce proteze avem? Mergi cu ele și ți-e frică să nu-ți rupi gâtul. Se spune că, în alte țări, purtătorii de proteze fac schi iarna, joacă tenis, dansează. Cumpărați din astea, pe bani grei, în locul truselor cosmetice franțuzești!… În loc de zahăr din Cuba… în loc de portocale din Maroc și de mobilă italiană…

Eu am douăzeci și doi de ani, am toată viața înainte. Trebuie să-mi caut o nevastă. Am avut o iubită și i-am spus „te urăsc“ ca s-o fac să plece. Îi era milă,

iar eu voiam să mă iubească.

Noaptea visez la casa părintească,
La tufele din marginea pădurii.
De treizeci, de o sută de ori astăzi
Îmi cânți tu, draga mea pasăre sură!

Dintre cântecele noastre… ăsta îmi plăcea cel mai mult… Dar uneori nu-ți mai vine să trăiești nici măcar o zi…

Visez totuși, chiar și acum: măcar cu coada ochiului să mai arunc o privire la peticul acela de pământ. La pustiul acela biblic… Pe toți ne trage ața acolo… Ne trage ața ca atunci când stai pe buza prăpastiei sau sus, deasupra unei ape. Adâncul te atrage atât de tare, că ți se învârtește capul…

Războiul s-a încheiat… Acum toți se străduiesc să uite de noi, să ne dosească undeva cât mai ascuns… Să ne dea la o parte. Așa a fost și în războiul din Finlanda[44]… Câte cărți s-au scris despre Marele Război pentru Apărarea Patriei! Și nici una despre războiul din Finlanda… Nimănui nu-i place să-și amintească de un război pierdut. Iar peste zece ani o să mă obișnuiesc și eu și n-o să-mi mai pese.

Dacă am omorât acolo? Am omorât! Păi ce vreți, să fi rămas acolo niște îngerași? Vă așteptați să ne întoarcem îngeri…

Locotenent-major, comandant al unui pluton de geniști

– Fusesem trimis în Orientul Îndepărtat…

Și m-au chemat la comandantul unității. Telefonistul de serviciu mi-a adus o telegramă: „Locotenentul-major Ivanov să fie trimis la statul-major pentru a analiza chestiunea transferului în interes de serviciu în regiunea militară Turkestan". Data și ora. Mă așteptam să mă trimită în Cuba, pentru că, atunci când mi s-a făcut examenul medical, a fost vorba de o țară cu climă caldă.

Am fost întrebat:

– N-aveți nimic împotrivă să fiți trimis în delegație peste hotare?

– Nu, n-am nici o obiecție.

– Veți merge în Afganistan.

– Am înțeles.

– Știți că acolo oamenii sunt împușcați, mor…

– Știu…

Ce viață aveau geniștii în țară? Săpau cu lopata, sfărâmau cu târnăcopul… Voiam și noi să folosim ceea ce învățaserăm la școală. În război întotdeauna e nevoie de geniști. M-am dus în Afganistan ca să învăț să lupt.

Dintre toți cei care au fost chemați, unul singur a refuzat. De trei ori l-au chemat:

– N-aveți nimic împotrivă dacă vă trimitem peste hotare?

– Am.

Nu l-am invidiat. A primit imediat mustrare, cinstea lui de ofițer e acum pătată și n-o să mai avanseze niciodată în carieră. A refuzat din cauza stării de sănătate, avea ori ulcer, ori gastrită. Dar nimeni n-a luat asta în considerare: indiferent de cum e clima, caldă sau nu, odată ce i-au propus, ar fi trebuit să se ducă. Deja se făceau listele.

De la Habarovsk am făcut șase zile cu trenul până la Moscova. Am traversat toată Rusia, am trecut fluviile Siberiei, am mers pe malul Baikalului. După o zi și o noapte, însoțitoarea de vagon nu mai avea ceai, a treia zi i s-a stricat fierbătorul. M-au întâmpinat niște rude. Au lăcrimat. Dar, dacă trebuie să pleci, trebuie.

… Deschidem turela – cerul e albastru-albastru, la noi numai deasupra râurilor se mai vede așa ceva. Zgomot, țipete, dar toate de la ai noștri. Care își întâlnește „schimbul", care, prietenii, care așteaptă un pachet de la rudele din țară. Toți sunt bronzați, veseli. Deja nu-ți mai vine să crezi că undeva sunt minus treizeci și cinci de grade, de-ți îngheață blindajul. Pe primul afgan l-am văzut la centrul de tranzit, printr-un gard de sârmă ghimpată. N-am simțit nimic altceva decât curiozitate. Un om obișnuit.

Am primit la Bagram documentele pentru funcția de comandant al unui pluton de ingineri de drumuri dintr-un batalion de geniu…

Ne sculam dimineața devreme și plecam ca la slujbă: tancul cu dragor de mine, un grup de lunetiști, un câine căutător de mine și două vehicule blindate de infanterie, pentru acoperire. Primii kilometri mergeam pe blindaj. De acolo se văd bine urmele: drumul e prăfos, țărâna e ca o pudră, ca zăpada. Și o pasăre dacă se așază lasă semn. Dacă ieri a trecut un tanc, trebuie să fii cu ochii în patru: în urma șenilei, *duhii* pot să îngroape mine. Desenează cu degetul amprenta de șenilă, și urmele proprii le șterg cu un sac ori cu turbanul. Drumul se învârtea pe lângă două sate moarte, în care nu mai era picior de om, numai pământ ars. Excelent adăpost! Întotdeauna trebuie să fii în gardă! Când satele au rămas în urmă, coborâm de pe blindaj. Acum câinele fuge înainte, se repede când colo, când dincolo, și după el merg geniștii cu detectorul. Merg și împung pământul. Aici deja numai Dumnezeu te mai apără, rămâi tu cu intuiția ta, cu simțurile, cu experiența ta. Vezi o crenguță ruptă, un fragment de ceva metalic, care ieri nu era acolo, dincolo o piatră. Își lasă și ei niște semne, ca să nu le explodeze nici lor sub picioare.

Un fragment de ceva metalic, apoi încă unul… un șurub… zac, aparent rătăcite, în praf… Dar sub pământ dai, de fapt, de baterii… de un fir care duce la bombă sau la cutia cu trotil… Mina antitanc nu simte omul… Explodează numai la o greutate de două sute cincizeci – trei sute de kilograme… După prima explozie… am rămas singur pe tanc, locul meu fusese lângă gura tunului, m-a apărat turela, pe ceilalți suflul i-a măturat. M-am pipăit imediat să văd: am capul pe umeri? Mâinile, picioarele îmi sunt întregi? Sunt. Atunci mergem mai departe.

În față încă o explozie… O autoșeniletă ușoară blindată dăduse peste o mină puternică… și se rupsese în două, despicătura avea vreo trei metri lungime și era înaltă de un stat de om. Vehiculul transporta mine, vreo două sute, către un aruncător… mine care acum zăceau în tufișuri, pe marginea drumului… azvârlite care încotro… Înăuntru fuseseră cinci soldați și un locotenent-major, stătusem cu el de câteva ori seara la o țigară, discutaserăm. Nici unul nu mai era în viață.

Ne ajutau foarte mult câinii, erau ca niște oameni. Talentați sau nu, cu sau fără intuiție. Santinela adoarme, dar câinele nu. Eu țineam mult la Ars. Se gudura pe lângă soldații noștri, dar la cei afgani lătra. Ăștia aveau o uniformă mai verde decât a noastră, a noastră era mai gălbuie. Dar el cum i-o fi deosebit? Simțea minele de la câțiva pași… și se proptea în labe, cu coada ca un burlan: nu te apropia! Minele-capcană sunt diverse… Cele mai periculoase sunt cele artizanale, care nu se repetă, n-ai cum să găsești la ele vreo regularitate… vreo lege a tehnicii! Vezi, de pildă, un ceainic ruginit, dar el e plin cu explozibil… În casetofoane, în ceasuri… în cutii de conserve… Pe cei care mergeau fără genişti îi numeam „condamnați". Pe drumuri sunt mine, pe poteci în munți sunt mine, în case la fel… Geniștii merg primii, ca niște cercetași.

Stăteam o dată într-o tranșee… Fusese deja deminată și acum pierdeam timpul de două zile… Și, când sar o dată de sus în ea – explozie! Nu mi-am pierdut cunoștința… M-am uitat la cer… Era luminos… Geniștii, în caz de explozie, au întotdeauna această primă reacție, să se uite la cer, să vadă, n-au pățit nimic la ochi? Pe patul armei purtam un garou, cu el m-au și legat. Mai sus de genunchi… Iar eu știam deja: acolo unde pun garoul, acolo mai târziu o să și taie – la patru–cinci centimetri deasupra rănii.

– Unde pui garoul? îi strig soldatului.

– V-a smuls piciorul până la genunchi, tovarășe locotenent-major.

Încă cincisprezece kilometri m-au mai târât până la batalionul sanitar. O oră și jumătate. Acolo mi-au spălat rana, mi-au făcut o doză puternică de novocainã. În prima zi mi-au tăiat piciorul – fierăstrăul zumzăia ca o drujbă. Mi-am pierdut cunoștința. A doua zi m-au operat la ochi. În timpul exploziei, flacăra îmi linsese fața. Pot să spun că mi-au „remaiat" ochii, am avut douăzeci și două de cusături. Îmi scoteau câte două–trei fragmente pe zi, ca să nu mi se desfacă globul ocular. Veneau lângă mine, luminau cu lanterna din dreapta și din stânga: am senzația de lumină, retina e la locul ei?

Lumina lanternei era roșie… Ar fi trebuit să fie cea mai intensă culoare…

Aș putea să scriu o poveste întreagă despre cum un ofițer se transformă într-un individ casnic. Acum asamblez fasunguri, prize… O sută de bucăți pe zi. Nituiesc cabluri. De care? Roșii, negre, albe – nu știu… Nu văd… Sunt aproape orb. Nu de tot, dar mai mult ghicesc, mai mult dibuiesc decât văd. Împletesc plase, lipesc cutii. Înainte mi se părea că numai nebunii ar face așa ceva. Treisprezece plase pe zi… Deja îmi fac norma…

Geniștii aveau șanse mici să se întoarcă acasă teferi – să se întoarcă pur și

simplu, mai ales cei din companiile de minare sau deminare. Ori eşti rănit, ori eşti mort. Când plecam într-o operaţiune, nu dădeam mâna de rămas-bun, era semn rău. În ziua exploziei, noul comandant al companiei îmi strânsese însă mâna. O făcuse din toată inima, nu-l prevenise încă nimeni. Şi am păţit-o… Vrei să crezi, bine, nu vrei, iarăşi bine. Umbla o vorbă: dacă singur ai cerut să pleci în Afganistan, n-ai s-o sfârşeşti bine, dacă te-au trimis – e treabă de serviciu, deci s-ar putea să ai noroc. Să te întorci.

Ce visez acum? Un lung câmp minat… iar eu redactez un formular: ce număr de mine, alături de schiţa tehnică şi de punctele de reper după care le poţi găsi. Şi formularul acesta îl pierd, le pierdeam deseori… Sau iei formularul, vezi un reper – un copac, dar copacul a ars… ori un morman de pietre, care a fost deja împrăştiat de o explozie… Nimeni nu venea să le verifice. Se temeau. Puteau să sară în aer din cauza propriilor mine. Şi în vis văd cum, pe lângă câmpul meu de mine, aleargă copii… Ei nu ştiu că sunt mine! Trebuie să le strig: „Sunt mine! Nu vă duceţi!“ Trebuie să-i previn. Şi fug. Am din nou amândouă picioarele… Şi văd…

Dar asta numai noaptea, numai în vis…

Locotenent-major, genist

– Nu reuşesc să trăiesc ca toţi ceilalţi… Nu-mi iese…

Poate sună stupid… Cu războiul ăsta… Dar eu sunt o persoană romantică, mi se pare că n-am trăit încă de-adevăratelea şi nu trăiesc, tot timpul visez că într-o zi o să-mi trăiesc viaţa autentică. Mi-o inventez, mi-o închipui. În ziua când am ajuns acolo, m-a chemat directorul spitalului: „Ce v-a făcut să veniţi aici?“ Nu înţelegea… De, bărbat…

A trebuit să-i povestesc toată viaţa mea… Unui străin, unui necunoscut… militar… Ca la piaţă… Ăsta a fost lucrul cel mai chinuitor, cel mai umilitor pentru mine acolo… faptul că nu exista nimic secret, nimic intim, totul era tras cu forţa la suprafaţă. Aţi văzut filmul *Bespredel*[45]? Despre viaţa deţinuţilor politici dintr-o colonie de muncă. Şi noi trăiam după aceleaşi legi. Aceeaşi sârmă ghimpată, acelaşi petic de pământ.

Anturajul meu era format din chelneriţe şi bucătărese. Discuţiile se învârteau în jurul rublelor, al cecurilor, al cărnii cu os sau fără, al salamului crud-uscat, al fursecurilor bulgăreşti. Pentru mine însă, prezenţa noastră aici era un sacrificiu de sine, datoria femeii de a-i apăra pe băieţii noştri, de a-i salva! Îmi imaginam totul în mod nobil şi elevat. Luptătorii sângerează, iar eu îmi donez sângele. La centrul de tranzit din Taşkent mi-am dat deja seama că nu merg unde trebuie. M-am suit în avion şi am început să plâng, nu mă puteam opri. Şi acolo era acelaşi lucru ca şi aici, acelaşi lucru de care fugisem, căruia voiam să-i întorc spatele. La centrul de tranzit – votcă la discreţie. „Şi azi visăm la iarba de lângă pistă… La iarba verde-verde ca smaraldul…“ Parcă aş fi plecat în cosmos…. Aici, în ţară, fiecare are propria casă, propria cetate. Acolo… Eram patru fete în cameră. Fata care lucra ca bucătăreasă aducea

carne de la cantină și o vâra sub pat…

– Spală podeaua! îmi spunea.

– Am spălat-o ieri, azi e rândul tău…

– Dac-o speli, îți dau o sută de ruble…

Eu tac.

– Îți dau carne.

Tac în continuare. Ea ia o găleată de apă și mi-o varsă pe pat.

– Ha-ha-ha!… râd toate.

Altă fată. Chelneriță. Înjura de mama focului și era îndrăgostită de Țvetaeva. După ce i se termină schimbul se așază și-și face o pasiență:

– O să fie… n-o să fie… o să fie… n-o să fie…

– Ce-o să fie?

– Dragostea, ce altceva?

Au fost și nunți acolo… Nunți adevărate! Și dragoste. Dar rar. Dragostea exista până la Taşkent; de acolo, el o lua la stânga, ea, la dreapta. Ca în cântec: „Ea a luat-o în cealaltă parte".

Taniei TAB (era înaltă și solidă) îi plăcea să stea și să discute până seara târziu. Spirt bea numai curat.

– Cum poți?

– Ei na! Votca e slabă, nu mă amețește.

Adusese cu ea cinci sau șase sute de vederi cu actori de cinema. Costau bani grei în dughenele afgane, și ea se mândrea: „Nu-mi pare rău să dau banii pentru artă".

Pe Verocika Harkova o țin minte stând jos în fața oglinzii, cu gura deschisă și limba scoasă. Se temea să nu facă febră tifoidă. Cineva îi spusese că trebuie în fiecare dimineață să se verifice în oglindă: când ai febră tifoidă, pe limbă îți rămân urmele incisivilor.

Pe mine nu mă considerau de-a lor. Eram, cică, o proastă care ducea eprubetele cu microbi. Lucram ca medic bacteriolog într-un spital de infecțioși. Aveam tot timpul pe limbă același lucru: „tifos", „hepatită", „paratifos". Răniții nu ajungeau imediat la spital. Cinci–zece ore, uneori și câte o zi și o noapte sau chiar două zăceau pe nisip, prin munți. Rănile li se umpleau de microbi, făceau infecții. Rănitul e la reanimare, și când colo, descoperi că a făcut febră tifoidă.

Mureau în tăcere. O singură dată am văzut un ofițer izbucnind în plâns. Un moldovean. A venit chirurgul la el, tot moldovean, și l-a întrebat în românește:

– Nene, ce vă supără? Ce vă doare?

Și ofițerul a început să suspine:

– Salvați-mă! Trebuie să trăiesc. Am nevastă și o fetiță pe care le iubesc ca pe ochii din cap. Trebuie să mă întorc…

Ar fi murit în tăcere, dar îl apucase plânsul pentru că auzise limba maternă.

La morgă nu puteam să mă duc… Acolo se aducea carne de om frecată cu pământ. Și sub patul fetelor era tot carne… Puneau tigăile pe masă: *Ruba! Ruba!* – în afgană asta înseamnă „înainte". O căldură… Îți curgea sudoarea în

tigăi… Eu îi vedeam numai pe răniți și aveam treabă numai cu microbii… Doar nu mă duc să vând microbi… În magazinul militar, cu cecuri se puteau cumpăra caramele. Visul meu! „Afganistan, ce minunăție!“ cântau acolo un cântec. Eu mă temeam de tot, dacă e să spun sincer… Nu sunt curajoasă… Am ajuns acolo și nici măcar nu deosebeam tresele pe epoleți, gradele. Vorbeam cu toată lumea cu „dumneavoastră“. Nu-mi amintesc cine, dar, o dată, cineva mi-a dat de la bucătăria spitalului două ouă proaspete. Pentru că medicii erau mai mult flămânzi. Mâncau piure de cartofi și carne congelată care zăcuseră cine știe cât prin depozitele armatei, în niște rezerve foarte vechi… Erau ca niște bucăți de lemn… fără gust, fără miros… Am luat deci cele două ouă și le-am învelit într-un șervețel: le mănânc acasă cu ceapă, m-am gândit. Toată ziua mi-am închipuit cum o să iau cina. Când, aduc ai noștri un băiat tânăr pe brancardă, îl evacuau la Taşkent. Ce era sub cearșaf nu se vedea, doar capul frumos i se legăna pe pernă. A ridicat ochii spre mine:

– Mi-e foame.

Era chiar înainte de prânz, nu aduseseră încă mâncarea. Dar el trebuia să plece, și n-aveau să-l mai hrănească decât după ce ajungea la Taşkent.

– Ia!

Și i-am dat cele două ouă.

Pe urmă m-am întors și am plecat, nu l-am mai întrebat: avea oare mâini? I le-am pus pe pernă. Nu le-am spart, nu l-am hrănit. Dacă n-o fi avut mâini?

Altă dată am mers două ore în mașină alături de cadavre… Patru leșuri în jurul meu… zăceau în treninguri…

Când m-am întors acasă… nu puteam să ascult muzică, să vorbesc cu cineva pe stradă, în troleibuz. Aș fi închis ușa la cameră să rămân numai eu cu televizorul. Cu o zi înainte să plec înapoi în țară s-a împușcat medicul-șef al spitalului nostru, Iuri Efimovici Jibkov… De ce? Ce se petrecea în sufletul lui? Unii poate n-au înțeles… dar eu… Eu înțeleg, ba chiar știu. Acolo era întotdeauna aproape… întunericul acela… Am transcris ceva în Afganistan de la un ofițer: „Străinul care nimerește din întâmplare în Afganistan și iese de acolo teafăr și nevătămat și cu capul pe umeri înseamnă că se află sub ocrotirea providenței…“ Asta spunea un francez, Fourier. În țara aia trebuia să rămâi teafăr nu numai fizic… Omul e o ființă complicată pe dinăuntru… E ca o prăjitură cu mai multe straturi, cum spuneau fetele mele… Abia spre sfârșitul războiului am început să filosofăm niţel. Înainte să plecăm acasă…

Mă întâlnesc pe stradă cu un băiat tânăr… și simt ceva apropiat: „Să fie «afgan»?“ Dar nu-l strig, ca să nu mă fac de râs. Nu sunt curajoasă, v-am spus… am o fire moale… Mă speriam când mă pomeneam cu gândul că aș putea să mă prefac într-o ființă agresivă, nemiloasă. Omul e o ființă dependentă… Nici măcar nu-și dă seama până la capăt în ce măsură depinde de propriile sale fapte, de ceea ce i s-a întâmplat. Se teme… Pregăteam băieţandri pentru externare… Și ei se ascundeau prin poduri, în subsolul spitalului, nu voiau să se întoarcă la unitate. Îi prindeam, îi scoteam cu de-a sila… La centrul de tranzit, niște fete tinere mă învățaseră cui să-i pasez o

sticlă de votcă mai bună ca să nimeresc într-un loc călduț… Mă învățaseră ele pe mine… Aveau optsprezece–douăzeci de ani, iar eu, patruzeci și cinci.

La vamă, când mă întorceam, m-au silit să mă dezbrac aproape de tot, până la sutien.

– Ce sunteți?

– Medic bacteriolog.

– Documentele! Mi le iau vameșii. Deschideți geamantanele pentru inspecție!

Adusesem cu mine un palton vechi, o pătură, o cuvertură, niște agrafe, furculițe… Tot ce luasem de acasă. Ei le-au scos pe toate pe masă:

– Nu sunteți întreagă la minte? Probabil scrieți și versuri, nu?

Aici nu mai pot. Aici e mai groaznic decât acolo. Acolo, când ne întorceam din țară, fiecare cu ce adusese, ne așezam toți la o singură masă. Înălțam și al treilea toast, fără vorbe, pentru cei căzuți. Stăteam la masă, și șoarecii se plimbau printre noi, ne intrau în pantofi. La ora patru se auzea un fel de bocet… Prima dată am sărit ca arsă: „Fetelor, lupii!“ Fetele râdeau: „Mola citește rugăciunea“. Acasă, multă, multă vreme m-am trezit la ora patru dimineața.

Aș fi vrut să continui… Am cerut să fiu trimisă în Nicaragua… Undeva unde e război. Aici… aici nu mă pricep să trăiesc…

Medic bacteriolog

– Eu l-am ales prima…

Am văzut un băiat înalt și frumos… „Fetelor“, le spun, „al meu e“. M-am dus la el și l-am invitat la damen vals – când fetele îi invită pe băieți. Mi-am invitat de fapt soarta…

Îmi doream foarte tare un băiețel. Și ne-am înțeles: dacă ni se naște o fetiță, îi pun eu numele, și anume Olecika. Dacă avem un băiețel, îi pune el, Artiom sau Denis. S-a născut Olecika.

– Dar o să avem și un fiu, nu?

– O să avem. Doar să mai crească Olecika.

I-aș fi făcut și un băiat.

– Liubocika, să nu te sperii, că-ți piere laptele…

Îi dădeam încă să sugă fetiței.

– Mă trimit în Afganistan…

– De ce pe tine? Ai un copil mic…

– Dacă nu pe mine, pică măgăreața pe altul. Partidul a dat ordin, și Comsomolul a răspuns: Prezent!

El era foarte devotat armatei. „Ordinele“, spunea, „nu se discută“. În familia lor, mama lui avea un caracter foarte puternic, și el se obișnuise să asculte, să se supună. În armată îi venea ușor.

Cum m-am despărțit de el? Bărbații fumau. Mama tăcea. Eu plângeam: cui îi folosește războiul ăsta? Fetița noastră dormea în pătuț.

Am dat pe stradă de o smintită, o femeie săracă cu duhul pe care o vedeam des în orășelul nostru militar – în piață sau la vreun magazin. Oamenii spuneau că fusese violată de tânără și că de atunci nu-și mai recunoștea nici mama. Și o văd că se oprește lângă mine:

– O să-ți aducă bărbatul într-o cutie, a zis râzând și a fugit.

Eu nu știam ce o să se întâmple, dar știam că o să se întâmple ceva.

L-am așteptat ca la Simonov: „Să m-aștepți și-am să mă-ntorc"[46]… Uneori îi compuneam scrisori și de câte trei–patru ori pe zi și i le trimiteam. Mi se părea că, atunci când mă gândesc la el, când mi-e dor de el, îl apăr. Iar el îmi scria că acolo, la război, fiecare își face treaba. Își îndeplinește ordinul. Și fiecare cu soarta lui. Nu-ți face griji și așteaptă-mă!

Când mergeam în vizită la părinții lui, nimeni nu pomenea de Afganistan. Nici o vorbă. Nici mama, nici tatăl. Nu făcuseră vreo înțelegere anume, dar toți se temeau să discute pe tema asta.

… Într-o zi o îmbrăcasem pe Olecika s-o duc la grădiniță. Am sărutat-o și dau să deschid ușa. Când, în prag stăteau niște militari, și unul avea în mână geamantanul soțului meu – nu prea mare, maroniu, eu i-l pregătisem. Cu mine s-a petrecut atunci ceva… Dacă-i las să intre, au să-mi aducă răul în casă, am simțit… Dacă nu-i las, totul o să rămână așa cum e. Ei trăgeau de ușă, voiau să intre, eu o trăgeam înapoi – nu voiam să-i las.

– E rănit?

Mai aveam nădejdea asta, că e rănit.

Comisarul a intrat primul:

– Liudmila Iosifovna, trebuie să vă transmit cu mare mâhnire că soțul dumneavoastră…

N-am avut lacrimi. Am țipat. L-am văzut pe un prieten de-al lui și m-am repezit la el:

– Tolik, dacă-mi spui tu, te cred. De ce taci?

El îl împinge spre mine pe un sublocotenent care stătea lângă sicriu:

– Spune-i!…

Iar acela tremură ca scuturat de friguri și tace și el.

Se apropie de mine niște femei, mă sărută.

– Liniștește-te! Sună la rude!

M-am așezat pe scaun și am turuit toate adresele și telefoanele, zeci de adrese și de numere pe care de obicei nu le țineam minte. Am verificat pe urmă în agendă – le spusesem exact.

Noi avem o garsonieră mică, așa că sicriul l-au dus la clubul unității militare. Eu îl strângeam în brațe și strigam:

– Pentru ce? Ce rău ai făcut tu cuiva vreodată?

Când mi-am mai venit în fire, m-am uitat la cutia aceea: „O să-ți aducă bărbatul într-o cutie…" Și iar m-am pus pe țipat:

– Nu cred că soțul meu e aici. Dovediți-mi că e aici! N-are nici măcar vizor. Ce mi-ați adus? Pe cine mi-ați adus?

L-au chemat pe prietenul lui.

– Tolik, am spus, jură-te că înăuntru e soțul meu!

– Mă jur pe fetița mea că înăuntru e soțul tău. A murit imediat, nu s-a chinuit. Altceva nu-ți mai spun.

Lui i s-a împlinit dorința: „Dacă tot o fi să mor, măcar să nu mă chinui". Dar noi am rămas…

Pe perete avem un portret mare al lui:

– Dă-mi-l pe tati! mă roagă fetița. Vreau să mă joc cu el.

Înconjoară portretul cu jucării și discută cu el. Noaptea o pun la culcare:

– Dar unde au tras în tati? De ce l-au ales tocmai pe tati al nostru?

O duc la grădiniță. Seara, când trebuie s-o iau acasă, încep urletele.

– Nu plec până nu vine tati după mine! Unde-i tati?

Nu știu ce să-i răspund. Cum să-i explic? Eu însămi nu am decât douăzeci și unu de ani…. Vara asta am dus-o la mama la țară. Poate acolo o să-l uite… N-am putere să plâng în fiecare zi… în fiecare minut. Văd cum merg pe stradă soțul, soția și copilul și mă bufnește plânsul. Sufletul îmi strigă, corpul. Înainte îmi plăcea să dorm goală vara, acum nu mai dorm niciodată așa. Îmi amintesc de toate… de iubire… Iertați-mi sinceritatea!… Numai în dumneavoastră pot să am încredere. Într-o străină. În cei apropiați e greu. „Dacă te-ai ridica din mormânt măcar pentru o clipă!… Să vezi ce ți-a crescut fetița! Pentru tine, războiul acesta de neînțeles s-a terminat", îi spun noaptea. „Dar pentru mine, nu. Iar pentru fetița noastră? Copiii noștri sunt cei mai nefericiți, pentru că ei vor da socoteală pentru toate. Mă auzi?…"

Cui îi strig? Cine mă aude?

O soție

– Cândva visam… să nasc un băiat… Să-mi fac singură un bărbat pe care să-l iubesc și care să mă iubească și el…

De soț mă despărțisem. A plecat, m-a părăsit pentru una mai tânără, care i-a născut imediat ce a terminat școala. L-am iubit, probabil, de aceea n-am mai avut pe altcineva. Nici n-am căutat.

Pe Andrei l-am crescut împreună cu mama – două femei –, iar el era băiat. Mă sculam încetișor și-l urmăream din scara blocului: cu cine se duce, ce fel de amici are?

– Mamă, se întorcea el acasă, eu sunt deja om în toată firea, iar tu mă tot străjuiești.

Era micuț, ca o fată. Bălai, fragil, mi s-a născut la opt luni, a stat în incubator. Generația noastră n-a putut să aibă copii prea sănătoși, pentru că noi am crescut în timpul războiului – sub bombardamente, sub împușcături, în foamete… în frică… El se juca tot timpul cu fetele, fetele îl acceptau pentru că nu se bătea. Îi plăceau pisicile, le lega fundițe.

– Cumpără-mi un porcușor de Guineea, mămico, are blănița caldă de zici că-i udă.

I-am luat un porcușor. Și un acvariu, și pești. Când mergeam la piață:

„Cumpără-mi o găinușă vie!… o găinușă!“

Acum mă gândesc: oare chiar să fi tras el acolo? Băiatul meu așa de blând… Nu era el pentru război. Îl iubeam foarte mult, îl alintam…

M-am dus la el la Așhabad, în compania de instrucție:

– Andriușa, vreau să merg să vorbesc cu comandantul tău. Tu ești singurul meu fiu… Aici e granița aproape…

– Să nu cumva să te duci, mamă! O să râdă toți de mine că sunt un fătălău. Și așa îmi spun că sunt „zvelt și subțirel, tras ca prin inel“.

– Cum te simți aici?

– Avem un locotenent bun, se poartă cu noi ca de la egal la egal. Dar căpitanul se mai întâmplă să te și plesnească peste față.

– Poftim? Eu și bunica nu te-am bătut niciodată, nici măcar când erai mic.

– Aici e o viață bărbătească, mamă. Tu și bunica mai bine nu vorbiți prea mult…

Numai când a fost el mic a fost al meu. Îi făceam băiță, pentru că ieșea din băltoace negru ca un drăcușor, îl înveleam într-un cearșaf curat și-l luam în brațe. Credeam că n-o să mi-l ia nimeni, niciodată. Că n-o să-l dau nimănui. Dar pe urmă mi l-au luat cu de-a sila…

După ce a terminat opt clase, eu însămi l-am convins să facă liceul de construcții. Mă gândeam că o să-i fie mai ușor în armată cu specialitatea asta. Și, după ce își termina stagiul militar, s-ar fi dus la facultate. El voia să se facă pădurar. Întotdeauna s-a simțit bine în pădure. Păsările le cunoștea după glas, îmi arăta plantele care sunt în jur. Îmi amintea de tatăl lui, care era din Siberia și iubea natura atât de tare, încât nu mă lăsa să cosesc iarba din curte. Să crească totul de-a valma! Lui Andriușa îi plăceau uniforma pădurarilor, chipiul: „Mamă, seamănă cu un chipiu militar!“

Și atunci mă întreb: oare chiar a putut el să tragă acolo?

Ne scria deseori din Așhabad. Una dintre scrisori am învățat-o pe de rost, am ținut-o de o mie de ori în mână:

„Dragă mamă și dragă bunică! Sunt deja de trei luni în armată. Lucrurile merg bine aici. Deocamdată mă descurc cu sarcinile pe care le primesc și nu mi s-au făcut observații. Nu demult compania noastră a fost la un centru de instrucție pe teren, la optzeci de kilometri de Așhabad, în munți. Acolo s-au făcut timp de două săptămâni pregătire pentru teren muntos, exerciții tactice și de tragere. Eu și încă trei soldați n-am fost în tabără cu toți ceilalți, am rămas la unitate. Ne-au lăsat aici pentru că, de trei săptămâni, noi lucrăm la o fabrică de mobilă, construim o secție. Fabrica o să facă mese pentru compania noastră. Noi muncim acolo ca zidari – punem cărămizile și zugrăvim.

Mamă, mă întrebi de scrisoarea ta, da, am primit-o. Am primit de asemenea pachetul de la voi și cele zece ruble pe care mi le-ați trimis. De banii ăștia am mâncat de mai multe ori cu un amic la bufet și am cumpărat bomboane…“

Mă consolam cu speranța: dacă se ocupă de zugrăvit, înseamnă că e nevoie

de el acolo în construcții. N-are decât să le construiască și case de vacanță la ofițeri, și garaje private, numai să nu-l trimită în vreo misiune. Pe urmă ne-a scris că lucra la un general undeva în afara orașului…

Era în ’81… Umblau zvonuri… Dar că în Afganistan e măcel, că băieții noștri sunt carne de tun știa foarte puțină lume. La televizor vedeam înfrățirea dintre soldații sovietici și cei afgani, flori pe transportoarele noastre blindate, vedeam țărani care sărutau pământul primit… Un singur lucru m-a speriat… Când am fost la el la Așhabad, am întâlnit o femeie… Mai întâi, la hotel mi-au spus:

– Nu sunt locuri.

– O să înnoptez atunci pe podea. Am venit de departe la fiul meu care e soldat. Și nu plec nicăieri.

– Bun, atunci o să vă dăm un loc într-o cameră cu patru paturi. Mai e deja acolo o mamă, tot așa, își vizitează fiul.

De la femeia aceasta am aflat prima oară că se pregătește un nou contingent pentru Afganistan și că ea a venit cu bani mulți ca să-și scape băiatul. A plecat mulțumită, și la despărțire mi-a zis complice: „Să nu fii fraieră și naivă!“ Când i-am povestit mamei, ei i-au dat lacrimile:

– De ce nu le-ai căzut la picioare? De ce nu i-ai rugat? Măcar să-ți fi scos cerceii și să li-i fi dat!

Cerceii mei ieftini erau lucrul cel mai de preț de la noi din casă. Nu sunt cu diamante, nu! Dar mamei, care toată viața a trăit mai mult decât modest, i se păreau o comoară. Doamne! Ce fac cu noi? Dacă nu pleca el, ar fi plecat altul. Iar acela avea și el o mamă…

Faptul că nimerise într-un batalion de desant aerian în drum spre Afganistan a fost o surpriză și pentru el. Îl copleșise o mândrie copilărească, și nu ascundea asta.

Eu sunt femeie și sunt un om fundamental civil. Poate că nu pricep eu ceva. Dar să-mi explice și mie cineva de ce fiul meu făcea lucrări de zidărie și zugrăveală în timp ce trebuia să se pregătească de luptă? Șefii lor știau foarte bine unde-i trimit. În ziare apăreau fotografii ale mujahedinilor… Erau bărbați de treizeci–patruzeci de ani… care luptau pe pământul lor… aveau alături familia, copiii… Și cum, spuneți-mi și mie, se face că el a nimerit într-un batalion de desant aerian cu numai o săptămână înainte să plece în Afganistan? Chiar și eu știu ce înseamnă trupe de desant, știu de ce băieți zdraveni e nevoie acolo. Și că trebuie să aibă pregătire specială. După aceea comandantul centrului de instrucție mi-a spus că, vezi Doamne, fiul dumneavoastră a avut rezultate excepționale în pregătirea politică și de luptă. Și când a apucat el să aibă asemenea rezultate? Unde? La fabrica de mobilă? În timp ce construia casa de odihnă a generalului? Cui mi-am încredințat eu băiatul? Pe mâna cui l-am dat? Nici măcar soldat n-au făcut din el…

Din Afganistan n-am primit decât o singură scrisoare: „Nu vă îngrijorați, aici totul e frumos și liniștit. Sunt multe flori care nu există la noi, copacii înfloresc, păsările cântă. Și e mult pește“. Trai pe vătrai, de unde război! El

încerca să ne aline, să nu cumva să ne vină în cap să facem demersuri ca să-l luăm de acolo. Erau băieți care nu primiseră botezul focului, aproape niște copii. Îi aruncau în toiul luptei, iar lor asta li se părea o mare cinste. Fiindcă așa îi educaserăm.

A murit chiar în prima lună… băiatul meu… sânge din sângele meu… Cum o fi zăcut el acolo? N-am să aflu niciodată.

L-au adus după zece zile. În toate aceste zece zile, tot pierdeam ceva în vis și nu-l mai puteam găsi. În toate aceste zece zile ceainicul a șuierat întruna la bucătărie. Puneam ceai la fiert, și el începea să cânte pe mai multe glasuri. Mie îmi plac florile de interior, am multe pe pervazuri, pe dulap, pe rafturile cu cărți. În fiecare dimineață, când le udam, scăpam ghivecele. Îmi alunecau printre degete și se spărgeau. În toată casa stăruia un miros de pământ jilav…

… Într-o zi, lângă casă s-au oprit niște mașini: două GAZ-uri militare și o ambulanță. Mi-am dat seama instantaneu că vin la noi, acasă la mine. M-am dus singură la ușă, înainte să sune, și am deschis-o:

– Nu-mi spuneți! Nu-mi spuneți nimic! Vă urăsc! Dați-mi doar trupul băiatului meu!… O să-l îngrop eu așa cum vreau… Singură. N-am nevoie de nici un onor militar…

Scrieți! Tipăriți adevărul! Tot adevărul! Deja nu mă mai tem de nimic… Ajunge, toată viața mi-a fost frică…

O mamă

– Adevărul? Tot adevărul n-o să vi-l povestească decât un om disperat. Doar un om absolut disperat o să vă povestească totul…

Nimeni nu știe adevărul. Afară de noi… Adevărul e prea cumplit, n-o să iasă la iveală. Nimeni n-o să vrea să fie primul să-l spună, nimeni n-o să riște. Cine o să vorbească despre cum transportau droguri în sicrie? Haine de blană… în locul morților… Cine o să vă arate șiragul de urechi omenești uscate? Ați auzit deja sau vă spun ceva nou? Trofee de luptă… Le țineau în cutii de chibrituri… Se răsuceau ca niște foițe… Nu se poate așa ceva? Nu-i prea plăcut să auziți așa ceva despre vajnicii soldați sovietici, nu? Deci se poate totuși. Și chiar s-a întâmplat! Și ăsta este tot un adevăr de care nu te poți ascunde, care nu poate fi mânjit cu vreo vopsea aurie ieftină. Dumneavoastră ce credeați, că e de ajuns să ridicăm monumente și gata? Să împărțim medalii…

Eu nu m-am dus acolo să omor, eram un om normal. Ni s-a împuiat capul că dușmanii sunt niște bandiți, că noi vom fi eroi, că ne vor mulțumi. Țin minte până azi pancartele: „Ostași, să întărim hotarul de sud al țării!“, „Să facem cinste Uniunii!“, „Înflorește, patrie a leninismului!“, „Trăiască Partidul Comunist al Uniunii Sovietice!“ Dar când m-am întors de acolo… Acolo tot timpul a fost un fel de oglindă mică, aici era cea mare. M-am privit și nu m-am recunoscut. Se uita la mine cineva… cu alți ochi, cu altă față. Chiar și pe

dinafară m-am schimbat…

Fusesem detașat cu slujba în Cehoslovacia. Și aud un zvon că mă trimit în Afganistan.

– De ce pe mine?

– Pentru că ești burlac.

M-am pregătit ca pentru o delegație. Ce să iau cu mine? Nimeni nu știa. Încă n-aveam „afgani". Cineva m-a sfătuit să-mi iau niște cizme de cauciuc, dar în doi ani nu le-am folosit niciodată. Le-am lăsat la Kabul. De la Taşkent am stat în avion pe niște cutii cu cartușe. Am aterizat la Șindand. Miliția lor, Sarandoy, avea automate de-ale noastre de pe vremea Marelui Război de Apărare a Patriei, soldații noștri și ai lor erau murdari, ponosiți, parcă abia ieșiți din tranșee. Un contrast puternic cu ceea ce mă obișnuisem să văd în Cehoslovacia. Îi încărcau pe răniți, unul dintre ei avea o schijă în burtă. „Ăsta n-o mai duce mult, o să moară pe drum", am auzit de la piloții de elicoptere care îi aduseseră de la posturile de barieră din munți. M-a năucit calmul cu care vorbeau despre moarte.

Ăsta e, poate, lucrul cel mai de neînțeles acolo – atitudinea față de moarte. Din nou, dacă e vorba de tot adevărul… E imposibil… Ceea ce aici e de neconceput acolo e o realitate cotidiană. A omorî e un gest înfricoșător și neplăcut. Dar foarte curând începi să crezi că e înfricoșător și neplăcut să omori de aproape, dar că în grup, în masă e palpitant, uneori – eu am văzut așa ceva – chiar vesel. La vreme de pace, armele stau stivuite piramidal, fiecare piramidă e sub cheie, iar depozitul de armament e păzit cu alarmă sonoră. Dar aici ai arma tot timpul cu tine, te obișnuiești cu ea. Seara, soldații trăgeau din pat cu pistolul în becuri: ți-era lene să te scoli, să stingi lumina. Îndobitociți de căldură, descărcau automatul în văzduh, la întâmplare… Înconjurăm o caravană, afganii se împotrivesc, încep să țăcăne mitralierele. Ordin: caravana să fie distrusă… Trecem la îndeplinirea ordinului… Peste tot plutește răgetul crâncen al cămilelor rănite… Oare pentru asta am primit noi decorații din partea poporului afgan recunoscător?

Războiul e război, trebuie să ucizi. Ce, ne-au dat armamentul de luptă ca să ne jucăm ca pionierii la orele de educație militară? Ca să reparăm cumva cu el tractoare și semănători? Ei ne omorau pe noi, noi, pe ei. Îi omoram unde puteam, unde voiam. Dar ăsta nu e războiul pe care îl cunoaștem din cărți și din filme: linia frontului, zona neutră, linia întâi… E un război al kirizelor… Kirizele sunt căi subterane săpate cândva pentru irigații… Oamenii ies din ele pe neașteptate, zi și noapte, ca niște stafii… Cu pistolul automat în mână, cu piatra. Nu e exclus ca, mai deunăzi, cu același *duh* să te fi târguit în vreo dugheană, dar acum el se află dincolo de hotarele bunăvoinței tale. Tocmai ți-a omorât prietenul… În locul lui… zace… nu un om… o jumătate de om… Ultimele lui cuvinte: „Nu-i scrieți despre asta mamei, vă implor, să nu afle nimic!…" Iar tu, șuravi[47], tu, om sovietic, te afli și tu acum dincolo de hotarele bunăvoinței *duhului*. Artileria ta i-a făcut kișlakul una cu pământul, și el n-a mai găsit aproape nimic nici din mamă, nici din soție, nici din copii. Și, dacă-i

cazi în mână, te va face chiseliță – carne tocată. Armele moderne ne amplifică fărădelegile. Cu cuțitul puteai să omori un om, doi… Cu o bombă omori zeci… Dar eu sunt militar, profesia mea este să ucid. Cum spune povestea? Sunt robul lămpii fermecate a lui Aladin… La fel și eu – sunt un rob al Ministerului Apărării. Unde mi se ordonă, acolo trag. Profesia mea este să trag.

Și totuși nu m-am dus acolo ca să omor, nu-mi doream așa ceva. Cum s-a întâmplat? De ce poporul afgan ne-a luat drept altceva decât ce eram de fapt? Copiii lor stăteau în galoși de cauciuc pe piciorul gol, pe ger, și camarazii noștri le împărțeau rațiile lor de drum. Am văzut cu ochii mei. Un țânc jerpelit vine în fugă lângă tab, dar nu cere nimic, spre deosebire de ceilalți, se uită numai. Aveam douăzeci de afgani în buzunar, i-am dat. A îngenuncheat în nisip și nu s-a mai ridicat de acolo până când nu ne-am urcat în tab și n-am luat-o din loc. În paralel, altă scenă… Patrulele noastre le luau banii puștanilor care vindeau apă. Ce bani erau ăia? Câțiva gologani. Nu, nici măcar ca turist nu vreau să mă duc acolo. Nu m-aș duce în viața mea. V-am spus: adevărul e prea înspăimântător, n-o să fie dat în vileag. Nu folosește nimănui. Nici dumneavoastră, care ați rămas aici, nici nouă, care am fost acolo. Și fiți atentă că dumneavoastră sunteți mai mulți! Copiii noștri o să crească și o să ascundă faptul că tații lor au luptat în Afganistan.

Am întâlnit și din cei care mint: am fost, pasămite, în Afganistan, unitatea noastră era staționată în localitatea cutare, eu am fost acolo și acolo…

– Unde ai făcut armata?

– La Kabul…

– În ce unitate?

– La forțele speciale…

La Kolîma[48], din barăcile unde erau ținuți nebunii se auzeau strigăte: „Eu sunt Stalin! Eu sunt Stalin!“ Astăzi, băieți tineri perfect normali proclamă: „Am fost în Afganistan“. Țicniți… La azil cu ei!

Îmi amintesc un… Beau un păhărel. Stau liniștit. Îmi place să ascult cântecele „afganilor“. Dar singur. A fost… paginile acestea… Chiar dacă sunt mânjite, n-ai unde să te ascunzi de ele… Se adună tinerii… Sunt înrăiți și mințiți. Le e greu să se regăsească, să redobândească niște valori morale. Unul dintre ei mi-a mărturisit: „Dac-aș ști că nu pățesc nimic, aș putea să omor un om. Pur și simplu. Fără motiv. Nu mi-ar fi milă“. A fost Afganistanul, acum nu mai este. Doar n-ai să te rogi și să te căiești toată viața… Eu vreau să mă căsătoresc… să am un băiat… Cu cât mai repede o să tăcem din gură, cu atât mai bine pentru toată lumea. Cine are nevoie de adevărul ăsta? Micul burghez! Ca să ne scuipe în suflet: „Ah, nemernicilor, ați omorât și ați tâlhărit acolo și aici vreți înlesniri, da?“ Și noi vom ieși singurii vinovați. De tot ce am trăit noi îl doare-n cot. Să păstrăm asta măcar pentru noi înșine.

De ce s-au întâmplat toate? De ce?

La Moscova, la gară, m-am dus la toaletă. Când mă uit: toaletă privată. Pe scaun stă un flăcău și face niște socoteli. Deasupra capului îi atârnă un anunț:

„Pentru copiii până la șapte ani, pentru veteranii Marelui Război pentru Apărarea Patriei și pentru soldații internaționaliști – intrarea gratis“.

M-au apucat pandaliile:

– Tu ai inventat asta?

El de colo, mândru:

– Da, eu. Arată actele și treci!

– Taică-meu a făcut tot războiul, iar eu doi ani am înghițit țărâna altora ca să mă piș la tine pe gratis?

N-am simțit niciodată în Afganistan așa o ură față de cineva cum am simțit față de flăcăul ăla. S-a hotărât el să ne răsplătească…

Locotenent-major, șef de serviciu contabilitate

– Am fost în țară în concediu… M-am dus la baia publică… Pe paturi, oamenii gemeau de plăcere, mie mi se părea că sunt gemete de răniți…

Acasă mi-era dor de prietenii din Afganistan, iar la Kabul, după numai câteva zile, visam deja să fiu acasă. Eu sunt de fel din Simferopol. Am terminat conservatorul. Oamenii fericiți nu vin încoace. Aici toate femeile sunt singuratice, neîmplinite sufletește. Încercați să trăiți cu o sută douăzeci de ruble pe lună – ăsta era salariul meu – când vrei să te și îmbraci, să faci și ceva interesant în concediu. Unii ne întrebau: ați venit să vă găsiți logodnici? Ei și ce? E adevărat… Ei da, așa e. Eu am treizeci și doi de ani și sunt singură…

Aici am aflat că minele cele mai groaznice sunt „italiencele“. De pe urma lor, ce rămâne din om se poate aduna într-o căldare. La un moment dat a venit la mine un băiat și-mi tot povestea la nesfîrșit… Aveam impresia că n-o să se mai oprească în veci. M-am speriat. Atunci el face: „Iertați-mă, am plecat…“ Un băiat pe care nu-l cunoșteam. E firesc. A văzut o femeie și a simțit nevoia să vorbească. Sub ochii lui, din alți soldați rămăsese… o jumătate de cizmă… după un tir de aruncătoare de mine… Îi știa… Aveam impresia că n-o să se mai oprească din povestit. La cine s-o fi dus mai departe?

La noi sunt două cămine de fete: unuia îi zice „Casa pisicilor“, acolo locuiesc cele care sunt deja de doi–trei ani în Afganistan, celălalt e „Margareta“, aici sunt fetele noi, oarecum curate încă: mă iubește, nu mă iubește. Sâmbăta fac baie soldații, duminica, fetele. La baia ofițerilor femeile nu au voie, pentru că sunt murdare… Și apoi aceiași ofițeri vin la noi… pentru exact același lucru… Bat noaptea la ușă cu sticla de vin. În portofele au fotografii cu copiii, cu nevestele, ni le arată. E firesc…

Când începe bombardamentul aruncătoarelor de mine… proiectilele zboară prin aer și scot un șuierat… parcă ți se rupe ceva înăuntru… te doare… Doi soldați și un câine au ieșit în misiune. Câinele s-a întors, ei nu… (*Tace.*) Când începe tirul… Noi fugim să ne ascundem prin crăpături în stâncă, iar copiii afgani țopăie pe acoperișuri de bucurie. Îl aduc pe unul de-ai noștri, mort… și copiii râd, bat din palme. Noi le împărțim cadouri în sate: făină,

saltele, jucării de pluș… ursuleți, iepurași… și ei țopăie… (*Tace*.) Când începe tirul… ei sunt fericiți…

Prima întrebare când ajung în țară: te-ai măritat? Ce înlesniri aveți? Singura noastră înlesnire (pentru funcționari): dacă te omoară, familia primește o mie de ruble. Când se aduce marfă la magazinul militar, bărbații se reped în față: „Dumneavoastră cine sunteți? Nouă ne trebuie să le cumpărăm nevestelor de acasă". Și pe urmă noaptea ne bat la ușă… Așa e aici… E firesc… Ai noștri își îndeplinesc „datoria internaționalistă" și fac bani. Avem lista de prețuri: un borcan de lapte praf – cincizeci de afgani, un chipiu militar – patru sute… o oglindă de vehicul – o mie, o roată de camion KamAZ – optișpe–douăzeci de mii, un pistol Makarov – treizeci de mii, un Kalașnikov – o sută de mii, o mașină de gunoi din orășelul militar (în funcție de ce fel de gunoi, dacă are în el conserve metalice și câte) – de la șapte sute la două mii de afgani… E firesc… Dintre femei, cel mai bine o duc cele care se culcă în mod regulat cu plutonierii. Pentru că cine e mai sus de plutonier? Numai plutonierul-major. În timp ce, la posturile de pândă din munți, băieții noștri sunt bolnavi de scorbut… pentru că se hrănesc cu varză putredă…

Surorile medicale îmi povesteau că în salonul ologilor se vorbește despre orice, dar nu despre viitor. Aici nimănui nu-i place să vorbească despre viitor. Nici despre iubire nu se vorbește. Probabil e groaznic să mori fericit. Mai groaznic decât să mori pur și simplu. Iar mie mi-e milă de mama.

Printre cei morți se strecoară o pisică… Caută ceva de mâncare, se teme. Băieții noștri stau întinși… de zici că-s vii… Pisica probabil nu-și dă seama dacă-s vii sau morți.

Opriți-mă dumneavoastră!… Altfel o să vă povestesc la nesfârșit… Dar eu n-am omorât pe nimeni.

Funcționară

– Uneori cad așa pe gînduri… Ce-ar fi fost dacă n-aș fi nimerit la război?

Aș fi fost fericit… N-aș fi fost niciodată dezamăgit de mine însumi și n-aș fi aflat despre mine nimic din ceea ce e mai bine să nu știu. Cum spunea Zarathustra: nu numai tu privești îndelung abisul, ci și el îți scrutează străfundurile sufletului[49]…

Eram în anul doi la facultatea de radiotehnică, dar mă trăgea ața spre muzică, spre cărțile de artă. Era o lume pe care mi-o simțeam mai apropiată. Am început să oscilez și, în acest timp, mi-a venit ordinul de chemare. Eu sunt un om fără voință, încerc să nu mă amestec în socotelile sorții. Dacă te amesteci, oricum pierzi, dar așa, orice s-ar întâmpla, nu tu ești vinovat. Bineînțeles, nu eram gata pentru armată. M-a luat prin surprindere… întru totul prin surprindere….

Nu ne spunea nimeni direct în față, dar era limpede: mergem în Afganistan. N-am vrut să mă amestec în socotelile sorții… Ne-au pus în formație pe terenul de paradă, ne-au citit ordinul că vom deveni soldați internaționaliști…

Totul a fost receptat cu foarte mult calm, nimeni n-ar fi putut spune: „Mie mi-e frică! Nu vreau!“ Mergem să ne îndeplinim datoria internaționalistă, totul e perfect ordonat și pus la punct. Numai că la centrul de tranzit din Gardez a început caruselul… „Veteranii“ au confiscat tot ce era mai de valoare – bocanci, bluze, berete. Și pe urmă totul costa bani: o beretă – zece cecuri, un set de insigne, din care membrul trupelor de desant trebuie să aibă cinci – insigna Gărzii, insigna de „fruntaș al Forțelor Aeriene“, insigna de parașutist, insigna cu numărul clasei de pregătire și – noi îi spuneam „alergătorul“ – insigna de soldat-sportiv –, acest set valora douăzeci și cinci de cecuri. Ne luau cămășile de paradă și le schimbau pe droguri în magazinele afganilor. Veneau la tine câțiva „veterani“: „Unde ți-e rănița?“ Scotoceau în ea, își luau ce le plăcea și gata. La companie au confiscat de la toți îmbrăcămintea nouă și au pus alta veche în loc. Te chemau la magazie: „La ce-ți trebuie aici lucruri noi? Uite, băieții ăștia se întorc în țară“. Acasă scriam: cât de frumos e cerul în Mongolia, mâncăm bine, soarele strălucește. Iar aici era deja război…

Am ieșit pentru prima oară din cazarmă într-un sat afgan… Comandantul de batalion ne-a învățat cum să ne purtăm cu populația locală:

– Toți afganii, indiferent de vârstă, sunt „bacea“. Ați priceput? Restul vă arăt.

Pe drum întâlnim un bătrân. Ordin:

– Opriți mașina! Inspectați!

Comandantul se apropie de el, îi smulge turbanul de pe cap, îl caută în barbă:

– Bine, du-te, bacea!

Nu mă așteptasem la așa ceva.

În sat le aruncam copiilor pilaf de hrișcă în brichete. Ei fugeau, li se părea că azvârlim grenade.

Prima ieșire în misiune a fost pentru a însoți o coloană… Mă simțeam emoționat pe dinăuntru, curios: războiul era la doi pași! În mâini și la centură aveam arme, grenade, așa cum înainte nu văzusem decât pe pancarte. Când ne-am apropiat de zona de „verdeață“… Eu, fiind controlor de spațiu aerian, priveam foarte atent prin cătare… Văd la un moment dat un turban…

– Serioga, îi strig tunarului, văd un turban. Ce să fac?

– Trage!

– Așa pur și simplu?

– Dar tu ce credeai?

Și trage.

– Îl văd încă. Un turban alb. Ce să fac?

– Trage!!

Am consumat jumătate din armament. Trăgeam cu tunul, cu mitraliera.

– Unde-ai văzut tu turban alb? Ăla e nămete.

– Serioga, „nămetele“ ăsta fuge… E un troian cu pistol automat…

Am sărit de pe tanc și am tras cu mitralierele.

A omorî sau nu – nu așa se punea problema. Nouă tot timpul ne era foame și somn, tot timpul aveam o singură dorință – să se termine cât mai repede. Să nu mai tragem, să nu mai mergem pe jos… Dar cum credeți că e să mergi pe blindajul încins de soare? Să tragi în piept nisipul uscat, înțepător… Gloanțele ne șuieră pe deasupra capului, iar noi dormim… A omorî sau a nu omorî – asta e o problemă care s-a pus după război, psihologia războiului ca atare e mai simplă. Acolo n-ai voie să vezi în dușman un om ca și tine. Altfel n-ai putea să-l ucizi. Înconjurăm, de pildă, un sat inamic… Stăm așa o zi și o noapte, și încă o zi… Te sălbăticești de arșiță, de oboseală… Și devenim mai nemiloși decât „verzii"… Ăia erau totuși de-ai lor, crescuseră în asemenea sate. Dar noi nu stăteam pe gânduri… Era o viață străină… Ne era mai ușor să aruncăm grenada…

O dată ne întorceam din misiune – aveam șapte răniți cu noi, doi suferiseră contuzii. Satele din lungul drumului păreau moarte: dintre locuitori, care fugise în munți, care stătea ascuns în dosul zidurilor de pământ. Deodată ne sare în față o afgană bătrână, plânge, strigă, se repede cu pumnii în blindaj. Ai noștri îi omorâseră fiul. Ne blestemă… Ne-a stârnit tuturor același sentiment: ce tot răcnește baba asta și amenință? – la o parte din drum! N-am omorât-o, dar am fi putut-o omorî. Am împins-o în praf și am plecat mai departe, cu tot cu cei șapte răniți ai noștri…

Știam puține… Eram soldați, luptam… Viața noastră era despărțită de a afganilor, ei n-aveau voie să intre în perimetrul unității. Noi nu știam decât că vor să ne omoare. Și toți voiam să trăim. Eu recunoșteam că aș fi putut fi rănit, îmi doream chiar să fiu ușor rănit ca să mai stau întins, să dorm pe săturate. Dar să moară nu voia nimeni. Când trei soldați de-ai noștri au intrat într-un dukan, au împușcat toată familia proprietarului și au furat tot ce s-a putut, a început ancheta. La început, unitatea noastră a refuzat: nu fuseseră, adică, băieți de la noi. Ni s-au adus atunci gloanțele drept dovadă, scoase din trupurile celor uciși. Atunci au început să întrebe: cine era vinovatul? Au identificat trei persoane, un ofițer, un plutonier-major și un soldat de rând. Dar îmi amintesc că, atunci când în companie s-a făcut percheziție, când au căutat banii și lucrurile furate, ne-am simțit înjosiți: cum adică, din cauza unor amărâți de afgani împușcați, ne percheziționează pe noi? S-a organizat un tribunal, și doi dintre inculpați au fost condamnați la moarte prin împușcare – plutonierul-major și soldatul. Tuturor le era milă de ei. Mureau dintr-o prostie. Noi numeam asta „prostie", nu infracțiune. Familia ucisă a proprietarului afgan parcă nici n-ar fi existat. Totul era pus la punct în război, aranjat – eram noi și ei. Prieten și dușman. Abia acum m-am apucat să mă gândesc la toate astea, după ce stereotipurile au început să se risipească… Și doar niciodată nu citisem *Mumu*[50] de Turgheniev fără să plâng!

La război se petrece ceva cu omul, e același și totuși nu mai e. Oare pe noi ne-a învățat cineva: să nu ucizi? La școală, la facultate veneau veterani de

război și ne povesteau cum îi omorâseră pe alții. Toți aveau medalii prinse pe uniformele de paradă. N-am auzit niciodată că la război n-ar fi voie să ucizi. Îi judecăm numai pe cei care ucid în vreme de pace, ăia sunt criminali, dar la război asta se numește altfel: „datoria față de Patrie", „cauza sfântă", „apărarea țării". Ni se spunea că repetăm faptele de vitejie ale soldaților din Marele Război pentru Apărarea Patriei. Cum aș fi putut să mă îndoiesc? Toată viața ni s-a vârât în cap: noi suntem cei mai buni. Dacă suntem cei mai buni, atunci la ce-mi trebuie să mai gândesc, oricum tot ce facem e corect. Pe urmă am reflectat mult la asta… Mi-am tot căutat un partener de discuție… Prietenii îmi spuneau: „Tu ori ți-ai ieșit din minți, ori vrei să-ți ieși". Iar eu… am fost crescut de mama, o femeie puternică, dominatoare… Niciodată n-am vrut să mă amestec în socotelile sorții…

La centrul de instrucție, cercetașii din forțele speciale povesteau întâmplări palpitante – crâncene și în același timp frumoase. Voiam pe atunci să fiu și eu puternic ca ei, să nu mă tem de nimic. Trăiesc probabil cu un complex de inferioritate: îmi plac mult muzica și cărțile, dar aș vrea în același timp să mă năpustesc într-un sat afgan, să le iau gâtul la toți și pe urmă să mă fălesc cu asta ca și cum ar fi fost floare la ureche. Îmi amintesc însă și altceva… cum am simțit o spaimă teribilă… Mergeam cu tancurile… și *duhii* au început să tragă asupra noastră. Am oprit. Ordin: „În poziție de apărare!" Am început să sărim de pe tancuri. Eu m-am ridicat în picioare, și în locul meu a venit altul… Și o grenadă l-a nimerit în plin… Am simțit că zbor de pe tanc lat pe pământ… Dar coboram încet prin aer, ca în desenele animate… Bucățile din corpul celuilalt cădeau mai repede ca mine… Nu știu de ce, dar eu mă prăbușeam mai încet… Toate astea mi s-au întipărit în minte, asta mi se pare ciudat. Probabil și moartea ți-o poți ține minte astfel, o poți urmări. E curios. Am căzut… și m-am târât ca o caracatiță într-un șanț. Am rămas întins și mi-am ridicat mâna rănită. Pe urmă s-a dovedit că fusesem rănit ușor, dar atunci am ținut-o așa fără să mă mișc…

Nu, n-am reușit să devin un om puternic… care să dea buzna într-un sat afgan și să ia cuiva gâtul… După un an am ajuns la spital. Pentru distrofie. În pluton m-am nimerit singurul „tinerel" pe lângă zece „veterani". Dormeam câte trei ore pe noapte. Spălam vasele pentru toți, pregăteam lemnele, făceam curățenie, aduceam apă. Erau vreo douăzeci de metri până la râu… Mă duc într-o dimineață și simt că nu trebuie să merg mai departe, e o mină acolo! Dar m-am temut că o să mă ia din nou băieții la poceală. O să se trezească și o să vadă că nu e apă, că n-au cu ce să se spele… Așa că m-am dus, și mina a explodat sub mine. Slavă Domnului că era o mină mică, de iluminare: racheta s-a înălțat, a luminat în jur… Eu am căzut, am stat așa o vreme… apoi m-am târât mai departe… Măcar o căldare de apă să iau. Nici măcar pe dinți n-au să aibă cu ce să se spele… Nici n-o să stea la discuții, iar o să mă ia la bătaie. În decurs de un an, dintr-un băiat normal devenisem distrofic, nu puteam să traversez salonul fără ajutorul unei infirmiere, mă treceau toate transpirațiile. După ce m-am întors la unitate, au început din nou să mă bată. M-au bătut

atât de rău că mi-au zdrobit un picior, a trebuit să fac operație. La spital m-a vizitat comandantul de batalion:

– Cine te-a bătut?

Mă băteau noaptea, dar știam oricum cine. Numai că nu puteam să recunosc, aș fi devenit turnător. Era o lege care nu putea fi încălcată.

– Ce taci? Zi cine, îl trimit pe ticălos la tribunal!

Am tăcut. Puterea din afară era neputincioasă în fața puterii dinăuntrul vieții soldatului. Exact aceste legi interioare mi-au și hotărât soarta. Cei care încercau să li se împotrivească erau mereu înfrânți până la urmă. Văzusem. Eu nu mă amestecam în socotelile sorții… La sfârșitul stagiului am încercat eu însumi să bat pe unul, dar nu mi-a ieșit… Priceperea de a te purta ca un adevărat „veteran“ nu ține de om, ți-o dictează instinctul de turmă. La început ești bătut, apoi trebuie tu să bați. Am ascuns de ceilalți „liberați“ faptul că nu eram în stare să bat pe altul. M-ar fi disprețuit – și cei care băteau, și cei pe care îi băteau. După ce m-am întors acasă, m-am dus la comisariat, și acolo tocmai aduseseră un sicriu de zinc… locotenentul nostru major… În certificatul de înmormântare scria: „Căzut pe câmpul de luptă în timp ce-și îndeplinea datoria internaționalistă“. Și în clipa aceea mi-am amintit de el cum se îmbăta, pornea pe coridor și le muta fălcile din loc soldaților de serviciu. Așa se distra el o dată pe săptămână… N-aveai cum să te ascunzi, îți culegeai dinții de pe jos… Omenescul din om e doar o fărâmă – asta am înțeles la război. Dacă i-e foame, omul devine nemilos, dacă i-e rău, la fel. Deci cât mai rămâne om în el? O singură dată m-am dus la cimitir… Pe pietrele mortuare scrie „a murit ca un erou“, „a dat dovadă de curaj și bărbăție“, „și-a îndeplinit datoria de ostaș“. Au fost, bineînțeles, și eroi, dacă e să luăm cuvântul „erou“ în sens strict, au fost, de pildă, oameni care, în condiții de luptă, și-au acoperit un prieten, și-au dus comandantul rănit la loc sigur… Dar eu știu și cum la noi în unitate unul s-a otrăvit cu droguri, pe altul l-a împușcat santinela când se furișa în magazia de alimente… Toți intram acolo pe furiș. Visul nostru era să bem lapte condensat cu biscuiți. Dar dumneavoastră n-o să scrieți despre asta… Nimeni n-o să vă spună ce zace sub pământ, ce adevăr. Viii cu medaliile, morții cu legendele – și tuturor le e bine așa.

Războiul e ca viața de aici… Totul e identic, doar moarte e mai multă acolo… Slavă Domnului, eu am acum o altă lume, care a înlocuit războiul. Lumea cărților, a muzicii – asta m-a salvat. Nu acolo, ci aici am început să mă lămuresc: unde am fost, ce s-a petrecut cu mine și în mine. Dar la asta mă gândesc singur, nu mă duc la cluburile „afganilor“. Nu-mi pot închipui să fiu invitat în vreo școală și să povestesc despre război, despre cum din omul încă incomplet format care eram m-am transformat într-un ucigaș – și încă în ceva pe deasupra, ceva care nu voia decât să mănânce și să doarmă. Îi urăsc pe „afgani“. Cluburile lor seamănă cu armata, au aceleași scheme: nu ne plac rockerii, haideți, băieți, să mergem să le învinețim mutra! Să le muiem oasele poponarilor! E o parte din viața mea de care vreau să mă despart, nu cu care să mă unesc. Societatea noastră e lipsită de milă… Trăiește după niște legi

necruțătoare… Înainte nu vedeam asta.

O dată, la spital, am furat mai mult fenazepam… Se folosește în tratamentul celor cu mințile duse… Doza normală e de o tabletă sau două… Unii au înghițit câte zece, alții – douăzeci… Pe urmă, la trei noaptea, unii s-au dus la bucătărie să spele vasele. Care erau curate. Alții ședeau și jucau cărți, posomorâți… Al treilea își făcea nevoile pe pernă… Complet absurd! Când i-a văzut, sora medicală a luat-o la fugă îngrozită și l-a chemat pe soldatul de planton.

Așa mi-a rămas mie în minte războiul acesta. Pe de o parte, complet absurd… (*Tace.*) Pe de alta – toți am făcut acolo lucruri după care nu mai ai cum să ajungi în rai…

Soldat, controlor de spațiu aerian

– Am născut gemeni, doi băieți… Dar el a fost singurul care a supraviețuit…

Până la optsprezece ani, la majorat, când a venit ordinul de încorporare, noi doi am fost înregistrați pentru consult periodic la Institutul pentru Ocrotirea Mamei și Copilului… Oare asemenea soldați trebuiau trimiși în Afganistan? Drept îmi reproșa o vecină: „N-ai putut să strângi două mii de ruble și să dai mită?“ Altul a dat și și-a scăpat fiul. Și pe al meu l-au trimis în locul lui. Iar eu nu înțelegeam că băiatul meu trebuie salvat cu bani, încercam să-l salvez cu sufletul.

M-am dus la el când a depus jurământul și l-am văzut: nu era pregătit de război, părea pierdut. Noi doi fuseserăm întotdeauna sinceri unul cu celălalt:

– Tu nu ești pregătit, Kolea. O să fac cerere să nu te trimită.

– Mamă, nu te apuca să umbli pe la mărimi, nu te înjosi! Îți închipui c-o să impresioneze pe cineva faptul că eu nu sunt pregătit? Cine crezi că dă importanță aici unor asemenea lucruri?

Am reușit totuși să obțin o audiență la comandantul de batalion. L-am rugat:

– Am un singur fiu… Dacă se întâmplă ceva, n-am să mai pot trăi. Iar el nu e pregătit încă. Îl văd: nu este.

El mi-a răspuns cu înțelegere:

– Mergeți și vorbiți la comisariatul dumneavoastră! Dacă ei îmi dau hârtie la mână, îl trimit undeva în țară.

Avionul cu care m-am întors a sosit noaptea, și la nouă dimineața eram deja la poarta comisariatului. Comisar era la noi tovarășul Goreacev. Stă pe scaun și vorbește la telefon. Eu am rămas în picioare.

– Ce doriți?

Îi povestesc. Iar sună telefonul. El răspunde, și mie îmi zice:

– Nu scriu nici un fel de hârtie.

Îl implor, îngenunchez în fața lui. Sunt gata să-i sărut mâinile.

– E singurul meu copil…

Nici măcar nu s-a ridicat de la birou.

Plec și tot îl rog:

– Notați-vă numele meu de familie!…

Am totuși o speranță, cât de mică: poate se mai gândește, poate răsfoiește totuși dosarul fiului meu, doar nu e de piatră.

Trec patru luni. Unitatea lor face niște cursuri intensive de pregătire de trei luni, și pe urmă băiatul îmi scrie deja din Afganistan. Patru luni… o vară numai…

Într-o dimineață plecam la muncă… Cobor pe scară și îi văd venindu-mi în întâmpinare… Trei bărbați în uniformă militară și o femeie. Bărbații merg înainte, și fiecare își duce chipiul pe mâna stângă puțin îndoită. Am priceput, nu știu de unde, că ăsta e semn de doliu… Am luat-o atunci la fugă, dar nu în jos, ci înapoi, în sus. Iar ei probabil și-au dat seama că eu eram mama. Au venit după mine… Eu am intrat în lift și am luat-o în jos… Voiam să ies pe stradă, s-o șterg undeva! Să scap! Să nu aud nimic. Nimic. Până am ajuns eu la etajul unu, până când a oprit liftul, până au urcat oameni, ei stăteau deja acolo și mă așteptau. Am apăsat pe buton și am luat-o iar în sus… La etajul meu. Îi aud cum intră în casă… și mă ascund în dormitor. Ei, după mine… cu chipiele pe braț…

Unul era comisarul Goreacev… Cu ce puteri mai aveam m-am repezit la el ca o pisică sălbatică și i-am strigat:

– Sunteți mânjit de sângele fiului meu! Sunteți mânjit de sângele fiului meu!

E drept că a tăcut. Îmi venea chiar să-l lovesc. A tăcut. Pe urmă nu-mi mai amintesc nimic…

Am stat departe de oameni vreun an de zile. Singură-cuc, ca o leproasă. N-aveam dreptate, desigur: oamenii nu sunt vinovați. Dar atunci mi se părea că toți sunt de vină pentru moartea fiului meu: și vânzătoarea de la brutărie, pe care o cunoșteam, și taximetristul pe care nu-l cunoșteam, și comisarul Goreacev – toți erau vinovați. Mă trăgea ața nu către oamenii aceștia obișnuiți, ci către cei asemenea mie. Ne-am cunoscut la cimitir, lângă morminte. Seara, după serviciu, una dintre mame venea în fugă de la autobuz, pe alta o găseam deja lângă piatra ei de mormânt, plângând, alta vopsea gărduleț…ul… Și vorbeam despre un singur lucru… copiii. Povesteam despre ei ca și cum ar fi fost încă vii. Țin minte discuțiile astea pe de rost:

– Am ieșit pe balcon și văd doi ofițeri și un doctor că intră în scară. Mă uit pe vizor: încotro se duc? S-au oprit pe palierul nostru. Se întorc spre dreapta… La vecini? Și ei au băiatul în armată… Aud soneria… deschid ușa: „Ce-i, mi-a murit băiatul?“ „Curaj, măicuță!…“

– Mie mi-au zis dintr-odată: „Măicuță, sicriul e în scară. Unde să-l punem?“ Eu tocmai voiam să plec la serviciu, cu soțul… Făceam omletă pe aragaz. Pusesem ceainicul.

– Mi l-au luat, l-au tuns la piele. Și după cinci luni mi l-au adus în coșciug.

– Și pe al meu tot după cinci…

– Pe al meu după nouă…

L-am întrebat pe cel care venise cu sicriul: „E cineva înăuntru?“ „Am văzut eu cum l-au pus înăuntru. E acolo.“ Mă uit lung, lung la el, și el pleacă până la urmă capul: „E ceva…“

– Dar mirosea? Că al nostru mirosea…

– Și al nostru. Au căzut chiar și niște viermișori albi din el…

– Al meu nu mirosea deloc. Numai a lemn proaspăt. Scândurile nu se uscaseră…

– Dacă elicopterul a ars, pe ei îi culeg bucăți. Găsesc o mână, un picior… Îi recunosc după ceasuri… După șosete…

– La noi a stat sicriul o oră întreagă în curtea interioară. Băiatul meu avea doi metri înălțime, era în trupele de desant. Au adus un sarcofag – un sicriu de lemn – și pe al doilea, de zinc… N-ai unde să te învârtești cu ele în scara noastră… Șapte bărbați abia l-au ridicat…

– Pe al meu a durat optsprezece zile până mi l-au adus… Le strâng mai întâi să fie un avion întreg… o „lalea neagră“… La început s-a oprit în Ural… pe urmă la Leningrad… și abia la sfârșit la Minsk…

– Mie nu mi-au dat înapoi nici un capăt de ață. Un singur obiect, cât de mic, să am și eu amintire… Al meu fuma, măcar să-mi fi rămas bricheta lui…

– Bine că nu se poate deschide sicriul!… Așa măcar nu știm ce-au făcut din băieții noștri. Eu îl văd mereu viu în fața ochilor. Întreg și nevătămat.

Stăm așa și vorbim până la apusul soarelui. Ne simțim bine, pentru că ne amintim de copii.

Cât o să mai trăim? Cu durerea aceasta în suflet n-ai cum să supraviețuiești mult. Și cu atâtea supărări.

La consiliul raional ne-au promis:

– O să vă dăm un apartament nou. Alegeți-vă orice bloc vreți din raionul nostru!

Am găsit: un bloc de cărămidă, nu de prefabricate, mai nou, mai spațios și nu foarte departe de cimitir. Ajungeam fără să trebuiască să schimb autobuzele. Îi spun adresa:

– Ei na, nu sunteți sănătoasă la cap? Ăla e bloc construit special pentru membrii Comitetului Central, pentru elita de partid.

– Deci sângele fiului meu e așa de ieftin?

Secretarul comitetului de partid de la facultatea noastră e un om de calitate, cinstit. Nu știu cum a ajuns el la Comitetul Central, s-a dus să ceară pentru mine. Mi-a spus numai:

– Să fi auzit ce mi-au zis! Ea e copleșită de durere, cică, dar tu ce treabă ai? Mai că nu m-au dat afară din partid.

Trebuia să mă duc singură. Mie oare ce mi-ar fi răspuns?

Azi merg la băiatul meu… O să mă întâlnesc cu prietenele. Bărbații luptă la război, iar femeile, după… Noi după război avem de luptat…

O mamă

– Am fost un prost… Optișpe ani… Ce știam eu? (*Fredonează.*)

De la Tambov la Viena
Și Ekaterinoslav,

Uniforma militară
Pe femei le face praf…

Cântec de husari… Îmi plăcea de mine în uniformă militară, îmi stă bine. Un bărbat în uniformă militară place întotdeauna femeilor. Așa a fost acum o sută, acum două sute de ani, așa e și astăzi.

Când arătau scene de război la televizor, eu stăteam lipit de ecran. Mă entuziasmau împușcăturile, moartea, da, mă entuziasmau. Simțeam un soi de exaltare. Am ajuns la război și primele luni mi-am dorit să văd cu ochii mei o crimă și să-i pot scrie prietenului meu despre asta. Eram un prost… Optișpe ani…

Jurământul militar spune așa:

„… Sunt întotdeauna gata, la ordinul guvernului sovietic, să-mi apăr patria – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – și, ca soldat al Forțelor Armate ale URSS, jur să o apăr cu curaj, cu pricepere, cu demnitate și cu cinste, fără să-mi precupețesc sângele și chiar viața până la victoria finală asupra dușmanului…“

Afganistanul mi s-a părut raiul pe pământ… Înainte văzusem așa ceva numai în emisiunea *Clubul cinecălătorilor*… la televizor… Case de chirpici, păsări necunoscute. Ghirlande de munți. Nu văzusem niciodată munți până atunci. Sau cămile… Am văzut cum cresc portocalele… Că minele sunt atârnate în copaci pe post de portocale (dacă antena se agață de o creangă, mina explodează) am aflat mai târziu. Când se stârnește vântul, nu mai vezi nimic la distanță de un braț, e întuneric, o pâclă groasă. Când aduc pilaful, în ceaun e jumătate nisip… După câteva ceasuri iese soarele, se văd vârfurile munților. O rafală de mitralieră sau o grenadă trasă cu aruncătorul, pocnetul unei puști cu lunetă, și doi de-ai noștri nu mai sunt. Stăm o vreme, tragem și noi, plecăm mai departe. Și iar – soare, munți. Sclipirea de o clipă a unui șerpișor care dispare în nisip. Ca solzii de pește… (*Cade pe gânduri.*) De obicei vorbesc prost. Nu articulez bine cuvintele. Azi mă străduiesc… La școală n-am fost printre cei mai buni, la război n-am fost printre eroi. Am fost un băiat obișnuit de la oraș. Am crescut într-o curte de bloc, părinții n-aveau când să se ocupe de educația noastră. Mi-am făcut-o la școală și în curtea blocului. Nu știu cum să răspund la întrebările dumneavoastră. Nu mă pricep… Eu sunt un om obișnuit, n-am stat niciodată să mă gândesc la lucruri mărețe. Țin minte ceva… Chiar dacă țiuie gloanțele pe lângă tine, tot nu-ți poți închipui ce înseamnă moartea. Zace omul întins pe nisip, și tu îl chemi… Încă nu ți-ai dat seama că moartea… uite-o, așa arată… Am fost rănit la picior, nu prea grav…

Și mi-am spus: „Am impresia că sunt rănit“. M-am gândit cu mirare. Cu detașare. Piciorul mă durea, dar încă nu-mi venea să cred că mi se întâmplase și mie. Eram încă nou, încă voiam să mai trag. Băieții au luat un cuțit și mi-au tăiat carâmbul bocancului – fusese străpunsă o venă. Mi-au pus garoul. Mă durea, dar nu puteam să arăt că mă doare, aș fi simțit că-mi pierd respectul față de mine însumi ca bărbat. Am răbdat. Am fugit de la un tanc la altul vreo sută de metri – eram țintă ușoară. Se trăgea în toate părțile, pietrele se făceau fărâme în jur, dar eu nu puteam să spun că nu vreau să fug sau să mă târăsc. Mi-aș fi pierdut stima de sine… Mi-am făcut cruce – și m-am dus… șchiopătând… În bocanci aveam sânge, peste tot numai sânge. Lupta a mai durat mai bine de un ceas. Plecaserăm din cazarmă la patru dimineața, iar bătălia s-a sfârșit pe la patru după-amiaza, și în timpul ăsta noi n-am pus nimic în gură. Aveam mâinile pline de sângele meu, dar nu mă deranja, am mâncat pâine albă cu ele. Apoi mi s-a comunicat că prietenul meu se prăpădise la spital, îl nimerise un glonț în cap. Mi-am închipuit că, dacă murise, peste câteva zile, la apelul de seară, cineva va răspunde poate pentru el: „Dașko Igor a căzut pe câmpul de luptă îndeplinindu-și datoria internaționalistă“. Era un om tăcut, ca și mine, nu vreun erou, nu se vâra el primul, dar, oricum, n-ar fi trebuit ca ceilalți să-l uite imediat, să-l șteargă de pe listă pur și simplu. Și totuși nimeni, afară de mine, nu-l mai ținea deja minte… Am decis să-mi iau rămas-bun de la el… Zăcea în sicriu… L-am privit multă vreme, intens, ca să mi-l pot aminti…

La Taşkent… la case nu erau bilete. Seara ne-am înțeles în tren cu însoțitorii de vagoane: le-am dat câte cincizeci de ruble, ne-am urcat și am plecat. Eram numai patru oameni în vagon și însoțitorul, și fiecare însoțitor a primit câte o sută de ruble. Făceau băieții afaceri! Dar nouă nici că ne păsa! Râdeam din orice, fără motiv, ceva ne clocotea în piept: „Suntem vii! Trăim!“

Acasă am deschis ușa… Am luat căldarea și m-am dus după apă prin curte. Prin curtea mea!

Decorația militară – o medalie – mi-au înmânat-o la facultate. Pe urmă a apărut și un articol în ziar: „Răsplata și-a găsit eroul“. Mi s-a părut caraghios, era ca și cum m-ar fi căutat pionierii cercetași și ar fi trecut patruzeci de ani până să mă găsească. Și eu n-am spus că plecaserăm acolo pentru a face ca și deasupra Afganistanului să se aprindă zarea roșie a revoluției. Dar ei așa au scris…

Înainte de armată îmi plăcuse vânătoarea… Avusesem un vis: să-mi închei stagiul, să plec în Siberia și să mă fac acolo vânător. Eram un prost… Optișpe ani… Acum? Am fost cu un prieten la vânătoare, el a împușcat o gâscă sălbatică, și am văzut amândoi pasărea rănită. Am fugit după ea… Prietenul meu continua să tragă, dar eu fugeam ca s-o prind vie. Nu voiam să mai omor…

Am fost… băiat… Ce pricepeam eu? Am citit multe cărți de război, foarte frumos scrise. Eu n-am ce să povestesc…

(*Mă pregătesc deja să plec. Pe neașteptate, gazda mea deschide frigiderul, ia o*

sticlă de votcă, își toarnă jumătate de pahar și o dă pe gât.)

Futu-i mama ei de viață! De război! Nevastă-mea mi-a spus: „Ești un fascist!“ și a plecat. A luat și fetița. Tot ce v-am înșirat aici e o aiureală. Basme! Eu nu sunt mare cunoscător al femeilor și al lumii ăsteia… La război mă gândeam: „Mă întorc acasă și mă însor“. Am venit și m-am însurat. (*Își mai toarnă votcă.*) Votca… Cărțile și votca… Aici e ascunsă taina sufletului rus, aici să căutați temelia patriotismului rus. Noi credem în cuvinte, în înfloriturile astea pe hârtie… „Ești un fascist!“ și a plecat. Blestemate fie mumiile alea din Kremlin! Au avut ele nevoie de revoluția mondială… Eu am o singură viață… Una singură! Îmi amintesc de ochii unui câine care stătea lângă un soldat ucis… Eeeeh! Lua-le-ar naiba de mumii! Ieri am avut un vis… Oamenii treceau cu viteza unui proiectil și acționau ca niște proiectile. Cădeau bombe… Nu știu ce fel de bombe erau – toți oamenii muriseră, dar autobuzul și lucrurile erau întregi… Perfect întregi! Eeeh… O iubesc! O iubesc… N-am cunoscut alte femei… Mă doare-n cot de război… Eroi? Eroii sunt și ei oameni ca toți ceilalți: mincinoși, lacomi și băutori. Nu mai inventați eroi! Nu mai scorniți!… Scrieți mai bine despre iubire! A ce miroase războiul? Eeeh… A crimă, nu a moarte. Moartea miroase altfel… (*Își mai toarnă votcă.*) Nu pot să ofer votcă unei doamne, iar vin – fir-ar! – nu am, pentru că nu obișnuiesc. Pentru dragoste! Afganii nu se temeau de moarte… Dacă oamenii nu se tem de moarte, de ce să-i mai omori? Ce rost are? Băieți din Reazan, din mai știu eu ce fund de Siberie… Hotărâserăm noi așa că, dacă ei n-au în casă toalete și hârtie igienică (se ștergeau cu pietricele), sunt mai prejos. Toate astea ni le închipuiam ca să ne fie mai ușor să-i omorâm…

Ei i-am povestit toate astea… Cine știe, poate degeaba… Da, bineînțeles, degeaba… Ar fi trebuit să fac pe eroul… Iar eu i-am povestit că a omorî un om e la fel de simplu ca a împușca o rață la vânătoare. Iei în cătare, ții și apeși pe trăgaci. La început, când trăgeam, închideam ochii, pe urmă am început să mă uit. Ah, m-am îmbătat deja… Pot… Eeee… Să vă spun… Voiam tot timpul o femeie… Dar nu se poate prevedea, futu-i!… La război nu poți să prevezi cum ai să te porți… Dacă m-aș fi întors erou, nevasta nu m-ar fi părăsit. Războiul l-am pierdut, țara s-a destrămat. Pentru ce să-i mai respecte femeile pe bărbați? Drace! M-am îmbătat… Pardon, doamnă scriitoare! Ați vrut adevărul? Poftim adevărul!… E ușor să mori, e greu să trăiești. Adică, în sensul că… Cum să… Vezi un soldat ucis, și din buzunar îi iese un teanc de cecuri… Strânsese să-și facă o viață, o viață bună, comodă. Am fost un prost… un prost… Iar războiul… E multă frumusețe și în el… Focul e frumos… Arde un sat – oamenii au fugit toți și au dezlegat toate animalele, le-au dat drumul… Pe urmă se întorc, nu mai au case… Din ruinele de chirpici ies la lumină animalele, și oamenii le îmbrățișează, plâng, le strigă pe nume: „Trăiești! Ești viu!“ (*Încearcă să pună paharul pe masă, dar acesta cade.*) Stai drept! Stai drept, futu-ți p… mă-tii! Pardon, madam… Beau, vedeți și dumneavoastră – beau. Și am să beau până am să uit… războiul… nevasta… Sunt dintre cei care beau și nu le ajunge niciodată… Așa că a plecat femeia… Cinci ani a răbdat… Îi

aduceam flori, aveam în fiecare buzunar câte un buchet de ghiocei. Primii! Sunt beat… Eeee… Sicriele erau făcute cu crăpături, ca lăzile de fructe… La cazarmă… pe perete era un afiș despre prietenia de nezdruncinat dintre poporul sovietic și cel afgan… Așa! Cine știe, poate se întoarce nevastă-mea, nu?… Atunci n-o să mai beau… (*Ia sticla în mâini.*) Cărțile și votca… Astea-s două taine ale rușilor… Citesc mult în ultima vreme. Când trăiești fără iubire, ai mult timp liber. La televizor nu mă uit… Vorbărie goală! Scrieți, madam!… Scrieți! De ce scriu femeile despre război, unde-s bărbații? Ce p… mă-sii! Trebuie să cunoști războiul… E o cunoaștere care nu vine din cărți, nu din ce am văzut, care exista în mine încă dinainte. Cine știe de unde…

Cât despre iubire, nu înțeleg nimic din ea, pentru mine femeia e mai greu de înțeles ca războiul. Nu-i nimic mai cumplit ca iubirea…

Soldat, tanchist

– Cine v-a spus că oamenii nu iubesc războiul? Cine v-a spus așa ceva?…

Eu n-am plecat singur în Afganistan… M-am dus cu câinele meu, Ceara… Dacă-i strigai: „La pământ!", cădea ca fulgerat. „Închide ochii!" – el își acoperea ochii și botul cu labele. Dacă eram prost-dispus, supărat, se așeza alături și plângea. În primele zile am fost pur și simplu paralizat de emoție că ajunsesem acolo. Eu am fost foarte bolnav din copilărie, nu m-au luat în armată. Dar cum vine asta? Bărbat, și să nu faci armata? E rușine. O să râdă toată lumea. Armata e școala vieții, acolo devii bărbat. Așa că am ajuns în armată. Am început să scriu cereri să fiu trimis în Afganistan.

– Acolo în două zile dai ortul popii, mă speriau unii.

– Nu, trebuie să mă duc.

Voiam să demonstrez că sunt și eu la fel ca ceilalți.

Le-am ascuns părinților unde mă aflam. De la doisprezece ani aveam o inflamație a ganglionilor limfatici, și binînțeles că ai mei ar fi chemat o armată de doctori. Le-am scris că sunt trimis în Republica Democrată Germană. Le-am comunicat doar numărul serviciului de poștă, i-am mințit că era o unitate secretă, că nu pot să le spun numele orașului.

Mi-am luat cu mine câinele și chitara. La serviciul special m-au întrebat:

– Cum ai ajuns aici?

– Uite-așa…

Le povestesc câte cereri am scris.

– Nu se poate să fi reușit tu singur. Ești nebun?

Nu fumasem niciodată înainte. Dar atunci am simțit nevoia să fumez.

Am văzut primii soldați morți: picioarele retezate până la vintre, o gaură în cap… M-am dat deoparte și am căzut… Ei, da… Erou! În jur numai nisip. Nu crește nimic, doar iarbă țepoasă de care pasc cămilele. La început îmi aminteam de casă, de mama, pe urmă gândul mi-a fost numai la apă. Cincizeci de grade afară, încât ți se lipește pielea de pistolul automat. Umblam cu mâinile roșii, arse. Amintirea cea mai dragă mi-era… o inundație… Cum, în

țară, ne luam bilet de voie și mergeam să mâncăm înghețată cu frișcă până ne amorțea gâtul. Mirosul de ars de după luptă… Se tot spune: „Sufletul! Sufletul!“ Dar, la război, sufletul e ceva abstract, acolo omul trece într-o altă stare. Visele sunt grele… Tot timpul mă trezeam de un hohot sălbatic de râs. Uneori auzeam chiar cum cineva mă strigă pe nume… Deschideam ochii și-mi aminteam: e război! Sunt la război! E dimineață… Băieții se spală, se rad… Bancuri, poante și farse: să-i torni cuiva apă în pantaloni… Dacă suntem în marș, somnul e scurt – două–trei ore, cel mai bine e să nimerești corvezile seara, pentru că dimineața e somnul cel mai adânc. Schimbul de dimineață mai trebuie să fiarbă și ceaiul. Când plecam în misiune pe jos, mâncarea o găteam la focul de tabără. Rație de drum aveam două conserve de câte două sute de grame de pilaf cu carne, o cutiuță cu pateu, pâine uscată sau lipii, două pachețele de zahăr (ca în tren) și două plicuri de ceai. Arareori ne dădeau conserve de carne, una la mai mulți. Dacă mă împrieteneam cu cineva, încălzeam pilaful pentru amândoi în gamela lui, iar în a mea fierbeam ceaiul.

Noaptea, cineva a furat pistolul-mitralieră al unui soldat ucis… L-au descoperit: unul de-ai noștri. Îl vânduse într-o dugheană pentru optișpe mii de afgani. Ne-a arătat ce cumpărase: două casetofoane, niște blugi… L-am fi omorât noi înșine, l-am fi făcut bucăți, dar îl puseseră sub strajă. La tribunal a stat tăcut. Plângea. În ziare se scria despre „faptele de arme“, noi ne revoltam. Dar iată o enigmă: m-am întors acasă, au trecut doi ani, și azi citesc ziarul, caut să găsesc vreun articol despre „faptele de arme“ – și-l cred.

Acolo mi se părea că o să mă întorc acasă și o să-mi schimb cu totul viața. O s-o fac altfel. Mulți se întorc, divorțează, se însoară din nou, pleacă să trăiască în altă parte, care în Siberia, la construcția de conducte de țiței, care la pompieri. Undeva unde există riscuri. După Afganistan deja nu te mai poți mulțumi cu simpla existență pe post de viață. Am văzut acolo băieți arși… La început sunt galbeni, numai ochii le strălucesc, iar când pielea li se jupoaie, devin rozalii… Și cățăratul în munți? Aveam așa: pistolul-mitralieră, ăsta se înțelege de la sine, echipamentul complet – vreo zece kilograme de cartușe, nu știu câte kilograme de grenade, plus câte o mină de om, adică încă vreo zece kilograme – vesta antiglonț, rația de mâncare – într-un cuvânt, atârnă pe tine, pe toate părțile, vreo patruzeci de kilograme, dacă nu mai mult. Sub ochii mei, omul se făcea fleașcă de sudoare, de-ai fi zis că îl plouase cu găleata. Am văzut coaja portocalie de pe fața încremenită a celui ucis… Nu știu de ce, dar portocalie… Am văzut prietenia, lașitatea… josnicia… Dar dumneavoastră, vă rog, nu dați cu barda… Trebuie scris cu grijă… Acum sunt multe… e multă calomnie. Dar de ce nimeni nu și-a depus atunci carnetul de partid? Nimeni nu și-a tras un glonț în tâmplă cât am fost noi acolo. Iar dumneavoastră? Ce-ați făcut dumneavoastră, o scriitoare cunoscută, când noi eram acolo? (*Vrea să încheie discuția, dar apoi se răzgândește.*) Scriați o carte… Da? Și vă uitați la televizor…

Când m-am întors… mama m-a dezbrăcat ca pe un copilaș și m-a pipăit peste tot: „Ești întreg, drăguțule“. Pe dinafară sunt întreg și nevătămat, dar pe

dinăuntru ard. Nimic nu-mi place: soarele strălucitor nu-i bun, un cântec vesel nu-i bun, râsul cuiva nici el nu-i bun. Mă temeam să rămân acasă singur, dormeam cu ochii întredeschiși. În camera mea cărțile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleași. Numai eu cel de atunci… nu mai sunt… Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea, chelnerul se pune în spatele meu: „Ce doriți?“, iar mie îmi vine să sar de pe scaun și s-o iau la fugă, într-atât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonț în ceafă. Acolo puteam să mă duc la oricare și să-l tai ca pe-o găină… Și războiul ar fi șters orice. De fapt, trebuia să faci lucruri exact opuse celor care se fac pe timp de pace. Iar aici trebuie să uiți de toate deprinderile căpătate la război. Eu sunt un foarte bun trăgător, arunc grenadele cu foarte mare precizie. Cui îi trebuie așa ceva aici? Acolo ni se părea că avem ce apăra. Ne apăram Patria, viața. Dar aici, prietenul nu poate să-ți împrumute nici cinci ruble – nu-l lasă nevasta. Ce prieten mai e și ăsta?

Și mi-am dat seama că acasă nimeni nu are nevoie de noi, de ceea ce am trăit noi acolo. E ceva în plus, nepotrivit. Și noi suntem în plus și nepotriviți. Imediat după ce m-am întors, am lucrat ca mecanic la un service auto și ca instructor în Comitetul Raional de comsomol. Dar am plecat. Peste tot e o mizerie. Oamenii sunt interesați numai să câștige cât mai mult, să-și facă vile, să-și ia mașini, să dea tunuri. Nimănui nu-i pasă de noi. Dacă noi înșine nu ne-am apăra drepturile, ne-ar trece pe toți sub tăcere, așa cum au făcut la vremea lor cu Vietnamul, cu Egiptul… Acolo toți îi uram împreună pe *duhi*. Acum pe cine să urăsc ca să pot să am și eu prieteni?

Am fost la comisariat, am cerut să fiu trimis undeva într-un „punct fierbinte“… Dar și acolo din ăștia ca mine sunt cu duiumul – cu creierii suciți de război.

Dimineața te trezești și te bucuri dacă nu-ți amintești ce ai visat. Nu povestesc nimănui despre visele mele, dar ele se repetă… Sunt aceleași…

De pildă, se face că dorm și văd o mare de oameni… Chiar lângă casa noastră… Mă uit în jur, mă simt înghesuit, dar, nu știu de ce, nu pot să mă ridic. Și abia atunci îmi dau seama că zac într-un sicriu… Un sicriu de lemn, fără înveliș de zinc. Îmi amintesc asta foarte bine… Și sunt viu, în mod sigur, sunt viu, dar zac în coșciug. Se deschid porțile, toată lumea iese pe stradă, și sunt scos și eu din curte. E puzderie de oameni, toți au întipărită durerea pe chip și un fel de entuziasm ascuns… pe care nu-l înțeleg… Ce s-a întâmplat? De ce sunt în sicriu? Dintr-odată, procesiunea se oprește, și aud cum cineva spune: „Dați-mi un ciocan!“ Acum îmi trece prin cap că e un vis… Cineva repetă: „Dați-mi un ciocan!“… Parcă sunt aievea și în vis în același timp… Și a treia oară: „Dați-mi un ciocan!“ Aud pocnetul capacului care se închide, ciocanul care bate, simt cum un cui îmi intră în deget. Încep să dau cu capul în capac, cu picioarele. Lovesc o dată, și capacul se desprinde, cade. Oamenii se uită la mine – eu mă ridic, mă scol în capul oaselor. Îmi vine să strig: Mă doare, de ce mă bateți în cuie, n-am cum să respir acolo. Ei plâng, dar nu spun

nimic. Toți sunt parcă muți… Pe chip li se citește o ardoare, un entuziasm ascuns… nevăzut… Dar eu îl văd… îl ghicesc… Și nu știu cum să vorbesc cu ei în așa fel încât să mă audă. Mi se pare că strig, dar buzele îmi sunt strânse, nu le pot dezlipi. Și atunci mă întind la loc în coșciug. Stau și mă gândesc: ei vor să mor, poate că am murit cu adevărat și trebuie să tac. Și cineva spune iar: „Dați-mi un ciocan!"…

Soldat, transmisionist

Magistrala Baikal–Amur, linie ferată în estul Siberiei și Orientul Îndepărtat, a fost construită timp de mulți ani, ca șantier al tineretului, între 1938 și 1984. Porțiunea de tunel cea mai dificilă a fost dată în exploatare abia în 2003. Desțelenirea pământurilor din Asia Centrală – proiect ambițios inițiat de Nikita Hrușciov, menit să introducă în circuitul agricol mari întinderi de stepă și deșertice, dar care nu a dat rezultatele așteptate.

Basmaci – membrii unei largi mișcări de rezistență anticomunistă din Asia Mijlocie sovietică, apărută după Revoluția din Octombrie și care a fost lichidată în mare măsură la începutul anilor '30

Film clasic al cinematografiei sovietice, regizat de Vladimir Motîl în 1970, despre instaurarea puterii bolșevice în Asia Centrală

Primul tip de mitralieră, inventat încă la sfârșitul secolului al XIX-lea. O variantă modernizată a fost folosită de armata sovietică în al Doilea Război Mondial.

Rachete portabile aer-sol cu rază foarte scurtă de acțiune, de producție americană, care pot fi lansate de la umăr

Aleksandr Rozenbaum (născut în 1951) – popular bard și actor rus

Război purtat de Uniunea Sovietică în iarna 1939–1940 cu Finlanda, de la care avea pretenții teritoriale. În ciuda rezultatului final favorabil URSS, forțele Armatei Roșii au înaintat o bună bucată de vreme extrem de greu și cu pierderi disproporționat de mari, încât războiul a fost considerat, ca și conflictul din Afganistan, o greșeală tactică.

În traducere aproximativă, *Fără limită*, film rusesc din 1990

Titlul unei poezii celebre a scriitorului Konstantin Simonov (1915–1979) din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, devenită simbolul soției credincioase; citat după Konstantin Simonov, *Poezii*, traducere de Mihu Dragomir, Editura Tineretului, București, 1961, p. 85

Transcrierea pronunției cuvântului „sovietic" în limba persană

Lagăr stalinist în estul Siberiei, vestit pentru condițiile extrem de aspre de muncă și de trai. A fost locul de detenție al multor deținuți politici.

Vezi aforismul 146 din Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine şi de rău*, traducere de Francisc Grünberg, Teora, București, 1998, p. 40

Povestire în care eroul principal, un țăran, este umilit de mai multe ori de stăpâna pe care o slujește

Ziua a treia

„Să nu alergați la cei ce cheamă morții, pe la vrăjitori să nu umblați“

„La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul…

Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua întâi.

Și a zis Dumnezeu: «Să fie o tărie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!»

Tăria a numit-o Dumnezeu cer. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a doua.

Și a zis Dumnezeu: «Să se adune apele cele de sub cer la un loc și să se arate uscatul!» Și a fost așa.

Pământul a dat din sine verdeață: iarbă, care face sământă, după felul și după asemănarea ei, și pomi roditori, cu sământă, după fel, pe pământ.

Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a treia.“

Ce caut în Sfânta Scriptură? Întrebări sau răspunsuri? Ce întrebări și ce răspunsuri? Cât omenesc e în om? Unora li se pare că mult, altora, puțin. De sub stratul subțire de cultură iese îndată la iveală fiara. Deci cât?

Ar putea să mă ajute el, eroul meu principal… Dar tace de multă vreme…

Pe neașteptate, într-o seară – un apel:

– Totul a fost o prostie? Da? Asta e concluzia? Înțelegi ce înseamnă asta pentru mine? Pentru noi? Când am plecat încolo, eram un tânăr cetățean sovietic ca toți ceilalți. Patria nu ne va trăda niciodată! Nu ne va minți! Nu poți nebunului a-i opri nebunia lui[51]*… Unii spun că am ieșit din purgatoriu, alții – că dintr-o groapă de gunoi. Usca-li-s-ar amândurora gurile! Eu vreau să trăiesc! Vreau să iubesc! În curând o să am un băiat… Am să-i pun numele Alioșka – numele prietenului meu mort. Pe urmă o să am și o fetiță, vreau și o fetiță, s-o cheme Alionka…*

Noi n-am fost lași! Nu v-am mințit! Gata, ajunge! Asta e ultima oară când sun… Pentru mine, istoria aceasta s-a încheiat. Ies din ea… N-am de gînd să mă-mpușc și nici să m-arunc de la balcon. Vreau să trăiesc! Să iubesc! Am supraviețuit pentru a doua oară! Prima dată acolo, la război, a doua oară aici. Gata! Adio!

Și închide.

Dar eu stau încă multă vreme de vorbă cu el… Îl ascult…

Autoarea

– Puneți tăblițe deasupra mormintelor, ciopliți în piatră că totul a fost degeaba! Ciopliți în piatră, să se știe în vecii vecilor…

Noi încă mai muream acolo, și aici începuseră deja să ne judece. Răniții erau aduși în țară și descărcați în spate în aeroporturi, ca să nu-i observe lumea. Să nu știe… Nici unul dintre voi nu și-a pus întrebarea: De ce, după stagiul militar făcut în vremuri de pace, băieți tineri se întorc cu ordinul Steaua Roșie și cu medalii Pentru Vitejie și Pentru Merite în Luptă. De ce avioanele aduc sicrie și invalizi. Nimeni nu s-a gândit la lucrurile astea… Eu n-am auzit… Am auzit altele… În ’86 am venit în concediu și am fost întrebat: Voi ce faceți acolo, vă prăjiți la soare, prindeți pește, câștigați bani? Ziarele tăceau sau mințeau. Televiziunea la fel. Noi am fost ocupanți, se spune acum. Dacă am fost ocupanți, de ce i-am hrănit pe afgani, le-am împărțit medicamente? Intrăm în kișlak, și ei se bucură când ne văd… Plecăm – iar se bucură… N-am înțeles, de ce se bucurau tot timpul?

Merge la un moment dat un autobuz… Femeile și copiii stau cățărați chiar și pe acoperiș. Îl oprim: inspecție! Se aude un foc uscat de pistol, și soldatul meu cade cu fața în nisip… Îl întoarcem pe spate: glonțul îi nimerise în inimă… Eram gata să-i rad pe toți cu grenadele… Am făcut percheziție, dar n-am găsit pistolul și nici un alt fel de armă. Coșuri cu fructe, ceainice de aramă de vânzare. Numai femei în tot autobuzul și puradei țigănoși. Iar soldatul meu a căzut cu fața în nisip…

Atârnați tăblițe deasupra mormintelor, ciopliți în piatră că totul a fost degeaba!

Altă dată mergeam ca de obicei, pe jos… Pentru câteva minute mi-am pierdut darul vorbirii… din pricina unei presimțiri… Am vrut să strig: „Stai!“, dar n-am putut. Am mers în continuare și… Explozie! O vreme… o secundă… mi-am pierdut cunoștința, pe urmă am văzut deodată că sunt pe fundul unui crater de obuz. Am ieșit târâș. Nu simțeam nici o durere… numai că n-am avut putere decât să mă târăsc, toți mă ocoleau în fugă… Vreo patru sute de metri cât m-am târât, toți mă ocoleau în fugă… Și pe urmă cineva a spus: „Hai să stăm puțin!“ Suntem deja în siguranță“. Am vrut să mă așez ca toată lumea și… abia atunci am observat că n-am picioare… Am smucit automatul spre mine – gata, mă împușc! Mi l-au smuls din mâini… Cineva a spus: „Maiorul a rămas fără picioare… Mi-e milă de el…“ Cum am auzit cuvântul „milă“, durerea mi-a inundat tot corpul… O durere atât de cumplită, că am început să urlu…

Am până azi obiceiul să merg numai pe mijlocul drumului. Pe asfalt. Pe potecă în pădure nu mă duc. Pe iarbă mă tem să merg… Lângă casa noastră e o iarbă moale primăvara, dar mie tot mi-e frică.

La spital, cei care nu aveau ambele picioare au cerut să fie puși într-un salon special. Ne-am strâns patru oameni… Lângă fiecare pat era câte o pereche de proteze, în total opt picioare de lemn… Pe 24 februarie, de Ziua Armatei URSS, o învățătoare a adus la noi niște școlărițe cu flori. Să ne felicite. Fetele stăteau și plângeau. Două zile după aceea, nici unul dintre noi nu s-a atins de

mâncare. Tăceam toți.

A venit la careva o rudă, ne-a servit cu tort:

– Totul a fost degeaba, băieți! Degeaba! Dar nu-i nimic: o să vă dea pensie, o să vă uitați toată ziua la televizor.

– Du-te naibii!

Toți am aruncat cu cârjele după el.

Pe unul, pe urmă, l-am scos din ștreang la toaletă… Își înconjurase gâtul cu un cearșaf, voise să se spânzure de mânerul ferestrei… Primise o scrisoare de la iubita lui: „Știi ce, «afganii» nu mai sunt la modă…“ Iar el nu mai avea picioare…

Atârnați tăblițe deasupra mormintelor, ciopliți în piatră că totul a fost degeaba! Spuneți-le asta și morților!…

Maior, comandant de companie de pușcași vânători de munte

– M-am întors de acolo cu sentimentul că vreau să stau multă vreme în fața oglinzii… și să mă pieptăn…

Voiam să am un copil. Să spăl scutece, să aud plâns de bebeluș. Dar medicii nu-mi dădeau voie: „Inima dumneavoastră nu va rezista la o asemenea solicitare“. Nu i-am ascultat… Mi-am născut fetița greu… Am făcut cezariană, pentru că aveam un început de atac de inimă. „Dar nimeni n-o să priceapă“, am primit la spital scrisoarea unei prietene, „că noi ne-am întors de acolo bolnave. O să spună: ei, asta nu-i rană!…“

Și nimeni n-o să creadă, probabil, cum a început totul pentru mine… În primăvara lui ’82… Eram studentă la fără frecvență (anul trei la filologie) și am fost chemată la comisariatul militar:

– E nevoie de surori medicale în Afganistan. Ce părere aveți? O să primiți acolo un salariu și jumătate. Plus cecuri.

– Dar n-am terminat facultatea.

După ce absolvisem școala tehnică medicală lucrasem ca soră, dar visam la o nouă profesie – voiam să mă fac profesoară. Unii își găsesc chemarea din prima, dar eu prima dată mă înșelasem.

– Sunteți comsomolistă?

– Da.

– Gândiți-vă!

– Vreau să-mi continui studiile.

– Vă sfătuim să vă gândiți. Dacă nu, o să sunăm la facultate să spunem ce fel de comsomolistă sunteți. Patria vă cere…

În avionul Taşkent–Kabul, lângă mine stătea o fată care se întorcea din concediu:

– Ți-ai luat fierul de călcat? Nu? Sau o plită electrică?

– Merg la război.

– A, am înțeles, încă o fraieră romantică. Ai citit prea multe cărți de război…

– Nu-mi plac cărțile de război.

– Atunci de ce vii?

Acest blestemat „de ce“ avea să mă urmărească acolo pe tot parcursul celor doi ani.

Și, într-adevăr – de ce?

Așa-numitul „centru de tranzit“ reprezenta un șir lung de corturi. La „Cantină“ se dădeau pilaf de hrișcă și vitamine.

– Ești fată frumoasă. De ce ai venit încoace? m-a întrebat un ofițer mai în vârstă.

M-a bufnit plânsul.

– Cine te-a supărat?

– Dumneavoastră m-ați supărat.

– Eu?!

– Azi sunteți al cincilea care mă întreabă de ce sunt aici.

De la Kabul la Kunduz am mers cu avionul, de la Kunduz la Faisalabad, cu elicopterul. Cu oricine aș fi vorbit de Faisalabad, îmi spunea: Doamne ferește! Acolo se trage, mor oameni, cu alte cuvinte – adio! Am privit Afganistanul de sus, e o țară mare și frumoasă: munți, ca la noi, râuri montane, ca la noi (fusesem în Caucaz), spații largi deschise, ca la noi. Mi-a plăcut mult!

La Faisalabad am lucrat ca soră medicală în sala de operații. Ăsta era domeniul meu. Mi se spunea în glumă: „Doar ce te-ai dat jos de pe patul pliant și ești deja la muncă“. Prima operație – o rană la artera subclaviculară a unei afgane bătrâne. Unde sunt clemele vasculare? N-aveam cleme de ajuns. Țineam cu degetele. Ne trebuia material de sutură… Luam o bobină de mătase, încă una, și amândouă se făceau praf. Stătuseră probabil în magazii încă de la ultimul război, din ’41.

Dar pe afgană am reușit s-o salvăm. Seara am trecut cu chirurgul pe la salon. Voiam să vedem cum se simte pacienta. Zăcea întinsă cu ochii deschiși, ne-a văzut… și-a mișcat buzele… Am crezut că vrea să spună ceva. Să ne mulțumească. Dar ea voia să ne scuipe… Pe atunci nu înțelegeam că aveau dreptul să ne urască. Nu știu de ce, dar așteptam de la ei dragoste. Și am rămas încremenită: noi îi salvăm viața, și ea…

Răniții erau aduși cu elicopterul. Cum auzeam vuietul elicei, fugeam.

Coloana de mercur a termometrului înțepenită la patruzeci de grade… Patruzeci de grade peste zero! Se întâmpla să fie și cincizeci… În sala de operații e imposibil să respiri. Abia apuc să le șterg chirurgilor sudoarea cu șervetul, pentru că stau aplecați peste răni deschise. Prin tubul perfuziei, vârât pe sub mască, unul dintre medicii „nesterili“ le dă să bea. N-avem suficient sânge artificial. Cheamă un soldat, care se întinde imediat pe masă și donează sânge. Doi chirurgi… două mese de operație… și eu o singură soră medicală… Asistenți erau niște terapeuți care habar n-aveau de ce înseamnă să fii steril. Mă agit între cele două mese. Deodată, deasupra uneia se stinge becul. Cineva ia și îl răsucește cu mănuși sterile.

– Ieși de-aici!

– Ce te-a apucat?

– Ieși!

Pe masă zace întins un om… Are cutia toracică deschisă…

– Ieși!!!

Stăm și câte o zi și o noapte la masa de operații, chiar și câte două. Ba sunt aduși răniți după vreo luptă, ba încep pe neașteptate cei care se vatămă singuri – se împușcă în genunchi sau își zdrobesc degetele de la mână. O baltă de sânge… Nu ne ajungea vata…

Cei care se hotărau să-și facă rău singuri erau disprețuiți. Chiar și noi, personalul medical, îi certam. Eu mă răsteam la ei:

– Băieții mor, și tu vrei la mămica? S-a rănit la genunchi… Și-a prins degetul… Sperai că o să te trimită înapoi în țară? În locul tău, îmi puneam pistolul la tâmplă.

Jur că așa le vorbeam! Pe atunci mi se păreau niște lași demni de dispreț, abia acum înțeleg că era poate și o formă de protest, și faptul că nu voiau să omoare. Dar abia acum încep să pricep.

În ’84… când m-am întors acasă… un băiat pe care-l cunoșteam m-a întrebat șovăielnic:

– Tu ce crezi: trebuia să intrăm în Afganistan?

M-am revoltat:

– Dacă n-am fi noi, acum ar fi acolo americanii. Noi suntem internaționaliști.

Ca și cum asta ar fi dovedit ceva.

E uimitor cât de puțin am gândit acolo. Îi vedeam pe băieții noștri schilodiți, arși. Îi vedeam și ne deprindeam să urâm. Nu fuseserăm învățați să gândim. Când urcam în elicopter… mi se punea un nod în gât de atâta frumusețe! Pustiul are farmecul lui, nisipul nu e mort, se mișcă, e viu. Munții se desfășurau la orizont acoperiți de maci roșii sau de niște flori pe care nu le știam… Dar eu deja nu-i mai puteam admira. Nu cu toată inima. Îmi plăcea mai mult luna mai, arsă de soare, atunci mă uitam la pământul pustiu și uscat cu un sentiment de satisfacție răzbunătoare: așa vă trebuie! Din cauza voastră murim noi aici, ne chinuim. Îi uram!

Nu-mi amintesc zilele… Îmi amintesc rănile… Răni de proiectil, răni de la explozia minelor… Elicopterele veneau fără oprire. Îi duceau pe răniți pe târgi… Zăceau acoperiți cu cearșafuri, și pe albul acela vedeai lățindu-se pete roșii…

Mă gândesc… mă întreb… De ce-mi amintesc numai lucrurile groaznice? Au existat doar și prietenie, și ajutor reciproc… A existat și eroism. Oare mă împiedică afgana aceea bătrână? Mă distrage… Noi am salvat-o, și ea voia să ne scuipe în obraz. Pe urmă am aflat… Fusese adusă dintr-un kișlak prin care trecuseră trupele noastre speciale… Nu rămăsese nimeni viu, numai ea. Din tot satul. Iar dacă e s-o spunem de la bun început, din satul acesta se trăsese în

două elicoptere ale noastre, care fuseseră doborâte. Pe piloții arși îi străpunseseră cu furcile… Și, dacă e să spun totul până la sfârșit, la sfârșitul sfârșitului… Nu stăteam noi să ne gândim care fusese primul. Ne era milă numai de ai noștri…

Au trimis în misiune de luptă un medic. Când s-a întors prima dată, a plâns:

– Toată viața am fost învățat să vindec, iar astăzi am ucis… Pentru ce?

După o lună își analiza trăirile cu calm:

– Tragi și intri într-o stare de exaltare: na de-aici!

Noaptea ne atacau șobolanii… Înveleam paturile cu un polog de tifon. Muștele erau mari cât o linguriță, dar ne-am obișnuit și cu ele. Nu există animal mai puțin mofturos ca omul. Nu există!

Fetele uscau scorpioni ca suvenire. Graşi, mari, zăceau pe ace de siguranță sau atârnau pe fire, ca niște broșe. Iar eu mă ocupam cu „țesutul". Luam de la piloți suspantele parașutelor și extrăgeam fire din ele, pe care pe urmă le sterilizam și cu care coseam rănile. Din concediu am adus un geamantan de ace, de cleme, de material de sutură! Am adus fierul de călcat, ca să nu trebuiască, iarna, să usuc pe mine halatul ud. Și o plită electrică.

Noaptea toată lumea din salon făcea mingiuțe de vată, spăla și usca șervetele de tifon. Trăiam ca într-o familie. Presimțeam deja că, atunci când ne vom întoarce, vom fi o generație pierdută – oameni în plus, inutili. Când au început să apară femeile de serviciu, bibliotecarele, recepționerele de hotel, mai întâi nu ne-am dumirit: pentru ce e nevoie de o femeie de serviciu la două–trei saloane sau de o bibliotecară la douăzeci de cărți jerpelite? Pentru ce era nevoie de mii de femei în războiul ăsta? Pentru ce? Ei, înțelegeți… Nu știu cum să vă explic în cuvinte decente… în limba literară… Ca să vorbesc mai simplu, pentru un singur lucru… Ca bărbații să nu se sălbăticească de tot… Noi înșine ne feream de femeile astea, deși nu erau cu nimic vinovate în fața noastră.

Iar eu m-am îndrăgostit acolo… Am avut un iubit… Trăiește și acum… Dar pe soț l-am mințit când m-am măritat, i-am spus că cel pe care îl iubisem fusese ucis. N-a fost… Noi am ucis dragostea care ne lega…

– Dar ai întâlnit vreodată un *duh* viu? am fost întrebată acasă. Avea o mutră de bandit și cuțitul între dinți, nu?

– Am întâlnit. Un bărbat tânăr, frumos. Terminase Institutul Politehnic din Moscova.

Fratele meu mai mic își imagina ceva à la *Hagi-Murad* de Tolstoi.

– Dar de ce munceați câte două–trei zile la rând, fără oprire? Puteați să lucrați opt ore și pe urmă să vă duceți să vă odihniți.

– Cum adică?! Nu înțelegeți?!

Ei nu înțeleg… Iar eu știu că nicăieri n-o să fie nevoie de mine cum a fost acolo. Mă duc la serviciu, citesc cărți, spăl. Ascult muzică. Dar sensul vieții pe care l-am simțit acolo aici nu există. Aici totul e de două ori mai puțin intens… În șoaptă…

Soră medicală

– Am născut doi fii, doi băieți dragi inimii mele…

Au crescut: unul mare, al doilea mic. Cel mai mare, Saşa, merge în armată, cel mic, Iura, e în clasa a şasea.

– Saşa, unde eşti repartizat?

– Unde îmi porunceşte Patria, acolo mă duc.

Îi spun celui mic:

– Ia uite, Iura, ce frate ai!

Sosise o scrisoare de la o unitate militară. Iura vine cu ea la mine în fugă:

– Îl trimit pe Saşa la război?

– La război oamenii se omoară unul pe altul, iubitule.

– Mamă, tu nu înţelegi! O să se întoarcă, ai să vezi, cu medalia Pentru Vitejie.

Seara se joacă în curtea blocului cu prietenii – se luptă cu *duhii*.

– Ta-ta… Ta-ta… Ta-ta…

Se întoarce acasă:

– Ce crezi, mamă, războiul o să se termine mai repede decât împlinesc eu optsprezece ani?

– Eu aşa aş vrea.

– Saşa al nostru are noroc – o să fie erou. Mai bine mă năşteai pe mine primul, şi pe el, după aceea.

… Ne-au adus geamantanul lui Saşa – un slip albastru, periuţa de dinţi, o bucată de săpun folosit şi o săpunieră. Şi certificatul de identificare.

– Fiul dumneavoastră a murit la spital.

Mi se roteşte în cap un disc de patefon… Cuvintele lui: „Unde îmi porunceşte Patria, acolo mă duc“…

Au adus sicriul şi apoi l-au scos pe uşă ca şi cum n-ar fi fost nimic în el.

Când erau mici, îl strigam pe cel mare: Saşa! – şi veneau în fugă amândoi. Strigam: Iura! – răspundeau şi unul, şi altul.

Toată noaptea am stat şi l-am chemat:

– Saşa!

Sicriul tăcea, era greu, de zinc. Am ridicat dimineaţă ochii şi l-am văzut pe cel mic.

– Iurocika, unde-ai fost?

– Mamă, când strigi aşa, îmi vine să fug la capătul pământului.

Se ascundea la vecini. A fugit de la cimitir, abia l-am găsit.

Ne-au adus decoraţiile lui Saşa: două ordine şi medalia Pentru Vitejie.

– Iura, ia uite ce medalie!

– Văd, mamă, dar Saşa nu vede…

De trei ani nu mai trăieşte băiatul meu, dar nu mi-a apărut în vis nici o singură dată. Îmi pun pantalonii lui sub pernă, tricoul:

– Vino să te văd în vis, dragule! Vino să te mai văd!

Nu vine. Cu ce i-am greşit oare?

De la fereastra casei noastre se văd clădirea şi curtea şcolii unde se joacă puştimea – se luptă cu *duhii*. Aud toată ziua:

– Ta-ta… Ta-ta… Ta-ta…

Stau noaptea în pat și mă rog:

– Arată-mi-te în vis, dragul meu! Vino să te mai văd!

O dată am visat sicriul… În dreptul capului e o ferestruică destul de mare… Mă aplec să-l sărut… Dar cine zace înăuntru? Nu e fiul meu… E cineva negru la față… Un tânăr afgan, dar asemănător cu Saşa… La început mă năpădește gândul: el mi-a omorât băiatul… Pe urmă îmi dau seama: dar și el e mort. Și pe el l-a omorât cineva. Mă aplec și-l sărut prin ferestruică… Mă trezesc îngrozită: Unde sunt? Ce-i cu mine?

Cine a fost pe aici… Cu ce veste…

O mamă

– Doi ani… Sunt sătul până-n gât… Să uit… ca pe un vis urât! N-am fost acolo! N-am fost!

Și totuși am fost…

Am terminat Academia Militară… După ce mi-am luat concediul cuvenit, în vara lui ’86 am venit la Moscova și, așa cum mi se indica în înștiințare, m-am prezentat la sediul unei foarte importante instituții militare. Nu mi-a fost chiar atât de ușor să-l găsesc. Am intrat în biroul de permise și am format un număr de trei cifre:

– Bună ziua! Colonelul Sazonov, mi s-a răspuns la celălalt capăt al firului.

– Vă salut, tovarășe colonel! Am venit și sunt la dispoziția dumneavoastră. Mă aflu în biroul de permise.

– A, știu, știu… Cunoașteți deja unde veți fi trimis?

– În Republica Democrată Afganistan. Din informațiile preliminare pe care le dețin, în orașul Kabul.

– E o veste neașteptată pentru dumneavoastră?

– Nicidecum, tovarășe colonel.

De cinci ani de zile ne spuneau întruna: o să ajungeți toți acolo. Așa că, fără să mint câtuși de puțin, aș fi putut să-i răspund cinstit colonelului: „Aștept ziua asta de cinci ani bătuți pe muchie“. Greșește cine își închipuie plecarea unui ofițer în Afganistan ca pe o împachetare grăbită a geamantanului după un telefon inopinat, o despărțire bărbătească, fără prea multe vorbe, de soție și copii și urcarea într-un avion cu motoarele pornite, în ceața zorilor. Plecarea la război a trecut prin toate formalitățile birocratice necesare: pe lângă ordin, pistolul automat, rația de drum, e nevoie de avize, de caracterizări – „înțelege în mod corect politica partidului și a guvernului“ –, de pașapoarte de serviciu, vize, atestate și instrucțiuni, de avize de vaccinare, de declarații vamale și bilete de avion. Și abia după aceea te poți urca în avion și, în timp ce te desprinzi de pământ, vei auzi strigătul căpitanului amețit de băutură: „Înainte! La mine!“

Ziarele anunțau: „Situația politico-militară din Republica Democrată Afganistan continuă să rămână complicată și contradictorie“. Militarii afirmau că retragerea primelor șase regimente ale forțelor sovietice trebuie considerată

numai o mișcare de propagandă. Despre retragerea tuturor trupelor nici nu putea fi vorba. „Noi apucăm să ne facem stagiul“ – nici unul din cei care mergeau în același avion cu mine n-avea vreo îndoială. „Înainte! La mine!“ striga deja prin somn căpitanul beat.

Așadar, sunt membru al trupelor de desant. Mi s-a explicat fără întârziere că armata se împarte în două categorii: trupele de desant și solanții. N-am reușit niciodată să stabilesc etimologia cuvântului „solanți“. Mulți soldați, subofițeri și o parte dintre ofițeri își fac tatuaje pe brațe. Acestea nu se remarcă printr-o mare varietate, cel mai adesea e vorba de un avion IL-76 și, sub el, de o parașută deschisă. Sunt și variante. Am întâlnit, bunăoară, un peisaj liric: nori, păsări, un parașutist sub voalură și o inscripție înduioșătoare: „Iubiți cerul!“ Din codul nescris al trupelor de desant: „Un parașutist îngenunchează numai în două cazuri: înaintea trupului neînsuflețit al unui prieten și ca să bea apă din izvor“.

A început deci războiul meu…

– Alinierea! Drepți! Vă ordon să executați marș pe următorul traseu: punctul de dislocare permanentă – Comitetul Județean de Partid Bagram – kișlakul Șevani. Viteza pe traseu – după tancul din capul coloanei. Distanța în funcție de viteză. Parole: eu – „Freza“, ceilalți – după numerele de bord ale tancurilor. Automatele nu se lasă din mână. Liber!

Ritualul obișnuit dinaintea plecării detașamentului nostru de agitație.

Sar pe BDRM-ul[52] meu, un vehicul nu prea mare, blindat, agil. Auzisem de la consilierii noștri cum fusese poreclit – *bali–bali*. *Bali* în afgană înseamnă „da“. Când afganii verifică microfonul, pe lângă obișnuitul nostru „un–doi, un–doi“, spun și *bali–bali*. Mie, ca traducător, mi se pare interesant tot ce e legat de limbă.

– „Salto“! „Salto“! Aici „Freza“! Am plecat!

În spatele unui gard scund de piatră sunt două căsuțe de cărămidă, vopsite pe afară cu var. O tăbliță roșie: Comitetul Județean de Partid. În cerdac ne așteaptă tovarășul Lagman, îmbrăcat în uniforma sovietică de bumbac.

– *Salam aleikum*, *rafik* Lagman!

– *Salam aleikum! Cetour asti! Hud asti! Geor asti! Hair hairiat asti?* turuie el dintr-o suflare setul tradițional de saluturi afgane, care înseamnă toate că interlocutorul se interesează de sănătatea dumneavoastră.

Nu e nevoie să răspunzi la ele, poți pur și simplu să le repeți.

Comandantul nu pierde ocazia de a strecura și expresia lui preferată:

– *Cetour asti? Hub asti?* În Afganistan numai prostii.

Auzind vorbele de neînțeles, tovarășul Lagman mă privește nedumerit.

– E un proverb național rusesc, îl lămuresc eu.

Suntem invitați în cabinet. Pe o tavă ni se aduce ceai în niște ceainice metalice. Ceaiul la afgani este un atribut obligatoriu al ospitalității. Fără el nu poate începe munca, nu se poate purta nici o discuție de serviciu, a-l refuza e ca și cum n-ai întinde mâna când te întâlnești cu cineva.

În kișlak suntem întâmpinați de starosti și de copii, veșnic nespălați (cei

mici de tot nu sunt spălați niciodată, căci, potrivit șaria, stratul de murdărie protejează de nenorociri) și îmbrăcați în ce se nimerește. Îndată ce află că vorbesc persană[53], fiecare sătean consideră necesar să se convingă de cunoștințele mele. Urmează negreșit întrebarea: cât e ceasul? Răspund, fapt care stârnește un entuziasm de nedescris (a răspuns, înseamnă că știe într-adevăr, nu se preface).

– Ești musulman?

– Musulman, spun eu în glumă, ca să scap mai repede.

Au nevoie de dovezi.

– Știi șahada?

Șahada este o formulă specială, a cărei rostire dovedește că ești musulman.

– *lā 'ilāha 'illā-llāh, muh.ammadur-rasūlu-llāh*, declam eu. Nu există alt Dumnezeu afară de Allah, și Mahomed este profetul lui.

– *Dost*! *Dost* („prieten")! gânguresc sătenii, întinzând în semn de recunoaștere brațele slăbănoage.

Au să mă mai roage nu o dată să repet cuvintele acestea, își vor aduce prietenii și vor șopti vrăjiți: „Știe șahada".

Din instalația de sonorizare, pe care țăranii înșiși au numit-o „Alla Pugaciova", răsună deja melodii populare afgane. Soldații atârnă pe tancuri materiale de agitație vizuală: steaguri, pancarte, lozinci, și despăturesc un ecran – în scurt timp va fi proiectat un film. Medicii instalează măsuțe și așază pe ele cutiile cu medicamente.

Se inaugurează mitingul. În față iese mola într-o haină lungă albă și turban tot alb și citește o sură din Coran. La final, i se adresează lui Allah cu rugămintea de a-i păzi pe toți dreptcredincioșii de răul universal. Îndoind mâinile de la cot, ridică palmele către cer. Toată lumea – inclusiv noi – repetă mișcările după el. După mola, ia cuvântul tovarășul Lagman. Care vorbește foarte mult. Este una dintre trăsăturile specifice afganilor. Oricare dintre ei poate să țină un discurs – și le și place. În lingvistică există noțiunea de „încărcătură emoțională". Ei bine, la afgani, vorbirea nu este doar încărcată, ci inundată de metafore, epitete și comparații. Ofițerii afgani mi-au comunicat nu o dată mirarea lor că instructorii politici de la noi predau după notițe. La ședințele de partid, la adunări, la consfătuirile cu activul i-am auzit pe vorbitorii noștri citind aceleași hârtiuțe, cu același limbaj: „să fim un exemplu permanent", „să prefacem în realitate", „alături de succese, există și unele scăderi" și chiar „unii tovarăși nu înțeleg". La vremea sosirii mele în Afganistan, asemenea întâlniri deveniseră de multă vreme o obișnuință anostă, oamenii se strângeau ca să fie consultați de medici sau ca să primească un săculeț cu făină. Dispăruseră ovațiile și strigătele prietenoase *zaido bod!* – „trăiască!" –, cu pumnii ridicați, care însoțeau orice cuvântare pe vremea când poporul credea încă în lucrurile de care încercam să-l convingem – în piscurile strălucitoare ale Revoluției din Aprilie[54]. În viitorul luminos comunist.

Norodul nu ascultă, sunt curioși doar ce film vor vedea. Dăm, ca întotdeauna, desene animate în engleză și două filme documentare în persană

și paștu. Localnicilor le plac filmele artistice indiene, unde oamenii se încaieră și se împușcă des.

După proiecție urmează împărțirea cadourilor. Am adus saci cu făină și jucării pentru copii. Le dăm starostelui din kișlak să le distribuie săracilor și familiilor celor pieriți în război. Jurându-se în văzul satului că totul va fi așa cum trebuie, starostele și fiul lui încep să care sacii către casă.

– Ce crezi, o să le împartă? se neliniștește comandantul de detașament.

– Nu cred. Localnicii au venit și ne-au avertizat că umblă cu mâța în sac. Mâine totul va fi de vânzare în dughene.

Ordin:

– Toată lumea primește câte o decorație. Pregătiți-vă de plecare!

– 112 gata de plecare… 305 gata… 307 gata…

Afganii ne însoțesc cu o ploaie de pietre. Una mă nimerește pe mine. „Din partea poporului afgan recunoscător", spun.

Ne întoarcem la unitate prin Kabul. Vitrinele câtorva dughene sunt împodobite cu inscripții în rusă: „Cea mai ieftină votcă", „Mărfuri diverse la prețuri pentru toate buzunarele", „Magazinul La Fârtat pentru prietenii ruși". Comercianții ne invită în rusește: „bluze", „blugi prespălați", „serviciu de masă de șase persoane", „adidași cu arici", „rochie de lurex în dungi". Pe tejghele – lapte de-al nostru condensat, mazăre, termosuri sovietice, fierbătoare, saltele, pături…

Sunt de multă vreme acasă… Visez Kabulul… Pe pantele munților stau spânzurate căsuțe de chirpici. Se întunecă, și înăuntru se aprind focurile. De departe ai zice că ai în față un somptuos zgârie-nori. Dacă n-aș fi fost acolo, nu mi-aș fi dat seama imediat că nu-i decât o iluzie optică…

M-am întors și după un an am părăsit armata. N-ați văzut cum lucește baioneta în lumina lunii? Nu? Nu mai puteam să văd așa ceva…

Am plecat din armată și am intrat la facultatea de jurnalism. Vreau să scriu… Citesc acum ce scriu alții…

– Știi șahada?

– *lā 'ilāha 'illā-llāh, muh.ammadur.*

– *Dost! Dost!*

Soldați flămânzi… distrofici, cu corpul acoperit de furuncule. Avitaminoze. Și dughenele afgane pline de mâncare rusească. Pupilele rotitoare ale muribundului pe care l-a ajuns o schijă rătăcită…

Ofițerul nostru lângă trupul unui afgan spânzurat. Zâmbește.

Ce să fac eu cu toate astea? Am fost acolo… am văzut, dar nimeni nu scrie despre așa ceva… E o mare iluzie optică… Dacă nu e scris e ca și cum nici n-ar exista, nu? Deci a fost sau n-a fost?

Locotenent-major, traducător în armată

– Îmi amintesc puține lucruri separate. Private. Numai ale mele.

În avion eram vreo două sute de oameni. Două sute de bărbați. Omul

amestecat în masă, în grup, în turmă și omul singur sunt două lucruri diferite. Stăteam și mă gândeam la ce-am să văd acolo… ce-am să aflu… Războiul e o lume nouă…

Din poveștele comandantului:

– La urcarea pe munte, dacă alunecați, nu strigați! Lăsați-vă să cădeți în tăcere, ca piatra! Numai așa vă puteți proteja camarazii.

Când privești de pe vreo stâncă, soarele e atât de aproape, încât ți se pare că poți să-l prinzi cu mâna. Să-l atingi.

Înainte de armată citisem cartea lui Aleksandr Fersman *Amintiri despre piatră*. Îmi amintesc că mă uimiseră anumite expresii: viața pietrei, memoria pietrei, glasul pietrei… Corpul pietrei… Numele pietrei… Nu înțelegeam cum se poate vorbi despre piatră ca despre un obiect însuflețit. Dar aici am descoperit că la piatră te poți uita îndelung, așa cum privești în apă sau în foc.

Din învățăturile sergentului:

– Când tragi într-un animal sălbatic trebuie să-l devansezi puțin, altfel glonțul nu-l ajunge. La fel și cu omul…

– Rămâne în viață cel care trage primul. Primul, futu-i mama mă-sii! Ați înțeles? Dacă ați înțeles, o să vă întoarceți acasă și o să aveți oricâte femei vreți!

Mi-a fost frică? Mi-a fost. Geniștii se tem în primele cinci minute. Piloții de elicopter – cât timp fug până la mașina lor zburătoare. La noi, la infanterie, te temi până când se trage primul foc…

Mergem pe munte… de dimineață și până seara târziu… Suntem atât de obosiți că ți se face rău, îți vine să verși. Mai întâi îți simți picioarele grele ca plumbul, pe urmă brațele. Încep să-ți tremure mâinile din încheieturi.

Unul cade:

– Nu mai pot! Nu mă mai ridic de aici!

Trei se înfig în el și-l târăsc.

– Lăsați-mă, băieți! Împușcați-mă!

– Te-am împușca noi, jigodie! Dar ai o mamă acasă…

– Împușcați-mă!

Apă! Apă! Ne chinuie setea. Deja la jumătatea drumului toți au bidoanele goale. Limba îți iese din gură, îți atârnă, n-o mai poți vârî la loc. Dumnezeu știe cum, reușim să mai și fumăm. Urcăm până la stratul de zăpadă, căutăm apa topită – bem din băltoace, râcâim gheața cu dinții. Nimeni nu-și mai amintește de tabletele de clor. Ce ampulă cu permanganat de potasiu[55]? Te târăști și lingi omătul… Mitraliera țăcăne în spatele tău, și tu bei din băltoacă… Înghiți lacom, mai să te înec, să nu cumva să te împuște și tu să nu te fi săturat… Un mort zace cu capul în apă, ai zice că bea.

Acum mă simt ca un observator din afară… Mă uit la ce-a fost… Cum eram pe atunci? Dar nu v-am răspuns la întrebarea principală: cum am ajuns în Afganistan? Am cerut eu însumi să fiu trimis acolo pentru a sprijini voința revoluționară a poporului afgan. Pe vremea aceea se arăta la televizor, se

vorbea la radio, în ziare se scria despre revoluție… Steaua roșie strălucea în est! Trebuie să-i sprijinim, să le dăm o mână de ajutor frățească… M-am pregătit dinainte, am făcut sport, am învățat karate… Nu-i simplu să lovești pentru prima oară pe cineva în față, să-i spargi nasul. E nevoie să depășești o anumită rezistență interioară – și trosc!

Primul mort pe care l-am văzut… Un băiețel afgan de vreo șapte ani… Zăcea întins, cu brațele desfăcute, ca în somn. Și alături, burta întoarsă pe dos a unui cal deja înțepenit… Am supraviețuit, probabil, pentru că citisem o grămadă de cărți de război.

Îmi amintesc de cântecele noastre „afgane". Te grăbești în drum spre muncă și odată te trezești că începi să mormăi:

Ia zi, de ce, de dragul cui și-au dat soldații noștri viața?
De ce ieșit-au la atac sub ploile de gloanțe?

Privești în jur – măcar de nu te-ar fi auzit careva! În mod sigur ar spune că ai ieșit de la balamuc sau că te-ai întors de acolo cu mințile vraiște.

(*Cântă.*)

Afganistan – ținut frumos și-abraș.
Du-te și mori acolo, brav ostaș!

Timp de doi ani după ce m-am întors, în vise, mă îngropam singur… Uneori mă trezeam îngrozit: n-aveam cu ce să mă împușc!

Prietenii mei se interesau: Ai primit decorații? Ai fost rănit? Ai tras? Am încercat să le vorbesc despre ceea ce trăisem, n-am observat nici un interes. Am dat în patima beției… Beam singur… Fiecare al treilea toast era pentru cei căzuți… Pentru Iurka… Și doar aș fi putut să-l salvez… să-l opresc… Am stat amândoi într-un spital din Kabul… Eu aveam o zgârietură la umăr și o contuzie, el rămăsese fără un picior… Erau mulți acolo care zăceau lipsiți de picioare, de mâini. Fumau, făceau bancuri. Acolo erau în regulă. Dar nu voiau să se întoarcă acasă, se rugau până în ultima clipă să nu-i trimită. În țară începea cu totul altă viață. În ziua plecării, Iurka și-a tăiat venele în toaleta aeroportului…

Eu încercam să-l conving (seara jucam cu el șah):

– Iurka, nu te descuraja! Nu-l știi pe Aleksei Meresiev? Ai citit *Povestea unui om adevărat*[56]?

– Mă așteaptă o fată așa de frumoasă…

Uneori îi urăsc pe oamenii de pe stradă… Noroc că la vamă îți iau armele, grenadele… Noi ne-am terminat treaba, acum putem să nu mai fim băgați în seamă, nu? Și pe Iurka să nu și-l mai amintească nimeni, nu-i așa?

Noaptea mă trezesc și nu-mi dau seama: sunt aici sau acolo? Aici trăiesc ca un observator din afară… Am nevastă, copil. Îi îmbrățișez, îi sărut și nu simt nimic. Înainte îmi plăceau porumbeii, îmi plăcea dimineața. Aș da orice să

regăsesc bucuria de a trăi…

Soldat, pușcaș

– Fie-mea vine de la școală și zice:

– Mamă, nimeni nu mă crede că tu ai fost în Afganistan.

– De ce?

O întreabă:

– Cine a trimis-o pe maică-ta acolo?

Iar eu încă nu m-am obișnuit cu viața pe timp de pace… Încă o savurez… Nu m-am obișnuit să nu se tragă, să nu bombardeze, să poți să dai drumul la robinet și să bei un pahar cu apă care nu duhnește a clor. Acolo pâinea era cu clor, chiflele, macaroanele, terciul, carnea, compotul erau cu clor. Sunt de doi ani acasă. Îmi amintesc cum mi-am regăsit fetița, dar altceva nu mi-a rămas în minte, e atât de mărunt, de insignifiant în comparație cu ceea ce am trăit acolo. Am cumpărat o masă nouă în bucătărie, un televizor… Ce altceva s-a mai întâmplat aici? Nimic. Fiica mea crește… Îi scria în Afganistan comandantului unității mele: „Trimiteți-mi-o mai repede pe mama înapoi, mi-e foarte dor de ea!…“ Cu excepția ei, după experiența de acolo, nimic nu mi se mai pare interesant.

În Afganistan râurile sunt incredibil de albastre… Apă albastră! Niciodată nu mi-am închipuit că apa poate avea o asemenea culoare, ca a cerului. Macii roșii cresc cum crește la noi mușețelul, sunt covoare de maci la poalele munților. Cămilele înalte și mândre se uită la toată lumea ca niște bătrâni înțelepți. Un măgar care trăgea la piață o teleagă cu portocale a fost aruncat în aer de o mină antipersonal, și să-l vezi cum zăcea la pământ și plângea de durere… Sora noastră medicală l-a bandajat…

Fii blestemat, Afganistan!

Nu mai pot trăi în liniște de când m-am întors. Ca toată lumea. Când am venit… la început, vecinele și prietenele voiau tot timpul să treacă pe la mine:

– Valia, venim doar câteva minute. Povestește-ne, ce veselă au acolo? Ce covoare? E adevărat că sunt haine câte vrei și videouri? Casetofoane, playere… Ce-ai adus? Nu vrei să vinzi nimic?

Sicrie au adus de acolo mai multe decât casetofoane. Dar de ele nu-și mai aduce nimeni aminte.

Fii blestemat, Afganistan!

Fiica mea crește… Stăm într-o garsonieră amărâtă. Acolo ne promiteau: când o să vă întoarceți acasă, o să fiți răsplătiți pentru tot ce-ați făcut. M-am dus la consiliul raional, mi-au primit hârtiile.

– Sunteți rănită?

– Nu, m-am întors întreagă.

Întreagă pe deasupra, dar ce e pe dinăuntru nu se vede.

– Ei, atunci trăiți și dumneavoastră ca toată lumea! Nu noi v-am trimis acolo.

La rând la zahăr:

– Au adus de acolo de toate și mai vor și aici tot felul de drepturi…

Am avut șase coșciuge deodată: maiorul Iașenko, un locotenent și câțiva soldați… Zăceau înveliți în cearșafuri albe… Capetele nu li se vedeau, de fapt, nu mai erau… Niciodată n-aș fi crezut că bărbații pot să urle așa, să plângă în hohote… Mi-au rămas fotografiile lor… Pe locul unde au pierit au fost instalate niște obeliscuri făcute din schijele mai mari ale bombelor, cu numele lor de familie scrijelite pe pietre. *Duhii* le-au azvârlit în prăpastie. Au ciuruit monumentele de gloanțe, le-au aruncat în aer, ca să nu rămână nici urmă de noi…

Fii blestemat, Afganistan!

Fata mea a crescut fără mine. Doi ani a stat la o școală cu internat. Când am venit, învățătoarea mi s-a plâns că avea numai note de cinci și șase. Cum să stau eu de vorbă cu ea? A crescut deja mare.

– Mamă, ce-ați făcut acolo?

– Femeile îi ajutau pe bărbați. Am cunoscut o femeie care i-a spus unui bărbat: „Ai să trăiești". Și el a trăit. „Ai să mergi." Și a mers. Înainte de asta, i-a luat scrisoarea pe care el i-o scrisese nevestei: „Cine are nevoie de mine fără picioare? Uitați-mă!" Ea i-a spus: „Scrie așa: «Draga mea soție și dragii mei Allocika și Alioșka…»"

Cum am ajuns acolo? M-a chemat comandantul: „Trebuie!" Iar noi am fost educați în spiritul acestui cuvânt, așa suntem deprinși. La centrul de tranzit, pe o saltea goală, plângea o fetișcană:

– Am acasă de toate: un apartament cu patru camere, logodnic, părinți care mă iubesc.

– Și de ce ai venit?

– Mi s-a spus că aici e greu. Trebuia!

N-am adus nimic de acolo, doar amintiri.

Fii blestemat, Afganistan!

Războiul acesta n-o să se termine niciodată pentru mine… Ieri, fie-mea s-a întors de la niște prieteni:

– Mamă, când le-am spus că ai fost în Afganistan, o fată, nu știu de ce, a început să râdă…

Ce să-i răspund?

Sublocotenent, șef în serviciile secrete

– Moartea e un lucru cumplit, dar există lucruri și mai cumplite… Nu-mi spuneți mie că suntem victime, că totul a fost o greșeală. Nu pronunțați aceste cuvinte în prezența mea! Nu vă permit.

Am luptat cu pricepere, am luptat cu curaj. Pentru ce vă luați de noi? Eu am sărutat steagul ca pe o femeie. Cu sufletul fremătând. Așa am fost noi educați, că a săruta steagul e lucru sfânt. Ne iubim Patria și credem în ea. Ei da… (*Bate*

nervos darabana cu degetele pe masă.) Încă de acolo… Când îmi bubuie vreo țeavă de eșapament sub geam, mă năpădește o frică animalică… Dacă aud trosnetul sticlei care se sparge… în cap mi se face dintr-odată pustiu, e ca un gol care răsună. Zbârnâitul telefonului la apelurile interurbane e ca și cum s-ar trage pe undeva… Nu vreau să fac toate astea să dispară, să-mi arunc la gunoi nopțile fără somn. Chinurile. Nu pot să uit fiorul rece care-mi trecea pe șira spinării pe o arșiță de cincizeci de grade…

Mergeam cu camionul și urlam cântece din toți bojocii. Strigam după fete, le agățam, din camion toate păreau frumoase. Eram veseli. Mai dădeam și peste lași:

– Eu refuz… Mai bine la pârnaie decât la război.

– Ia de-aicea!

Mâncau bătaie, ceilalți râdeau de ei. Unii chiar fugeau din unitate.

Pe primul soldat pe care l-am văzut mort l-am scos prin chepengul lunetei. A spus: „Vreau să trăiesc…“ și a murit. Ei da… După luptă nu te poți uita la nimic frumos. La munți, la trecătoarea înecată în ceață liliachie… la vreo pasăre viu colorată… Îți vine să tragi în orice! Și tragi… Tragi în sus, în văzduh!… Sau amuțești cu totul, devii blând, duios. Era un băiat pe care-l cunoșteam, i-a luat multă vreme să moară. Zăcea ca un copil care abia a învățat să vorbească, numea și descria tot ce vedea în jur: „Munți… copac… pasăre… cer…“ Așa a făcut până la sfârșit…

Un milițian tânăr de la ei, din Sarandoy:

– Dacă mor, pe mine Allah o să mă ia la el în cer. Tu unde-ai să ajungi?

Unde-am să ajung?!

Am ajuns la spital la Taşkent. A venit tata la mine:

– Dacă ai fost rănit, poți să rămâi în țară.

– Cum să rămân, dacă prietenii mei sunt acolo?

El e comunist, dar atunci mergea la biserică, punea lumânări.

– De ce faci asta, tată?

– Trebuie să-mi pun și eu credința în ceva. La cine altcineva să mă rog să te întorci din război?

Alături de mine zăcea un băiat tânăr. A venit la el mama lui din Dușanbe, i-a adus fructe, coniac:

– Vreau să-mi rămână băiatul acasă. La cine să mă duc?

– Hai, măicuță, mai bine să bem coniacul în sănătatea noastră!

– Vreau să-mi rămână băiatul acasă…

I-am băut coniacul, o ladă întreagă. În ultima zi auzim: unul din salonul nostru a fost găsit cu ulcer, îl repartizează în batalionul medico-sanitar. O lichea! Ne-am șters chipul lui din memorie.

Pentru mine lucrurile sunt albe sau negre. Nu există gri. Nici un fel de semitonuri.

Nu ne venea să credem că undeva plouă toată ziua, mocănește, că deasupra apei bâzâie țânțarii. Acolo nu erau decât munți arși de soare, rugoși… și nisip încins, înțepător… Ei da… Și pe el, ca pe un cearșaf întins, zac camarazii

noștri… cu bărbăția tăiată… Și un bilet: femeile voastre n-o să le nască niciodată fii…

Și dumneavoastră spuneți: să uit?!

Ne întorceam: care cu un casetofon japonez, care scrâșnind din brichete muzicale, care doar în uniforma decolorată de atâta spălat și cu bagajul gol.

Am luptat cu pricepere, am luptat cu curaj. Am fost decorați cu ordine… Se spune că noi, „afganii", suntem ușor de recunoscut și fără decorații, după ochi:

– Flăcău, tu ești venit din Afganistan?

Cu toate că umblu într-un palton sovietic, în ghete de-ale noastre…

Soldat, transmisionist

– Și dacă trăiește?

Poate e încă în viață fetița mea, dar cine știe pe unde, departe… Oricum m-aș bucura, oriunde ar fi, numai să trăiască. Așa mă gândesc. Și așa de mult îmi doresc asta, foarte mult! Am avut un vis… că a venit acasă… A luat un scaun și s-a așezat în mijlocul camerei… Ea are părul lung, foarte frumos, și i se răsfirase pe umeri. L-a dat așa la o parte cu mâna și a spus: „Mamă, ce mă tot chemi atâta, știi doar că nu pot să vin la tine. Am aici un soț, doi copii… Am familie".

Iar eu, încă în vis, mi-am amintit deodată: după înmormântare – trecuse, probabil, vreo lună – mi-a venit așa în cap: și dacă nu e moartă, ci au furat-o? Asta a fost consolarea mea. Înainte, mergeam câteodată cu ea pe stradă, și băieții întorceau capul… Era înaltă, îi curgeau pletele pe umeri… Și iată că am primit o confirmare că bănuiala mea fusese corectă. Trăiește pe undeva…

Sunt medic, toată viața am considerat că am o meserie sacră. Mi-a plăcut foarte mult, de asta am atras-o și pe fiica mea în ea. Acum îmi blestem hotărârea. Dacă n-ar fi avut profesia asta, ar fi rămas acasă și ar fi trăit. Acum suntem numai eu și soțul meu, nu mai avem pe nimeni. E pustiu, groaznic de pustiu. Ne așezăm seara, ne uităm la televizor… Stăm, tăcem, uneori nu scoatem o vorbă ore întregi. Numai când începe vreun cântec, pe mine mă bufnește plânsul, iar soțul meu suspină și pleacă din sufragerie. Nici nu vă închipuiți ce am aici, în piept… Dimineața trebuie să merg la muncă și eu nu mă pot ridica din pat. Atâta durere! Câteodată mă gândesc că nu mă mai scol și nu mă mai duc. O să rămân așa, întinsă… O să aștept până mă ia cineva și mă duce la ea. Până mă cheamă…

Am tendința să-mi imaginez ușor, așa că sunt tot timpul cu ea, în visele mele nu se repetă niciodată nimic. Și de citit citesc împreună cu ea… E drept că acum citesc cărți despre plante, despre animale, despre stele. Despre oameni nu-mi place să citesc, despre ce fac ei… A venit primăvara… Credeam și eu că natura are să m-ajute. Am plecat afară din oraș… Înfloreau violetele, pe ramurile copacilor ieșiseră frunzulițe tinere. Iar eu am început să țip… Așa m-au influențat pe mine frumusețea naturii și bucuria a tot ce e viu… Am început să mă tem de trecerea timpului, pentru că timpul mi-o ia pe Sveta,

amintirea ei. Dispar amănuntele… cuvintele… ce spunea, cum zâmbea… Am cules firele ei de păr de pe costum și le-am pus într-o cutiuță. Soțul m-a întrebat:

– Ce faci?

– Las' să fie! Ea nu mai este.

Stau uneori acasă, mă gândesc și câteodată aud limpede: „Mamă, nu plânge!" Mă uit în jur – nimeni. Îmi amintesc mai departe. Iat-o întinsă… Groapa e săpată, pământul e deja gata s-o primească. Iar eu stau în fața ei în genunchi: „Fetița mea iubită! Copila mea dragă! Cum s-a putut întâmpla așa ceva? Unde ești? Unde-ai plecat?" Ea e cu mine încă, deși zace în sicriu. Dar curând va fi în pământ.

Țin minte ziua… S-a întors de la muncă și mi-a spus:

– M-a chemat azi medicul-șef.

Și a tăcut.

– Și ce?

Încă înainte să-i aud răspunsul simțisem că nu era a bună.

– La spitalul nostru a venit cerere să trimitem un om în Afganistan.

– Și?

– E nevoie exact de o soră la chirurgie.

Ea era soră medicală la chirurgie cardiologică.

– Și?

Uitasem toate cuvintele, repetam unul și același lucru.

– Am fost de acord.

– Și?

– Cineva trebuie oricum să meargă. Și eu vreau să mă duc acolo unde e greu.

Deja știa toată lumea, știam și eu, că e război, că e vărsare de sânge. Am început să plâng, dar n-am putut să-i spun „nu". Ea m-ar fi privit cu severitate:

– Mamă, cum rămâne cu jurământul lui Hipocrat?

Timp de câteva luni și-a pregătit documentele. Mi-a adus și mi-a arătat caracterizarea: „Înțelege în mod corect politica partidului și a guvernului". Dar mie tot nu-mi venea să cred.

Vorbesc despre ea… și simt o ușurare. Ca și cum ar fi aici… Mâine am s-o îngrop… deocamdată e cu mine… Dar dacă trăiește totuși pe undeva? Aș vrea doar să știu: cum mai e acum? Are părul tot lung? Ba chiar, ce fel de bluză poartă? Orice mă interesează…

Sufletul mi s-a închis de tot… Nu vreau să mai văd oameni, îmi place să fiu singură… Atunci stau de vorbă cu ea, cu Svetocika mea… E de ajuns să intre cineva, că totul se năruie. Nu vreau să las pe nimeni în lumea asta. Vine în vizită mama mea, din sat, dar nici măcar ei nu vreau să-i împărtășesc nimic. O singură dată a trecut pe la mine o femeie… o știam de la serviciu… Pe ea n-am lăsat-o să plece, am stat împreună până noaptea… Soțul ei își făcea griji deja că se închide metroul… I se întorsese fiul din Afganistan… ca un copilaș:

„Mămico, vreau să coc prăjituri cu tine… Mami, merg și eu cu tine la spălătorie…“ Se temea de bărbați, era prieten numai cu fetele. Ea s-a repezit la medic, doctorul i-a spus: „Aveți răbdare, o să-i treacă!“ Acum oamenii ca ea îmi sunt mai apropiați, mai dragi. Cu femeia asta aș putea să fiu prietenă. Dar n-a mai venit, se uita la portretul Svetocikăi și plângea tot timpul…

Altceva am vrut să-mi amintesc… Ce voiam să-mi amintesc? A! Cum a venit pentru prima oară în concediu… Nu, și despre cum am condus-o noi, cum a plecat… Au venit la gară prietenii ei de la școală, colegii de muncă. Un chirurg mai în vârstă s-a aplecat și i-a sărutat mâinile: „Așa mânuțe nu mai găsesc eu“.

Pe urmă a venit în concediu. Slăbuță, mărunțică. Trei zile a dormit. Se scula, mânca și dormea. Iar se scula, mânca și dormea.

– Cum ți-e acolo, Svetocika?

– Mi-e bine, mamă. Mi-e bine.

Stă, tace și zâmbește încet ca pentru sine.

– Svetocika, ce-i cu mâinile tale?

Nu i-am recunoscut mâinile, se făcuseră de parcă ar fi avut cincizeci de ani.

– E mult de lucru acolo, mamă. Cum să mă mai gândesc la mâinile mele? Închipuie-ți: ne pregătim de operație, ne spălăm pe mâini cu acid formic. Medicul vine la mine și-mi spune: „Ce faceți, nu vă e milă de rinichii dumneavoastră?“ El se gândește la rinichii lui… iar alături oamenii mor… Dar nu-ți face griji! Sunt mulțumită, acolo e nevoie de mine.

A plecat cu trei zile mai devreme:

– Iartă-mă, mamă, la noi în batalionul medico-sanitar au rămas numai două surori. Medici sunt destui, dar surori sunt puține. Fetele sunt excedate. Cum să nu mă duc?

A rugat-o pe bunica – o iubea foarte mult – care făcea curând nouăzeci de ani: „Să nu mori! Așteaptă-mă!“ Ne duseserăm la casa de la țară. Bunica stătea lângă o tufă mare de trandafiri, și Svetocika a rugat-o: „Numai să nu mori! Așteaptă-mă!“ A luat bunica și i-a tăiat toți trandafirii. Cu buchetul ăsta a și plecat.

Trebuia s-o scol la cinci dimineața. O trezesc, și ea: „Mamă, tot n-am apucat să mă satur de somn. Mi se pare că deja n-o să-mi mai ajungă niciodată somnul“. În taxi a deschis geanta și a oftat: „Am uitat cheia de la apartament. Dacă mă întorc, și voi nu sunteți acasă?“ I-am găsit-o pe urmă într-o fustă veche. Am vrut să i-o trimit într-un pachet, ca să nu-și facă griji, să aibă cheile de acasă.

Și dacă totuși trăiește? Umblă pe undeva, zâmbește… se bucură de flori… Îi plăceau trandafirii… Merg acum la bunica – ea trăiește încă, pentru că Sveta a rugat-o: „Să nu mori! Așteaptă-mă!“ Are mereu pe masă un buchet de trandafiri… Îi taie de cu seară… Și două cești cu ceai…

– De ce nu dormi?

– Beau ceai cu Svetlanka.

(Întotdeauna i-a zis „Svetlanka“.)

Iar eu o văd în vis și-mi spun, în somn: mă duc la ea și-o sărut, dacă e caldă, înseamnă că e vie. Mă duc, o sărut – e caldă. Deci e vie!

Și dacă locuiește undeva în altă parte? Într-un alt loc…

La cimitir mă așez într-o zi pe mormântul ei. Vin doi militari, și unul se oprește:

– Ah! Sveta noastră! Fii atent!… Mă observă și pe mine. Sunteți mama ei?

Mă reped la el:

– Ați cunoscut-o pe Svetocika?

El se adresează tovarășului:

– A rămas fără amândouă picioarele în timpul unui bombardament. Și pe urmă a murit.

Atunci eu am țipat din toate puterile. El s-a speriat.

– N-ați știut nimic? Iertați-mă! Iertați-mă!

A luat-o la fugă.

Nu l-am mai văzut de atunci. Și nici nu l-am căutat.

Stau lângă mormânt și vine o mamă cu copii. Aud:

– Ce fel de mamă mai e și asta? Cum a putut să-și lase singura fată la război în asemenea vremuri? (Pe piatra de mormânt e scris: „unicei fiice".) Să-și jertfească fata?

Cum îndrăznește, cum poate spune așa ceva?! Fiica mea a depus un jurământ, era o soră medicală căreia chirurgii îi sărutau mâinile. S-a dus acolo să salveze oameni, să-i salveze pe fiii altor mame.

Oameni buni, strig în sufletul meu, nu vă întoarceți fața de la mine! Stați puțin cu mine la mormânt! Nu mă lăsați singură!…

O mamă

– Afganistan, fi-ți-ar numele de râs! Afganistan… Prietenul meu ia ziarul și citește: „Soldații sovietici prizonieri au fost eliberați… Au dat un interviu jurnaliștilor occidentali…" – și începe să înjure.

– Ce-ai, mă?

– Pe toți i-aș pune la zid. Cu mâna mea i-aș împușca.

– N-ai văzut destul sânge? Nu ți-a ajuns?

– De trădători nu mi-e milă. Noi rămâneam fără mâini și fără picioare, iar ei admirau zgârie-norii din New York… Vorbeau la *Vocea Americii*…

Iar acolo mi-era prieten… Cântam: „Și-un colț de pâine, și aia-mpărțeam". (*Tace.*)

– Urăsc! Urăsc!

– Pe cine?

– Ce-i așa de greu de înțeles? Mi-am pierdut prietenul – aici, nu la război… (*Își alege cuvintele.*) Nu mai am pe nimeni… N-am alți prieteni… S-au împrăștiat toți, stau prin vizuinile lor. Fac bani.

Afganistan, fi-ți-ar numele de râs! Mai bine aș fi murit acolo! Ar fi pus pe zidul școlii o plăcuță memorială… ar fi făcut din mine un erou… Trupele

noastre intraseră în Afganistan, dar eu nu știam nimic. Nu mă interesa. Pe vremea aia mă îndrăgostisem pentru prima oară, eram cu mințile duse… Iar acum mă tem să ating vreo femeie, chiar și când mă înghesui dimineața în troleibuzul aglomerat… Înțelegeți? Nu-mi iese deloc cu femeile… Prietena mi-a plecat, m-a părăsit… Iubita mea… Doi ani am trăit cu ea… În ziua aia am ars un ceainic… Ardea, iar eu stăteam și mă uitam la el cum se înnegrește – mi se mai întâmplă. Mă retrag complet, mă detașez de realitate. Ea se întoarce de la serviciu și simte mirosul:

– Ce-ai ars?

– Ceainicul.

– Al treilea deja…

– Dar tu știi cum miroase sângele? După două–trei ore miroase ca niște subsuori nădușite. Foarte nasol… Mirosul focului e mai plăcut…

Ea a încuiat ușa cu cheia și a plecat. Și de un an nu s-a mai întors. Am început să mă tem de ele… Femeile sunt cu totul alt fel de oameni. Cu totul alt fel. De asta și ajung nefericite cu noi. Te ascultă, dau din cap că da, dar nu pricep nimic.

– Ce bună dimineața? Iar ai țipat! Iar ai țipat toată noaptea, plângea ea a doua zi.

Nu i-am spus totul… Nu i-am povestit despre entuziasmul piloților de elicoptere care bombardau satele afgane. Se lăudau băieții: Ce frumos e când arde kișlakul!… Mai ales noaptea… Altă dată zace un rănit, soldat de-al nostru. E pe moarte și își strigă mama sau iubita. Alături zace un *duh* rănit – îi strângeam și pe ei – și-și cheamă și el mama sau iubita. Se aude când un nume afgan, când unul rusesc…

– Ce bună dimineața? Iar ai țipat! Mi-e frică de tine…

Ea nu știe… Nu știe cum a pierit locotenentul nostru… Am văzut apă, am oprit vehiculele:

– Opriți! Toată lumea stă pe loc! a strigat locotenentul și a arătat spre un fel de sul murdar care se zărea lângă pârâu. E o mină?!

Au luat-o înainte geniștii: au ridicat „mina“, care a început să scâncească. Un copil. Afganistan, fi-ți-ar numele de râs!

– Ce să facem cu el? Să-l lăsăm, să-l luăm cu noi?

Nimeni nu l-a silit, locotenentul nostru singur a spus:

– Nu se poate să-l lăsăm. O să moară de foame. Îl duc în kișlak, e la doi pași.

I-am așteptat o oră, și cu mașina n-ar fi trebuit să facă mai mult de douăzeci de minute dus-întors.

Zăceau în nisip… Locotenentul și șoferul. În mijlocul satului… Femeile îi omorâseră cu săpăligile…

– Ce bună dimineața? Iar ai țipat! Pe urmă te-ai năpustit asupra mea, mi-ai răsucit mâinile.

Uneori nu-mi amintesc numele meu de familie, adresa unde locuiesc și ce s-a întâmplat cu mine. Pe urmă îmi vin în fire… și încep parcă să trăiesc din

nou. Dar șovăitor… Ies din casă – și-mi trece imediat prin cap: am închis ușa cu cheia sau nu, am oprit gazul sau nu? Mă întind în pat, mă ridic și verific: mi-am pus ceasul să sune pentru a doua zi sau nu? Dimineața mă duc la muncă, mă întâlnesc cu vecinii: i-am salutat sau nu?

Zice Kipling:

Estul rămâne Est, Vestul Vest, și niciodată nu se întâlnesc
Cât timp pământ și cer vor sta în fața jilțului dumnezeiesc.
Dar nu există Est sau Vest, sau Rasă, sau Hotare,
Când doi vajnici bărbați se-nfruntă față-n față.

Țin minte… Ea mă iubea. Plângea: „Ai ieșit din iad. Am să te salvez…“ Iar eu ieșisem dintr-o groapă de gunoi… Când am plecat în Afganistan, femeile purtau rochii lungi, când m-am întors, toate erau în rochii scurte. Necunoscute. Am rugat-o să îmbrace ceva lung. Ea a râs, pe urmă s-a supărat. A început să mă urască. (*Închide ochii și repetă versurile.*)

Dar nu există Est sau Vest, sau Rasă, sau Hotare,
Când doi vajnici bărbați se-nfruntă față-n față.

Despre ce vorbeam? A! Despre rochiile lungi ale iubitei mele… Sunt și acum atârnate în șifonier, nu și le-a luat. Iar eu îi scriu versuri.

Afganistan, fi-ți-ar numele de râs! Îmi place să stau de vorbă cu mine însumi…

Sergent, cercetaș

– Toată viața am fost militar… Despre alt fel de viață știam numai din povestiri…

Militarii de profesie au o psihologie aparte: nu contează că un război e drept sau nedrept. Acolo unde ești trimis, războiul e drept, e necesar. Când ne-au trimis acolo, și acest război a fost drept. Noi așa consideram, eu însumi stăteam în mijlocul soldaților și le vorbeam despre apărarea granițelor de sud, îi prelucram. Aveam învățământ politic de două ori pe săptămână. Credeți că aș fi putut să spun cumva: „Am îndoieli“? Armata nu rabdă gândirea liberă. Ești pus în formație, și de azi înainte nu mai acționezi decât conform ordinelor. De dimineață până seara.

Ordin:

– Deșteptarea! În picioare!

Ne sculăm.

Ordin:

– Încolonarea pentru înviorare! La stânga, fuga marș!

Facem înviorarea.

Ordin:

– Rupeți rândurile, liber în pădure! Cinci minute la lizieră!

Ne împrăștiem.

Ordin:

– Încolonaaaarea!

N-am văzut niciodată ca în vreo cazarmă să atârne portretul… cui, de exemplu? Să zicem, al lui Țiolkovski sau al lui Lev Tolstoi. Niciodată. Sunt portretele lui Nikolai Gastello, Aleksandr Matrosov… Eroi din Marele Război pentru Apărarea Patriei… O dată, eram încă tânăr locotenent, mi-am atârnat în cameră portretul lui Romain Rolland (l-am tăiat dintr-o revistă). Intră la noi comandantul de unitate:

– Cine-i ăsta?

– Romain Rolland, scriitor francez, tovarășe colonel.

– Ia numaidecât de-acolo pe franțuz! Ce, n-avem destui eroi de-ai noștri?

– Tovarășe colonel…

– Stânga-mprejur la magazie și să te-ntorci de-acolo cu Karl Marx!

– Dar și Karl Marx e neamț!

– Nici o vorbă! Două zile de arest!

Ce legătură avea Karl Marx? Eu însumi stăteam în mijlocul soldaților și le spuneam: La ce e bun strungul ăsta? E de import. La ce e bună mașina asta de marcă străină? Pe drumurile noastre o să se facă praf. Cele mai bune din lume sunt produsele noastre: strungurile noastre, mașinile noastre, oamenii noștri. Și abia acum am început să mă întreb: de ce strungul cel mai bun din lume n-ar putea să fie în Japonia, cei mai buni ciorapi, în Franța, cele mai bune fete – în Taiwan? Și am deja cincizeci de ani…

… Visez că am omorât un om. S-a pus în genunchi… în patru labe, fără să ridice capul. Nu-i vedeam fața, toți aveau aceeași față… L-am împușcat foarte calm, i-am văzut sângele țâșnind cu tot atâta calm. Am țipat abia când m-am trezit și mi-am amintit visul…

Aici s-a scris deja despre o greșeală politică, războiul acesta a fost numit „o aventură brejnevistă", „o fărădelege", dar noi acolo a trebuit să luptăm și să murim. Și să-i omorâm pe alții. Aici scriau, acolo mureau. Nu judecați, ca să nu fiți judecați! Ce apăram noi acolo? Revoluția? Nu, nu mai credeam în asta, mă simțeam deja sfâșiat pe dinăuntru. Dar mă convingeam singur că ne apărăm orășelele militare, îi apărăm pe oamenii noștri.

Ard câmpurile de orez… Le-au aprins trasoarele… Trosnesc și ard repede… Arșița înlesnește războiul… Țăranii fug, culeg ce mai pot de pe pământ, lucruri arse. N-am văzut niciodată copii afgani plângând. Scânceau numai. Sunt ușurei de tot, micuți, nici nu-ți dai seama câți ani au. Poartă niște pantalonași largi, de sub care le ies picioarele ca niște bețe.

Tot timpul aveai sentimentul că cineva vrea să te omoare. Un plumb nenorocit… Până azi nu-mi dau seama dacă te poți obișnui cu așa ceva. Iar pepenii verzi și galbeni sunt acolo mari cât un taburet. Dacă-i împungi cu baioneta, crapă. Să mori e foarte simplu. Să omori e mai greu. Despre morți nu

se vorbea. Astea erau regulile jocului, ca să spun așa… Te pregătești de un raid și pe fundul geamantanului ai o scrisoare către nevastă. De adio. Eu îi scrisesem: „Învelește-mi pistolul în ceva și dă-i-l băiatului!“

Începe lupta, și casetofonul se aude în continuare. Au uitat băieții să-l închidă… Glasul lui Vladimir Vîsoțki:

În Africa cea galbenă,
În partea ei centrală,
S-a întâmplat un ghinion
Ieșit din socoteală.
Un elefant, neinformat,
Anticipă potopul!
De fapt, s-a-ndrăgostit Girafa
De mica Antilopă.

Și *duhii* îl ascultau pe Vîsoțki. Mulți dintre ei studiaseră la noi, terminaseră facultăți în URSS. Aveau diplome sovietice. Noaptea, în încercuire, auzeam și de la ei:

Amicul mi-a plecat la Magadan,
Jos pălăria, jos pălăria!

A plecat singur, n-a înfundat
Nici pușcăria, nici pușcăria![57]

În munți, ei se uitau la filmele noastre: despre Kotovski[58], despre Kovpak[59]. De la noi învățau cum să lupte… cum să poarte un război de partizani…

Din buzunarele băieților noștri uciși scoteam scrisori. Fotografii. Tania din Cernigov… Mașenka din Pskov… poze făcute în studiouri foto de provincie, toate la fel. Și pe ele, cuvinte naive: „Te aștept cu dor în piept", „Du-te cu bine și întoarce-te degrabă!" Stăteau la mine pe masă ca un pachet de cărți. Chipuri de fete simple din toată Rusia…

Nu pot să mă întorc în lumea normală. Să trăiesc… să trăiesc pur și simplu… Simt că n-am aer aici. Adrenalina îmi răscolește sângele. Îmi trebuie emoții intense, disprețul față de viață. Am început să bolesc… Medicii mi-au pus diagnostic îngustarea vaselor de sânge. Dar eu am diagnosticul meu… „afgan"… Am nevoie de ritm, de ritmul acela când ești gata să sari la bătaie. Să riști, să aperi. Vreau și acum să mă întorc acolo, dar nu știu cum m-aș simți… De multe ori mă năpădesc imaginile… Viziuni… Vehicule arse, distruse pe drumuri. Tancuri, tab-uri… Oare asta e tot ce a rămas din noi?

M-am dus la cimitir… Am vrut să ocolesc mormintele „afganilor", dar m-a văzut mama cuiva:

– Pleacă de-aici, comandante! Ești om cărunt, dar ai rămas în viață. Fiul meu e în pământ. Nu începuse nici măcar să se bărbierească.

Nu demult a murit un prieten al meu care luptase în Etiopia. Și-a distrus acolo rinichii, în seceta aia. Tot ce știa a dispărut odată cu el. Iar un alt camarad îmi povestea cum a ajuns în Vietnam. Am întâlnit și din cei care au fost trimiși în Angola, în Egipt, în Ungaria în '56, în Cehoslovacia în '68… Discutăm între noi… Toți sunt acum la țară, își cultivă grădinile. Pescuiesc. Și eu sunt pensionat deja, pe caz de invaliditate. În spitalul din Kabul mi-au scos un plămân… Acum și al doilea a început să dea rateuri… Am nevoie de ritm! De misiune! Am auzit că lângă Hmelnițki e un spital unde sunt cei care au fost abandonați de rude sau care n-au vrut ei înșiși să se întoarcă acasă. Mi-a scris un flăcău de acolo: „Zac aici fără mâini și fără picioare… Mă trezesc dimineața și nu știu ce sunt, om sau animal? Câteodată îmi vine să miaun sau să latru. Strâng din dinți… " Vreau să mă duc la el. Îmi caut ceva de făcut.

Am nevoie de ritm, un ritm în care să mă iau la bătaie. Dar nu știu cu cine să mă bat. Deja nu mai pot să mă duc în mijlocul flăcăilor mei și să fac agitație: noi suntem cei mai buni, cei mai drepți. Susțin însă în continuare că așa voiam să fim. Numai că nu ne-a ieșit. De ce – asta e altă poveste… De ce iarăși nu ne-a ieșit…

Maior, comandant de batalion

– În fața Patriei noi suntem curați…

Eu mi-am îndeplinit cu cinste datoria de soldat. Orice ați țipa dumneavoastră acum… Oricât ați suci-o și ați învârti-o… Și cum rămâne cu

lucruri precum dragostea de Patrie, sentimentul datoriei? „Patria“ pentru dumneavoastră e o vorbă goală? O vorbă în vânt? Noi suntem curați…

Ce-am cucerit noi acolo, ce-am adus? „Cargo 200“ – sicriele cu camarazii noștri. Ce-am căpătat de acolo? Boli – de la hepatită la holeră –, răni, invalidități. Eu n-am de ce să mă căiesc. Am ajutat poporul afgan prieten. Sunt convins! Cei care au fost acolo cu mine sunt tot oameni sinceri, cinstiți. Erau siguri că veniseră pe pământul acela cu binele, că nu sunt niște „soldați din greșeală“ într-un „război din greșeală“. Dar azi sunt unii care vor să vadă în noi niște fraieri naivi, carne de tun. De ce? Cu ce scop? Caută adevărul? Nu uitați pilda biblică! Țineți minte cum Iisus, la întrebările lui Pilat, a spus:

– Eu spre aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr.

Și Pilat l-a întrebat:

– Ce este adevărul?

Întrebarea a rămas fără răspuns…

Eu am adevărul meu… Al meu propriu! În credința noastră, poate naivă, noi am fost curați la suflet. Aveam impresia că, dacă noua putere dă oamenilor pământ, toți ar trebui să-l ia cu bucurie. Când colo… țăranul nu-l vrea! Pasămite, cine ești tu să împarți pământul, când el îi aparține lui Allah? Allah este cel care măsoară și împarte. Nouă ni se părea că, dacă o să construim stațiuni de mașini și tractoare, dacă o să le dăm tractoare, combine, cositoare, toată viața lor se va schimba. Și când colo… ei distrug SMT-urile! Aruncă în aer tractoarele ca pe tancuri. Nouă ni se părea că, în veacul zborurilor în cosmos, e de-a dreptul caraghios să te mai gândești la Dumnezeu. E stupid! Am trimis în cosmos un afgan… Cu alte cuvinte, ia uitați-vă, el a ajuns acolo unde se află Allahul vostru! Și când colo… religia islamului e neatinsă de civilizație… Oare poți să te lupți cu veșnicia? Ei, dar câte nu ni se păreau nouă acolo! Și totuși așa a fost… Așa a fost… Și asta este o perioadă aparte în viața noastră… Eu o păstrez în suflet, nu vreau s-o distrug. Și n-am să-i las nici pe alții s-o împroaște cu noroi. Noi ne acopeream unul pe altul în luptă. Încercați dumneavoastră să vă puneți în calea glonțului! Așa ceva nu se uită. Sau, când mă întorceam… Am vrut să vin acasă să le fac o surpriză alor mei, dar mi s-a făcut frică pentru mama. Am sunat:

– Mamă, sunt în viață, sunt la aeroport.

Și acolo, la celălalt capăt al firului, am auzit receptorul căzând.

Cine v-a spus că am pierdut războiul? Noi aici l-am pierdut, în țară. Și cât de frumos ne-am întors!… Arși, pârliți… după ce văzuserăm și trăiserăm atâtea… Iar aici nu ni s-a dat nimic. Nici drepturi, nici de muncă. În fiecare dimineață, la obelisc (pe locul unde va fi un monument închinat soldaților internaționaliști), cineva atârnă o pancartă: „Construiți-l lângă sediul statului-major, nu în centrul orașului!…“ Iar vărul meu, care are optișpe ani, nu vrea să meargă în armată: „Să îndeplinesc ordinele prostești sau criminale ale altcuiva? Să devin un ucigaș?“ La decorațiile mele militare se uită chiorâș… Păi mie, la

anii lui, mi se oprea inima în piept când bunicul îmbrăca tunica de paradă cu ordinele și medaliile pe piept. Cât timp am luptat noi acolo, lumea s-a schimbat…

Ce e adevărul?

În blocul nostru de cinci etaje locuiește o bătrână. A fost medic. Are șaptezeci și cinci de ani. După toate articolele, dezvăluirile, cuvântările din ultima vreme… după toate adevărurile care s-au prăbușit asupra noastră, biata femeie și-a pierdut mințile… Stinge televizorul când vorbește Gorbaciov. Deschide fereastra la etajul unu, unde stă ea, și strigă: „Trăiască Stalin!“, „Trăiască socialismul și comunismul – viitorul luminos al omenirii!“ O văd în fiecare dimineață… Toată lumea o lasă în pace, nu face rău nimănui… Uneori mi se pare că semăn puțin cu ea… Semăn, fir-ar al naibii!

Dar în fața Patriei noi suntem curați…

Soldat, artilerist

– Aud soneria… Mă reped în prag – nimeni. Țipasem – crezusem că-mi venise băiatul…

După două zile îmi bat la ușă niște militari.

– Ce-i, a murit băiatul meu? mi-am dat seama imediat.

– Da, a murit.

S-a lăsat o tăcere mare. Am îngenuncheat pe hol în fața oglinzii:

– Doamne! Doamne! Dumnezeul meu!

Pe masă rămăsese o scrisoare neterminată:

„Dragul meu băiat!

Ți-am citit scrisoarea și m-am bucurat. N-ai mai avut deja nici o greșeală de gramatică. Doar două sintactice, ca și data trecută: «după părerea mea» e o expresie incidentă, iar construcția «într-atât, încât» e o consecutivă. În propoziția «M-am bucurat într-atât, încât am uitat de oboseală» e nevoie de o virgulă înainte de «încât». Și în a doua propoziție, «După părerea mea, o să fiți mândri de mine», e nevoie de o virgulă. Nu te supăra pe mama!

În Afganistan e foarte cald, fiule. Ai grijă să nu răcești! Tu mai mereu ești răcit…“

La cimitir toți tăceau, a fost multă lume, dar toți tăceau. Eu stăteam cu o șurubelniță în mână, nu mi-au putut-o lua.

– Lăsați-mă să deschid sicriul!… Lăsați-mă să-mi văd băiatul!…

Voiam să deschid sicriul de zinc cu șurubelnița.

Soțul meu a încercat să-și ia zilele: „Nu vreau să mai trăiesc. Iartă-mă, măicuță, dar nu vreau să mai trăiesc“. L-am pisat la cap:

– Trebuie să-i punem băiatului o piatră funerară, să așternem o placă peste mormânt. Cum au și ceilalți.

El nu putea să doarmă. Îmi tot spunea:

– Cum mă întind în pat, vine băiatul. Mă sărută, mă îmbrățișează.

Am păstrat o franzelă timp de patruzeci de zile, după obiceiul vechi… După trei săptămâni a crăpat în bucățele. Înseamnă că familia se duce de râpă…

Am atârnat prin casă toate fotografiile lui. Mie mi-era mai ușor așa, dar soțului meu îi venea greu:

– Dă-l jos! Se tot uită la mine.

I-am făcut o piatră funerară frumoasă, din marmură scumpă. Toți banii pe care i-i strânseserăm pentru nuntă s-au dus pe ea. Am pus o placă roșie peste mormânt și am sădit flori roșii. Dalii. Soțul meu a vopsit gărduleț:

– Am făcut tot. N-are băiatul de ce să se supere.

Dimineață m-a condus la muncă, și-a luat la revedere. Când vin din schimb – el atârna de o frânghie în bucătărie, chiar în dreptul fotografiei băiatului, preferata mea.

– Doamne! Doamne! Dumnezeul meu!

Spuneți-mi dumneavoastră – sunt eroi sau nu? Pentru ce trebuie să îndur atâta durere? Ce poate să mă ajute să trec prin necazul ăsta? Uneori mă gândesc: sunt eroi! Nu e singurul care zace acolo în pământ… Sunt zeci… zeci de rânduri în cimitirul orașului… La fiecare sărbătoare se trag salve de doliu, se țin cuvântări solemne… lumea aduce flori. Se organizează adunări pentru primirea în organizația de pionieri… Câteodată blestem guvernul, partidul… conducerea noastră… Deși sunt comunistă. Dar vreau să știu și eu – pentru ce? Pentru ce fiul meu a fost învelit în zinc? Pe mine mă blestem… Eu sunt profesoară de literatură rusă. Eu însămi l-am învățat: „Datoria e datorie, fiule. Trebuie îndeplinită". Îi blestem pe toți, iar dimineața fug la mormânt și-i cer iertare:

– Iartă-mă, dragul meu, că ți-am vorbit așa! Iartă-mă!

O mamă

– Am primit răvaș: „Nu te îngrijora dacă nu vin scrisori! Scrie-mi pe adresa veche!" Trec două luni de tăcere. Nu-mi închipuiam că e în Afganistan. Îmi pregăteam geamantanul să mă duc după el acolo unde fusese trimis în ultimul timp…

Scria că face plajă, că pescuiește. Mi-a trimis o fotografie călare pe un măgar, cu genunchii pe nisip. Nu mi-a trecut nimic prin cap până când nu s-a întors prima oară în permisie. Atunci a recunoscut că venea de la război… Că-i murise prietenul… Înainte se juca puțin cu fata, nu avea sentimente de tată prea intense, poate pentru că era foarte mică. Acum a venit și stătea ore întregi să se uite la ea, cu niște ochi așa de triști, că mie mi se făcea groază. Dimineața se trezea și o ducea la grădiniță. Îi plăcea s-o pună pe umeri și s-o care așa. Locuiam pe atunci la Kostroma, un oraș frumos. Seara o lua el singur. Mergeam la teatru, la cinematograf, dar cel mai mult avea chef să stea acasă. Să se uite la televizor, să discute.

În dragoste a devenit lacom, dacă plecam la muncă sau găteam la bucătărie, îi părea rău și după timpul acesta: „Mai stai cu mine! Azi se poate și fără chifteluțe. Cere un concediu cât timp sunt eu aici!“ În ziua când trebuia să plece, special a întârziat la avion ca să mai stăm două zile împreună.

În ultima noapte… a fost atât de bine, că pe mine m-a apucat plânsul. Eu plângeam, el tăcea, nu făcea decât să se uite la mine. Pe urmă îmi zice:

– Tamarka, dacă ai să ai pe altul, să nu uiți asta!

Eu zic:

– Ai înnebunit? Pe tine n-o să te omoare niciodată! Te iubesc atât de mult, că pe tine n-o să te omoare niciodată.

A râs.

Nu mai voia copii:

– Am să mă întorc… și atunci ai să naști… Ce să faci singură cu ei?

M-am învățat să aștept. Dar, dacă vedeam vreo dubiță de înmormântări, mi se făcea rău, îmi venea să țip, să plâng. Ajungeam în fugă acasă. Dacă am fi avut o icoană, aș fi îngenuncheat și m-aș fi rugat: „Salvați-mi-l! Salvați-mi-l!“

În ziua aceea m-am dus la film… Mă uitam la ecran și nu vedeam nimic. Simțeam o neliniște de neînțeles: mă așteaptă cineva undeva, trebuie să merg undeva – abia am rezistat până la capătul proiecției. Probabil în vremea asta se ducea lupta…

Încă o săptămână n-am știut nimic. Am primit chiar două scrisori de-ale lui. De obicei mă bucuram, le sărutam, dar acum m-am înfuriat: cât să te mai aștept?

În a noua zi, la ora nouă dimineața, a venit o telegramă, mi-a vârât-o poștașul pur și simplu sub ușă. Era de la părinții lui: „Vino! A murit Petea“. Am început să urlu, am trezit copilul. Ce să fac? Încotro să mă duc? N-aveam bani. Chiar în ziua aceea trebuia să primesc atestatul lui. Țin minte că am învelit fetița într-o pătură roșie și am ieșit în drum – autobuzele încă nu mergeau. Am oprit un taxi.

– La aeroport! îi spun taximetristului.

– Merg în parc.

Și închide ușa.

– Mi-a murit bărbatul în Afganistan…

Iese în tăcere din mașină, mă ajută să urc. Trecem pe la o prietenă, o rog să-mi împrumute niște bani. La aeroport nu erau bilete până la Moscova, iar mie mi-era groază să scot telegrama din geantă și să le-o arăt. Dacă e o minciună? O greșeală? Dacă… Cel mai important e să nu rostești așa ceva cu voce tare… Plângeam, toată lumea se uita la mine. M-au urcat, spre Moscova, într-un avion utilitar pentru agricultură. Noaptea am ajuns la Minsk. Trebuia să ajung și mai departe, la Starîe Doroghi. Taximetriștii nu voiau să meargă, e distanță mare – o sută cincizeci de kilometri. Îi rog. Îi implor. Unul s-a învoit: „Dă-mi cincizeci de ruble și te duc“. I-am dat tot ce-mi rămăsese.

La ora două noaptea sosesc la casa socrilor. Toți plângeau.

– Nu cumva nu-i adevărat?

– E adevărat, Tamara. E adevărat.

Dimineaţă mergem la comisariatul militar. Primim un răspuns ca la armată: „Când îl aduc, vă înştiinţăm“. Mai aşteptăm două zile. Sunăm la Minsk: „Veniţi şi luaţi-l singuri!“ Ne ducem, şi la comisariatul regional ni se spune: „A fost trimis din greşeală la Baranovici“. Asta însemna încă o sută de kilometri, autobuzul nostru n-avea suficientă benzină. La aeroportul din Baranovici nu găsim pe nimeni din conducere, ziua de muncă s-a încheiat. În gheretă stătea doar paznicul:

– Am venit…

– Uitaţi acolo – ne arată cu mâna –, e un sicriu. Uitaţi-vă! Dacă e al dumneavoastră, luaţi-l!

Pe câmp era un sicriu murdar, pe care stătea scris cu cretă: „Locotenent-major Dovnar“. Am rupt scândura în locul unde avea o ferestruică: faţa îi era întreagă, dar el tăcea, nebărbierit şi nespălat, iar sicriul era mic. Şi mirosea. Un miros insuportabil. N-am putut să mă aplec să-l sărut… Aşa mi-au înapoiat soţul…

Am îngenuncheat în faţa a ceea ce fusese cândva tot ce aveam mai scump pe lume. Mai iubit…

A fost primul sicriu din satul Iazîl, raionul Starîe Doroghi, regiunea Minsk. Oamenii se uitau îngroziţi. Nimeni nu pricepea ce se petrece. Am adus-o pe fetiţa noastră să-şi ia rămas-bun, avea opt ani şi jumătate. A început să ţipe: „Tati e negru!… Mi-e frică… Tati e negru…“ Au coborât coşciugul în mormânt. N-apucaseră să ridice ştergarele cu care îl lăsaseră în jos, când, deodată, se pornesc un tunet şi o răpăială grozavă. Ca un pietriş cădea ploaia pe liliacul înflorit, trosnea sub picioare. Însăşi natura se împotrivea. Multă vreme n-am putut să plec din casa lui, pentru că aici îi era sufletul… părinţii… lucrurile: masa, ghiozdanul de şcoală, bicicleta… Mă agăţam de tot ce puteam. Îi luam lucrurile în braţe… Toată lumea tăcea în casă. Mi se părea că mama lui mă urăşte: eu trăiesc, iar el nu mai este, eu am să mă mărit, iar fiul ei n-are să mai fie niciodată. E o femeie bună, dar în zilele acelea îşi ieşise din minţi. O privire grea-grea… Acum îmi spune: „Tamara, mărită-te!“ Dar atunci mă temeam să dau ochii cu ea. Tatăl lui mai că n-a luat-o razna: „Ce băiat au băgat în mormânt! L-au omorât!“ Eu şi maică-sa îl convingeam că Petea fusese decorat… Afganistanul e necesar… apărarea hotarelor de sud… El nu ne asculta: „Nemernicii! Ticăloşii!“

Cel mai rău a fost pe urmă. Cel mai groaznic… să mă obişnuiesc cu gândul că nu mai trebuie să aştept, că n-am pe cine să aştept… Dar multă vreme am aşteptat… Ne-am mutat cu locuinţa. Dimineaţa mă trezeam toată năduşită de groază: „Vine Petea, iar eu şi Oleska locuim la altă adresă“. Nu puteam nicicum să înţeleg că sunt singură şi voi fi singură. De trei ori pe zi mă uitam la cutia poştală… Nu mi se întorceau decât propriile mele scrisori, pe care el nu mai apucase să le ridice, cu ştampila: „Destinatarul lipseşte“. Au început să nu-mi mai placă sărbătorile. Nu m-am mai dus în vizite. Îmi aminteam perioada noastră cea mai frumoasă… de la început…

În prima zi dansaserăm. În a doua – ne plimbaserăm prin parc. În a treia zi după ce ne cunoscuserăm el mi-a propus să ne căsătorim. Eu aveam logodnic, depuseserăm deja cererea de căsătorie. I-am povestit. El a plecat și-mi trimitea scrisori cu litere mari, pe toată pagina: „Aaaaaa! Auuuuu!“ În ianuarie a promis că vine și ne punem pirostriile. Dar eu nu voiam să mă mărit în ianuarie. Voiam nunta primăvara! La Palatul Căsătoriilor. Cu muzică, flori…

Am făcut-o iarna, în satul meu. A fost veselie mare. De Bobotează, când se ghicește, am avut un vis. I-am povestit mamei a doua zi:

– Mamă, am visat un băiat frumos. Stătea pe un pod și mă chema. Era îmbrăcat într-o uniformă frumoasă. Dar, când m-am apropiat de el, a început să se depărteze tot mai tare și pe urmă a dispărut de tot.

– Nu te mărita cu un militar, că ai să rămâi singură! mi-a prezis mama.

El a venit pentru două zile.

– Hai la casa de căsătorii! mi-a zis din prag.

La consiliul sătesc s-au uitat la noi:

– De ce să mai așteptați două luni? Duceți-vă să luați coniac!

Peste o oră eram soț și soție. Pe stradă se pornise viscolul.

– Cu ce taxi vrei să-ți duci mireasa?

– Imediat!

Ridică mâna și oprește un tractor.

Ani de zile am visat cum ne întâlnim. Mergem cu tractorul. Tractoristul semnalizează, iar noi ne sărutăm. De opt ani a murit… Opt… Îl visez adesea și în vis îl rog tot timpul: „Mai însoară-te o dată cu mine!“ El mă tot respinge: „Nu, nu!“ Mi-e milă de el nu numai pentru că a fost soțul meu. Dar ce bărbat! Ce bărbat frumos! Avea un trup zdravăn, puternic. Pe stradă după el întorceau capul, nu după mine. Îmi pare rău că n-am făcut un băiat cu el. Și doar aș fi putut… L-am rugat. El se temea…

A venit a doua oară în permisie… N-a trimis telegramă, nu m-a prevenit. Apartamentul era încuiat. Era ziua unei prietene, mă dusesem acolo. El a deschis ușa: muzică tare, râsete… S-a așezat pe un taburet și a izbucnit în plâns… În fiecare zi mă întâmpina: „Când merg la tine la serviciu, îmi tremură genunchii. Ca la întâlnire“. Îmi amintesc cum ne-am dus o dată pe malul râului, am stat la plajă, am făcut baie în râu. Ne-am așezat pe mal și am aprins un foc de tabără:

– Să știi că tare n-aș vrea să mor pentru o patrie străină.

Iar noaptea:

– Tamarka, nu te mai căsători cu altcineva!

– De ce vorbești așa?

– Pentru că te iubesc foarte tare. Și nu-mi pot imagina că ai să fii cu altul…

Zilele au trecut ca vântul. Am început să simt un soi de frică… Un fel de spaimă… O lăsam chiar pe fetiță prin vecini ca să fim mai mult timp doar noi doi. Era nu chiar o presimțire, dar ca o umbră… Plutea o umbră… El mai avea jumătate de an. Deja i se pregătea mutarea în țară.

Uneori mi se pare că trăiesc de multă, multă vreme, deși amintirile îmi sunt aceleași. Le-am învățat pe de rost.

Fetița mea era mică, și o dată vine de la grădiniță:

– Astăzi am vorbit despre tații noștri. Eu am spus că tata e militar.

– De ce?

– Pentru că nu m-au întrebat dacă trăiește sau nu. M-au întrebat numai ce e.

A crescut. Când mă supăr pe ea din cine știe ce motiv, mă sfătuiește:

– Mami, mărită-te!…

– Ce fel de tată ai vrea tu?

– L-aș vrea pe tata…

– Iar dacă nu pe el, atunci cum?

– Să-i semene…

Aveam douăzeci și patru de ani când am rămas văduvă. În primele luni, dacă s-ar fi apropiat de mine vreun bărbat, m-aș fi măritat imediat cu el. Simțeam că înnebunesc! Nu știam cum să scap. În jur viața mergea ca înainte: care își făcea casă la țară, care își cumpăra mașină, care își lua apartament – îi trebuiau covor, aragaz roșu la bucătărie… un tapet frumos… Viața obișnuită a altora… Iar eu? Eram ca peștele pe uscat… Noaptea mă sufocam de plâns… Mobilă abia acum am început să mai cumpăr. Nu eram în stare să fac o plăcintă, să îmbrac o rochie frumoasă. Oare în casa mea poate să fie sărbătoare? În ’41 și ’45 toți sufereau, toată țara. Fiecare pierduse pe câte cineva. Și știa pentru ce pierduse. Femeile boceau în cor. La școala de bucătari, unde lucrez eu, sunt cam o sută de angajați. Doar bărbatul meu a murit în războiul acesta, despre care alții au citit numai în ziare. Când am auzit prima oară la televizor că Afganistanul e o rușine pentru națiune, mi-a venit să sparg ecranul. În ziua aia mi-am îngropat bărbatul a doua oară…

Cinci ani de zile l-am iubit viu și deja de opt îl iubesc mort. Poate nu sunt întreagă la minte. Dar îl iubesc.

O soție

– Ne-au dus la Samarkand…

Erau acolo două corturi: într-unul am lăsat tot ce aveam din viața civilă – care fusese mai isteț apucase pe drum să-și vândă geaca, puloverul, să cumpere pe urmă vin; în al doilea se împărțea echipament militar folosit – cămăși din ’45, bocanci impermeabili din înlocuitor de piele, obiele. Dacă i-ai arăta bocancii ăștia unui negru obișnuit cu căldura, l-ar lua cu amețeală. În țările africane din lumea a treia, soldații au ghete ușoare, geci, pantaloni, chipie; iar noi în formație, cu cântec, pe o arșiță de patruzeci de grade – ne fierbeau picioarele. În prima săptămână am descărcat sticle la fabrica de frigidere. Am cărat lăzi cu limonadă la baza comercială. Ne trimiteau acasă la ofițeri, unuia i-am căptușit casa cu cărămidă. Vreo două săptămâni am făcut acoperișul cocinei: pui trei foi de ardezie și două le vinzi pentru o sticlă de tărie. Vindeam

și scânduri: o rublă metrul. Înainte de jurământ am fost duși de două ori la poligon, prima dată ne-au dat câte nouă cartușe, a doua oară am aruncat fiecare câte o grenadă.

Într-o zi ne-au aliniat pe teren și ne-au citit ordinul: sunteți trimiși în Republica Democrată Afganistan pentru îndeplinirea datoriei internaționaliste. Cine nu dorește să meargă – doi pași înainte. Trei oameni au pășit în față. Comandantul unității i-a împins la loc în formație cu un genunchi în fund, pasămite, verificam doar spiritul de luptă. Rație pentru două zile, cureaua de piele – și la drum! Așa a fost atunci… Eu nu m-am supărat. Pentru mine era singura posibilitate de a pleca peste hotare. Ei, și… într-adevăr… sigur… visam să aduc un casetofon, un diplomat de piele. Până atunci în viața mea nu se întâmplase nimic interesant. Trăiam în plictiseală. Am zburat cu un IL-76 uriaș. Prima dată… Mergeam prima dată cu avionul! Am văzut munții prin hublou, deșertul nepopulat. Noi eram din Pskov, la noi erau pajiști și păduri. Am aterizat la Șindand. Îmi amintesc data și luna – 19 decembrie 1980…

Mie mi-au zis:

– Un metru optzeci… La compania de cercetași. Au nevoie acolo…

De la Șindand ne-am dus la Herāt. Și acolo era șantier, se construia un poligon. Am săpat pământul, am cărat pietre pentru temelie. Eu am pus ardezie pe acoperișuri, am făcut tâmplărie. Câțiva nici măcar n-au tras până la prima luptă. Tot timpul ne era foame. La bucătărie erau două butoaie de cincizeci de litri: unul pentru felul întâi – varză cu apă și cu niște rămășițe de carne, al doilea pentru felul doi – piure de fulgi sau pilaf fără ulei. La patru oameni ni se dădea câte o conservă de scrumbie; pe etichetă era scris: produs în 1956, termen de valabilitate optsprezece luni. Într-un an și jumătate, o singură dată mi-a dispărut foamea, când am fost rănit. Altfel, tot timpul umbli și te gândești: de unde să mai faci rost, să mai șterpelești ceva de mâncare? Ne furișam în livezile afganilor, ei trăgeau după noi. Se mai întâmpla să dăm peste mine. Dar atâta aveam poftă de un măr, de o pară, de un fruct oarecare! Îi rugam pe părinți să ne trimită sare de lămâie, ne puneau în scrisori. O dizolvam în apă și o beam. Era acrișoară, ne ardea stomacurile.

Înainte de prima luptă… ne-au pus imnul Uniunii Sovietice. Ne-a vorbit locțiitorul politic. Am ținut minte că imperialismul mondial nu doarme, iar acasă toată lumea ne așteaptă ca pe niște eroi.

Cum aveam să omor nu-mi puteam închipui. Înainte de armată practicasem ciclismul, mă antrenasem, făcusem niște mușchi de speriat, nimeni nu se atingea de mine. Nici măcar nu luasem vreodată parte la bătăi, cu cuțite, cu sânge. Acum mergeam pe tab-uri. Înainte de asta, de la Șindand la Herāt ne duseseră cu autobuzul, și încă o dată ieșisem din garnizoană pe un camion ZIL. Acum stăteam pe blindaj, cu arma în mână, cu mânecile sumecate până la coate… Aveam un sentiment nou, necunoscut, un sentiment de putere, de forță și de siguranță. Satele au devenit dintr-odată joase, canalele de irigații, mărunte, copacii, rari. După jumătate de oră m-am liniștit într-atât, încât mă

simțeam ca un turist. Cercetam curios cu privirea țara aceasta străină – exotică! Alți copaci, alte păsări, alte flori… Am văzut pentru prima dată ciulini. Și am uitat de război.

Am trecut un canal peste un pod de pământ, care, spre marea mea mirare, a ținut câteva tone de metal. Și, deodată, o explozie – în tab-ul din fruntea coloanei aruncaseră cu lansatorul de grenade de la mică distanță, drept din față. Deja câțiva băieți de-ai noștri – îi știam – sunt duși pe brațe… Unul n-are cap… ca o țintă de carton… Mâinile li se bălăbănesc… Mintea nu mi s-a putut conecta imediat la lumea aceasta nouă și înspăimântătoare… Ordin: întoarceți aruncătoarele de mine – „albăstrele" le spuneam noi, trăgeau o sută douăzeci de mine pe minut, îndreptați-le spre sat, de acolo s-a tras, lansați în fiecare curte câteva mine! După luptă, pe ai noștri i-am cules pe bucăți, i-am dezlipit de pe blindaje. N-aveau medalioane de identificare, am întins o prelată – și la groapa comună… Găsește acum al cui e piciorul, a cui, bucata de craniu… Nu se dădeau medalioane, ca să nu cadă pe mâini străine. Numele întreg, adresa… ca în cântec: „Adresă n-avem – bloc sau stradă, adresa ni-i URSS…" Uite-așa a fost!

Ne-am întors în tăcere. Eram oameni obișnuiți, nedeprinși să omoare. La unitate ne-am liniștit, am mâncat, am curățat armele. Atunci am început să vorbim.

– Bați un „cui"? ne propuneau „veteranii".

– Nu vreau.

Nu voiam să fumez iarbă, mă temeam că pe urmă n-am să mă mai pot dezvăța. Cu drogurile te obișnuiești repede, e nevoie de multă voință ca să te lași. Mai târziu toți am început să tragem, altfel crăpai acolo, te lăsau nervii. Dacă s-ar fi împărțit votcă soldaților, ca în al doilea război… Dar nu era voie… Legea prohibiției. Și totuși trebuia să ne destindem cumva, să uităm de noi. Ne presărau iarbă în pilaf, în terci… Ni se făceau ochii cât farfuriile… Vedeam noaptea ca pisicile și ne simțeam ușori ca liliacul în zbor.

Cercetașii nu omoară în luptă, ci din apropiere. Nu cu pistolul automat, ci cu cuțitul sau cu baioneta, ca să nu facă zgomot, să nu se audă. Am învățat repede, m-am deprins. Primul om pe care l-am omorât? De aproape? Țin minte… Ne apropiaserăm de un sat, și am observat prin binoclul pentru vedere pe timp de noapte: lângă un copac lumina un felinar mic și se vedea o carabină, iar un om săpa ceva din pământ. I-am dat tovarășului pistolul automat, m-am apropiat la un salt distanță și am sărit, l-am doborât. Ca să nu țipe, i-am vârât turbanul în gură. Nu luaserăm cuțitele cu noi, erau greu de cărat. Aveam un briceag cu care deschideam conservele. Un briceag obișnuit… Omul zăcea deja la pământ… L-am smucit de barbă și i-am tăiat gâtul. După primul… ca după prima femeie… am fost zguduit… Dar mi-a trecut repede. Eu sunt totuși om de la țară, am tăiat găini, capre… Uite-așa a fost!

Am fost cercetaș-șef și ieșeam de obicei noaptea. Pândeam din spatele copacilor, cu cuțitul în mână… Îi vezi că vin… În față merge patrula, pe ăsta trebuie să-l mătrășești. Îi lichidam pe rând… Vine și rândul meu… Când

ajunge în dreptul tău, îl lași să treacă puțin înainte și-i sari în spate, cel mai important e să-l apuci cu mâna stângă de cap și să-i tragi gâtul în sus, ca să nu țipe. Cu dreapta îi înfigi cuțitul în spinare… sub ficați… și îl străpungi până în partea cealaltă… Mai târziu am avut un trofeu de luptă… un cuțit japonez, lung de treizeci și unu de centimetri. Intra ușor în corpul omului. Dușmanul se zbate puțin și cade, nu scoate un sunet. Te obișnuiești. Partea psihologică nu e așa de grea ca partea tehnică – să nimerești drept în inimă… Învățaserăm karate, să răsucim mâinile, să legăm… să găsim punctele slabe – nasul, urechile, deasupra pleoapei – și să lovim precis. Trebuie să știi unde să împungi cu cuțitul… Dăm buzna într-o curte, de pildă, în spatele gardului de pământ: doi rămân la poartă, doi intră în curte, iar ceilalți cercetează locuința. Ce ne place luăm, bineînțeles…

O dată… m-au lăsat nervii… Căutam un sat. De obicei deschizi ușa și, înainte să intri, arunci o grenadă, ca să nu dai cu nasul într-o salvă de mitralieră. De ce să riști? Cu grenada e mai sigur. Arunc grenada și intru: înăuntru zac niște femei, doi băiețandri mai măricei și un copil de țâță, într-un fel de cutie… în loc de cărucior…

Acum, când îmi amintesc… nu mi-e bine….

Voiam să fiu un om bun, dar la război așa ceva nu se poate. M-am întors acasă. Sunt orb, un glonț mi-a smuls retina de pe amândoi ochii. Mi-a intrat în tâmpla stângă și mi-a ieșit prin dreapta. Deosebesc doar întunericul și umbrele. Nu mi-a reușit să fiu om bun. Adesea îmi vine să sar la gâtul cuiva. Îi știu eu… pe cei la gâtul cărora ar fi trebuit să sar… pe cei… cărora le pare rău de pietrele de pe mormintele camarazilor noștri… care nu vor să ne dea nouă, invalizilor, apartamente: „Nu eu v-am trimis acolo…“ Pe care îi doare în cot de noi… Noi muream acolo, iar ei vedeau războiul la televizor. Pentru ei a fost un spectacol. Un spectacol! Își provocau senzații tari.

M-am învățat să trăiesc fără ochi… Merg singur prin oraș – singur în metrou, singur pe trecerile de pietoni. Singur gătesc, nevastă-mea se minunează: fac mâncare mai bună ca a ei. Nu mi-am văzut niciodată femeia, nu știu cum arată. Ce culoare are la păr, cum îi sunt nasul, buzele… Simt cu mâinile, cu corpul… Corpul meu vede. Știu ce fel de băiat am… L-am înfășat când era mic, l-am șters. Acum îl duc pe umeri. Uneori mi se pare că nici nu e nevoie de ochi. Atunci când se întâmplă ceva foarte important, când vă e foarte bine, închideți ochii, nu? Ochii sunt necesari pictorului, pentru că asta e meseria lui. Eu percep lumea… O simt… Pentru mine cuvântul înseamnă mai mult decât pentru dumneavoastră, cei care vedeți. Cuvântul și linia. Sunetele. Pentru mulți sunt un om care și-a trăit deja traiul: vezi Doamne, mi-am încheiat stagiul. Ca Iuri Gagarin după ce a zburat în cosmos. Dar nu, pentru mine, lucrurile cele mai importante abia mă așteaptă. Știu asta. Nu trebuie să acorzi corpului o importanță mai mare decât bicicletei, de pildă, iar eu am fost ciclist, am participat la curse. Corpul este un instrument, un strung la care lucrăm, atât. Eu pot să fiu fericit și liber și fără vedere… Mi-am dat seama de asta… Câți dintre văzători nu sunt de fapt orbi!… Dacă aș fi avut ochi, aș fi fost

mai orb ca acum. Aș vrea să mă curăț de toate. De toată mizeria aceasta pe care au turnat-o în noi, de amintiri… Nici nu știți cât de groaznic e noaptea! Totul năvălește din nou… Sar iarăși cu cuțitul la gâtul omului… Calculez repede unde să-l înfig… Omul e moale, țin minte că trupul i-e moale… Uite-așa a fost! Uite-așa…

Noaptea mi-e groază pentru că văd… În vis nu sunt orb…

Soldat, cercetaș

– Nu vă uitați că sunt mică de statură și fragilă… Am fost și eu acolo… de acolo sunt…

Cu fiecare an mi-e tot mai greu să răspund la întrebarea: „Dacă nu ești soldat, de ce te-ai dus în Afganistan?“ Aveam douăzeci și șapte de ani… Toate prietenele mele se măritaseră, eu nu. Am avut un an un iubit, pe urmă el s-a însurat cu alta. „Dă-l naibii de război! Șterge-ți-l din memorie, să nu știe și să nu bănuiască nimeni că am fost acolo!“ îmi scrie o prietenă. Nu, nu vreau să-mi șterg din memorie ce-a fost, dar aș vrea să mă lămuresc…

Eram încă acolo când am început să ne dăm seama că fuseserăm mințiți. Întrebare: de ce am fost așa lesne de mințit? Pentru că noi înșine dorim asta… Nu știu cum e mai corect: „dorim“ sau „ne dorim“… Petrec multă vreme singură, curând o să mă dezvăț să vorbesc. O să amuțesc de tot. Dumneavoastră pot să vă mărturisesc… De un bărbat aș ascunde asta, dar unei femei pot să-i spun… Am rămas mască atunci când am văzut câte femei mergeau la războiul ăsta. Frumoase și mai puțin frumoase, tinere și trecute de prima tinerețe. Și vesele, și rele. Brutărese, bucătărese, chelneriițe… femei de serviciu… Bineînțeles, fiecare avea un interes practic – voiau să câștige bani, poate să-și aranjeze și viața privată. Toate erau nemăritate sau despărțite. În căutarea fericirii, a destinului. Acolo era fericirea… Și unele se îndrăgosteau de-adevăratelea… Au fost și nunți. Tamara Solovei… soră medicală… I-au adus pe targă un pilot de elicopter, negru tot, ars. Și peste două luni m-a chemat la nuntă – se căsătoreau. Le-am întrebat pe fetele cu care stăteam în cameră: Eu ce să fac, dacă sunt în doliu? Prietenul meu a murit, trebuie să-i scriu mamei lui, plâng de două zile. Cum să mă duc la nuntă? „Mâine poate și pe logodnicul ei îl omoară, dar măcar o să aibă cine să-l bocească“, îmi răspund fetele. Cu alte cuvinte, n-are rost să te gîndești dacă să mergi sau nu, caută-i mai bine un cadou. Toată lumea aducea același cadou – câte un plic cu cecuri. Echipajul mirelui a venit cu o canistră de spirt. Au și cântat, au și dansat, au și toastat. Au strigat și „Să se sărute mirii!“ Fericirea e peste tot aceeași… mai ales fericirea femeiască… Au fost tot felul… dar în minte mi-a rămas ce era frumos… Într-o seară, comandantul de batalion a intrat la mine în cameră: „Nu te teme! Nu-mi trebuie nimic. Stai pur și simplu, vreau doar să mă uit la tine“.

Dar am avut credință! Da, o credință puternică! E atât de frumos să crezi în

ceva! E minunat! Sentimentul că ești mințit… și credința… cumva se împăcau înăuntrul nostru… Poate că nu eram în stare de fapt să-mi imaginez un război care să nu semene cu Marele Război pentru Apărarea Patriei. Din copilărie mi-a plăcut să mă uit la filme de război. Așa îl vedeam… așa îmi închipuiam în minte… Niște scene… Cum să se descurce un spital militar fără femei? Fără mâini de femeie? Când acolo zac soldați arși… sfâșiați… Pur și simplu ca să pui o mână pe rană, să transmiți o anumită încărcătură emoțională. Asta înseamnă mila! Lucrul inimii femeiești! Dar dumneavoastră mă credeți? Ne credeți? Că nu toate acolo au fost prostituate și „cechiste"? Au fost mai multe fete cinstite. Vă spun ca de la femeie la femeie… Cu bărbații e mai bine să nu discuți pe tema asta. Îți râd în nas… La noul meu loc de muncă (am venit și mi-am dat demisia de la cel dinainte), nimeni nu știe că am fost la război. La Kabul… Nu demult ne-am certat pe tema Afganistanului: ce fel de război a fost, de ce – și inginerul nostru șef mă întrerupe: „Ei, ce înțelegeți dumneavoastră, femeie tânără, din problemele militare?… Asta e treabă de bărbați…" (*Râde.*) Am întâlnit la război mulți băieți care abia așteptau să ia parte la operațiuni periculoase. Mureau fără să stea pe gânduri. Am observat mult acolo comportamentul masculin. Mă uitam pe furiș… Eram curioasă… Adică… ce au în cap, ce fel de microb e ăsta? Se bat tot timpul… Am văzut cum își riscau viața, cum omorau. Și cum până în ziua de azi consideră că sunt cumva speciali pentru că au ucis. S-au împărtășit din ceva de care alții nu au avut parte. O fi vreo boală? Există în mod sigur un microb. Un virus… molipsitor…

Acasă, totul s-a schimbat la o sută optzeci de grade… printre cei apropiați… Am plecat dintr-o țară care avea nevoie de acest război și ne-am întors într-una care nu mai avea. Socialismul se destrăma la noi, cui îi mai ardea să-l construiască peste șapte mări? Nimeni nu-i mai cita deja pe Lenin și Marx. Nu-și mai amintea de revoluția mondială. Eroii erau acum alții: fermierii, oamenii de afaceri… Idealurile se schimbaseră: casa mea e fortăreața mea… În timp ce noi fuseserăm educați cu Pavel Korceaghin… cu Maresiev… Lângă foc cântam: „Mai întâi la Patrie mi-e gândul/Și apoi la mine". Curând o să râdă toți de noi. O să fim buni de speriat copiii. Mi-e necaz nu pentru că nu ne-au dat ceva ce meritam… că n-am primit destule medalii… Ci pentru că ne-au dat la o parte ca și cum nici n-am fi existat. Am nimerit în malaxor…

O jumătate de an după aceea n-am putut să dorm noaptea. Când adormeam, visam numai cadavre și bombardamente. Săream din somn înnebunită de groază. Închideam ochii, și imaginile se repetau. M-am programat la neuropatologie. Doctorul m-a ascultat și s-a mirat: „Cum așa, ați văzut atât de multe cadavre?" Ah, ce mi-ar fi plăcut să-i dau una peste mutra aia tânără! Abia m-am ținut… mi-am spus că nu merită… Aș fi putut să-i spun și vreo două de mamă! Am învățat la război. După asta nu m-am mai dus la nici un medic. Am intrat în depresie… Dimineața nu-mi venea să mă ridic din pat, să mă spăl, să mă pieptăn. Făceam totul în silă, trebuia să mă forțez. Mă duc la serviciu… stau de vorbă cu cineva… Dacă mă întrebi seara, nu mai țin

minte nimic. Îmi piere tot mai mult dorința de a trăi. Muzică nu mai pot să ascult, nu mai pot să citesc poezie. Iar înainte îmi plăcea așa de mult, din asta trăiam. Nu mai chem pe nimeni la mine și nici eu nu mă mai duc. N-am unde să mă ascund – problema asta blestemată cu locuința! Stau într-un apartament la comun… Ce-am câștigat din război? M-am îmbrăcat puțin… am cumpărat niște mobilă italiană… Dar am rămas singură… În viața de acolo n-am găsit nimic, iar în viața asta m-am pierdut. Nici cu ea nu mă împac. Simt oricum nevoia să cred în ceva. Mi-au luat… mi-au furat… Nu numai banii pe care-i aveam la bancă mi-au dispărut (de inflație), mai rău – mi-a fost confiscat trecutul. Nu mai am trecut… Nu mai am credință… Din ce să trăiesc?

Vi se pare că suntem prea aspri? Dar bănuiți măcar cât de nemiloși sunteți dumneavoastră? Pe noi nu ne întreabă nimeni nimic și nu ne ascultă. Dar despre noi scriu mulți…

Nu-mi dați numele! Puteți să considerați că deja nu mai exist.

Funcționară

– Mă grăbesc la cimitir ca la un rendez-vous…

În primele nopți rămâneam acolo… Nu mi-era teamă… Am ajuns să cunosc foarte bine zborul păsărilor și foșnetul ierbii. Primăvara aștept prima floare care iese din pământ. Am sădit ghiocei… ca să primesc mai repede un salut de la băiat. De acolo ies ei până la mine… de la el…

Stau la el până seara, până la căderea nopții. Uneori încep să țip și nu mă aud până nu văd că se ridică păsările. Un val de ciori. Se rotesc, bat din aripi deasupra mea – abia atunci îmi vin în fire și mă opresc. De patru ani mă duc în fiecare zi. Fie dimineața, fie seara. Doar unsprezece zile n-am fost, când am făcut un microinfarct, n-am avut voie să mă ridic din pat. Dar m-am sculat până la urmă, am ajuns încet-încet până la toaletă… Ei, înseamnă că ajung și până la băiat, mi-am zis, iar dacă am să cad, măcar cad pe mormântul lui. Am fugit în halatul de spital…

Înainte de asta am avut un vis. Îmi apare Valera:

– Mamă, nu veni mâine la cimitir! Nu-i nevoie.

M-am dus: era liniște, atâta liniște, încât el parcă n-ar fi fost acolo. Inima mea simțea că nu e. Pe piatra de mormânt, pe gărduleț stăteau niște ciori – nu plecau de-acolo, nu se ascundeau de mine ca de obicei. Mă ridic de pe băncuță, iar ele îmi zboară în întâmpinare, mă liniștesc. Nu mă lasă să plec. Ce mai e și asta? Ce vor să-mi spună? Și, dintr-odată, păsările s-au potolit, s-au ridicat în copaci. Atunci am simțit că mă trage ața spre mormânt, sufletul mi s-a liniștit, mi-a trecut tulburarea. Se întorsese spiritul lui. „Mulțumesc, păsărelelor, că m-ați îndrumat, nu m-ați lăsat să plec! S-a întors băiatul meu…“ Printre oameni nu mă simt bine, umblu zăbăucă. Tot timpul mi se spune ceva, mă pisălogește cineva… Mă încurcă… Acolo mi-e bine. Mi-e bine numai cu băiatul meu. Sunt fie cu el, fie la muncă. Acolo, la mormânt… s-ar putea spune că locuiește fiul meu… Am calculat cam pe unde-i vine capul… Mă așez alături și-i povestesc

tot… cum mi-a fost dimineața, ziua… Îmi amintesc împreună cu el… Mă uit la portret… Mă uit lung, pătrunzător… El fie îmi zâmbește ușor, fie, dacă e nemulțumit de ceva, se încruntă. Așa trăim noi doi. Dacă îmi cumpăr o rochie nouă, o fac numai ca să mă vadă el în ea… Înainte îngenunchea în fața mea: „Mămico! Ești atât de frumoasă!“ Acum eu îngenunchez în fața lui… Deschid portița și mă las în genunchi:

– Bună dimineața, dragul meu!… Bună seara, dragul meu!…

Sunt tot timpul cu el. Am vrut să iau un băiețel de la casa de copii… să găsesc unul la fel, ochios. Dar am inima bolnavă. N-ar mai rezista. Mă îndemn cu munca, mă adâncesc în ea ca într-un tunel întunecat. Dacă aș avea timp să stau în bucătărie și să mă uit pe fereastră, aș lua-o razna. Nu mă pot salva decât chinurile. De patru ani de zile n-am mai fost la nici un film. Am vândut televizorul color și cu banii i-am făcut băiatului monument funerar. Nici aparatul de radio nu l-am pornit niciodată. De îndată ce a murit Valera, totul s-a schimbat la mine: fața, ochii, chiar și mâinile.

Așa a fost și când m-am măritat. Un vârtej! Soțul meu era aviator, înalt, frumos. Umbla în geacă de piele, cu cizme îmblănite. Ca un urs. El să fie soțul meu? Ah, fetele o să rămână cu gura căscată! Intru în magazin – of, de ce industria noastră nu produce papuci de casă cu toc? Eu eram atât de scundă pe lângă el! Cum așteptam să se îmbolnăvească, să tușească, să-i curgă nasul! Atunci rămânea acasă toată ziua, și eu puteam să-l îngrijesc. Îmi doream nebunește un băiat. Și să fie leit taică-său. Aceiași ochi, aceleași urechi, același nas. Ai fi zis că m-a ascultat cineva acolo sus – fiindcă băiatul mi-a ieșit aidoma lui, bucățică ruptă. Nu-mi venea să cred că am acești doi bărbați excepționali doar pentru mine. Nu-mi venea să cred! Îmi plăcea gospodăria, să spăl, să calc. Îmi plăcea atât de mult totul, că nu striveam nici un păianjen, nici o muscă, nici o vaca-domnului, tuturor, dacă le prindeam în casă, le dădeam drumul pe geam. N-au decât să trăiască toate, să se iubească una pe alta – eu sunt atât de fericită! Când intru, sun la ușă și aprind lumina pe hol, să mă vadă el bucuroasă:

– Lerunka (în copilărie îi spuneam Lerunka), eu sunt. Mi-e dor de tine!

Fugeam de la magazin sau de la serviciu acasă.

Mi-am iubit băiatul fără margini, și acum îl mai iubesc. Mi-au adus fotografii de la înmormântare…. Nu le-am luat… Încă nu-mi venea să cred…. Eu sunt un câine credincios, din cei care mor pe mormântul stăpânului. Și în prietenie am fost întotdeauna fidelă. Îmi curgea laptele de la piept, iar eu mă înțelesesem cu o prietenă să ne întâlnim, trebuia să-i dau o carte. Am stat o oră și jumătate în ger, am așteptat-o, n-a venit. Omul nu poate pur și simplu să nu vină, odată ce-a promis, ceva s-a întâmplat. Am dat o fugă acasă la ea, ea dormea. Nu putea înțelege de ce plâng. O iubeam și eu, i-am dăruit rochia mea preferată – una albastră. Așa sunt eu. În viață am intrat încet, cu sfială. Unii sunt mai curajoși. Eu nu credeam că pot fi iubită. Mi se spunea că sunt frumoasă și nu credeam. Am mers prin viață puțin întârziată. Dar, dacă țineam minte ceva, dacă învățam ceva, atunci era pentru totdeauna. Și totul făceam cu

bucurie. Când a zburat Iuri Gagarin în cosmos, am ieșit cu Lerunka în stradă. Îmi venea să iubesc pe toată lumea în clipa aceea… Să-i îmbrățișez pe toți…

Strigam de fericire…

Îmi iubeam băiatul la nebunie. La nebunie. Și el mă iubea la fel. Mormântul lui mă atrage, mă cheamă, de parcă mă strigă el.

Îl întreba lumea:

– Ai vreo prietenă?

El răspundea:

– Am, și arăta carnetul meu de student, unde aveam cozi lungi până la șale.

Îi plăcea să danseze vals. M-a invitat la primul lui vals la petrecerea de absolvire de la școală, iar eu nu știam că el se pricepea să danseze, că învățase. Ne-am rotit pe ring.

Seara împleteam lângă fereastră, îl așteptam. Aud pași… Nu, nu e el. Iar pași… Ai lui! Nu mă înșelam niciodată. Ne așezăm unul în fața altuia și stăm de vorbă până la patru dimineața! Despre ce? Ei, despre ce vorbesc oamenii când se simt bine împreună. Despre orice – lucruri serioase și prostioare. Și râdem în hohote. El îmi cântă din gură, interpretează la pian.

Arunc o privire la ceas:

– Valera, hai la culcare!

– Hai, mămicule, să mai stăm!

Îmi spunea „mămicule", „mămicuța mea cea scumpă".

– Ei, mămicuțule, fiul tău a intrat la Academia Militară din Smolensk. Te bucuri?!

S-a așezat la pian:

Domnilor ofițeri – prinți cu sânge albastru!
Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă…

Tatăl meu a fost ofițer de carieră, a murit apărând Leningradul. Bunicul a fost și el ofițer. Pe băiatul meu însăși natura l-a făcut militar: avea statură, forță, maniere. Husar să fi fost! Mănuși albe… jocuri de cărți, preferans… „Vița mea cazonă", mă bucuram eu. Măcar dacă ni s-ar fi arătat ceva din ceruri… vreun semn…

Toți îl imitau. Îl copiam și eu, mama lui. Mă așezam la fel ca el la pian, puțin într-o parte. Uneori începeam să merg ca el. Mai ales după moartea lui. Vreau să fie mereu prezent în mine… să continue să trăiască…

– Ei, mămicuța mea scumpă, fiul tău pleacă din țară.

– Unde?

Tace.

– Unde pleci, dragul meu?

– Cum adică unde? Deja se știe unde. Mămicule scump, la muncă. O să începem cu bucătăria… O să vină niște prieteni la mine…

Am bănuit instantaneu:

– În Afganistan?

– Acolo…

Și a făcut așa o față, adică nu te apropia – a coborât o cortină de fier.

A dat buzna la noi Kolka Romanov, prietenul lui. Mi-a povestit totul, ca un clopoțel: încă din anul trei făcuseră cerere să fie trimiși în Afganistan. Multă vreme fuseseră refuzați.

Primul toast: cine nu riscă, nu bea șampanie. Toată seara, Valera al meu a cântat romanțele mele preferate…

Domnilor ofițeri – prinți cu sânge albastru!
Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă…

Rămăseseră patru săptămâni. Dimineața înainte de muncă intru în camera lui, mă așez și-l ascult cum doarme. Și de dormit dormea frumos.

Ce ne-a mai bătut soarta la ușă, ce ne-a mai șoptit! Visam că sunt pe o cruce neagră într-o rochie lungă și neagră… și că un înger mă poartă pe o cruce… Abia mă țin… Mă hotărăsc să mă uit unde cad… în mare sau pe uscat? Și văd dedesubt o groapă adâncă, plină de soare…

L-am așteptat în permisie. Multă vreme nu mi-a scris. La muncă, primesc un telefon:

– Mămicule scump, am sosit. Nu întârzia! Supa e gata.

Am țipat:

– Băiatul meu scump și drag! Nu vii de la Tașkent? Ești deja acasă! În frigider e o oală cu ciorba ta preferată!

– Aha! Am văzut oala, dar n-am ridicat capacul.

– Dar tu ce supă ai făcut?

– Un vis idiot[60]. Vino acasă! Ies să te aștept la autobuz.

Încărunțise complet. N-a recunoscut că nu era în permisie, ci că se externase din spital: „S-o văd pe mama două zile". Se rostogolise pe jos, mugise de durere. Hepatită, malarie – toate se legaseră de el. O avertizase pe soră:

– Ce-ai văzut nu e pentru maică-mea. Du-te și găsește-ți de lucru!

Intram iar la el în cameră înainte de a pleca la muncă, să-l văd cum doarme. Deschidea ochii:

– Ce-i, mămico?

– De ce nu dormi? E încă devreme.

– Am avut un vis urât.

– Dragul meu, dacă e urât, întoarce-te pe partea cealaltă și o să ai unul frumos. Și nu trebuie să povestești visele urâte, ca să nu se împlinească.

L-am condus până la Moscova. Erau niște zile însorite de mai. Înflorea calcea-calului.

– Cum e acolo, fiule?

– Afganistanul, mămico, e ceea ce în mod normal n-avem voie să facem.

Se uita numai la mine, la nimeni altcineva. A întins mâinile și s-a frecat cu fruntea de ele:

– Nu vreau să mai plec în gaura aia! Nu vreau! S-a urnit din loc și s-a uitat înapoi. Asta-i tot, mamă.

Niciodată nu-mi spusese „mamă", numai „mămicule". Era o zi frumoasă, însorită. Înflorea calcea-calului… Funcționara de la aeroport se uita la noi și plângea…

Pe 7 iulie mă trezesc scăldată în lacrimi… Am stat cu ochii țintă în tavan, cu privirea sticloasă. El m-a trezit… ca și cum ar fi venit să-și ia rămas-bun… S-a făcut ora opt. Trebuia să mă pregătesc să plec la serviciu. Mă fâțâiam cu rochia din baie în dormitor, dintr-un dormitor într-altul… Nu știu de ce, n-am putut să-mi pun o rochie deschisă la culoare. Mă luase amețeala… Nu vedeam nimic. Totul îmi plutea în fața ochilor… Spre prânz m-am liniștit, pe la mijlocul zilei…

Pe 7 iulie…. Șapte țigări în buzunar și șapte chibrituri. Șapte fotografii făcute cu aparatul. Șapte scrisori pentru mine. Și șapte pentru logodnica lui. Cartea deschisă la pagina a șaptea… Kobo Abe, *Containerele morții*…

A avut trei–patru secunde să se salveze… Au zburat cu vehiculul în prăpastie…

– Băieți, salvați-vă pielea! Mie mi-a venit sorocul!

N-a putut să sară primul… să-și lase prietenii… N-a putut…

„Vă scrie locțiitorul politic al comandantului de regiment, maiorul Sinelnikov S.R.

Îndeplinindu-mi datoria de ostaș, consider necesar să vă înștiințez că locotenentul-major Volovici Valeri Ghennadievici a pierit astăzi la ora zece și patruzeci și cinci de minute…"

Deja știe tot orașul… La Casa Armatei atârnă o pânză de crep negru și fotografia lui, avionul cu sicriul e gata să aterizeze. Numai mie nu mi se spune nimic… Nimeni nu se hotărăște… La serviciu la mine toți umblă cu ochii plânși…

– Ce s-a întâmplat?

Îmi distrag atenția cu diferite pretexte. O prietenă bagă capul pe ușă. Apoi medicul nostru, în halat alb. Eu parcă atunci mă trezesc:

– Oameni buni! Ce este, v-ați pierdut mințile? Bărbați ca el nu pier! Nu!

Am început să izbesc cu pumnul în masă. Am fugit apoi la fereastră, să bat cu pumnul în geam.

Mi-au făcut o injecție.

– Oameni buni! V-ați ieșit din minți? Ați căpiat?

Încă o injecție. Nu-și făceau deloc efectul. Zic oamenii că strigam:

– Vreau să-l văd. Duceți-mă la el!

– Duceți-o, altfel nu rezistă!

Un sicriu lung, nerindeluit… Și, scris cu vopsea galbenă, cu litere mari: „Volovici". L-am ridicat. Voiam să-l iau cu mine. Mi-a plesnit vezica urinară…

Îmi trebuie un loc la cimitir… Un loc uscat. Fără umezeală! Cincizeci de ruble? Îi dau, îi dau! Numai să fie un loc bun… uscat… Îmi dau seama, undeva, înăuntrul meu, că e o grozăvie, dar nu pot să spun… Un loc fără umezeală… Dacă e nevoie, dau tot! În primele nopți nu m-am depărtat de el… am rămas acolo… Mă duceau înapoi, eu mă întorceam… Se cosea fânul… În oraș și la cimitir mirosea a fân…

Dimineață mă întâlnesc cu un soldat tânăr:

– Bună dimineață, măicuță! Fiul dumneavoastră mi-a fost comandant. Pot să vă povestesc totul.

– Ah, băiete, stai puțin!

Am ajuns acasă. S-a așezat în fotoliul lui Valera. A început și s-a răzgândit:

– Nu pot, măicuță…

Când vin la el, mă închin, și când plec mă închin. Sunt acasă numai atunci când am musafiri. Mă simt bine cu băiatul meu. Nici pe ger nu îngheț acolo. Acolo îi scriu scrisori, am un munte de scrisori neexpediate. Cui să le trimit? Mă întorc noaptea: ard felinarele, mașinile trec cu farurile aprinse. Eu merg pe jos. Simt în mine așa o forță, că nu mă tem nici de om, nici de animal.

În urechi îmi răsună vorbele lui: „Nu vreau să mai plec în gaura aia! Nu vreau!“ Cine răspunde pentru așa ceva? Cineva trebuie să răspundă… Vreau să trăiesc mult, mă străduiesc. Să trăiesc ca să fiu cu el… Lucrul cel mai fără apărare al omului e mormântul lui. Numele lui. Am să-mi apăr întotdeauna băiatul… Vin la el camarazi de-ai lui… Un prieten se târa în genunchi la mormânt: „Valera, sunt mânjit de sânge… Cu mâinile astea am ucis. Eram tot timpul în lupte. Sunt plin de sânge… Valera, nu știu acum ce-i mai bine – să pier sau să trăiesc? Nu mai știu…“ Vreau să înțeleg cine răspunde pentru toate astea. De ce nu li se spune pe nume?

Cum cânta:

Domnilor ofițeri – prinți cu sânge albastru!
Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă…

Am fost la biserică, am stat de vorbă cu părintele.

– Mi-a murit băiatul în război. Un băiat neobișnuit, îl iubeam ca pe ochii din cap. Cum să mă port acum cu el? Care sunt obiceiurile noastre tradiționale? Le-am uitat. Aș vrea să le știu.

– Era botezat?

– Părinte, aș vrea foarte mult să pot spune că era botezat, dar nu era. Eu am fost soție de ofițer. Am trăit în Kamceatka, tot timpul printre zăpezi… Aici la noi zăpada e albă, acolo era albastră și verde, irizată. Nu strălucea și nu-ți lua ochii. Aerul era curat… Sunetul se auzea până departe… Mă înțelegeți, părinte?

– Măicuță Viktoria, nu-i bine că n-a fost botezat. Rugăciunile noastre n-o să ajungă până la el.

Am izbucnit atunci:

– Păi atunci îl botez chiar acum! Cu iubirea mea, cu chinurile mele. Îl botez

cu suferința mea…

Părintele mi-a luat mâna tremurândă:

– Nu vă pierdeți așa cu firea, măicuță Viktoria! Cât de des vă duceți la el?

– În fiecare zi. Cum altfel? Dacă ar fi trăit, ne-am fi văzut în fiecare zi.

– Măicuță, nu e voie să-l deranjezi după ora cinci seara. Merge și el să se odihnească.

– Eu sunt la muncă până la cinci, apoi mai fac câte ceva să mai câștig bani. I-am pus piatră nouă… două mii cinci sute de ruble… Trebuie să-mi plătesc datoriile.

– Ascultă-mă, măicuță Viktoria, vino neapărat la sfârșit de săptămână și chiar în fiecare zi la slujba de la prânz – la douăsprezece ziua. Atunci o să te audă.

Dați-mi suferință, cea mai cumplită, cea mai de nesuportat, numai să ajungă la el rugăciunile mele! Dragostea mea…

O mamă

– La noi totul se petrece ca prin minune… Totul există datorită credinței… Credința în minuni!

Ne urcă în avion: „Fuga! Fuga!“ Și alături… cam la câteva zeci de metri de noi… îl aduc de subsuori pe pilot, beat mort, trebuie să-l împingă în cabină. Sfinte Sisoe! Nu-i nimic… Avionul se ridică și zboară. Dedesubt sunt munți, vârfuri ascuțite. Dac-am cădea pe ele… ca pe niște pumnale… Sfinte Sisoe! Te trec toate nădușelile… Am aterizat cu bine, exact la timp. Ordin: „Ieșirea din avion! Alinierea!“ Trece pilotul, crăcănat, cu nasul pe sus – treaz acum. Nu-i nimic… Ce-i asta? Ce e, dacă nu o minune? Așa se săvârșesc la noi faptele de vitejie, așa se fac eroii. Dar, când începem să ne căim, la fel, n-avem nici o cumpătare – ne sfâșiem cămașa de pe noi! Plângem cu lacrimi amare. Totul e la maximum! Până la fund! Ca la beție. M-am întors… și mi-am poruncit: Dai totul naibii! Îl dai naibii! Ei ne transformă în niște oameni nesănătoși la cap, în infractori, în drogați. Dar eu m-am întors… și am o viață normală, de om normal… Sfinte Sisoe! Nu-i nimic… Am băut vin, am iubit femei, am dăruit flori. M-am însurat, mi s-a născut primul băiat… Uitați, stau în fața dumneavoastră – vi se pare că semăn cu un nebun? Cu un monstru? Mi-am făcut stagiul la forțele speciale… La noi toți băieții erau foarte buni, mulți de la țară. Din Siberia. Sunt mai sănătoși acolo, mai rezistenți. Unul singur s-a nimerit cu o păsărică… Îi plăcea să spargă cu vergeaua armei timpanele *duhilor* prizonieri. Sfinte Sisoe! Unul… Unul singur… (*Tace.*)

Oricât ar fi de ciudat, viața merge mai departe… Poetul-veteran Boris Sluțki zice undeva: „Când ne-am întors din război, am înțeles că nimeni n-avea nevoie de noi“. Eu am în mine toate elementele din tabelul lui Mendeleev… Până astăzi mă chinuie malaria… Și pentru ce? Nimeni nu ne-a așteptat… În vreme ce acolo ne strigau altceva: o să puneți în mișcare perestroika, o să scuturați creierii osificați. Aiurea! Ne-am întors… Și nu ne-au lăsat nicăieri…

Ne-au pisat din prima zi: „Mergeți și învățați, băieți! Faceți-vă familie!“ Sfinte Sisoe! Nu-i nimic… În jur numai speculanți, mafioți, indiferență, iar pe noi nu ne lasă să ne apucăm de nici o treabă serioasă… Îmi explica mie un șmecher: „Ce știți voi să faceți? Numai să trageți… Și mai ce? Că Patria se apără numai cu pistolul? Că dreptatea se instaurează numai cu mitraliera?“ Buuuun… Nu suntem eroi… Sfinte Sisoe! Poate, peste treizeci de ani, am să-i spun eu însumi băiatului meu: „Fiule, nu totul a fost așa eroic cum scrie în cărți, a fost și destulă mizerie“. Am să-i spun eu singur… Dar asta peste treizeci de ani… Acum rana e proaspătă, abia a început să se închidă, să se acopere de coajă… (*Începe să se plimbe prin cameră.*)

Am avut acolo un moment… (*Se oprește.*) Vă interesează? Mi-a trecut prin cap care mi-ar fi ultima dorință… și s-a dovedit foarte simplă: o cană cu apă și o țigară. Sfinte Sisoe! Nu voiam să mor, nu mă gândeam că am să mor… Dar aproape mi-am pierdut cunoștința din cauza hemoragiei… Mintea mi s-a estompat… M-a readus la realitate un țipăt… Valerka Lobaci, instructorul nostru sanitar… mă plesnea peste față și striga disperat: „Să nu te prind că mori! Să nu te prind că mori!“ (*Se așază brusc.*)

Și pentru mine e interesant să-mi aduc aminte… Sfinte Sisoe! Nu-i nimic… Nopțile, până în ziua de azi, car pe munți echipamentul: pistolul automat, două seturi de luptă – adică nouă sute de cartușe, plus patru grenade, fumigene, făclii luminoase, pistolul de semnalizare, casca, vesta antiglonț, lopata Lineman, pantalonii vătuiți, cortul impermeabil, rația de mâncare pe trei zile (nouă conserve destul de grele și trei pachete mari cu pâine prăjită). Vreo cincizeci de kilograme. În picioare aveam bocanci impermeabili cu obiele, în care ne încălțaseră înainte să ne expedieze din țară. Mi-am copt picioarele până am luat de la un *duh* omorât o pereche de adidași canadieni… Dă naibii totul! Dă-l naibii! La război totul se schimbă, chiar și câinii. Sunt flămânzi… sunt altfel… Se uită la tine ca la o halcă de carne. Omul nu se simte niciodată hrană pentru alte animale, ei, dar eu aici m-am simțit. Zăceam rănit… Noroc că m-au găsit repede băieții… (*Tace.*) Of, de ce-ați venit? De ce am fost de acord?… Am răscolit lucrurile astea… Pentru ce? Pentru cine? Bunicul meu a luptat în Marele Război pentru Apărarea Patriei… Îi povestesc cum am pierdut zece camarazi într-o bătălie. Zece sicrie… zece saci de plastic… Și el îmi răspunde: „Tu n-ai văzut război adevărat. La noi, după bătălie nu se mai întorceau o sută sau două de oameni. Îi puneam în groapa comună numai în bluze sau în lenjerie și îi acopeream cu țărână“. La naiba! Închei… Sfinte Sisoe! Nu-i nimic… Beam votcă Moskovskaia, în popor îi zice *kalenval*. Trei ruble șaizeci și două de copeici sticla…

Au trecut patru ani… Un singur lucru nu s-a schimbat – moartea, faptul că mi-au murit prieteni acolo, tot restul s-a schimbat…

Nu demult am fost la dentist… Toți ne-am întors cu scorbut, cu parodontoză. Cât clor am înghițit acolo! Mi-a scos un dinte, pe urmă încă unul… Și, de durere (anestezia n-a prins), am început dintr-odată să vorbesc… Nu mă mai puteam opri… Doctorița se uita la mine aproape cu scârbă, îi

vedeam pe față tot ce simțea. Pasămite, are gura plină de sânge, și el tot vorbește. Și mi-am dat seama că exact așa gândește toată lumea despre noi: au gura plină de sânge, și ei tot mai vorbesc…

Sergent, membru al forțelor speciale

Citat din *Cuvântul* așa-numitului Daniil Zatocinik (secolul al XII-lea sau al XIII-lea), text în limba rusă veche, cu caracter complex, presărat cu aforisme culese din diverse surse

Vehicul blindat amfibiu de recunoaștere și patrulare, produs în perioada sovietică

Una din cele două limbi oficiale ale Afganistanului este o variantă a limbii persane (numită local dari). Cealaltă este paștu, care face parte tot din ramura iraniană a limbilor indo-europene, dar diferă mult de dari.

Evenimentele – asemănătoare mai degrabă cu o lovitură de stat militară decât cu o revoluție – care au dus la instalarea, pe 27 aprilie 1978, a unui guvern marxist prosovietic în Afganistan. Rezistența populației la politicile de forță ale acestui guvern a determinat URSS să-și trimită aici contingentul limitat de forțe armate.

Dezinfectant puternic

Povestire a scriitorului Boris Polevoi (1908–1981) bazată pe povestea de viață a pilotului Aleksei Maresiev (1916–2001; Polevoi i-a schimbat numele în Meresiev), care, rămas fără picioare în cursul unei misiuni de luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a continuat să piloteze cu proteze. A primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Magadanul este principalul oraș al regiunii Kolîma (vezi și nota 1 de la p. 207), și apariția lui se leagă de lagărele de muncă din preajmă.

Om politic și comandant militar sovietic (1881–1925), erou al Războiului Civil rus, cu o viață aventuroasă

Comandant militar sovietic (1887–1967), erou al Marelui Război pentru Apărarea Patriei, unul din organizatorii mișcării de partizani din Ucraina

Redare aproximativă a expresiei folosite de Ostap Bender în *Vițelul de aur* de Ilf și Petrov atunci când reușește să obțină jumătatea de milion multvisată de la milionarul Koreiko: „Mi s-au împlinit visurile idioate!“ (vezi traducerea lui I. Flavius și M. Leicand, RAO, București, 1977, p. 326). Expresia a devenit monedă curentă în limba rusă.

IN MEMORIAM

TATARCENKO, IGOR LEONIDOVICI (1961–1981)

În timpul îndeplinirii unei misiuni de luptă, credincios jurământului militar și dând dovadă de tenacitate și bărbăție, a căzut la datorie în Afganistan.

Dragul nostru Igoriok, ai încetat din viață fără s-o fi cunoscut.

Mama și tata

LADUTKO, ALEKSANDR VIKTOROVICI (1964–1984)

A căzut în luptă în timpul îndeplinirii datoriei internaționaliste.

Ți-ai împlinit cu cinste înalta datorie.
Nu te-ai cruțat, copile, nu te-ai oprit din cale,
Căzut-ai pe pământul afgan, cu vitejie,
Pentru un cer mai pașnic deasupra țării tale.

Fiului iubit, din partea mamei

BARTAȘEVICI, IURI FRANȚEVICI (1967–1986)

A căzut eroic în timpul îndeplinirii datoriei internaționaliste. Îl ținem minte, îl iubim, îl plângem.

Rudele

BOBKOV, LEONID IVANOVICI (1964–1984)

A căzut în luptă în timpul îndeplinirii datoriei internaționaliste.

Luna s-a ascuns, iar soarele s-a stins fără tine, fiu iubit.

Mama și tata

ZILFIGAROV, OLEG NIKOLAEVICI (1964–1984)

A căzut la datorie credincios jurământului de ostaș.

Nu s-au împlinit dorințele, nu s-au împlinit visurile, prea devreme ți s-au închis ochii, Olejek, fiu drag, frate scump, durerea despărțirii de tine nu se poate spune.

Mama, tata, frații și surorile

KOZLOV, ANDREI IVANOVICI (1961–1982)

A căzut la datorie în Afganistan. Unicului și multiubitului fiu.

Mama

BOGUŞ, VIKTOR KONSTANTINOVICI (1960–1980)
A căzut la datorie apărându-şi Patria.
S-a pustiit Pământul fără tine…
Mama

Procesul Soldaților de zinc (istoria în documente)

Nu de mult, un grup de mame de soldați internaționaliști căzuți în Afganistan a dat-o în judecată pe scriitoarea Svetlana Aleksievici, autoarea cărții *Soldații de zinc*. Plângerea lor va fi examinată de Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk.

Motivele acționării în judecată au fost spectacolul *Soldații de zinc*, pus în scenă la Teatrul Belarus Ianka Kupala, și publicarea unor fragmente din carte în ziarul *Komsomolskaia pravda*. Spectacolul a fost înregistrat de televiziunea națională și difuzat pentru toți locuitorii țării. Mamele care în toți acești ani și-au purtat suferința necurmată s-au simțit jignite de faptul că fiii lor au fost prezentați exclusiv ca niște ucigași robotizați, fără suflet, ca niște bandiți violenți și dependenți de droguri…

L. Grigoriev, Vecernii Minsk, 12 iunie 1992

„La tribunal pentru *Soldații de zinc*" – așa se numea scurta informare publicată pe 22 iunie în ziarul *Na straje Okteabrea* și în câteva alte organe de presă. „După apariția cărții ei", susținea articolul, „scriitoarei Svetlana Aleksievici i-a fost declarat un adevărat război: autoarea este acuzată că a distorsionat și a falsificat povestirile «afganilor»și ale mamelor acestora. Și iată și cel mai recent atac, care s-a produs după prezentarea pe scena Teatrului Belarus Ianka Kupala și pe micul ecran a spectacolului cu același nume. Tribunalul din Raionul Central al orașului va trebui să examineze o plângere depusă de un grup de mame de soldați internaționaliști căzuți în Afganistan. Data procesului nu a fost stabilită încă. Spectacolul a fost retras din repertoriu…»

Am sunat la Tribunalul Raionului Central al capitalei cu rugămintea de a primi un comentariu pe marginea acestei informații, dar acolo ea a stârnit uimire. Secretarul S. Kulgan ne-a spus că tribunalul nu a înregistrat o asemenea plângere…

După cum ne-a lămurit V. Strelski, autorul însemnării din ziarul *Na straje Okteabrea*, informația a fost preluată de el din ziarul moscovit *Krasnaia zvezda*.

Cirvonnaia zmena, 14 iulie 1992

Pe 20 ianuarie, ziarul *Sovetskaia Belorussia* anunța: „La Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk a început procesul intentat scriitoarei Svetlana Aleksievici…"

Iar cu o zi înainte, pe 19 ianuarie, ziarul *Vecernii Minsk* publica o însemnare pe această temă sub titlul „Un scriitor la tribunal". Indic în mod intenționat datele acestor articole, pentru că lucrurile stau în felul următor…

La Tribunalul Popular al Raionului Central din capitala belarusă am aflat că dosarul este instrumentat de judecătoarea Gorodniceva.

Doamna judecător nu mi-a permis s-o înregistrez pe casetă. A refuzat categoric orice fel de explicații, făcând trimitere la faptul că „nu trebuie să înveninăm atmosfera". Mi-a arătat totuși dosarul cazului Aleksievici, care fusese deschis pe data de… 20 ianuarie. Este, așadar, evident: materialele pentru presă despre faptul că procesul a fost pus pe rol (!) erau pregătite încă înainte ca judecătoarea să deschidă dosarul…

Leonid Sviridov, Sobesednik, nr. 6/1993

La Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk s-au primit două plângeri. Un fost „afgan", astăzi invalid, susține că S. Aleksievici a scris neadevăruri despre războiul cu pricina și despre el însuși – l-a defăimat. Din acest motiv, pretinde ca scriitoarea să-și ceară scuze în public și să-i plătească suma de cincizeci de mii de ruble drept daune morale. Pe de altă parte, mama unui ofițer căzut în Afganistan a intrat în conflict cu scriitoarea în chestiunea patriotismului sovietic și a rolului acestuia în educarea tinerei generații.

Cu ambii reclamanți Svetlana Aleksievici s-a întâlnit cu câțiva ani în urmă, în timp ce lucra la cunoscuta sa carte *Soldații de zinc*. Astăzi, amândoi afirmă că atunci au vorbit „altfel", iar dacă au vorbit „așa" cum spune cartea, acum s-au răzgândit.

Câteva nuanțe interesante. Învinuind-o pe scriitoare de distorsionarea faptelor, soldatul reclamant se referă la un text publicat în presă în 1989. Cu toate că acolo nu apare numele lui de familie, ci cu totul altul. Mama reclamantă intră într-un labirint de probleme politice și psihologice, din care n-o mai poate scoate nici un regiment de experți. Cu toate acestea, ambele plângeri au fost admise de judecătoare. Înfățișările încă nu au început, dar în prezent este în desfășurare interogatoriul prejudicial al scriitoarei…

Anatoli Kozlovici, Literaturnaia gazeta, 10 februarie 1993

Cunoscuta scriitoare belarusă Svetlana Aleksievici, care ne-a amintit la vremea ei că *Războiul nu are chip de femeie*, a fost dată în judecată. S-a dovedit că nisipul Afganistanului scrâșnește încă în inimile câtorva cititori revoltați, care nu i-au iertat autoarei *Soldații de zinc*, povestire documentară ce înfățișează războiul din Afganistan așa cum cei mai mulți dintre noi nu-l cunoaștem. Scriitoarea este acuzată de denaturarea faptelor, de folosirea selectivă a materialului pe care i l-au furnizat participanții la război, văduvele și mamele soldaților căzuți la datorie. Și, mai general, de defăimare, lipsă de patriotism și discreditare a valorilor. Deocamdată nu este clar dacă dosarului i se va da curs sau dacă, solicitând anumite daune morale, reclamanții vor

renunța la proces. Dar este un semnal caracteristic. Vedem din nou înălțându-se umbra maiorului Cervonopiski[61], care, la Congresul Deputaților Poporului, îl învăța pe Andrei Saharov cum trebuie evaluat războiul din Afganistan…

Fiodor Mihailov, Kurantî, 3 februarie 1993

Din plângerea înaintată de Leașenko Oleg Sergheevici, fost soldat, grenadier

Pe 6 octombrie 1989, în articolul „Ne întoarcem de acolo…", publicat în ziarul *Litaratura i mastaţtva*, au fost tipărite fragmente din cartea documentară a Svetlanei Aleksievici *Soldații de zinc*. Unul dintre monologuri este semnat cu numele meu (numele de familie indicat este altul).

În monolog este prezentată relatarea mea despre războiul din Afganistan și despre șederea mea în Afganistan, despre relațiile dintre oameni în timpul războiului, după război ș.a.m.d.

Aleksievici mi-a distorsionat complet spusele, a completat propozițiile pe care eu nu le-am terminat, iar dacă le-am terminat, le-am înțeles altfel, a tras singură concluzii pe care eu nu le trăsesem.

O serie de afirmaţii făcute de S. Aleksievici în numele meu mă jignesc și îmi lezează onoarea și demnitatea personală.

E vorba de următoarele fraze:

1. „La centrul de instruire din Vitebsk nu era un secret că ne pregăteau pentru Afganistan.

Unul a recunoscut că se teme – cică acolo o să ne împuște pe toți. Am început să-l disprețuiesc. Chiar înainte de plecare, încă unul a refuzat să meargă…

L-am crezut nesănătos la cap.

Noi ne duceam acolo să facem o revoluție."

2. „După două–trei săptămâni, din cel care ai fost nu mai rămâne nimic, doar numele. Tu nu mai ești tu, ești deja alt om. Și acest alt om nu se mai sperie la vederea unui camarad mort, ci se gândește liniștit sau cu ciudă cum va trebui să-l târască de pe stânci sau să-l care în spate, pe arșiță, cale de câțiva kilometri.

Îi e deja familiară exaltarea – și a lui, și a altora – la vederea unui mort: nu eu am murit! Asta este schimbarea… aproape cu toți."

3. „Am fost învăţat să trag unde mi se spune. Și trăgeam, n-aveam milă de nimeni. Puteam să omor și un copil… Fiecare voia să se întoarcă acasă. Fiecare se lupta să supravieţuiască. N-aveai timp să gândești. Mă obișnuisem cu moartea altora, dar de a mea mă temeam."

4. „Numai să nu scrieţi despre frăţia noastră în Afganistan! Pentru că ea nu există. Eu nu cred în așa ceva. La război ne unea frica. Fuseserăm toţi minţiţi în același fel… Aici ne unește faptul că nu avem de nici unele. Avem aceleași probleme: pensiile, locuințele, medicamentele, garniturile de mobilă. Dacă le

rezolvăm, și cluburile noastre o să dispară.

Dacă eu îmi fac rost de un apartament, dacă dau din coate să mi-l procur, mă zbat, dacă obțin niște mobilă, un frigider, o mașină de spălat, un video japonez – gata! Iar tineretul nu e atras de noi. Nu ne înțelege. Teoretic ar trebui să fim la fel cu combatanții din al Doilea Război Mondial, dar aceia își apărau Patria, pe când noi? Noi am jucat rolul nemților, după cum mi-a spus o dată un băiat.

Iar noi suntem furioși pe ei. Cine n-a fost acolo cu mine, n-a văzut, n-a trăit, n-a simțit – acela nu înseamnă nimic pentru mine."

Toate aceste afirmații îmi lezează profund demnitatea personală, pentru că eu nu am spus așa ceva, nu cred în ele și consider că aceste afirmații îmi pătează onoarea de bărbat, de om, de soldat…

20 ianuarie 1993 fără semnătură

Din stenograma discuției prejudiciale

Judecător: T. Gorodniceva, avocați: T. Vlasova, V. Luşkinov, reclamant: O. Leașenko, pârâtă: S. Aleksievici

Judecător T. Gorodniceva:

– Reclamant, afirmați că scriitoarea a denaturat faptele comunicate de dumneavoastră?

O. Leașenko:

– Da.

Judecător T. Gorodniceva:

– Pârâtă, vă rog să dați explicații în această chestiune.

S. Aleksievici:

– Oleg, aș vrea să-ți amintesc cum îmi povesteai și plângeai atunci când ne-am întâlnit și cum nu credeai că adevărul tău va putea fi cândva publicat. M-ai rugat să fac eu asta… și eu am scris. Și acum? Te lași din nou mințit și folosit de alții. A doua oară… Dar atunci mi-ai spus clar că n-ai să mai lași pe nimeni să te mintă, nu?

O. Leașenko:

– Dacă ați fi în locul meu: am o pensie amărâtă, doi copii mici, n-am de lucru… Soția a fost nu demult și ea dată afară din cauza reducerilor de personal. Cum să trăiesc? Din ce? Iar dumneavoastră primiți onorarii, aveți cărți publicate în străinătate. Și noi rezultă că suntem niște criminali, niște bătăuși.

Avocat T. Vlasova:

– Protestez! Asupra clientului meu se exercită o presiune psihologică. Tatăl meu a fost aviator, general, a murit și el în Afganistan. Acolo a fost o cauză sfântă. Soldații își onorau jurământul militar, își apărau Patria…

Judecător T. Gorodniceva:

– Ce solicită reclamantul?

O. Leașenko:

– Ca scriitoarea să-mi ceară scuze în public și să mi se plătească daune morale…

Judecător T. Gorodniceva:

– Solicitați numai retractarea afirmațiilor publicate?

O. Leașenko:

– Pentru lezarea onoarei mele de soldat cer ca S. Aleksievici să-mi plătească cincizeci de mii de ruble.

S. Aleksievici:

– Oleg, nu pot să cred că acestea sunt cuvintele tale. Vorbești cu gura altora… Eu te țin minte altfel… Și ai prețuit prea ieftin fața ta arsă, ochiul pierdut… Doar că nu pe mine trebuie să mă dai în judecată. M-ai confundat cu Ministerul Apărării și cu Biroul Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice…

Avocat T. Vlasova:

– Protestez! Este o presiune psihologică…

S. Aleksievici:

– Când ne-am întâlnit noi doi, Oleg, erai un om cinstit, m-am temut pentru tine. M-am temut că ai fi putut avea neplăceri cu KGB-ul, pentru că toți erați pe atunci siliți să semnați o hârtie că nu veți divulga secretul militar. Și ți-am schimbat numele de familie. L-am schimbat ca să te apăr, și acum trebuie să mă apăr eu însămi de tine! Pentru că acolo nu e dat numele tău de familie, e mai degrabă un personaj colectiv… Iar pretențiile tale sunt neîntemeiate…

O. Leașenko:

– Nu, sunt cuvintele mele. Eu am vorbit atunci… Acolo e și ceea ce mă

rănea… Și… toate sunt vorbele mele…

Din plângerea Ekaterinei Nikiticina Platițina, mama maiorului Aleksandr Platițin, căzut la datorie

Pe 6 octombrie 1989, în articolul „Ne întoarcem de acolo…“, publicat în ziarul *Litaratura i mastaţtv*a, au fost tipărite fragmente din cartea documentară a Svetlanei Aleksievici *Soldații de zinc*. Unul dintre monologuri – al mamei maiorului A. Platițin – este semnat cu numele meu.

Acest monolog este inclus integral în cartea S. Aleksievici *Soldații de zinc*.

În monologul tipărit în ziar și în carte este distorsionată relatarea pe care am făcut-o despre fiul meu. În ciuda faptului că este vorba de o carte documentară, S. Aleksievici a adăugat anumite fapte de la ea, a lăsat deoparte secvențe din ceea ce i-am povestit, a tras singură anumite concluzii și a semnat monologul cu numele meu.

Articolul îmi lezează profund onoarea și demnitatea personală…

fără semnătură și fără dată

Din stenograma discuției prejudiciale

Judecător: T. Gorodniceva, avocați: T. Vlasova, V. Luşkinov, reclamantă: E. Platițina, pârâtă: S. Aleksievici

Judecător T. Gorodniceva:

– Vă ascultăm, Ekaterina Nikiticina…

E. Platițina:

– Imaginea fiului meu care mi-a rămas în minte nu corespunde sub nici o formă cu imaginea care se desprinde din carte.

Judecător T. Gorodniceva:

– Ați putea să ne lămuriți unde, în ce loc și cum au fost denaturate faptele?

E. Platițina (ia cartea în mână):

– Aici nimic nu este așa cum am spus eu. Fiul meu n-a fost așa. Și-a iubit Patria. (*Plânge.*)

Judecător T. Gorodniceva:

– Vă rog să vă liniștiți și să ne numiți faptele.

E. Platițina (citește din carte):

„După ce a plecat în Afganistan (când a venit în permisie) parcă s-a făcut și mai duios. Îi plăcea mult acasă. Dar erau și momente când stătea și tăcea numai, nu vedea pe nimeni. Noaptea sărea din pat și umbla prin cameră. O dată m-am trezit de un țipăt: «Explozii, explozii!» Altă dată aud, tot noaptea, un plânset. Cine ar putea să plângă la noi? Copii mici n-avem. Deschid ușa la el în cameră și-l văd: și-a luat capul în mâini și plânge…“

Băiatul meu era ofițer. Ofițer pe câmpul de luptă. Iar aici e înfățișat ca un plângăcios. Oare era nevoie ca autoarea să scrie despre așa ceva?

Judecător T. Gorodniceva:

– Mie însămi îmi vine să plâng. Și nu o dată am plâns când am citit acestă carte și povestirea dumneavoastră. Dar ce anume de aici vă lezează onoarea și demnitatea?

E. Platițina:

– Dumneavoastră spuneți că eu trebuie să urăsc statul, partidul… Dar eu mă mândresc cu fiul meu! A căzut pe câmpul de luptă, ofițer fiind. Toți camarazii îl iubeau. Iubesc statul în care trăiam atunci – URSS, pentru că fiul meu pentru el a pierit. Iar pe dumneavoastră vă urăsc! N-am nevoie de adevărul dumneavoastră oribil! N-avem nevoie de el! Înțelegeți?!

S. Aleksievici:

– Aș fi putut să vă ascult. Am fi putut să stăm de vorbă. Dar de ce trebuia să vorbim despre asta la tribunal? Nu pot să înțeleg…

În conformitate cu scenariul sovietic tradițional, S. Aleksievici este anatemizată într-o manieră concertată ca agent al CIA, slugă a imperialismului mondial, care, pasămite, își ponegrește măreața Patrie și pe fiii ei eroi pentru două Mercedesuri și câteva „pomeni“ în dolari…

Primul proces s-a încheiat fără rezultat, pentru că reclamanții – fostul soldat O. Leașenko și E.N. Platițina, mama unui ofițer căzut în Afganistan – nu s-au prezentat la dezbaterile judiciare. Dar după jumătate de an au fost înaintate două noi plângeri: din partea lui I.S. Galovneva, mama locotenentului-major Iu. Galovnev, căzut în Afganistan, președinta Clubului belarus al mamelor de soldați internaționaliști căzuți la datorie, și din partea lui Taras Kețmur, fost soldat, astăzi președintele Clubului soldaților internaționaliști din Minsk…

Prava celoveka, nr. 3/1993

Pe 14 septembrie, la Minsk a avut loc un proces la care în fața instanței a compărut scriitoarea Svetlana Aleksievici.

Și aici începe partea cea mai interesantă. „Plângerea lui I.S. Galovneva, mama unui «afgan» căzut pe câmpul de luptă, a fost înaintată fără dată“, ne-a spus avocatul lui Aleksievici, Vasili Lușkinov. „Nouă ea ne-a fost prezentată în copie, fără nici o semnătură și, firește, nedatată. Asta însă n-a împiedicat-o pe judecătoarea Tatiana Gorodniceva să dea curs acțiunii în temeiul articolului 7 al Codului Civil. Este de mirare și faptul că acțiunea însăși nu era formulată procesual la momentul procesului, adică fusese deja înregistrată la tribunal, deși decizia de intentare a procesului nu fusese încă emisă.“

Și totuși, procesul a avut loc… instrumentat de un om care, practic, a văzut dosarul abia la proces. Despre faptul că T. Gorodniceva a fost înlocuită de judecătorul I. Jdanovici Svetlana Aleksievici și avocatul ei au aflat abia cu zece minute înainte de începerea sesiunii.

„E, mai degrabă, o chestiune morală decât juridică“, a reacționat Vasili Lușkinov.

Poate că da. Dar la masa reclamanților a apărut pe neașteptate încă un erou al cărții Svetlanei Aleksievici – Taras Kețmur, iar plângerea lui se afla în fața judecătorului I. Jdanovici fără semnătură și, se înțelege, fără ca acțiunea să fi fost intentată…

Avocatul pârâtei a atras atenția curții asupra acestei absurdități și a formulat un protest. Ședința tribunalului a fost amânată…

Oleg Bloțki, Literaturnaia gazeta, 6 octombrie 1993

Din stenograma ședinței judecătorești din 29 noiembrie 1993

Judecător: I.N. Jdanovici, asesori populari: T.V. Borisevici, T.S. Soroko, reclamanți: I.S. Galovneva, T.M. Kețmur, pârâtă: S.A. Aleksievici

Din reclamația Innei Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Iu. Galovnev, căzut la datorie

În ziarul *Komsomolskaia pravda* din 15.02.1990 au fost publicate fragmente din povestirea documentară a S. Aleksievici *Soldații de zinc*, sub titlul „Monologurile celor care au trecut prin Afganistan".

În monologul publicat sub numele meu există o serie de inexactități și de denaturări ale faptelor comunicate de mine S. Aleksievici, ca și minciuni fățișe și născociri, adică prezentarea anumitor împrejurări aparent după relatările mele, dar pe care eu nu le-am descris și n-aș fi putut să le descriu. Interpretarea liberă a afirmațiilor mele, ca și o seamă de născociri evidente, care sunt puse în gura mea, îmi lezează onoarea și demnitatea personală, cu atât mai mult cu cât aceasta este o povestire documentară. Eu consider că autorul-documentarist trebuie să redea exact informațiile primite, să lucreze cu înregistrările discuțiilor și să obțină aprobarea celor intervievați pentru textele publicate.

Astfel, Aleksievici scrie în articol: „Nu e frumos pentru o mamă să recunoască așa ceva… dar pe el îl iubeam mai mult decât pe oricine altcineva pe lume. Mai mult decât pe soțul meu, mai mult decât pe băiatul cel mic…" (E vorba de fiul meu mort Iura.) Citatul acesta este inventat (nu corespunde celor spuse de mine). Așa-zisa dezvăluire a unei presupuse diferențe în iubirea față de cei doi fii mi-a generat conflicte în familie și, consider eu, mi-a lezat demnitatea.

Mai departe: „În clasa întâi, știa pe de rost nu basme, nu poezii pentru copii, ci pagini întregi din *Așa s-a călit oțelul* de N. Ostrovski". Din cele spuse aici rezultă că fiul meu ar fi fost educat într-o familie de fanatici. Eu i-am relatat însă S. Aleksievici că, deja la 7–8 ani, Iura citea cărți serioase, inclusiv *Așa s-a călit oțelul*.

Aleksievici a distorsionat și presupusa mea relatare despre împrejurările în care fiul meu a fost trimis în Afganistan. Ea indică anumite cuvinte pe care le-ar fi rostit el: „Am să mă duc în Afganistan ca să le dovedesc că în viață există

lucruri mai înalte, că nu oricui îi ajunge ca să fie fericit un frigider plin cu carne". În realitate nu s-a întâmplat nimic de acest fel. Afirmațiile lui Aleksievici ne discreditează pe mine și pe fiul meu. Ca orice om normal, patriot și romantic, a cerut el însuși să fie trimis în Afganistan.

Nu i-am spus lui Aleksievici nici cuvintele pe care ea pretinde că le-am rostit când am bănuit intenția fiului meu de a cere să fie transferat în Afganistan: „O să te omoare acolo nu pentru Patrie, ci pentru nu se știe ce… Oare poate Patria să trimită la pieire…". Eu însămi l-am trimis acolo! Eu însămi!

Citatul prezentat îmi lezează onoarea și demnitatea, înfățișându-mă ca pe un om cu două fețe, cu dublă morală.

Cearta dintre cei doi fii ai mei este reprezentată în mod greșit. Aleksievici scrie astfel: „Tu, Ghena, citești prea puțin. Nu te-am văzut niciodată cu o carte în mână. Numai cu chitara…"

Cearta aceasta era legată de un singur lucru: de alegerea profesiei fiului mezin. Chitara nu avea nimic de a face cu ea.

Cuvintele lui Aleksievici mă jignesc prin faptul că subliniază presupusa mea lipsă de iubire față de fiul mai mic. Eu nu i-am spus așa ceva.

Consider că, decizând să prezinte anumite evenimente legate de războiul din Afganistan nu numai ca pe o greșeală politică, ci și ca pe o vină a întregului popor, în mod tendențios, ba, în parte, pur și simplu inventând anumite elemente care, pasămite, ar fi făcut parte din interviu, scopul ei a fost să înfățișeze poporul nostru – pe soldații care au fost în Afganistan și pe rudele lor – ca pe niște oameni fără principii, fără milă, indiferenți la suferința altuia.

Pentru a-i ușura munca, i-am arătat S. Aleksievici jurnalul fiului meu, dar acesta nu a ajutat-o să prezinte situația în mod cu adevărat documentar.

Solicit ca Aleksievici să-și ceară scuze pentru denaturarea materialului autentic furnizat de mine și pentru lezarea onoarea și demnității mele în ziarul *Komsomolskaia pravda*.

fără semnătură și dată

Din plângerea reclamantului Taras Keţmur, fost soldat

În textul primei reclamații împotriva lezării onoarei și demnității mele personale nu am indicat pretențiile concrete pe care le aveam față de S. Aleksievici după publicarea fragmentelor din *Komsomolskaia pravda* (15.02.1990). Prin prezenta completez și confirm plângerea anterioară: tot ceea ce a fost prezentat de S. Aleksievici în articolul de ziar și în cartea *Soldații de zinc* este o invenție și nu a avut loc în realitate, întrucât eu nu m-am întâlnit cu ea și nu i-am spus absolut nimic.

În articolul din 15 februarie 1990 din *Komsomolskaia pravda* am putut citi următoarele:

„M-am dus în Afganistan cu câinele meu, Ceara… Dacă-i strigai: «La pământ!», cădea ca fulgerat. Dacă eram prost-dispus, supărat, se așeza alături

și plângea. În primele zile am fost pur și simplu paralizat de emoţie că ajunsesem acolo.“

„Vă rog, lăsaţi lucrurile astea în pace! Sunt o mulţime de deştepţi astăzi la noi. Dar de ce nimeni nu şi-a depus atunci carnetul de partid? Nimeni nu şi-a tras un glonţ în tâmplă cât am fost noi acolo…“

„Acolo am văzut cum oamenii scot din pământ cu sapa bucăţi de metal şi oase omeneşti… Am văzut coaja portocalie, ca gheaţa, de pe faţa încremenită a celui ucis… Nu ştiu de ce, dar portocalie…“

„În camera mea cărţile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleaşi. Numai eu cel de atunci… nu mai sunt… Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea, chelnerul se pune în spatele meu: «Ce doriţi?», iar mie îmi vine să sar de pe scaun şi s-o iau la fugă, într-atât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonţ în ceafă.“

„La război trebuia să faci lucruri exact opuse celor care se fac pe timp de pace. Iar aici trebuie să uiţi de toate deprinderile căpătate la război.“

„Eu sunt un foarte bun trăgător, arunc grenadele cu foarte mare precizie, şi la ce-mi foloseşte? M-am dus la comisariat, am cerut să fiu trimis înapoi, dar nu m-au luat. Războiul se va termina curând, se vor întoarce de acolo şi alţii ca mine. Vom fi mai mulţi.“

Practic acelaşi text l-am citit şi în cartea *Soldaţii de zinc*, cu mici corecturi literare – apar acelaşi câine, aceleaşi gânduri pe care eu le-aş fi rostit cu voce tare.

Afirm încă o dată că totul este o invenţie, semnată cu numele meu…

Date fiind cele de mai sus, solicit onoratului tribunal să-mi apere onoarea pătată de soldat şi de cetăţean.

fără semnătură şi fără dată

Din cuvântul I.S. Galovneva

Am trăit multă vreme în străinătate, soţul meu a fost detaşat în interes de serviciu. Ne-am întors în Patrie în toamna lui ’86. Eram fericită că, în sfârşit, suntem acasă. Dar bucuria ne-a fost însoţită de tristeţe: fiul meu a căzut pe câmpul de luptă.

O lună de zile am zăcut ca moartă. Nu voiam să aud pe nimeni. Totul a fost închis, stins în casa mea. N-am deschis nimănui uşa. Aleksievici a fost primul om care mi-a trecut pragul. Spunea că vrea să scrie adevărul despre războiul din Afganistan, şi am crezut-o. A venit, iar a doua zi eu trebuia să mă internez şi nu ştiam dacă mă mai întorc din spital sau nu. Nu voiam să trăiesc, fără băiatul meu nu voiam să trăiesc. Când a venit, Aleksievici mi-a spus că scrie o carte documentară. Ce-i aceea o carte documentară? Ar trebui să fie jurnalele, scrisorile celor care au fost acolo. Eu aşa înţeleg. Aşa că i-am dat jurnalul fiului meu, pe care el îl ţinuse acolo: „Dacă vreţi să scrieţi adevărul“, i-am spus, „poftim, adevărul e în jurnalul băiatului“.

Pe urmă am stat de vorbă. Eu i-am povestit viața mea, pentru că-mi era greu, mă târam în genunchi între patru pereți. Nu voiam să trăiesc. Aleksievici avea un dictafon, a înregistrat tot. Dar nu mi-a spus că va tipări acest text. Eu i-am povestit pur și simplu, dar de publicat trebuia să publice jurnalul fiului meu. Doar e vorba de o povestire documentară. I-am dat jurnalul, soțul meu l-a copiat special pentru ea.

Mi-a mai spus și că are de gând să plece în Afganistan. Ea a fost în delegație, dar fiul meu acolo și-a pierdut viața. Ce știe ea despre război?

Eu am crezut-o, i-am așteptat cartea. Am așteptat adevărul: pentru ce a fost ucis băiatul meu? I-am scris lui Gorbaciov: Spuneți-mi, vă rog, pentru ce a murit fiul meu într-o țară străină? Toți tăceau…

Iată ce scria Iura în jurnal: „1 ianuarie 1986. A trecut deja jumătate de termen, și mi-a mai rămas atât de puțin! Și iar flacăra, și iar uitarea, și un nou drum atât de lung – și așa la nesfârșit, până ce se va împlini voia predestinării. Și memoria, care te șfichiuiește cu biciul celor deja trăite, care irupe în viață prin mijlocirea coșmarurilor, și stafiile altei lumi, ale altor vremuri și veacuri, care te atrag prin asemănarea lor, dar care sunt totuși altele, necunoscând zile trecute. Și nu te poți opri, nu-ți poți trage sufletul, nu poți schimba ceea ce a fost predeterminat o dată. Înaintea celui care cedează se cască golul și întunecimea, căci, dacă te-ai oprit o clipă să-ți tragi sufletul, nu te mai poți ridica de la pământ. Și, ostenit, copleșit de deznădejde și de durere, dai glas către cerurile pustii: ce e acolo, când cercul se va fi închis, și drumul se va fi sfârșit, și noua lume va străluci în toată măreția ei? De ce răspundem noi pentru ei? Lor nu le e dat să se înalțe până pe piscurile scânteietoare, și, oricât le-ar fi de lung drumul, zilele le sunt totuși numărate. Dar noi ne distrugem viețile, fără a cunoaște tihna și fericirea, hălăduim osteniți și sfârșiți, atotputernici și lipsiți de drepturi, demoni și îngeri ai acestei lumi…“

Aleksievici n-a tipărit așa ceva, adevărul fiului meu. Alt adevăr nu există, adevărul este în mâinile celor care au fost acolo. Nu știu de ce, ea a ales să scrie despre viața mea. Într-un limbaj simplu, copilăresc. Ce fel de literatură e asta? O cărticică dezgustătoare…

Tovarăși, eu mi-am crescut copiii cu cinste și cu dreptate. Aleksievici scrie că fiul meu era îndrăgostit de romanul lui Nikolai Ostrovski *Așa s-a călit oțelul*. La vremea aceea, cartea se citea la școală, ca și *Tânăra gardă* de Fadeev. Toate aceste titluri se citeau, făceau parte din programa școlară. Iar ea subliniază faptul că fiul meu le citea, că știa anumite fragmente pe de rost. Pentru ce avea nevoie să scrie despre asta? Vrea să-l prezinte ca pe un individ anormal, ca pe un fanatic. Sau scrie că el regreta că se făcuse militar. Fiul meu a crescut în poligoane, a pășit pe urmele tatălui său. În familia noastră, bunicii, toți frații soțului meu și verii lui sunt în armată. O dinastie cazonă. Iar în Afganistan fiul meu s-a dus pentru că era un om cinstit. Depusese jurământul militar. Dacă a fost nevoie, s-a dus. Eu am crescut doi băieți minunați. I s-a ordonat, el s-a supus, era ofițer. Iar Aleksievici vrea să demonstreze că sunt mama unui criminal. Că fiul meu a omorât oameni în Afganistan. Ce rezultă de aici? Că eu

l-am trimis acolo? Eu i-am pus armele în mâini? Noi, mamele, suntem vinovate că acolo se purta un război? Că acolo soldații omorau, jefuiau, se drogau?

Și cartea aceasta este publicată peste hotare. În Germania, în Franța… Cu ce drept face Aleksievici negoț cu fiii noștri căzuți la datorie? Își câștigă faimă și bani? Cine e ea să-și permită așa ceva? Dacă e povestirea mea, eu am relatat-o, eu am trăit toate astea, ce amestec are aici Aleksievici?… Ea a stat doar de vorbă, ne-a înregistrat relatările, noi i-am împărtășit durerea noastră…

Aleksievici mi-a scris numele incorect: eu sunt Inna, iar la ea apar Nina Galovneva. Fiul meu a avut gradul de locotenent-major, nu de sublocotenent. Noi ne-am pierdut copiii, iar ea își face un renume pe spinarea noastră…

Din răspunsurile la întrebări

Avocatul S. Aleksievici – V. Lușnikov:

– Spuneți-ne, Inna Sergheevna, Aleksievici a înregistrat relatarea dumneavoastră cu dictafonul?

I. Galovneva:

– Mi-a cerut voie să pornească, într-adevăr, casetofonul. I-am permis.

V. Lușnikov:

– Și ați rugat-o să vă arate după aceea ce anume va prelua din înregistrare și va folosi în carte?

I. Galovneva:

– M-am gândit că va tipări jurnalul fiului meu. Am spus deja cum înțeleg eu literatura documentară – ca jurnale și scrisori. Iar dacă e să fie publicată relatarea mea, atunci cuvânt cu cuvânt, exact cum am vorbit.

V. Lușnikov:

– De ce nu i-ați intentat proces S. Aleksievici imediat după ce a apărut fragmentul din carte în *Komsomolskaia pravda*, ci v-ați hotărât după trei ani și jumătate?

I. Galovneva:

– Nu știam că va tipări această carte peste hotare. Că va răspândi asemenea calomnii… Eu mi-am educat cinstit copiii, să-și iubească patria. Toată viața am trăit în corturi și barăci, aveam doi băieți și două geamantane. Așa am trăit… Iar ea scrie că fiii noștri sunt niște ucigași. Eu am fost la Ministerul Apărării și le-am înapoiat ordinul primit de fiul meu… Nu vreau să fiu mama unui ucigaș. Am returnat ordinul statului… Dar de fiul meu sunt mândră !

Apărătorul public al S. Aleksievici, E. Novikov, președintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului:

– Vreau să înregistrez aici un protest. Vă rog să-l consemnați în procesul-verbal. Cei din sală o jignesc în mod constant pe Svetlana Aleksievici. O amenință că o omoară… Îi promit chiar că o fac bucățele… (*Se întoarce către mamele așezate în sală cu portrete de mari dimensiuni ale propriilor fii, pe care sunt înfipte ordinele și medaliile acestora.*) Credeți-mă, am tot respectul față de

durerea dumneavoastră…

Judecător I. Jdanovici:

– Eu nu am auzit nimic. Nici un fel de jignire.

E. Novikov:

– Toată lumea a auzit, în afară de domnul judecător…

Glasuri din sală

– Noi suntem mame. Vrem să spunem că… Au distrus viețile copiilor noștri. Și acum sunt unii care fac bani de pe urma acestui fapt. Noi am venit să-i apărăm, ca să se poată odihni în pace…

– Cum ați putut? Cum ați îndrăznit să împroșcați cu noroi mormintele fiilor noștri? Ei și-au îndeplinit până la capăt datoria față de Patrie. Acum vreți să fie uitați… În toată țara au fost înființate sute de muzee școlare, de colțuri memoriale. Și eu am dus la școală mantaua băiatului meu, caietele lui de elev. Copiii noștri sunt niște eroi! Despre eroii sovietici trebuie scrise cărți frumoase, nu e nevoie să facem din ei carne de tun. Văduvim tineretul de istoria noastră glorioasă…

– URSS a reprezentat o mare putere și pentru mulți a fost ca un spin în coastă. Nu trebuie să povestesc eu acum unde și cine a plănuit destrămarea țării noastre, inclusiv prin intermediul unor trădători bine plătiți de Occident…

– Ba ei au omorât acolo… Au bombardat…

– Dar tu ai fost în armată? N-ai fost… Ai stat cu fundul pe băncile facultății, în timp ce copiii noștri mureau pe câmpul de luptă.

– Mamele nu trebuie întrebate dacă fiii lor au ucis sau nu. Ele țin minte un singur lucru: că ei au fost uciși…

– În fiecare dimineață îmi văd băiatul, dar nu-mi vine nici până azi să cred că e acasă. Când era în Afganistan, îmi spuneam că, dacă primesc într-o zi un sicriu, am două variante: pe stradă, la miting, sau la biserică. Generația mea eu o numesc „generația executanților". Războiul din Afganistan este culmea tragediei noastre. De ce se poate face orice cu noi?

– Filistinii îi învinuiesc acum de toate pe băieții de optișpe ani… Asta ați făcut dumneavoastră! Ei trebuie separați de război… Războiul a fost criminal și a fost deja condamnat, dar copiii trebuie apărați…

– Eu sunt profesoară de literatură rusă. Mulți ani la rând le-am repetat elevilor mei cuvintele lui Karl Marx: „Moartea eroilor seamănă cu apusul soarelui, nu cu moartea unei broaște care plesnește de înfumurare". Cartea dumneavoastră ce-i învață?

– Ajunge cu eroismele, „afganilor"!

– Fii blestemată! Fiți cu toții blestemați!

Judecător I. Jdanovici:

– Încetați gălăgia! Încetați cu scandalul! Aici e sală de tribunal, nu piață… (*În sală e un vacarm de nedescris.*) Pauză cincisprezece minute…

(*După pauză, în sală ordinea este păzită de milițieni.*)

Din cuvântul lui T.M. Kețmur

Eu nu m-am pregătit să țin un discurs, n-am nici o hârtiuță la mine, o să vorbesc într-un limbaj obișnuit. Cum am cunoscut-o pe preavestita scriitoare… de nivel mondial? Ne-a făcut cunoștință veterana Valentina Ciudaeva. Mi-a spus că scriitoarea aceasta a scris cartea *Războiul nu are chip de femeie*, care este citită peste tot în lume. Pe urmă, la una dintre întâlnirile cu camarazii, am discutat cu alte femei, tot veterane, și ele mi-au spus că Aleksievici a izbutit ca, din viețile lor, să-și facă avere și faimă și că acum e interesată de „afgani". Sunt tulburat… Îmi cer iertare…

A venit la noi la clubul Memoria cu dictafonul. Voia să scrie despre mai mulți băieți, nu numai despre mine. Dar de ce și-a scris ea cartea după război? De ce această scriitoare celebră în toată lumea a tăcut în timpul războiului? De ce n-a strigat niciodată?

Pe mine nu m-a trimis acolo nimeni. Am cerut eu însumi să mă duc, am scris cereri. Am mințit că mi-a murit acolo o rudă apropiată. O să vă explic puțin situația… Aș putea să scriu eu singur o carte… Când ne-am întâlnit, am refuzat să stau de vorbă cu ea, asta i-am și spus, că noi, cei care am fost acolo, vom scrie singuri o carte. Și o s-o scriem mai bine decât ea, pentru că ea nu a fost acolo. Ce poate ea să scrie? Nu va face decât să ne provoace durere.

Aleksievici a văduvit de o viață morală toată generația noastră. Din cartea ei rezultă că eu sunt un robot, un computer, un ucigaș plătit. Și că locul meu e în azilul de la Novinki de lângă Minsk…

Prietenii mă sună și îmi promit că au să-mi spargă fața la ce erou am devenit… Sunt emoționat… Vă rog să mă iertați… Aleksievici a scris că am fost în Afganistan cu câinele… Dar câinele mie mi-a murit pe drum…

Eu însumi am cerut să fiu trimis în Afganistan… Înțelegeți? Eu însumi! Nu sunt robot… nu sunt computer… Sunt emoționat… Îmi cer scuze…

Din răspunsurile la întrebări

S. Aleksievici:

– Taras, în plângerea ta ai scris că nu te-ai întâlnit niciodată cu mine, iar acum spui că te-ai întâlnit, dar că ai refuzat să vorbești. Deci nu tu ai scris plângerea?

T. Kețmur:

– Eu am scris-o… Ne-am întâlnit… Dar eu nu v-am povestit nimic…

S. Aleksievici:

– Dacă tu nu mi-ai povestit nimic, de unde aș fi putut să știu că te-ai născut în Ucraina, că ai fost bolnav în copilărie?… Că ai plecat în Afganistan cu câinele (deși, cum spui tu acum, pe drum câinele a murit), care se numea Ceara?…

(*Drept răspuns, tăcere.*)

E. Novikov:

– Ați spus că ați cerut dumneavoastră înșivă să mergeți în Afganistan, ca voluntar. Nu mi-e clar, care e atitudinea dumneavoastră astăzi față de acest fapt? Urâți acest război sau sunteți mândru că ați fost acolo?

T. Keţmur:

– Nu vă permit să mă distrageți… De ce trebuie să urăsc războiul acesta? Eu mi-am îndeplinit datoria…

Discuții în sala tribunalului

– Noi apărăm onoarea fiilor noștri căzuți la datorie. Dați-le Patria înapoi! Ați distrus țara. Cea mai puternică țară din lume!

– Dumneavoastră ați făcut din fiii noștri niște ucigași. Dumneavoastră ați scris cartea aceasta îngrozitoare… Uitați-vă la fotografiile lor! Cât erau de tineri, de frumoși! Oare niște ucigași pot să aibă asemenea chipuri? Noi ne-am învățat copiii să-și iubească Patria… De ce ați scris că au omorât acolo? Ați scris pentru dolari. Iar noi suntem săraci. Nu ne ajung banii de medicamente. N-avem cu ce să cumpărăm flori la mormintele copiilor…

– Lăsați-ne în pace! De ce cădeți dintr-o extremă într-alta? Mai întâi ne-ați reprezentat ca pe niște eroi, apoi toți am devenit criminali! Noi n-am avut nimic în afară de experiența Afganistanului. Doar acolo ne-am simțit bărbați adevărați. Nici unuia din noi nu-i pare rău că a fost la război…

– Vreți să ne convingeți că de acolo s-a întors o generație bolnavă, iar eu afirm că s-a întors o generație regăsită. Am văzut măcar cum erau băieții noștri în realitate! Da, unii dintre ei au murit. Dar câți nu-și pierd viața în încăierări la beție, cu cuțitele? În accidentele de mașină mor în fiecare an mai mulți oameni decât au pierit în toți cei zece ani de război. Armata noastră nu mai luptase de multă vreme. Acolo ne-am verificat pe noi înșine, ne-am verificat armamentul modern… Din cauza unor mâzgălitori de hârtie ca dumneavoastră suntem siliți astăzi să ne retragem de pe poziții în toată lumea… Polonia am pierdut-o… Germania, Cehoslovacia… O să ajungem să trăim și ziua când Gorbaciov o să fie judecat pentru toate astea… Și dumneavoastră la fel. Sunteți niște trădători! Unde sunt idealurile noastre? Unde e marele nostru stat? Eu pentru el am ajuns în ’45 până la Berlin…

– În sud, la mare, am văzut o dată câțiva băieți tineri care se târau pe nisip numai în brațe… Aveau picioare mai puține decât erau ei înșiși, toți… Nu m-am mai dus la plajă acolo, n-am mai stat… Acolo n-am mai putut decât să plâng… Ei încă râdeau, voiau să facă fetelor curte, deși toate fugeau de ei, ca și mine. Aș vrea ca băieților ăstora să le fie bine. Să știe că avem nevoie de ei așa cum sunt. Trebuie să trăiască! Eu îi iubesc pentru că au rămas în viață.

– Până în ziua de azi e un chin pentru mine să-mi amintesc… Mergeam cu trenul… și în compartiment una dintre femei a spus că e mama unui ofițer care murise în Afganistan. Bun, înțeleg… Ea e mamă, e firesc să plângă. Dar i-

am spus: „Fiul dumneavoastră a murit într-un război nedrept… Afganii își apărau și ei Patria…“

– E un adevăr atât de cumplit, încât sună ca un neadevăr. Te paralizează. Ai prefera să nu-l știi. Simți nevoia să te aperi de el.

– Toți dau vina pe ordinele primite: pasămite, așa mi s-a ordonat, eu n-am făcut decât să îndeplinesc. Dar tribunalele internaționale au răspuns la asta: a îndeplini un ordin criminal e o crimă. Pentru care nu există termen de prescriere.

– În ’91 un asemenea proces n-ar fi putut să aibă loc. Partidul comunist căzuse… Acum, comuniștii simt din nou că prind puteri… Au început iar să vorbească despre „marile idealuri“, despre „valorile socialiste“… Iar cei care sunt contra ajung la tribunal! Să nu ne trezim în curând că îi pun și la zid… Și că într-o noapte ne strâng pe toți pe vreun stadion, în spatele unui gard de sârmă ghimpată…

– Eu am jurat… Am fost militar…

– Din război nu se mai întoarce nimeni băiețandru…

– Noi i-am educat în spiritul dragostei față de Patrie….

– Niște copii… Le-au dat arma în mână… și le-au băgat în cap că inamicul e o bandă de mujahedini, o frăție criminală, niște scursuri, niște grupări banditești… Să gândească nu i-au învățat…

Țineți minte, la Arthur Koestler: „V-am adus adevărul, și în gura noastră sună ca o minciună. V-am adus libertatea, și în mâinile noastre pare un bici“.[62]

– Când îi împușcam pe locuitorii satelor afgane, când bombardam drumurile din munți, ne împușcam și ne bombardam propriile idealuri. Trebuie să recunoaștem adevărul acesta crud. Trebuie să trecem prin el. Chiar și copiii noștri s-au învățat să se joace de-a *duhii* și de-a „contingetul limitat“. Acum haideți totuși să ne facem curaj să aflăm adevărul! E insuportabil! E greu de înghițit, știu. Am încercat pe pielea mea.

– Avem două variante: să cunoaștem adevărul sau să fugim de el. Trebuie să deschidem în sfârșit ochii…

Din corespondența în jurul procesului

Aflând detaliile procesului intentat la Minsk Svetlanei Aleksievici, noi îl socotim un mod de a o persecuta pe scriitoare pentru convingerile ei democratice și ca pe un atentat la libertatea de creație. Svetlana Aleksievici și-a câștigat, prin lucrările sale autentic umaniste și grație talentului și curajului său, o mare popularitate și un deosebit respect în Rusia și în alte țări ale lumii.

Nu vrem ca bunul nume al Belarusului drag nouă să fie astfel pătat!

Să triumfe dreptatea!

Asociația Uniunilor de Scriitori Uniunea Scriitorilor din Rusia Uniunea Scriitorilor din Moscova

Se poate oare atenta la dreptul scriitorului de a spune adevărul, oricât ar fi el de tragic și de crud? I se pot oare imputa mărturii incontestabile despre crimele trecutului și, în particular, despre crimele legate de rușinoasa „aventură" din Afganistan, care a făcut atâtea victime și a mutilat atâtea destine?

S-ar fi zis că, în vremurile noastre, când cuvântul tipărit a devenit, în sfârșit, liber, când nu mai există presă ideologizată, indicații prețioase, principiul strâmb al „singurei posibile reprezentări a vieții în spiritul idealurilor comuniste", nu mai există nici un motiv să punem asemenea întrebări.

Din păcate, motive există. Și mărturie elocventă este procesul care are loc în aceste zile împotriva scriitoarei Svetlana Aleksievici, autoarea minunatului volum *Războiul nu are chip de femeie* (despre soarta femeilor participante la Marele Război pentru Apărarea Patriei), a cărții *Ultimii martori* – despre copiii aceluiași război –, împotriva Svetlanei Aleksievici care, în ciuda eforturilor propagandei oficiale și a activismului unor literați precum cunoscutul A. Prohanov, cel ce și-a câștigat în anii războiului din Afganistan titlul de „privighetoare neobosită a Marelui Stat-Major", a conceput cartea *Soldații de zinc*, reușind și îndrăznind să redea în ea un adevăr teribil, răscolitor despre războiul din Afganistan.

Păstrându-și respectul pentru vitejia soldaților și ofițerilor trimiși de conducerea brejnevistă a partidului comunist să lupte într-o țară străină, cu care până atunci fuseserăm în relații prietenești, împărtășind sincer suferința mamelor ai căror copii au pierit prin munții Afganistanului, scriitoarea demitizează totuși în cartea sa, fără compromis, toate încercările de a transforma acest conflict într-un război eroic, de a-l romantiza, le demască falsul patetism și exaltarea sforăitoare.

Se vede însă că lucrul acesta nu le-a căzut tocmai bine celor care sunt și astăzi convinși că aventura afgană și altele de același soi ale regimului trecut, plătite cu sângele soldaților noștri, nu au reprezentat decât „îndeplinirea sfintei datorii internaționaliste", care și-ar dori să spele mâinile murdare ale politicienilor și ale comandanților militari iubitori de onoruri, să pună semnul egalității între participarea la Marele Război pentru Apărarea Patriei și cea la războiul din Afganistan, un război nedrept, în esență colonialist.

Oamenii aceștia nu polemizează cu scriitoarea. Nu contestă faptele zguduitoare aduse de ea drept dovezi. Și, în general, nu se prea arată la față. Prin intermediul altora, aflați încă sau induși acum în eroare, intentează (la ani de zile după publicarea unor fragmente în ziare și apariția cărții *Soldații de zinc*) un proces pentru „lezarea onoarei și demnității personale" ale foștilor soldați din Afganistan, ale celor despre care Svetlana Aleksievici a scris cu atâta înțelegere, compasiune și simpatie, cu atâta durere în suflet.

Într-adevăr, ea nu i-a înfățișat ca pe niște eroi romantici. Dar asta numai pentru că a urmat cu fermitate povața lui Tolstoi: „Eroul […] la care țin din tot sufletul […] a fost, este și va fi întotdeauna […] adevărul"[63].

Se poate deci să fii jignit pentru adevăr? Poate fi adevărul târât în fața

tribunalului?

Scriitori participanți la Marele Război pentru Apărarea Patriei: Mikola Avramcik, Ianka Brîl, Vasil Bîkov, Aleksandr Drakohrust, Naum Kislik, Valentin Taras

Noi, scriitorii de limbă belarusă din Polonia, protestăm cu hotărâre împotriva procesului intentat în Belarus scriitoarei Svetlana Aleksievici.

Procesul acesta este o rușine pentru întreaga Europă civilizată!

Ian Cikvin, Sokrat Ianovici, Viktor Șved, Nadejda Artîmovici

Nu mai pot să tac… Și poate că abia acum am înțeles ce fel de război a fost acesta… Bieții copii, cât suntem de vinovați față de ei! Ce am știut noi despre acest război? Pe fiecare l-aș îmbrățișa, fiecăruia i-aș cere iertare…

Acum îmi amintesc cum a fost…

Am citit la Larisa Reisner[64] că Afganistanul e un ținut cu triburi pe jumătate sălbatice, care cântă dansând: „Slavă bolșevicilor ruși care ne-au ajutat să-i învingem pe englezi!"

Revoluția din aprilie… Am simțit atunci satisfacție: socialismul a învins din nou! Dar un călător din tren mi-a șoptit o dată: „Alți paraziți pe care trebuie să-i ducem în spate".

Moartea lui Taraki. La un seminar al comitetului orășenesc de partid, la întrebarea de ce i s-a permis lui Amin să-l omoare pe Taraki[65], lectorul de la Moscova a replicat dur: „Cei slabi trebuie să lase locul celor puternici". Mi-a lăsat o impresie neplăcută.

Aterizarea noastră la Kabul. Explicație: „Americanii voiau să-și trimită aici trupele de desant, i-am devansat cu o oră". În același timp, zvonuri: în Afganistan nu-i a bună – nu e mâncare, lipsesc medicamentele și hainele groase. Mi-au venit imediat în minte evenimentele de pe insula Zhenbao[66] și strigătele jalnice ale soldaților noștri: „N-avem cartușe!"

Pe urmă au apărut la noi hainele de blană afgane. Pe străzile noastre arătau elegant. Multe femei le invidiau pe cele care aveau bărbații în Afganistan. În ziare se scria că soldații noștri plantează acolo copaci, repară poduri, drumuri.

Eu veneam la un moment dat cu trenul de la Moscova. În compartiment, o doamnă tânără și soțul ei au adus vorba despre Afganistan. Eu am spus ceva din ziare, ei au râs disprețuitor. Lucrau deja de doi ani ca medici la Kabul. Au început imediat să-i justifice pe militarii care aduceau de acolo mărfuri… Acolo totul era scump, și de plătit se plătea prost. La Smolensk i-am ajutat să se dea jos. O mulțime de cutii de carton mari, cu etichete străine…

Acasă, îmi povestește nevasta: în vecini, unicul fiu al unei mame singure a fost trimis la război. Femeia s-a dus nu știu pe unde, s-a târât în genunchi, a sărutat picioare. S-a întors fericită: „Am reușit!" Și în același timp vorbea cu calm despre faptul că „mai-marii dau mită și-și țin copiii acasă".

S-a întors băiatul meu de la școală: „Au venit la noi niște «berete

albastre»[67]!“ Și, exaltat: „Ce ceasuri japoneze aveau toți!“

L-am întrebat pe un „afgan“ cât costă asemenea ceasuri și cu cât erau ei plătiți. După o mică pauză, mi-a mărturisit: „Am furat un camion de legume și le-am vândut…“ A recunoscut că toți îi invidiau pe soldații de pe cisternele de alimentare cu carburanți: „Erau milionari!“

Dintre evenimentele ultimilor ani țin minte denigrarea academicianului Saharov, om cu care sunt de acord într-o privință: pentru noi sunt întotdeauna mai buni eroii morți decât oamenii vii, care poate au cedat pe ici, pe colo. Și încă: am auzit nu demult că la Zagorsk[68], într-o școală bisericească, învață niște „afgani“ – mai mulți soldați și doi ofițeri. Ce i-a împins oare? Căința, nevoia de a se ascunde de viața aceasta crudă sau dorința de a porni pe o nouă cale? Doar nu toți cei care primesc certificatele maronii de veteran pot să-și hrănească sufletul cu carne luată la preț redus, să și-l învelească în boarfe din străinătate și să-l îngroape la rădăcina unui măr de pe lotul de pământ primit ca bonificație, ca să poată să nu vadă nimic și să tacă…

N. Goncearov, Orșa

… Și soțul meu a fost doi ani (din 1985 până în 1987) în Afganistan, în provincia Kunar, chiar lângă hotarul cu Pakistan. Îi e rușine să-și spună „soldat internaționalist“. Dezbatem deseori împreună această temă dureroasă: ar fi trebuit într-adevăr ca noi, poporul sovietic, să fim acolo, în Afganistan? Și ce am fost acolo – ocupanți sau prieteni, „soldați internaționaliști“? Răspunsurile sunt cam aceleași întotdeauna: nimeni nu ne-a chemat acolo și „ajutorul“ nostru n-a fost necesar poporului afgan. Și, oricât de greu mi-ar fi să recunosc, noi am fost ocupanți. În opinia mea, ce avem de făcut acum e nu să ne certăm pe tema monumentelor închinate soldaților „afgani“ (unde au fost ridicate și unde nu), ci să ne gândim la căință. Toți trebuie să ne căim pentru tinerii care au murit mințiți în acest război absurd, pentru mamele lor, mințite și ele de autorități, pentru toți cei care s-au întors de acolo cu sufletele și trupurile schilodite. Trebuie să ne căim în fața poporului afgan, a copiilor, mamelor și bătrânilor lui – pentru că am adus atâta suferință pe pământul lor…

A. Masiuta, mamă a doi fii, soție de fost soldat internaționalist, fiică de veteran al Marelui Război pentru Apărarea Patriei

Adevărul despre agresiunea URSS asupra Afganistanului, confirmat de mărturiile documentare ale participanților și ale victimelor, pe care Aleksievici le-a adunat în cartea ei, reprezintă nu o „lezare a onoarei și demnității“ cuiva, ci o realitate rușinoasă a istoriei recente a totalitarismului comunist sovietic, realitate condamnată vehement, la unison, de întreaga comunitate internațională.

Practica târârii prin tribunale a scriitorului vinovat pentru creațiile lui reprezintă de asemenea un mod la fel de cunoscut și de rușinos de acțiune al

aceluiași regim.

Ceea ce se petrece acum în Belarus – o campanie masiv orchestrată, de masă, împotriva Svetlanei Aleksievici, persecutarea scriitoarei și amenințările constante care îi sunt adresate, procesul judiciar, încercările de a-i interzice cartea – demonstrează că rămășițele totalitarismului constituie nu trecutul, ci prezentul acestei țări.

O asemenea realitate nu ne permite să considerăm Republica Belarus un stat postcomunist liber și independent.

Defăimarea Svetlanei Aleksievici, ale cărei cărți sunt bine cunoscute în Franța, Marea Britanie, Germania și alte țări ale lumii, nu va aduce Republicii Belarus decât reputația de ultim dinozaur comunist într-o lume postcomunistă și nu-i va oferi alt rol decât pe acela, prea puțin de invidiat, de Kampuchie a Europei.

Cerem încetarea imediată a oricărei denigrări a Svetlanei Aleksievici și a procesului intentat ei și cărții pe care a scris-o.

Vladimir Bukovski, Igor Gherașcenko, Inna Rogacii, Mihail Rogacii, Irina Ratușinskaia

… De multă vreme au loc încercări de a o discredita – inclusiv prin plângeri înaintate instanței – pe scriitoarea Svetlana Aleksievici, care, în toate cărțile sale, s-a manifestat împotriva nebuniei războiului și a violenței. În textele sale, Svetlana Aleksievici afirmă că omul este principala valoare a vieții, dar că el este transformat în mod criminal într-un șurub al mașinăriei politice și folosit, în mod la fel de criminal, pe post de carne de tun în războaie declanșate de lideri politici ambițioși. Nimic nu poate justifica moartea tinerilor noștri pe pământul străin al Afganistanului.

Fiecare pagină a *Soldaților de zinc* îndeamnă: Oameni buni, nu mai lăsați un asemenea coșmar să se petreacă încă o dată!

Consiliul Partidului Unit Democrat din Belarus

Primim de la Minsk informații despre procesul intentat scriitoarei belaruse Svetlana Aleksievici, membră a PEN Clubului internațional, care s-a făcut „vinovată“ doar de a fi îndeplinit obligația fundamentală și inalienabilă a oricărui autor: de a împărtăși cu sinceritate cititorului ceea ce îl neliniștește. Cartea *Soldații de zinc*, dedicată tragediei din Afganistan, a făcut înconjurul lumii și și-a câștigat recunoașterea unanimă. Numele Svetlanei Aleksievici, talentul ei cinstit și plin de curaj ne inspiră respect. Nu există nici o îndoială că, manipulând așa-numita „opinie publică“, forțele revanșarde încearcă să-i lipsească pe scriitori de dreptul lor fundamental, consfințit de Carta PEN Clubului național: dreptul la liberă exprimare.

PEN Clubul rus își manifestă deplina solidaritate cu Svetlana Aleksievici, cu PEN Clubul din Belarus, cu toate forțele democratice ale acestei țări

independente, și îndeamnă organele judiciare să rămână fidele legilor internaționale semnate și de Belarus, în primul rând Declarației Comune a Drepturilor Omului, care garantează libertatea cuvântului și libertatea presei.

PEN Clubul din Rusia

Liga Belarusă pentru Drepturile Omului consideră că încercările repetate de a o intimida pe scriitoarea Svetlana Aleksievici pe calea proceselor judiciare reprezintă un act politic, o tentativă a autorităților de a înăbuși diversitatea de gândire, libertatea creației și libertatea cuvântului.

Dispunem de date care ne arată că, în perioada 1991–1992, diferite instanțe din Republica Belarus au instrumentat aproximativ zece dosare politice, transferate în mod artificial în domeniul dreptului civil, dar îndreptate, în esență, împotriva unor deputați, scriitori, jurnaliști, publicații și activiști ai unor organizații politice și obștești de orientare democratică.

Cerem încetarea persecuțiilor împotriva Svetlanei Aleksievici și îndemnăm la reexaminarea proceselor similare, ale căror decizii au devenit un mod al autorităților de a se răfui cu cei care le critică…

Liga Belarusă pentru Drepturile Omului

A început războiul din Afganistan… Fiul meu tocmai terminase liceul și intrase la Academia Militară. În toți acești zece ani cât fiii altora s-au aflat într-o țară străină cu arma în mână, am stat cu inima strânsă. Și băiatul meu ar fi putut ajunge acolo. Și nu e adevărat că poporul n-a știut nimic. Se aduceau sicrie de zinc, părinți consternați își primeau înapoi copiii schilodiți – iar asta vedeau toți. Bineînțeles, la radio și la televizor nu se vorbea despre așa ceva, în ziare nu se scria (nu demult abia au prins curaj!), și totuși asta se petrecea sub ochii tuturor. Ai tuturor! Și ce făcea atunci societatea „umană“ și noi, în particular? Societatea noastră înmâna „marilor“ strategi Stelele de rigoare, își îndeplinea și își supraîndeplinea planurile cincinale de rigoare (e drept că, în magazinele noastre, cum a fost – pustiu – așa a și rămas), își construia case la țară, se distra. Și, în timpul acesta, băieți de optsprezece–douăzeci de ani umblau sub ploaia de gloanțe, cădeau în nisipul unui ținut străin și-și pierdeau viața. Cine suntem noi să ne permitem așa ceva? Ce drept avem să-i luăm la rost pe copiii noștri pentru ceea ce au săvârșit acolo? Oare noi, cei care am rămas aici, suntem mai curați? Și, dacă suferința și chinurile lor pe ei i-au curățat de păcate, noi, din nefericire, nu ne mai putem niciodată spăla de ele. Satele rase de pe fața pământului, în care toți locuitorii fuseseră împușcați, pământul străin răscolit nu sunt vina lor, ci a noastră. Noi am ucis, nu copiii noștri. Noi suntem ucigașii propriilor copii – și ai copiilor altora.

Iar băieții aceștia sunt niște eroi! Ei nu au luptat acolo pentru o „greșeală“. Ei au luptat pentru că ne-au crezut. Toți ar trebui să cădem în genunchi în fața lor. Numai când te gândești și compari ceea ce am făcut noi aici cu soarta pe care au avut-o ei și e de ajuns să-ți pierzi mințile…

Golubicinaia, inginer-constructor, Kiev

… Bineînțeles, Afganistanul este astăzi o temă profitabilă și chiar la modă. Și dumneavoastră, tovarășă Aleksievici, vă puteți bucura: cartea dumneavoastră va fi citită pe nerăsuflate. În țara noastră au apărut în ultima vreme destui indivizi interesați de tot ce poate să mânjească imaginea propriei Patrii. Printre ei sunt probabil și unii „afgani". Căci aceștia (nu toți, nu toți!) primesc în mâini arma defensivă de care au atâta nevoie: ia uitați-vă ce au făcut din noi! Oamenii josnici au nevoie întotdeauna de protecția cuiva. Celor decenți ea nu le e necesară numai pentru că ei rămân în orice situație decenți. Printre „afgani" sunt destul de mulți oameni de bun-simț, dar dumneavoastră, se vede, nu pe ei i-ați căutat.

Eu n-am fost în Afganistan, dar am luptat toți cei patru ani ai Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Și știu foarte bine că și el a avut o parte întunecată. Dar nu vreau să-mi amintesc de ea și nici nu permit altcuiva s-o facă. Nu e vorba numai de faptul că războiul acela a fost altfel. Prostii! Toată lumea știe că omul, pentru a trăi, trebuie să se hrănească, iar îngurgitarea hranei pretinde, scuzați-mă, și existența unor bude. Dar despre așa ceva nu se vorbește în gura mare. De ce aceia care scriu despre războiul din Afganistan, ba chiar și despre Marele Război, au început să uite asta? Dacă înșiși „afganii" protestează împotriva unor asemenea „dezvăluiri", trebuie să luăm aminte, să studiem fenomenul. Mie, de pildă, mi-e foarte limpede de ce se revoltă ei atât. Există un sentiment omenesc cât se poate de firesc – rușinea. Le e rușine. Iar dumneavoastră ați observat acest sentiment, dar ați decis, cine știe de ce, că nu e de ajuns. Și ați hotărât să-l scoateți la lumină, să-l aduceți la judecata publicului: soldații noștri au împușcat cămile, gloanțele lor au nimerit în cetățeni nevinovați… Vreți să dovediți inutilitatea și perniciozitatea acestui război, fără să vă dați seama că în felul acesta îi umiliți pe participanții la el – tineri care nu s-au făcut vinovați de nimic…

N. Drujinin, Tula

Idealul nostru, eroul nostru este omul cu pușca… Timp de zeci de ani am investit milioane și miliarde în apărare, descoperind noi și noi obiective defensive în țările Asiei și Africii, laolaltă cu noi conducători dispuși să construiască la ei acasă „viitorul luminos". Un fost coleg de-al meu de învățătură de la Academia Militară Frunze, maiorul, apoi mareșalul Vasea Petrov îi îndemna personal la atac pe somalezi, motiv pentru care a primit Steaua de Aur… Și câți n-au fost ca el!

Dar iată că așa-numitul „lagăr socialist", ținut laolaltă de lanțurile Pactului de la Varșovia și înființat sub amenințarea baionetelor sovietice, a început să trosnească pe la încheieturi. În țările membre – la Budapesta, apoi la Praga – au început să fie trimiși fiii noștri, pentru a da o mână de „ajutor frățesc"…

În '44 mergeam cu trupele noastre pe teritoriul țărilor eliberate de fasciști –

Ungaria și Cehoslovacia. Era deja pământ străin, dar nouă ni se părea că suntem acasă: aceleași saluturi, aceleași fețe fericite, aceeași ospitalitate modestă, dar din toată inima…

Un sfert de veac mai târziu, fiii noștri au fost întâmpinați pe aceleași meleaguri nu cu pâine și sare, ci cu pancarte: „Părinții ne-au eliberat, copiii ne ocupă!“ Ei purtau aceeași uniformă militară și statutul de moștenitori, iar noi ne purtam, în tăcere, rușinea în fața întregii lumi.

Și, cu cât mai departe, cu atât mai prost a mers totul. În decembrie 1979, fiii veteranilor Marelui Război pentru Apărarea Patriei și ucenici ai lor (în particular, Borea Gromov al meu, devenit ulterior comandantul Armatei XL, cel pe care l-am învățat tactică la Academia Militară) au invadat Afganistanul. În decurs de câțiva ani, mai bine de o sută de țări membre ale ONU au condamnat această infracțiune, prin care, asemenea lui Saddam Hussein astăzi, noi ne-am pus atunci în cap întreaga comunitate internațională. Astăzi știm că, în acest război murdar, soldații noștri au ucis fără prea multe scrupule mai bine de un milion de cetățeni afgani și au pierdut mai bine de cincisprezece mii de camarazi…

Pentru a ascunde în mod voit semnificația și adevăratele dimensiuni ale acestei agresiuni rușinoase, inițiatorii ei au introdus oficial în uz expresia „contingent limitat“ – exemplu clasic de fariseism și de vorbe goale. La fel de fățarnic sună și expresia „soldați internaționaliști“, ca un fel de nouă specializare militară – un eufemism menit să denatureze sensul evenimentelor din Afganistan, pe baza asociației sonore cu interbrigăzile care luptau cu fasciștii din Spania[69].

Cei care au pus la cale invadarea Afganistanului, membri ai Biroului Politic, nu doar și-au dat la iveală natura tâlhărească, dar i-au făcut complici la această crimă pe toți cei ce n-au avut curajul să se împotrivească ordinelor ucigașe. Crimele nu pot fi justificate prin nici un fel de „datorie internaționalistă“. De unde atâta datorie, mama voastră!

Mi-e o milă nemăsurată de mamele soldaților noștri, de copiii rămași orfani… Ei înșiși n-au primit decorații pentru sângele afganilor nevinovați, ci sicrie de zinc…

În cartea ei, Aleksievici îi desparte pe soldați de cei care i-au trimis să ucidă, îi este milă de ei – sentiment pe care eu nu-l împărtășesc. Nu înțeleg pentru ce vor s-o judece. Pentru adevăr?

Grigori Brailovski, invalid din Marele Război pentru Apărarea Patriei,
Sankt-Petersburg

Dacă ni s-ar fi deschis ochii mai devreme!… Dar pe cine să învinuiești? Oare îl poți învinui pe orb că nu vede? Ochii noștri au fost spălați cu sânge…

Am nimerit în Afganistan în 1980 (Jalalabad, Bagram). Militarii sunt obligați să îndeplinească ordinul.

Atunci, în ’83, la Kabul, am auzit pentru prima dată: „Trebuie să ridicăm în

aer toată aviația noastră strategică și să ștergem munții ăștia de pe fața pământului. Pe câți dintre ai noștri i-am îngropat deja – și tot fără folos!" Asta spunea unul dintre prietenii mei. Avea și el, ca toată lumea, mamă, soție, copii. Așadar, fie și teoretic, dar noi îi lipseam totuși pe femeile, copiii și bărbații aceia de dreptul de a trăi pe pământul lor pur și simplu pentru că nu aveau „viziunea" potrivită.

Dar știe oare mama unui „afgan" mort ce înseamnă o bombă termobarică? Centrul de comandă al armatei noastre din Kabul avea legătură directă cu guvernul de la Moscova. De acolo se primea „undă verde" pentru folosirea acestui tip de armă. În momentul în care se declanșa detonatorul, prima încărcătură distrugea învelișul plin cu gaz. Acesta din urmă ieșea, umplând toate crăpăturile, și „norul" format exploda după un anumit interval. Pe terenul acela nu mai rămânea nimic viu. În 1980, aviația noastră a folosit pentru prima dată proiectile pentru lovituri reactive, umplute cu milioane de ace minuscule. De asemenea ace nu te poți adăposti nicăieri – omul e prefăcut într-o sită măruntă…

Aș vrea să le întreb pe mamele noastre: măcar una din ele s-a comparat vreodată cu o mamă afgană? Sau o consideră o ființă de ordin inferior?

Mă îngrozește un singur lucru: câți oameni se mișcă încă la noi pe bâjbâite, în beznă, bizuindu-se pe simțămintele lor, fără să gândească și să compare!

Suntem oare oameni care ne-am trezit până la capăt – ba chiar, suntem cu adevărat oameni, dacă până în ziua de azi învățăm să dăm cu piciorul rațiunii care ne deschide ochii?

A. Sokolov, maior, pilot militar

… Iar câțiva dintre fățarnicii aceștia sus-puși nu-și pierd nădejdea de a face uz de aceeași minciună pentru a reveni la vremurile dragi lor. Astfel, în ziarul *Den*, adresându-se soldaților „afgani", generalul V. Filatov grăiește dârz: „Soldați! În momentul hotărâtor vom funcționa ca în Afganistan…. Acolo v-ați luptat pentru Patrie pe direcția sud… Acum pentru Patrie trebuie să luptați, ca în 1941, pe propriul teritoriu". (*Literaturnaia gazeta* din 23.09.1992)

„Momentul hotărâtor" a survenit pe 4 octombrie la Moscova, lângă zidurile Casei Albe. Dar cine știe dacă nu vor exista tentative de revanșă? Da, dreptatea cere Judecată. O judecată de onoare în fața căreia să fie aduși inițiatorii și inspiratorii crimei din Afganistan – morți și vii. Ea e necesară nu pentru a ațâța patimile, ci ca lecție de viitor pentru toți cei care ar fi tentați să mai născocească asemenea aventuri în numele poporului și ca o condamnare morală a crimelor deja săvârșite. E necesară pentru a dezavua teoria mincinoasă conform căreia răspunzător de crimele din Afganistan a fost numai cvintetul de la vârf: Brejnev, Gromîko, Ponomariov, Ustinov, Andropov. Pentru că, în realitate, au fost ședințe ale Biroului Politic, ale secretariatelor, a avut loc o plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist, au existat scrisori închise către toți membrii de partid. Dar printre participanți și

ascultători nu s-a găsit nici unul care să obiecteze…

Judecata e necesară pentru a trezi în sfârșit conștiința celor care au primit decorații, grade și funcții ofițerești, onorarii și onoruri pentru a fi vărsat sângele a milioane de oameni nevinovați, pentru minciuna la care, într-un fel sau altul, am fost cu toții părtași…

A. Solomonov, doctor în tehnologie, profesor universitar, Minsk

În cuvintele lui Soljenițîn, pacea nu este doar lipsa războiului, ci în primul rând absența violenței asupra oamenilor. Nu e întâmplător că tocmai acum, când societatea noastră posttotalitară este cuprinsă de nebunia violenței politice, religioase și etnice, inclusiv a violenței armate, scriitorului îi este prezentat decontul pentru adevărul spus despre războiul din Afganistan. Scandalul aprins în jurul *Soldaților de zinc* pare o încercare de a reinstaura în conștiința oamenilor „miturile despre sine" ale perioadei comuniste. În spatele reclamanților se văd alte figuri: cei care, la primul Congres al Deputaților Poporului, nu l-au lăsat pe academicianul Andrei Saharov să vorbească despre caracterul inuman al acestui război, cei care încă speră să recupereze puterea care le scapă printre degete și s-o păstreze cu de-a sila…

Cartea aceasta pune problema dreptului de a jertfi vieți omenești sub acoperirea discursurilor despre suveranitate și despre statutul de mare putere. Pentru ce idei își pierd azi viața oamenii simpli din Azerbaidjan, Armenia, Tadjikistan, Osetia?

Între timp, pe măsură ce ideile fals patriotice întemeiate pe violență câștigă teren, devenim martorii unei revigorări a spiritului militarist, ai trezirii instinctelor agresive, ai negoțului criminal cu arme în timp ce voci mieroase ne vorbesc despre reforma democratică a armatei, despre datoria de ostaș, despre demnitatea națională. Frazele sforăitoare ale anumitor politicieni în apărarea violenței revoluționare și militare, apropiate de ideile fascismului italian, ale național-socialismului german și ale comunismului sovietic, dau naștere unei adevărate harababuri ideatice în mințile oamenilor, pregătesc terenul pentru intensificarea intoleranței și a vrăjmășiei în interiorul societății.

Părinții spirituali ai acestor politicieni, ieșiți de pe arena politică, știau să manipuleze patimile omenești și îi atrăgeau pe concetățenii lor în lupte intestine ucigătoare. Bineînțeles, urmașii lor și-ar dori foarte mult să deschidă proces ideilor de nonviolență și de compasiune. Să ne amintim că, la vremea sa, Lev Tolstoi, care propovăduise refuzul serviciului militar, n-a fost adus în fața tribunalului pentru activitate antimilitaristă. Pe noi, în schimb, sunt unii care vor să ne întoarcă la epoca în care tot ce era mai cinstit trebuia să piară.

În procesul intentat S. Aleksievici putem vedea un atac concertat al forțelor antidemocratice, care, sub pretextul apărării onoarei militare, luptă pentru perpetuarea unei ideologii respingătoare, a minciunii cu care ne-au obișnuit… Ideea unei alternative nonviolente, pe care o promovează cărțile Svetlanei Aleksievici, trăiește totuși în conștiința oamenilor, deși ea nu este recunoscută

oficial, iar noțiunea de „neîmpotrivire la rău prin violență“ este luată până astăzi în râs. Dar repetăm: schimbările morale din viața societății depind în primul rând de formarea unei conștiințe de sine întemeiate pe principiul „unei lumi fără violență“. Cei care vor judecarea Svetlanei Aleksievici împing societatea într-o stare de dușmănie, în haosul autodistrugerii.

Membrii Societății Ruse pentru Pace: R. Iliuhina, doctor în științe istorice, conducătoarea grupului „Ideile de pace în istorie“ din Institutul de Istorie Universală de pe lângă Academia de Științe a Rusiei A. Muhin, președintele Grupului de inițiativă pentru susținerea serviciului militar alternativ O. Postnikova, literat, membrul mișcării Aprilie N. Șeludeajova, președintele organizației Mișcarea împotriva Violenței

Scriitorul nu are voie să fie judecător și gâde – avem destui din aceștia în Rusia și fără el… Această formulare a lui Cehov mi-a venit fără să vreau în minte în legătură cu scandalul nu întru totul literar din jurul cărții *Soldații de zinc* a Svetlanei Aleksievici și, totodată, cu campania din presa republicană și moscovită, ba chiar de la unele posturi de radio străine, împotriva „afganilor“ și a părinților lor…

Da, războiul e război. E întotdeauna crud și nedrept cu viața omului. În Afganistan, majoritatea covârșitoare a soldaților și comandanților fideli jurământului militar își îndeplineau datoria. Pentru că ordinul fusese dat de guvernul legitim în numele poporului. Din nefericire, spre rușinea noastră, au fost anumiți comandanți și soldați care au săvârșit fărădelegi, au fost și din cei care îi ucideau și îi jefuiau pe afgani sau care (numai câțiva, dar au fost) își omorau camarazii și treceau cu tot cu arme de partea dușmanului, luptau în rândurile lui.

Pot să dau exemple de un șir întreg de alte fărădelegi săvârșite de oamenii noștri, dar, atunci când anumiți scriitori și jurnaliști îi aseamănă pe „afgani“ cu fasciștii, se nasc imediat o serie de întrebări. Oare domnii aceștia pot să ne prezinte hotărâri ale guvernului sovietic privind construirea în Afganistan a unor lagăre de concentrare, privind nimicirea unui întreg popor sau arderea în cuptoare cu gaz a milioane de oameni, așa cum au făcut nemții? Sau aveți cumva, domnilor, documente care să demonstreze că, pentru un singur soldat sovietic ucis, erau omorâți sute de oameni pașnici, așa cum făceau hitleriștii în Bielorusia? Sau puteți să dovediți că medicii noștri luau sânge de la copiii afgani pentru rănițiii lor, așa cum făceau ocupanții nemți?

Că veni vorba, eu am liste ale soldaților și ofițerilor sovietici care au fost judecați pentru infracțiuni comise împotriva cetățenilor afgani. Oare dumneavoastră, domnilor, ne puteți prezenta asemenea liste în cazul nemților sau ne puteți numi măcar unul ori doi care să fi fost condamnați în timpul ocupației fasciste a țării noastre pentru crime săvârșite împotriva populației pașnice?

Nu există îndoială că hotărârea guvernului sovietic al vremii de a trimite

trupe în Afganistan a fost criminală în primul rând față de propriul popor. Dar, vorbind despre militarii care, cu acordul tacit al națiunii și al dumneavoastră, domnilor, au fost trimiși în cuptorul afgan să-și îndeplinească datoria de ostaș, trebuie să fim corecți. Merită să-i stigmatizăm pe cei care luau deciziile, pe cei care, având un cuvânt de spus în societate, au tăcut…

Jignindu-le pe mamele soldaților uciși, apărătorii lui Aleksievici dau din cap către America – țara măreței democrații! Acolo, vezi Doamne, s-ar fi găsit forțe care să protesteze împotriva războiului din Vietnam.

Dar orice om care citește ziarele știe cum a procedat America. Nici Congresul american, nici Senatul nu au adoptat rezoluții care să condamne războiul din Vietnam. Nici un american nu a permis și nu va permite vorbe grele la adresa președinților Kennedy, Johnson, Ford, Reagan, care au trimis atâția soldați americani la măcel.

Prin Vietnam au trecut în jur de trei milioane de americani… Veteranii acestui război fac parte din cercurile cele mai înalte ale elitei politice și militare a țării… Orice elev american poate să cumpere insignele specifice unităților militare care au luptat în Vietnam…

Ar fi interesant de văzut ce s-ar fi petrecut cu stația de radio Libertatea care o apără pe Aleksievici dacă angajații ei i-ar fi numit „criminali și ucigași" nu pe cetățenii belaruși, ci pe americanii lor – pe președinți și pe participanții la războiul din Vietnam. Pe alții, evident, se poate să-i terfelești, cu atât mai mult când există binevoitori care, pentru un pumn de dolari și de mărci, sunt gata să-și vândă și părinții…

N. Cerghineț, Președintele Consiliului Belarus al Veteranilor Războiului din Afganistan, fost consilier militar în Afganistan, general-maior de miliție, Sovetskaia Belorussia, 16 mai 1993

… Ceea ce știm noi, cei care am fost acolo, nu știe nimeni, poate doar șefii noștri, cărora le îndeplineam ordinele. Dar acum ei tac. Tac despre cum ne-au învățat să omorâm și să-i „scotocim" pe cei uciși. Tac despre cum caravanele interceptate erau împărțite între piloții de elicoptere și conducerea unităților. Despre cum fiecare cadavru inamic era minat, pentru ca acela care vine să-l îngroape (bătrân, femeie, copil) să-și găsească și el moartea alături de cel drag, pe propriul său pământ. Tac și despre multe altele. Eu am ajuns să-mi fac stagiul într-un batalion de desant aerian la trupele speciale. Aveam o specializare îngustă – caravane, caravane și iar caravane. În marea lor majoritate, caravanele mergeau nu cu armament, ci cu mărfuri și cu droguri, cel mai adesea noaptea. Grupul nostru era format din douăzeci și patru de oameni, iar ei se întâmpla să fie și mai bine de o sută. Unde mai stai să te gândești care e doar un afgan pașnic, un negustor care a cumpărat mărfuri în Pakistan și visează să le vândă aici cu profit, și care e un *duh* deghizat. Eu îmi amintesc fiecare luptă, pe fiecare dintre cei pe care i-am omorât – fie bătrân, fie

bărbat adult, fie băieţandru zgârcit în agonia morţii… Şi pe cel în turban alb, care a sărit cu un urlet fanatic de *Allah akbar!* de pe o stâncă înaltă de cinci metri, după ce-l rănise de moarte pe prietenul meu… Măruntaiele lui mi-au rămas pe tricou, iar creierii – pe patul Kalaşnikovului… Jumătate din camarazii noştri putrezeau pe stânci… N-aveam posibilitatea să-i tragem pe toţi afară din crăpături… Îi găseau numai animalele sălbatice… Iar noi inventam pentru părinţii lor presupuse „fapte de vitejie“ pe care le săvârşiseră fiii. Era anul 1984…

Da, trebuie să fim judecaţi pentru ceea ce am comis, dar împreună cu cei care ne-au trimis acolo, cu cei care ne-au pus ca, în numele Patriei şi al jurământului depus, să facem lucruri pentru care fascismul a fost condamnat în ’45 de o lume întreagă…

fără semnătură

Trec anii… Şi deodată se lămureşte că oamenilor nu le e de ajuns ceea ce le lasă istoria. Istoria aceea cu care ne-am obişnuit, în care există nume, date, evenimente, fapte şi aprecierea lor, dar în care nu rămâne loc pentru om. Pentru omul concret, care nu a fost doar un simplu participant la aceste evenimente, un soi de unitate statistică, ci o anumită personalitate, un rezervor de emoţii şi de impresii, neînregistrate, de regulă, de istorie…

Nu-mi amintesc când a ieşit de sub tipar cartea Svetlanei Aleksievici *Războiul nu are chip de femeie* – au trecut probabil vreo cincisprezece ani de atunci –, dar văd şi acum în faţa ochilor un episod care m-a zguduit profund. Un batalion de femei în marş, zăduf, praf – şi ici şi colo câte o pată de sânge: organismul feminin nu cunoaşte pauză nici măcar pe timp de război.

Ce istoric ar descrie asemenea fapte? Şi câţi povestitori trebuie să asculte scriitorul ca să pescuiască un asemenea detaliu din cantitatea nemăsurată de fapte şi de impresii relatate? Mie el îmi spune mai multe despre psihologia femeii la război decât un întreg tom de istorie militară.

… Şi, oricât de aproape de noi ar fi anumite evenimente – războiul din Afganistan, tragedia de la Cernobîl, puciurile de la Moscova, pogromurile din Tadjikistan[70] –, ne trezim dintr-odată că ele au devenit deja parte din istorie, înlocuite fiind de noi cataclisme, care atrag ca un magnet atenţia societăţii. Iar mărturiile dispar încet-încet, căci memoria omenească, pentru a ne proteja, se străduieşte să estompeze emoţiile şi amintirile care îl împiedică pe om să trăiască, îl lipsesc de somn şi de linişte. Şi apoi dispar încet-încet şi martorii înşişi…

Ah, cât nu şi-ar dori mulţi dintre „baronii“ locali ai fostului regim să recunoască faptul că şi ei sunt supuşi judecăţii – şi a oamenilor, şi a istoriei! Cât nu şi-ar dori să vadă că au venit vremuri când orice „conţopist şi mâzgălitor pe hârtie“ îşi poate permite să ridice mâna asupra „viitorului luminos“, „să-l ponegrească şi să-l înjosească“, să pună la îndoială „marile idealuri“! Ce-i mai incomodează cărţile care adună relatările „ultimilor

martori“ ai anumitor evenimente!

Îl putem contrazice pe generalul KGB Oleg Kalughin: nimeni nu devine general KGB pur și simplu. Dar e imposibil să dezavuăm relatările a sute de muritori de rând – „afgani“, supraviețuitori ai Cernobîlului, victime ale conflictelor interetnice, refugiați din „punctele fierbinți“ ale fostei URSS… Putem totuși să-i „înghesuim“, să-i „punem la locul lor“, să le „închidem gura“ jurnaliștilor, scriitorilor, psihologilor care adună aceste mărturii…

Nu ne mai învățăm odată minte… La noi au fost judecați deja Sineavski și Daniel, a fost anatemizat Boris Pasternak, au fost târâți prin noroi Soljenițîn și Dudințev[71].

Bun, să zicem că va tăcea Svetlana Aleksievici. Că vor înceta să apară mărturiile victimelor veacului nostru criminal. Și ce le va rămâne atunci urmașilor noștri? Susurul dulceag al iubitorilor de povestioare victorioase? Bătaia de tobă alternată cu marșuri triumfale? Dar toate acestea au mai fost. Am trecut deja prin ele…

Ia. Basin, medic, Dobrîi vecer, 1 decembrie 1993

Cu aceste cuvinte am vrut să mă adresez tribunalului… Mă număram printre cei care nu aprobau cartea Svetlanei Aleksievici *Soldații de zinc*. La proces ar fi trebuit să fiu apărătorul lui Taras Keţmur…

Mărturisirea unui fost dușman – așa pot fi numite acum vorbele mele…

Am ascultat cu atenție tot ce s-a spus timp de două zile în sala de tribunal și pe culoare și mi s-a părut că săvârșim un sacrilegiu. Pentru ce ne sfâșiem unii pe alții? În numele lui Dumnezeu? Nu! Lui Îi zdrobim inima. În numele țării? Ea n-a luptat acolo…

Svetlana Aleksievici a descris în formulă concentrată „partea întunecată“ a războiului din Afganistan, și nici o mamă nu va putea crede că fiul ei a fost capabil de așa ceva. Dar eu aș spune și mai mult: ceea ce ne înfățișează cartea e parfum pe lângă ceea ce se întâmplă în război, și oricine a luptat cu adevărat în Afganistan poate să confirme asta cu mâna pe inimă. Ne aflăm acum în fața unei realități extrem de crude: morții nu cunosc rușinea[72], iar dacă rușinea aceasta a existat într-adevăr, trebuie să și-o asume cei care au rămas în viață. Dar cei rămași în viață suntem noi! Și atunci se dovedește că noi suntem cei care au făcut excese în război, cu alte cuvinte, cei care au îndeplinit ordinele devin niște răufăcători astăzi, când trebuie să răspundă de toate urmările războiului! De aceea ar fi mai drept ca o carte scrisă cu asemenea forță și talent să vorbească nu despre soldații obișnuiți, ci despre mareșalii și comandanții de cabinet care i-au trimis pe acești soldați la război.

Mă întreb: trebuia oare Svetlana Aleksievici să scrie despre grozăviile războiului? Da! Trebuiau mamele să iasă în apărarea copiilor lor? Da! Și trebuiau „afganii“ înșiși să-și apere de învinuiri camarazii? Din nou, da!

Bineînțeles, soldatul e întotdeauna supus greșelii, în orice război. Dar, la Judecata de Apoi, Domnul îl va ierta în primul rând pe el…

O soluție de drept a acestui conflict va găsi tribunalul. Dar trebuie să existe și o soluție omenească, care să înțeleagă că mamele au întotdeauna dreptate în iubirea lor față de fii, că scriitorii au dreptate să scrie adevărul, iar că soldații vii au dreptate să-i apere pe cei morți.

Iată esența confruntării care a avut loc, de fapt, în cadrul acestui proces.

În sala tribunalului nu s-au aflat regizorii și dirijorii, politicienii și mareșalii care au pus la cale acest război. Aici sunt numai părțile vătămate: dragostea care nu acceptă adevărul amar despre război; adevărul care trebuie spus, indiferent de orice dragoste; onoarea, nerecunoscută nici de dragoste, nici de adevăr – căci țineți minte: „Viața mi-o pot da Patriei, însă onoarea – nimănui" (codul ofițerilor ruși).

În inima lui Dumnezeu vor încăpea toate: și dragostea, și adevărul, și onoarea – dar noi nu suntem dumnezei, și acest proces civil e bun numai pentru că poate să le redea oamenilor plinătatea vieții.

Singurul lucru pe care i-l pot reproșa Svetlanei Aleksievici este nu faptul că a denaturat adevărul, ci faptul că în cartea ei nu există practic dragoste față de tinerii trimiși la moarte de neghiobii care au organizat războiul din Afganistan. Și e uimitor pentru mine cum „afganii" care au privit moartea în ochi se tem de propriul lor adevăr despre războiul acesta. Trebuie să se găsească până la urmă măcar unul care să afirme că nu mai suntem de mult o masă cenușie, uniformă, iar cuvintele lui Taras Kețmur, care spunea că nu osândește războiul, nu sunt cuvintele noastre, el nu vorbește pentru noi toți…

Eu nu o condamn pe Svetlana pentru că volumul ei a permis cetățeanului de rând, „micului burghez", să cunoască „partea întunecată" a războiului din Afganistan. N-o condamn nici măcar pentru că, după cele citite, atitudinea oamenilor față de noi s-a schimbat mult în rău. Trebuie să acceptăm revizuirea rolului nostru în război ca unealtă a uciderii, și, dacă avem de ce ne căi, atunci căința trebuie să fie soarta fiecăruia dintre noi.

Procesul va continua, probabil, multă vreme, chinuitor. Dar în sufletul meu el s-a încheiat…

Pavel Șetko, fost „afgan"

Din stenograma ședinței finale a procesului

8 decembrie 1993

Judecător: I.N. Jdanovici, asesori populari: T.V. Borisevici, T.S. Soroko, reclamanți: I.S. Galovneva, T.M. Kețmur, pârâtă: S.A. Aleksievici.

Din cuvântul S. Aleksievici, autoarea *Soldaților de zinc* (din ceea ce a spus și din ceea ce nu a fost lăsată să spună)

N-am crezut până la sfârșit că procesul acesta va avea loc, așa cum n-am crezut până în ultima clipă că se va trage asupra Casei Albe[73]… Că putem trage unul în altul…

Nu mai pot fizic să văd fețe furioase, schimonosite de înverșunare. Și n-aș fi venit la proces dacă în sală nu s-ar afla mame, deși știu că ele se judecă azi nu cu mine, ci cu fostul regim. Conștiința nu e un carnet de partid, nu poate fi dată la arhivă. Străzile noastre arată altfel, s-au schimbat firmele magazinelor și titlurile de ziare, dar noi suntem aceiași. Aceiași reprezentanți ai lagărului socialist. Cu vechea gândire de lagăr…

Dar eu am venit ca să vorbesc cu mamele. Să le cer iertare pentru că adevărul nu se poate obține fără durere. Am și eu aceeași întrebare care a fost pusă și în carte: Ce suntem noi? De ce cu noi se poate face orice? De ce mamei i se poate aduce înapoi un sicriu de zinc și apoi poate fi convinsă să dea în judecată un autor care a scris despre cum ea n-a avut posibilitatea nici măcar să-și sărute fiul pentru ultima oară și cum a spălat coșciugul cu ierburi, l-a mângâiat… Ce suntem, deci, noi?

Ni s-a insuflat din copilărie, ni s-a întipărit în gene dragostea față de omul cu pușca. Am crescut de parcă am fi fost în război, chiar și cei născuți la câteva decenii după el. Și vederea noastră este formată în așa fel, încât, până în ziua de azi, chiar și după toate crimele comise de diferitele versiuni ale CEKA, după detașamentele de baraj[74] și lagărele staliniste, după recentele Baku, Vilnius, Tbilisi[75], după Kabul și Kandahar, pe omul cu pușca ni-l reprezentăm ca pe soldatul din ’45, soldatul Victoriei. S-au scris atâtea cărți despre război, atâtea arme au fost fabricate în continuare de mâinile omenești și de mintea omenească, încât ideea de a omorî a devenit firească. Cei mai străluciți gânditori își bat capul, cu o încăpățânare de copil, cu întrebarea dacă omul are dreptul să omoare animale, în timp ce noi, fără să stăm prea mult pe gânduri sau confecționându-ne în grabă un ideal politic, suntem capabili să justificăm războiul. Dați drumul seara la televizor și veți vedea cu ce entuziasm secret ne ducem eroii la cimitir. În Georgia, în Abhazia, în Tadjikistan… Și iarăși punem pe mormintele lor monumente, nu clopotnițe…

E imposibil să le iei bărbaților războiul – această jucărie favorită… și cea mai scumpă – fără să fii pedepsit. Acest mit… Acest instinct străvechi…

Dar eu urăsc războiul și chiar și gândul că omul are dreptul să dispună de viața altui om.

Nu demult, un preot mi-a povestit cum un veteran de război, deja în vârstă, și-a adus la biserică ordinele și medaliile. „Da“, a spus el, „am omorât fasciști. Mi-am apărat Patria. Dar înainte să mor vreau oricum să mă căiesc că am ucis“. Și și-a lăsat decorațiile la biserică, nu la muzeu. Doar că noi am fost educați prin muzeele militare…

Războiul este o muncă grea și o crimă, dar, cu trecerea anilor, ceea ce rămâne în minte este munca grea, iar gândul la crimă trece undeva în subsidiar. Oare se pot inventa aceste amănunte, aceste simțiri? În cartea mea ele sunt de o diversitate înspăimântătoare.

Mă gândesc tot mai des că, după Cernobîl, după Afganistan, după evenimentele din preajma Casei Albe, nu suntem pe măsura a ceea ce se întâmplă cu noi. Nu ne prelucrăm trecutul, întotdeauna ieșim pe post de victime. Oare nu de aceea el se și repetă?

Cândva, acum câțiva ani, mai precis, acum patru ani, credeam toți la fel: și eu, și multe dintre mamele prezente azi în această sală, și soldații întorși de pe pământul afgan, străin pentru ei. În cartea mea *Soldații de zinc*, povestirile-rugi ale mamelor acoperă cele mai triste pagini. Mamele se roagă pentru fiii lor căzuți…

De ce, dar, ne aflăm acum în fața instanței, unul împotriva altuia? Ce s-a petrecut în răstimp?

În răstimp, de pe harta lumii și din istoria țării a dispărut imperiul comunist, care îi trimisese pe băieții aceștia în Afganistan să lupte și să moară. El nu mai există în ziua de azi. Războiul a fost numit, mai întâi cu sfială, o greșeală politică, apoi o crimă. Toată lumea vrea să uite de Afganistan, de mamele acestea, de invalizi… Uitarea este tot o formă de minciună. Mamele au rămas singure cu mormintele copiilor, nu au nici măcar consolarea că moartea nu le-a fost zadarnică. Oricâte jigniri și sudălmi aș fi auzit azi, am spus și repet că mă înclin în fața lor. Mă înclin și pentru că, atunci când Patria le-a necinstit numele fiilor, ele au devenit apărătorii lor. Astăzi numai mamele îi mai apără pe tinerii uciși… Și întrebarea e: de cine?

Durerea lor depășește orice adevăr. Se spune că rugăciunea mamei te scoate și de pe fundul mării. În cartea mea, ea îi scoate din neființă. Copiii aceștia sunt jertfe pe altarul procesului dificil de trezire prin care trecem. Nu sunt eroi, sunt mucenici. Nimeni nu îndrăznește să arunce în ei cu piatra. Toți suntem vinovați, toți suntem părtași la această minciună – despre asta e vorba în cartea mea. De ce e periculos orice fel de totalitarism? Pentru că îi face pe toți oamenii părtași la crimele sale – pe buni și pe răi, pe naivi și pe pragmatici… Trebuie să ne rugăm pentru băieții aceștia, nu pentru ideea căreia i-au căzut victimă. Eu vreau să le spun mamelor următoarele: aici nu-i apărați pe fiii dumneavoastră. Apărați o idee teribilă, o idee ucigașă. Asta vreau să le spun și foștilor soldați „afgani“ care au venit astăzi la tribunal.

În spatele mamelor eu văd tresele de general. Generalii s-au întors din război cu eroica Stea Roșie pe piept și cu geamantane uriașe pline de tot felul de boarfe. Una dintre mame – prezentă și ea astăzi aici – îmi povestea cum a primit doar un sicriu de zinc și un mic rucsac negru cu periuța de dinți și slipul fiului ei. Asta e tot ce i-a rămas. Tot ce băiatul ei a adus din război. Așadar, de cine ar trebui să vă apărați copiii? De adevăr? Adevărul este că fiii voștri au murit de răni pentru că nu ajungeau spirtul și medicamentele, vândute în magazinele afgane, că tinerii erau hrăniți cu conserve ruginite din anii ’50, că erau îngropați chiar și în uniforme vechi, de pe vremea Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Până și la asta se făcea economie. N-aș vrea să vă spun așa ceva în fața mormintelor… Dar trebuie…

Ascultați: peste tot se trage, din nou e vărsare de sânge. Ce justificare îi căutați? Sau îi ajutați pe alții să caute?

Cu cinci ani în urmă, pe vremea când partidul comunist și KGB erau încă la putere, eu, ca să-i feresc pe eroii cărții de posibile repercusiuni, le-am schimbat uneori numele. Îi apăram de regim. Iar astăzi trebuie să mă apăr de cei pe care nu demult îi apăram.

Și ce am eu de apărat? Dreptul meu de scriitor de a vedea lumea așa cum o văd. Și faptul că urăsc războiul. Și mai trebuie să demonstrez că există adevăr și există verosimilitate, că documentul, în artă, nu e un aviz de la comisariat sau un bilet de tramvai. Cărțile pe care le scriu sunt un document și, în același timp, imaginea pe care eu o construiesc timpurilor noastre. Culeg detalii și sentimente nu numai din viețile individuale ale oamenilor, ci și din aerul vremii, din spațiul, din vocile ei. Nu născocesc, nu completez impresiile altora, ci culeg materialul cărții din însăși substanța realității. Document este și ceea ce mi se povestește, document – o parte a lui – sunt și eu ca artist cu viziunea mea, cu percepția mea asupra lumii.

Eu scriu, înregistrez istoria contemporană, fluxul ei. Glasuri, destine vii. Înainte de a deveni istorie, ele au fost suferința cuiva, strigătul cuiva, sacrificiul sau fărădelegea cuiva. De nenumărate ori îmi pun întrebarea: cum să treci prin rău fără să sporești răul din lume, mai ales acum, când el capătă dimensiuni aproape cosmice? Înaintea fiecărei cărți îmi pun această întrebare. Asta este povara pe care trebuie să o port prin viață. Și soarta mea.

Scrisul e o soartă și o profesie, iar în țara noastră chinuită e mai mult o soartă decât o profesie. De ce tribunalul mi-a refuzat de două ori cererea de a se face o expertiză literară? Pentru că ar fi devenit dintr-odată limpede că nu există obiect al acțiunii judiciare. Se judecă o carte, se judecă literatura, presupunând că, dacă este literatură documentară, ea poate fi de fiecare dată rescrisă astfel încât să satisfacă necesitățile de moment. Să ne ferească Dumnezeu ca textele documentare să ajungă pe mâna contemporanilor părtinitori! Din ele nu ne-ar mai rămâne decât ecourile încăierărilor politice și ale prejudecăților, în locul istoriei vii. Ignorând legile literaturii și ale genului literar, se poartă o răfuială politică primitivă, căzută deja la nivel de certuri de apartament, aș zice chiar, de apartament la comun. Ascultând părerile exprimate în sală, de multe ori mi-a trecut fără să vreau prin cap: cine mai cheamă azi mulțimea în stradă – mulțimea care nu mai crede deja în nimeni, nici în preoți, nici în scriitori, nici în politicieni? Care nu vrea decât să se răfuiască și să vadă sânge… și se supune numai omului cu arma?… Omul cu pana de scris, mai exact, cu pixul, nu cu Kalașnikovul în mână, o irită. Mie mi s-au dat aici indicații despre cum se scrie o carte.

Cei care m-au adus în fața tribunalului reneagă ceea ce au afirmat acum câțiva ani. În conștiința lor s-a schimbat cheia în care descifrează textul, și acum îl citesc altfel sau chiar nu-l recunosc. De ce? Pentru că nu au nevoie de libertate… Nu-și dau seama ce pot face cu ea…

Îmi amintesc bine cum era Inna Sergheevna Galovneva când ne-am

întâlnit. Mi-a plăcut mult de ea. Pentru durerea ei, pentru adevăr. Pentru inima ei chinuită. Acum e deja un politician, o persoană oficială, președintele unui club al mamelor de soldați căzuți pe câmpul de luptă. E deja alt om, din cel de dinainte n-au mai rămas decât numele ei și numele fiului mort, pe care l-a sacrificat a doua oară. E ritualul obișnuit al sacrificării. Suntem niște sclavi, niște romantici ai sclaviei.

Noi avem anumite reprezentări despre eroi și despre martiri. Dacă aici ar fi cu adevărat vorba de onoare și de demnitate, ne-am ridica toți și am păstra tăcerea în memoria celor aproape două milioane de cetățeni afgani uciși… Uciși acolo, pe pământul lor natal…

De câte ori mai trebuie să punem această veșnică întrebare care ne caracterizează: cine e de vină? Noi suntem vinovați – tu, eu, el. Problema e alta: alegerea pe care trebuie să o facă fiecare dintre noi – să trag sau să nu trag, să tac sau să nu tac, să mă duc sau nu… Și fiecare trebuie să-și pună singur această întrebare. Ar fi bine să și-o pună, într-adevăr… Dar la noi nu există experiența introspecției, a cufundării în sine… a găsirii de răspunsuri în singurătate… Suntem mai deprinși să fugim în stradă, sub flamura roșie dintotdeauna. Nu știm să trăim fără ură. Încă n-am învățat.

Taras Kețmur, unul dintre eroii mei… dar nu cel pe care îl vedeți acum în sală, ci celălalt, cel care s-a întors din război, mi-a povestit în felul următor… Să vă citesc din carte:

„Se face că dorm și văd o mare de oameni… Chiar lângă casa noastră… Mă uit în jur, mă simt înghesuit, dar, nu știu de ce, nu pot să mă ridic. Și abia atunci îmi dau seama că zac într-un sicriu… Un sicriu de lemn, fără înveliș de zinc. Îmi amintesc asta foarte bine… Și sunt viu, în mod sigur, sunt viu, dar zac în coșciug. Se deschid porțile, toată lumea iese pe stradă, și sunt scos și eu din curte. E puzderie de oameni, toți au întipărită durerea pe chip și un fel de entuziasm ascuns… pe care nu-l înțeleg… Ce s-a întâmplat? De ce sunt în sicriu? Dintr-odată, procesiunea se oprește, și aud cum cineva spune: «Dați-mi un ciocan!» Acum îmi trece prin cap că e un vis… Cineva repetă: «Dați-mi un ciocan!»… Parcă sunt aievea și în vis în același timp… Și a treia oară: «Dați-mi un ciocan!» Aud pocnetul capacului care se închide, ciocanul care bate, simt cum un cui îmi intră în deget. Încep să dau cu capul în capac, cu picioarele. Lovesc o dată, și capacul se desprinde, cade. Oamenii se uită la mine – eu mă ridic, mă scol în capul oaselor. Îmi vine să strig: mă doare, de ce mă bateți în cuie, n-am cum să respir acolo. Ei plâng, dar nu spun nimic. Toți sunt parcă muți… Pe chip li se citește o ardoare, un entuziasm ascuns… nevăzut… Dar eu îl văd… îl ghicesc… Și nu știu cum să vorbesc cu ei în așa fel încât să mă audă. Mi se pare că strig, dar buzele îmi sunt strânse, nu le pot dezlipi. Și atunci mă întind la loc în coșciug. Stau și mă gândesc: ei vor să mor, poate că am murit cu adevărat și trebuie să tac. Și cineva spune iar: «Dați-mi un ciocan!»…“

Și asta Taras nu a dezmințit. Asta îi va apăra onoarea și demnitatea la

judecata Istoriei. Și pe mine la fel.

Discuții în sala tribunalului

– Dumneavoastră spuneți că de vină sunt comuniștii… generalii… regizorii din culise… Dar ei? Soldații înșiși? Au fost mințiți și și-au dorit să fie mințiți. Oricine altcineva e vinovat, dar nu ei. Psihologie de victimă. Iar victima are întotdeauna nevoie de cineva pe care să-l poată învinui. La noi încă nimeni nu trage, și toți sunt deja cu nasul în vânt să adulmece mirosul de sânge.

– E milionară, are două Mercedesuri… Umblă prin străinătăţuri…

– Un scriitor scrie o carte timp de doi–trei ani, iar în zilele noastre primește pe ea cam cât câștigă un șofer începător de troleibuz în două luni. De unde ați scos-o cu cele două Mercedesuri?

– Umblă prin străinătăţuri…

– Dar păcatul tău? Al tău? Puteai să tragi sau să nu tragi. Ce? Acum taci…

– Poporul e umilit, e sărac. Și totuși până nu demult am fost o mare putere. Bun, poate că n-am fost chiar așa, dar noi înșine așa ne socoteam după numărul de rachete și de tancuri, de bombe atomice. Și credeam cu tărie că trăim în cea mai bună, cea mai dreaptă țară din lume. Iar dumneavoastră ne spuneți acum că am trăit într-o altă țară – îngrozitoare, lacomă de sânge. Cine v-ar putea ierta așa ceva? Ați atins locul cel mai sensibil… cel mai profund…

– Toți am fost părtași la această minciună. Toți.

– V-ați comportat exact ca fasciștii! Și acum vreți să fiți eroi!… Și să mai primiți drept răsplată și un frigider și o garnitură de mobilă peste rând…

– Sunt niște furnici, ei nu știu că mai există și albine, și păsări pe lumea asta. Și vor să-i vadă pe toți transformați în furnici. E alt nivel de conștiință…

– Și ce doriți după toate astea?

– După care toate?

– După vărsarea de sânge… Mă refer la istoria noastră. După vărsarea de sânge, oamenii nu mai pot să prețuiască decât pâinea. Nimic altceva nu mai are valoare pentru ei. Conștiința le e făcută praf.

– Trebuie să ne rugăm. Să ne rugăm pentru călăii noștri. Pentru torționarii noștri.

– I-au plătit bani grei, dolari. Și ea ne împroașcă pe toți cu noroi. Pe noi și pe copiii noștri.

– Dacă nu lămurim trecutul, el se va răzbuna în viitor. Și vom avea iar minciuni și vărsare de sânge. Trecutul e încă înainte.

Din hotărârea tribunalului

HOTĂRÂRE
ÎN NUMELE REPUBLICII BELARUS

Tribunalul Popular al Raionului Central din orașul Minsk, reprezentat de președinte Jdanovici I.N., asesori populari Borisevici T.V., Soroko T.S., secretar Lobînici I.B., a examinat în ședința deschisă din 8 decembrie 1993 dosarul reclamațiilor depuse de Kețmur, Taras Mihailovici și Galovneva, Inna Sergheevna împotriva lui Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna și a redacției ziarului *Komsomolskaia pravda,* acuzate de lezarea onoarei și demnității personale.

… Ascultând cele două părți și analizând materialele de la dosar, instanța consideră că plângerile depuse sunt parțial îndreptățite.

Conform articolului 7 din Codul Civil al Republicii Belarus, orice cetățean sau organizație are dreptul de a solicita dezmințirea unor afirmații care aduc atingere onoarei și demnității sale dacă cel care răspândește asemenea afirmații nu demonstrează că ele corespund realității.

Instanța a stabilit că, în numărul 39 din 15 februarie 1990 al ziarului *Komsomolskaia pravda*, au fost publicate fragmente din cartea documentară a Svetlanei Aleksievici *Soldații de zinc* sub titlul „Monologuri ale celor care au trecut prin Afganistan". În această publicație se găsește un monolog semnat cu numele reclamantei Galovneva I.S.

Întrucât pârâții în dosarul de față – Aleksievici S.A. și redacția ziarului *Komsomolskaia pravda* – nu au adus dovezi care să demonstreze că afirmațiile conținute în textul respectiv corespund realității, tribunalul consideră că ele nu corespund.

Instanța nu consideră însă că ele sunt defăimătoare, întrucât nu lezează onoarea și demnitatea reclamantei Galovneva I.S. și ale fiului ei căzut la datorie în ochii opiniei publice și ai cetățenilor din punctul de vedere al respectării legilor și principiilor morale ale societății și întrucât în ele nu există afirmații despre vreun comportament nedemn al fiului Galovnevei I.S. în societate…

Întrucât pârâții nu au prezentat dovezi care să ateste că relatarea lui Kețmur T.M. corespunde realității, instanța consideră că afirmațiile conținute în monologul semnat cu numele lui Kețmur T.M. nu corespund realității.

Având în vedere cele de mai sus, instanța consideră că următoarele afirmații: „Acolo am văzut cum oamenii scot din pământ cu sapa bucăți de metal și oase omenești… am văzut coaja portocalie, ca gheața, de pe fața încremenită a celui ucis… Nu știu de ce, dar portocalie…" și „În camera mea cărțile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleași. Numai eu cel de atunci… nu mai sunt… Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea, chelnerul se pune în spatele meu: «Ce doriți?», iar mie îmi vine să sar de pe scaun și s-o iau la fugă, într-atât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonț în ceafă." nu corespund realității și lezează onoarea și demnitatea personală ale reclamantului Kețmur T.M. Instanța le consideră defăimătoare pentru că ele oferă cititorului motive să se îndoiască de integritatea psihică a reclamantului, de corectitudinea modului în care el percepe lumea din jur, pentru că îl înfățișează ca pe un individ înrăit, înăcrit, pun sub semnul întrebării calitățile

lui morale, creează impresia unui om capabil să redea informații adevărate și reale drept mincinoase, necorespunzătoare realității…

Celelalte solicitări ale lui Kețmur T.M. se resping…

Pârâta Aleksievici S.A. nu a recunoscut acuzațiile care i se aduc. A arătat că în 1987 s-a întâlnit cu Galovneva, I.S. – mama unui ofițer căzut la datorie în Afganistan – și că a înregistrat discuția cu ea pe casetă. Aceasta s-a întâmplat aproape imediat după înmormântarea fiului Galovnevei. Reclamanta i-a relatat tot ce este conținut în monologul semnat cu numele său în ziarul *Komsomolskaia pravda*. Pentru ca Galovneva să nu fie urmărită de organele KGB, Aleksievici i-a schimbat din proprie inițiativă numele în „Nina" și a schimbat gradul fiului ei din locotenent-major în sublocotenent, deși în text era vorba exact despre Galovneva.

Cu Kețmur T.M. pârâta s-a întâlnit acum șase ani și i-a înregistrat monologul pe casetă. În textul publicat, cele spuse de el sunt prezentate în conformitate cu această înregistrare, de aceea corespund realității și sunt adevărate…

Având în vedere cele de mai sus și articolul 194 din Codul de Procedură Civilă al Republicii Belarus, instanța hotărăște:

Obligă redacția ziarului *Komsomolskaia pravda* să publice în termen de două luni o dezmințire a afirmațiilor publicate.

Respinge acuzația Galovnevei, Inna Sergheevna, de lezare a onoarei și demnității personale la adresa lui Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna și a redacției ziarului *Komsomolskaia pravda*.

Obligă pe Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna la plata cheltuielilor de judecată în favoarea lui Kețmur, Taras Mihailovici, în sumă de 1 320 (o mie trei sute douăzeci) de ruble și în favoarea statului în sumă de 2 680 (două mii șase sute optzeci) de ruble.

Obligă pe Galovneva, Inna Sergheevna la plata cheltuielilor de judecată ale statului în sumă de 3 100 (trei mii o sută) de ruble.

Hotărârea instanței poate fi apelată la Tribunalul Municipal al orașului Minsk prin Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk în decurs de 10 zile de la comunicare.

***

Directorului Institutului pentru Studiul Literaturii Ianka Kupala de pe lângă Academia de Științe a Republicii Belarus

Kovalenko V.A.

Stimate Viktor Antonovici!

După cum vă este cunoscut, procesul judiciar intentat scriitoarei Svetlana Aleksievici în legătură cu publicarea unui fragment din povestirea ei

documentară *Soldații de zinc* în *Komsomolskaia pravda* din 15.02.1990 s-a încheiat în primă instanță. Practic, S. Aleksievici a fost acuzată că ar fi lezat onoarea și demnitatea unuia dintre reclamanți (unul dintre eroii cărții ei) neredându-i monologul cuvânt cu cuvânt. Curtea a respins de două ori cererea de efectuare a unei expertize literare.

PEN Clubul din Belarus vă roagă să efectuați o expertiză literară independentă care să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cum este clasificat științific genul povestirii documentare, având în vedere faptul că termenul „documentar" este perceput ca având sensul de „întemeiat pe fapte (mărturii)", iar termenul „povestire", ca însemnând „creație artistică"?

2. Prin ce se deosebește povestirea documentară de un articol de ziar sau de revistă, în particular, de un interviu, pentru al cărui text autorul cere de regulă avizul celui intervievat?

3. Are autorul povestirii documentare dreptul la „artă", la o concepție personală asupra textului, dreptul de a-și alege materialul, de a prelucra cu mijloacele literaturii mărturiile orale, de a exprima o viziune proprie, de a generaliza faptele prezentate în numele adevărului artistic?

4. Cine este deținătorul drepturilor de autor: autorul textului sau eroul întâmplărilor relatate, ale cărui mărturisiri și mărturii au fost înregistrate de scriitor în timpul strângerii materialelor?

5. Cum se pot stabili limitele între care autorul este liber să nu reproducă literal, mecanic textele înregistrate?

6. Se încadrează cartea *Soldații de zinc* de S. Aleksievici în genul povestirii documentare (în sensul menționat în întrebarea numărul 1)?

7. Are dreptul autorul unei povestiri documentare să schimbe numele eroilor săi?

8. Și, derivată din toate întrebările de mai sus, cea mai importantă: poate fi judecat un scriitor pentru un fragment dintr-o creație literară chiar și atunci când acest fragment nu le convine celor care i-au furnizat materialul oral pentru creația respectivă? S. Aleksievici nu a publicat un interviu cu reclamanții, ci exact un fragment dintr-o carte din genul povestirii documentare.

Expertiza literară independentă este necesară PEN Clubului din Belarus în vederea apărării scriitoarei Svetlana Aleksievici.

Karlos Șerman, vicepreședinte al PEN Clubului din Belarus, 28 decembrie 1993

Președintelui PEN Clubului din Belarus
V. Bîkov

Ca urmare a solicitării dumneavoastră de a face o expertiză literară

independentă a povestirii documentare a Svetlanei Aleksievici *Soldații de zinc*, vă răspundem la întrebările puse:

1. Din definiția noțiunii de „literatură documentară" pe care o dă *Dicționarul enciclopedic de literatură* (Moscova, Editura Sovetskaia Ențiklopediia, 1987, pp. 98–99) și care este considerată de specialiști cea mai exactă și mai corect formulată, rezultă că literatura documentară, inclusiv povestirea documentară, prin conținut, metode și mijloace de cercetare, ca și prin modalitatea de expunere a conținutului, ține de genul prozei artistice și, ca atare, utilizează în mod activ selecția artistică a materialului și evaluarea lui estetică. „Literatura documentară", menționează autorul articolului de dicționar pomenit, „este un tip de proză literară care studiază evenimentele istorice și fenomenele vieții sociale prin intermediul analizei unor materiale documentare prelucrate integral, parțial sau în modul în care sunt formulate".

2. În același articol de enciclopedie se afirmă următoarele: „Calitatea selecției și a evaluării estetice a faptelor înfățișate, privite în perspectivă istorică, extinde caracterul informativ al literaturii documentare dincolo de granițele atât ale documentaristicii jurnaliere (reprezentate de schiță, însemnare, cronică, reportaj) și ale publicisticii, cât și ale prozei istorice". Ca atare, fragmentul din *Soldații de zinc* de S. Aleksievici publicat în *Komsomolskaia pravda* (din 15.02.1990) nu poate fi încadrat în genul interviului, al reportajului, al schiței sau al oricărei alte forme de activitate jurnalistică, ci reprezintă o modalitate originală de reclamă făcută cărții, care urma să iasă în scurt timp de sub tipar.

3. În ce privește dreptul autorului unei creații documentare la „artă" ca mijloc specific de generalizare a faptelor, la o concepție proprie asupra evenimentelor istorice, la selecția conștientă a materialului, la prelucrarea artistică a relatărilor orale ale martorilor acestor evenimente, la propriile concluzii din compararea și analiza faptelor, în articolul menționat mai sus se spun următoarele: „Reducând la minimum invenția artistică, literatura documentară folosește într-un mod aparte metoda sintezei artistice, selectând fapte reale care posedă ele însele anumite trăsături social-cotidiene semnificative". Este neîndoielnic că literatura documentară vizează în mod insistent veridicitatea și exactitatea. Dar este oare posibil, în general, realismul complet, adevărul absolut? Potrivit scriitorului Albert Camus, laureat al Premiului Nobel, adevărul complet ar fi posibil numai dacă în fața omului s-ar pune un aparat de filmat care i-ar înregistra toată existența, de la naștere până la moarte. Dar s-ar găsi oare, în acest caz, un altul care să fie dispus să-și sacrifice viața de dragul vizionării acestei uimitoare pelicule? Și ar reuși el să vadă, dincolo de evenimentele exterioare, motivele lăuntrice ale comportamentului „eroului"? E ușor să ne închipuim ce s-ar întâmpla dacă autoarea *Soldaților de zinc* ar renunța în mod conștient la atitudinea creatoare față de faptele adunate și s-ar mulțumi cu rolul de culegător pasiv. În cazul acesta ar trebui să înregistreze pe hârtie practic tot ce au spus în decursul relatării lor de câteva ore eroii „afgani", și, ca urmare (presupunând că s-ar găsi

un editor pentru așa ceva), am avea un volum gros de material brut, neprelucrat, neadus la nivelul cerințelor estetice curente, care nu și-ar găsi pur și simplu cititorul. Mai mult, dacă predecesorii S. Aleksievici ar fi mers pe aceeași cale, literatura universală ar fi fost lipsită de capodopere precum *Fortăreața din Brest* de S. Smirnova, *Procesul de la Nürnberg* de A. Poltorak, *Cu sânge rece* de Truman Capote, *Eu sunt din satul de foc* de A. Adamovici, Ia. Brîl, V. Kolesnik, *Cartea blocadei* de A. Adamovici și D. Granin.

4. Drepturile de autor sunt suma normelor de drept care reglementează relațiile legate de crearea și editarea textelor literare. Ele acționează din momentul creării textelor și vizează anumite drepturi concrete, stabilite prin lege (personal patrimoniale și nepatrimoniale). Printre ele se evidențiază în primul rând dreptul la calitatea de autor, la publicarea, reeditarea și difuzarea lucrării, la integritatea textului (numai autorul are dreptul de a aduce modificări textului sau de a acorda altora permisiunea să o facă). Procesul de adunare a materialului în cazul genului literaturii documentare presupune un rol activ al autorului, care stabilește temele și problemele esențiale tratate în lucrarea sa. Încălcarea dreptului de autor este pedepsită de lege.

5. Reproducerea ad litteram a relatării eroilor, așa cum am dovedit în răspunsul la a treia întrebare, este imposibilă într-o creație documentară. Dar aici, firește, intervine chestiunea voinței autorului, căruia eroii i-au împărtășit într-un moment de sinceritate amintirile lor și căruia i-au transmis, ca să spunem așa, o parte din drepturile lor asupra acestor mărturii, mizând pe o reproducere fidelă a relatării în forma ei originală, pe măiestria profesională a autorului, pe capacitatea lui de a desprinde esențialul și de a lăsa deoparte amănuntele care nu îmbogățesc textul, de a compara faptele și de a le vedea ca pe un întreg. În ultimă instanță, totul este decis de talentul autorului și de moralitatea lui, de abilitatea lui de a îmbina caracterul documentar cu reprezentarea artistică. Cât de veridic este rezultatul, cât de profundă se dovedește pătrunderea fenomenelor înfățișate pot să simtă și să stabilească numai cititorul însuși și critica literară, care deține instrumentele necesare analizei estetice. Gradul acesta de veridicitate îl apreciază, în felul lor, și „eroii" lucrării, care sunt cititorii ei cei mai părtinitori și mai atenți: fiind implicați în fenomenul de transformare a cuvântului rostit în text scris, și cu atât mai mult tipărit, ei devin uneori victimele unei reacții nepotrivite la relatările consemnate de autor. La fel, omul care se ascultă pentru prima oară înregistrat pe casetă nu-și recunoaște vocea și consideră că a avut loc o substituire grosolană. Efectul acesta neașteptat se produce de asemenea ca urmare a faptului că relatarea fiecărui martor apare în carte alături de relatările asemănătoare ale altora și intră în relație cu ele: rezonează cu ele sau se desparte, ba chiar intră în polemică, în conflict cu ele; în clipa aceea se schimbă substanțial și atitudinea „eroului" față de propriul discurs.

6. Cartea S. Aleksievici *Soldații de zinc* corespunde întru totul genului pomenit mai sus al literaturii documentare. Caracterul veridic și cel artistic îi sunt specifice într-un grad care ne permite să o considerăm o creație de proză

literară, și nu de jurnalistică. Și, pentru că veni vorba, specialiștii clasează cărțile anterioare ale autoarei (*Războiul nu are chip de femeie, Ultimii martori*) tot în genul literaturii documentare.

7. În literatura contemporană autorului sunt schițate anumite limite etice pentru cazul când redarea corectă a relatării unui martor, dezvăluirile lui adevărate despre anumite evenimente a căror evaluare nu a fost definitivată de societate, pot să ducă la apariția unor situații nedorite nu numai pentru autor, ci și pentru „erou". În acest caz, autorul are neîndoielnic dreptul de a schimba numele eroilor săi. Și chiar și atunci când ei nu sunt amenințați de nimic și conjunctura politică este favorabilă cărții, autorii fac deseori uz de acest procedeu. În numele de familie al lui Meresiev, protagonistul *Poveștii unui om adevărat*, scriitorul B. Polevoi a schimbat o singură literă, dar care a conferit textului o notă artistică: cititorul își dă seama că nu mai e vorba de un om anume, concret, ci de un fenomen tipic societății sovietice. Asemenea exemple de schimbare conștientă a numelui personajelor găsim din belșug în istoria literaturii.

8. În lume au loc încă, din păcate, procese de tipul celui care i-a fost intentat S. Aleksievici, autoarea cărții *Soldații de zinc*. În Anglia postbelică a fost deferit justiției George Orwell, autorul faimoasei antiutopii intitulate *O mie nouă sute optzeci și patru*, învinuit de defăimarea ordinii de stat. Astăzi se știe că tema acestei cărți a fost totalitarismul în varianta sa din secolul XX. În zilele noastre, scriitorul S. Rushdie a fost condamnat la moarte în Iran pentru o carte care vorbește pe un ton presupus batjocoritor despre islam: comunitatea internațională progresistă a denunțat de multă vreme acest act ca pe o încălcare a libertății de creație și o manifestare a lipsei de civilizație. Până nu demult, scriitorul V. Bîkov era învinuit de calomnie la adresa Forțelor Armate ale URSS: numeroase scrisori publicate în presă de veterani pseudopatrioți reprezentau o sentință dură dată public unui scriitor care îndrăznise să spună primul cu voce tare adevărul despre trecut. Și iată că, din nefericire, istoria se repetă. Societatea noastră, care a proclamat construirea unui stat de drept, își însușește abia abc-ul drepturilor fundamentale ale omului, înlocuind adeseori spiritul legii cu litera ei și uitând de latura morală a oricărui proces de justiție. Dreptul la apărarea propriei demnități, care, după părerea reclamanților, le-a fost încălcat de S. Aleksievici prin publicarea într-un ziar a unui fragment din carte, nu trebuie înțeles ca dreptul de a-i spune autorului azi una, iar mâine, în urma unei schimbări de dispoziție sau de conjunctură politică, alta, cu totul opusă. Se pune în cazul acesta întrebarea: când a fost sincer eroul cărții – atunci când s-a învoit să-i împărtășească S. Aleksievici amintirile sale despre războiul din Afganistan sau atunci când, sub presiunea camarazilor de arme, a hotărât să apere interesele corporatiste ale unui anumit grup de oameni? Și are el în acest caz dreptul moral de a o chema în justiție pe o scriitoare în care, la vremea sa, a avut încredere, știind că mărturisirea lui va fi publicată? Faptele comunicate de reclamant autoarei sau publicate în ziar nu par individuale și întâmplătoare, ele sunt coroborate în carte de alte fapte similare, pe care

scriitoarea le-a aflat din relatările altor martori ai acelorași evenimente. Oare asta nu ne îndreptățește să credem că „eroul" a fost sincer în momentul când a fost înregistrată relatarea lui orală, iar nu atunci când el își reneagă spusele? Și încă un aspect important: dacă nu există martori ai convorbirii dintre autor și „erou" și atunci când lipsesc alte dovezi ale dreptății uneia sau celeilalte părți, apare necesitatea de a verifica toate faptele asemănătoare consemnate de autoare în cartea sa, ceea ce s-ar putea face în cadrul unui soi de „proces de la Nürnberg" ad-hoc, la care să ia parte zecile și miile de martori ai războiului din Afganistan. În caz contrar, există pericolul de a cădea în nesfârșite pertractări judiciare, în cadrul cărora practic fiecare cuvânt rostit de „eroii" cărții ar trebui dovedit, ceea ce este deja absurd. De aceea, rugămintea adresată de PEN Clubul din Belarus Institutului pentru Studiul Literaturii de pe lângă Academia de Științe de a face o expertiză literară independentă a fragmentului din cartea documentară a S. Aleksievici *Soldații de zinc* publicat în *Komsomolskaia pravda* ni se pare, în situația de față, firească și este poate chiar singura modalitate de a rezolva conflictul…

Directorul Institutului pentru Studiul Literaturii Ia. Kupala de pe lângă Academia de Științe din Belarus, membru corespondent al Academiei, Kovalenko V.A. Cercetător principal al Institutului pentru Studiul Literaturii, candidat în științe filologice Tîcina M.A., 27 ianuarie 1994

După proces

Hotărârea tribunalului a fost făcută publică…

Mi-e greu să scriu despre noi – despre cei care am stat în sala tribunalului. În ultima sa carte, *Fermecați de moarte*, Svetlana Aleksievici se întreabă: „Dar ce suntem noi? Suntem oameni ai războiului. Întotdeauna fie am luptat, fie ne-am pregătit de război. Niciodată n-am trăit altfel".

Am luptat… Iată cum mai multe femei care s-au așezat parcă special în spatele scriitoarei, vorbind încet, ca să nu audă judecătorul, dar suficient de clar pentru urechile Svetlanei Aleksievici, se întrec s-o jignească. Sunt mame! Și folosesc epitete pe care nu pot să le repet… Iat-o pe I. Galovneva, care, în pauză, se apropie de părintele Vasili Radomîslski, venit s-o apere pe scriitoare: „Cum nu vă e rușine, părinte, să vă vindeți pentru bani?" „Necuratul! Diavolul!" răsună din public, și iată deja mâini revoltate care se întind să-i smulgă crucea de pe piept. „Dumneavoastră îmi spuneți asta mie? Mie, care v-am prohodit fiii noaptea, fiindcă altfel vă temeați că nu veți primi cele trei sute de ruble ajutor social?" ripostează uluit preotul. „Pentru ce am venit? Ca să-l apăr pe diavol? Rugați-vă pentru dumneavoastră și pentru copiii dumneavoastră! Unde nu-i căință, nu vine nici alinarea." „Noi nu suntem vinovate de nimic… N-am știut nimic…" „Ați fost oarbe. Iar când vi s-au deschis ochii, n-ați văzut decât trupurile neînsuflețite ale fiilor voștri. Căiți-vă!…" „Ce ne pasă nouă de mamele afgane?… Noi ne-am pierdut copiii

noștri…“

De altfel, nici cealaltă parte n-a rămas datoare. „Fiii voștri au omorât în Afganistan oameni nevinovați! Sunt niște criminali!“ le strigă mamelor un bărbat. „Vă trădați copiii a doua oară!“ spumegă altul.

Și tu? Și noi – oare n-am îndeplinit și noi ordinele? Ordinul de a tăcea? Oare nu ridicam la ședințe mâna în semn că suntem de acord? Mă întreb… Toți ar trebui să fim judecați… la judecata aceea, alta, despre care vorbea la proces E. Novikov, președintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului: când noi toți – noi, cei care am tăcut, mamele soldaților noștri căzuți, veteranii acestui război și, de partea cealaltă, mamele afganilor uciși – ne vom așeza undeva împreună și pur și simplu ne vom privi în ochi…

A. Aleksandrovici, Femida, 27 decembrie 1993

A luat sfârșit procesul civil intentat de Galovneva și Kețmur scriitoarei Svetlana Aleksievici, învinuită de lezarea onoarei și demnității personale a reclamanților. Ultima zi a adunat o sumedenie de jurnaliști, și în câteva publicații au apărut deja informări despre hotărârea instanței: plângerea Galovnevei a fost respinsă, a lui Kețmur a fost parțial admisă. N-am să mă apuc acum să citez decizia finală, voi spune doar că ea are, după părerea mea, un caracter mai degrabă împăciuitor. Dar a împăcat ea oare cele două părți cu adevărat?

Inna Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Galovnev, căzut în Afganistan, agită în continuare „securea războiului“ – intenționează să apeleze hotărârea tribunalului și să se judece cu scriitoarea mai departe. Ce o mână pe această femeie? Pe această mamă? O suferință fără alinare. Fără alinare deoarece, cu cât războiul din Afganistan rămâne mai în urmă în istorie, cu atât societatea înțelege mai limpede cât de riscantă și iresponsabilă a fost această aventură, cu atât mai absurdă pare moartea tinerilor noștri pe pământ străin… De aceea Inna Sergheevna nici nu poate să accepte cartea *Soldații de zinc*. De aceea, pentru ea, volumul acesta este o jignire: pentru o mamă, adevărul dezgolit despre războiul din Afganistan este o povară prea greu de dus.

Al doilea reclamant în proces a fost Taras Kețmur – fost șofer „afgan“. Solicitarea i-a fost parțial satisfăcută de instanță; la cererea lui, s-a considerat că două episoade extrem de dramatice, de profunzime psihologică, din monologul apărut sub numele lui, care nu dovedesc, după mine, decât că războiul nu lasă pe nimeni neatins, chiar și dacă trupul îi rămâne nevătămat, „îi lezează onoarea și demnitatea personală“. De altfel, eu sunt dispusă să-l înțeleg pe Taras. Vă aduceți aminte un aforism: „Temeți-vă de primul impuls al sufletului, pentru că s-ar putea să fie sincer“? Cam asta se întâmplă cu monologul lui din *Soldații de zinc*, care este, după părerea mea, exact primul impuls sincer al sufletului de după întoarcerea din Afganistan. Au trecut de atunci patru ani. Taras s-a schimbat, ca și lumea din jurul lui. Și probabil că el

și-ar dori să schimbe multe și în amintirea trecutului, dacă tot nu reușește să și-o șteargă de tot din suflet… Când colo, iată că apare *Soldații de zinc* – și ce e scris nu mai poate fi șters.

Svetlana Aleksievici a părăsit sala tribunalului înainte de sfârșitul procesului, după ce instanța i-a refuzat din nou cererea unei expertize literare. Aleksievici a întrebat în mod cu totul întemeiat: cum poate fi judecată o povestire documentară dacă nu se cunosc bazele acestui gen literar, elementele fundamentale ale muncii scriitorului, ba, mai mult, nici măcar nu se dorește consultarea unor specialiști? Dar instanța a fost de neclintit. După al doilea refuz, Svetlana Aleksievici a părăsit sala, spunând:

– Ca om… mi-am cerut iertare pentru faptul că am provocat suferință, pentru lumea aceasta imperfectă în care deseori e imposibil până și să mergi pe stradă fără să deranjezi pe altcineva… Dar, ca scriitor… nu pot, nu am dreptul să-mi cer iertare pentru cartea mea. Pentru adevăr!

Procesul civil intentat S. Aleksievici și cărții ei *Soldații de zinc* este a doua noastră înfrângere în războiul din Afganistan…

Elena Molociko, Narodnaia gazeta, 23 decembrie 1993

În decembrie 1993, maratonul judiciar al învinuirilor îndreptate împotriva scriitoarei Svetlana Aleksievici și a cărții ei *Soldații de zinc* a luat în cele din urmă sfârșit. Hotărârea tribunalului: scriitoarea trebuie să-și ceară scuze față de „afganul" Taras Kețmur, căruia curtea i-a recunoscut onoarea și demnitatea personale „lezate parțial". Ziarul *Komsomolskaia pravda* a fost condamnat, fără a clipi din ochi, să tipărească o dezmințire și, în plus, să prezinte scuzele scrise ale autoarei și ale redacției.

Solicitările celei de a doua reclamante – Inna Sergheevna Galovneva, mama unui ofițer căzut în Afganistan – au fost respinse, deși instanța a recunoscut că „o parte dintre afirmațiile atribuite Galovnevei nu corespund realității". Tribunalul a fost nevoit să le respingă pentru că, în timpul audierilor, a fost prezentată o casetă cu înregistrarea unor luări de cuvânt ale Galovnevei la un miting de acum câțiva ani, la care ea susține întru totul cartea lui Aleksievici.

În acest dosar, în desfășurarea procesului și în sistemul nostru judiciar, Svetlana Aleksievici nu a avut șanse să-și apere demnitatea umană și profesională…

Speriați de revolta internațională față de procesul politic intentat unei opere literare și creatorului ei, regizorii belaruși ai acestei farse tragicomice s-au pronunțat zgomotos: „Nu este în nici un caz o judecată asupra cărții, un proces împotriva scriitoarei și a operei sale! Nu este decât o acuzație de lezare a onoarei și demnității personale formulată la adresa ziarului *Komsomolskaia pravda* pentru publicarea în 1990 a unui material".

„Dar cum rămâne cu prezumția de nevinovăție?" l-au întrebat, după încheierea procesului, pe judecătorul Jdanovici președintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului, Evgheni Novikov, și șeful Asociației Belaruse

pentru o Mass-media Liberă, Ales Nikolaicenko.

Potrivit lui Jdanovici, „prezumția de nevinovăție este valabilă numai în procesele penale". Deci, dacă Galovneva și Ketmur ar fi învinut-o pe S. Aleksievici de calomnie, prezumția de nevinovăție ar fi funcționat, pentru că însuși termenul „calomnie" este un termen al Codului Penal, și atunci reclamanții ar fi trebuit să prezinte instanței dovezi materiale…

În cazul însă al unui proces civil pentru restaurarea onoarei și demnității lezate, prezumția de nevinovăție nu funcționează în Belarus…

E posibil ca procesul acesta civil să se transforme pe nesimțite într-unul penal – reclamanta Galovneva a promis așa ceva și a afirmat că acesta ar fi obiectivul ei.

Ziarelor procomuniste belaruse care o hărțuiesc pe scriitoare li s-a alăturat și *Komsomolskaia pravda*, prin articolul-postfață din 30 decembrie 1990, semnat de Viktor Ponomariov.

Svetlanei Aleksievici i s-a părut că „în spatele mamelor se văd tresele de general", dar „în spatele lor – de data asta în mod sigur – se află mormintele tinerilor. Ei, nu scriitoarea, laureată a mai multor premii, au nevoie să fie apărați. Dacă are loc o execuție civilă, aceasta nu este a scriitoarei", se grăbește, demagogic și sforăitor, să se detașeze *Komsomolskaia pravda* de Svetlana Aleksievici.

Este un prolog la scuzele oficiale, ca proba de microfon a unui glas schimbat – de la nou însă la vechi. Ca și denumirea articolului: „Soldații sunt de zinc. Scriitorii – tot mai de fier". Nu cumva și jurnaliștii și redactorii ziarului sunt tot mai de plastilină?

Adevărul l-a costat întotdeauna scump pe cel care îl rostește. Renunțarea la adevăr le-a adus întotdeauna numai năpaste lașilor. Dar, după câte se vede, n-a existat în istoria modernă năpastă mai fără speranță și mai cuprinzătoare decât autodistrugerea voluntară a naturii umane pe care o practică adepții comunismului, când din oameni nu mai rămân „decât niște găuri fumegânde", după expresia lui Mihail Bulgakov.

Niște găuri fumegânde pe întinsul pârjolit al fostei Uniuni Sovietice…

Inna Rogacii, Russkaia mîsl, 20–26 ianuarie 1994

În zece ani, prin războiul din Afganistan au trecut mai multe milioane de oameni, legați între ei, în cele din urmă, nu numai prin sentimentul de dragoste față de patria sovietică, ci și prin altceva, mult mai important. O parte din ei au pierit, și noi le plângem creștinește moartea sosită înainte de vreme, respectăm durerea rănilor fizice și sufletești pricinuite rudelor și celor apropiați. Dar e aproape imposibil să scapi astăzi de înțelegerea faptului că ei nu sunt eroi cu drept deplin de a fi cinstiți de întreg poporul, ci numai victime demne de milă. Își dau seama de asta „afganii" înșiși? După toate probabilitățile, majoritatea încă nu sunt capabili de așa ceva. „Eroii" americani ai Vietnamului, a căror soartă a fost asemănătoare, înțelegând adevărata esență

a eroismului lor, i-au aruncat în față președintelui medaliile primite, în timp ce ai noștri par să fie în stare doar să se laude cu ele. Care dintre ei și-a pus problema: pentru ce au fost primite, de fapt? Ar fi bine dacă decorațiile acestea ar sluji azi doar drept justificare pentru a pretinde anumite înlesniri și privilegii, după care aleargă azi cu îndârjire toată societatea noastră sărăcită. Dar pretențiile deținătorilor sunt mai mari. Nu demult, la Minsk, la una dintre întâlnirile „afganilor", a fost anunțată în mod deschis ambiția de a pune mâna pe putere în Belarus. Ce să spunem? O asemenea veleitate nu e lipsită cu totul de temei. Profitând de degringolada morală care domnește în țară (războiul din Afganistan a fost murdar, însă participanții la el sunt eroi internaționaliști), se poate obține practic orice. În aceste condiții, mamele celor căzuți la datorie în Afganistan sunt o plămadă binecuvântată în mâinile foștilor și actualilor roșii, care își recapătă peste tot, adunând forțe proaspete, cea de a doua suflare. Și mamele sunt folosite – este exploatată la maximum revolta lor îndreptățită, durerea lor venerabilă. Așa cum au fost exploatate la vremea lor credința comunistă și patriotismul fiilor acestor mame. În general, socoteala manipulatorilor nu dă greș: cine ar arunca piatra într-o mamă îndurerată? Numai că în spatele mamelor îndurerate se întrezăresc amenințătoare siluete robuste, și degeaba autorul din *Komsomolskaia pravda* se preface că nu vede pe nimeni acolo. Că „nu e vorba de generalii din spatele lor"…

Răsuflarea puturoasă a politicii imperialiste, care nu s-a putut desfășura pe deplin în Afganistan, se simte tot mai puternic în Belarus. Procesul intentat Svetlanei Aleksievici nu e decât o verigă într-un lung lanț de manifestări ale ei, mai mult sau mai puțin evidente. Nostalgia marii puteri și a mărilor calde nu e specifică numai partidului lui Jirinovski, care are destul de mulți susținători și în Belarus. „A scutura zdravăn" societatea posttotalitară, „a o coagula" injectându-i sânge proaspăt sunt tot mijloace de a atinge același țel – idealul umilit al zilei de ieri…

Vasil Bîkov, Literaturnaia gazeta, 26 ianuarie 1994

… Nu, nu pentru adevărul războiului s-a dus această luptă aprigă din cadrul dezbaterilor judiciare. Bătălia s-a purtat pentru sufletul omenesc viu, pentru dreptul lui la existență în lumea noastră rece și neprimitoare, drept care nu poate decât să devină o piedică în calea războiului. Războiul va continua atâta vreme cât ne bântuie mințile rătăcite. Pentru că el nu este, de fapt, decât urmarea inevitabilă a răutății și veninului care s-au strâns în sufletele oamenilor…

În acest sens, cuvintele unui ofițer căzut în Afganistan devin simbolice și profetice: „Bineînțeles că am să mă întorc, întotdeauna m-am întors…" (din jurnalul locotenentului-major Iuri Galovnev).

Piotr Tkacenko, Vo slavu Rodinî, 15–22 martie 1994

Serghii Cervonopiski (născut în 1957), veteran ucrainean al războiului din Afganistan, reformat în 1982 în urma amputării ambelor picioare. Este un important om politic din Ucraina și președintele Asociației Naționale a Veteranilor din Afganistan. În 1989 l-a criticat pe celebrul fizician și disident Andrei Saharov la primul Congres al Deputaților Poporului în legătură cu un incident din cursul războiului.

Arthur Koestler, *Întuneric la amiază*, traducere de Sanda Aronescu și Radu Săndulescu, Albatros, București, 1991, p. 47

Lev Tolstoi, *Povestiri din Sevastopol*, traducere de Adriana Liciu, Polirom, Iași, 2015, p. 63

Scriitoare și revoluționară sovietică (1895–1926); a fost soția diplomatului rus Fiodor Raskolnikov, cu care, în 1921, a făcut o vizită oficială în Afganistan.

Nur Muhammad Taraki (1917–1979) și Hafizullah Amin (1929–1979), ultimii doi conducători ai Afganistanului în perioada dintre Revoluția din aprilie și intrarea trupelor sovietice în această țară. Au dus o politică marxistă nepopulară.

În martie 1969, trupele sovietice și cele chineze s-au luptat pentru supremația asupra insulițe Zhenbao de pe râul Ussuri, la granița dintre URSS și China. Evenimentele au escaladat rapid, născând temeri că ar fi putut fi începutul unui al Treilea Război Mondial. Rezolvarea diplomatică a conflictului a venit în noiembrie 1969.

Membri ai trupelor de desant sovietice

Localitate în apropierea Moscovei (astăzi, Serghiev Posad) unde există una dintre cele mai mari mănăstiri din Rusia

Interbrigăzile sau brigăzile internaționale au fost unități de voluntari străini care au luptat de partea forțelor de stânga (republicane) în Războiul Civil din Spania.

În perioada 1992–1997, după proclamarea independenței, în Tadjikistan a avut loc un război civil care a determinat exodul a peste un milion de oameni peste hotare și a provocat pierderi și distrugeri uriașe economiei naționale.

Scriitorii Andrei Sineavski (1925–1997) și Iuli Daniel (1925–1988) au fost în 1966 victimele unui proces celebru „pentru propagandă și agitație antisovietică"; poetul și prozatorul Boris Pasternak (1890–1960) a fost silit de autorități să refuze, în 1957, Premiul Nobel pentru Literatură; scriitorul Vladimir Dudințev (1918–1998) a stârnit în 1956 un val de discuții cu romanul său *Nu numai cu pâine*.

Expresie cunoscută în limba rusă, pe care cneazul Sveatoslav ar fi pronunțat-o în anul 970 în fața oștii sale înaintea unei bătălii cu bizantinii: cei căzuți în luptă sunt întotdeauna demni de cinste.

Referire la evenimentele petrecute în contextul puciului din august 1991 de la Moscova: mulțimea de cetățeni adunată în fața Casei Albe unde se refugiaseră Boris Elțîn și susținătorii lui (aflați, în împrejurările respective, de partea lui Mihail Gorbaciov, sechestrat în Crimeea de organizatorii loviturii de stat) a fost înconjurată de tancuri, și a existat temerea că acestea vor trage asupra demonstranților și a clădirii. În cele din urmă, trupele s-au retras fără vărsare de sânge, iar puciștii revanșarzi au fost siliți să renunțe la încercarea de a prelua puterea.

Referire la detașamentele organizate prin celebrul Ordin nr. 227 emis de Stalin în iulie 1942, menite să împiedice dezertarea de pe front și să-i întoarcă pe fugari la unitățile lor sau să-i

împuște

Referire la conflicte cu substrat etnic și politic care au avut loc în anii 1990–1992, în cursul destrămării URSS, și în care trupele sovietice au intervenit violent